

**TÜRKİYE'DEKİ TARIM SEKTÖRÜNÜN
SOSYAL GÜVENLİK SORUNLARINA
AVRUPA BİRLİĞİ İLE
UYUM EKSENİNDE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ**

Teoman AKPINAR

Doktora Tezi

Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

Danışmanlar: 1.Danışman : Yrd.Doç.Dr. Okan GAYTANCIOĞLU

2.Danışman : Doç.Dr.Alpay HEKİMLER

2008

T.C.
NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

DOKTORA TEZİ

TÜRKİYE'DEKİ TARIM SEKTÖRÜNÜN SOSYAL GÜVENLİK
SORUNLARINA AVRUPA BİRLİĞİ İLE UYUM EKSENİNDE ÇÖZÜM
ÖNERİLERİ

TEOMAN AKPINAR

TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

DANIŞMANLAR:1.DANIŞMAN: YRD.DOÇ.DR.OKAN GAYTANCIOĞLU
2.DANIŞMAN: DOÇ.DR.ALPAY HEKİMLER

TEKİRDAĞ – 2008

Her hakkı saklıdır

Yrd.Doç.Dr.Okan GAYTANCIOĞLU ve Doç.Dr.Alpay HEKİMLER danışmanlığında, Teoman AKPINAR tarafından hazırlanan bu çalışma 18/07/2008 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Tarım Ekonomisi.Anabilim Dalı'nda Doktora.tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı : Prof.Dr.Bahattin ÇETİN

İmza :

Üye : Doç.Dr. Alpay HEKİMLER

İmza :

Üye : Yrd.Doç.Dr. Okan GAYTANCIOĞLU

İmza :

Üye : Yrd.Doç.Dr. Duygu BOYRAZ

İmza :

Üye : Yrd.Doç.Dr. M.Ömer AZABAĞAOĞLU

İmza :

Yukarıdaki sonucu onaylarım

Yrd.Doç.Dr. Can Burak ŞİŞMAN
Enstitü Müdür V.

ÖZET

Doktora Tezi

TÜRKİYE’DEKİ TARIM SEKTÖRÜNÜN SOSYAL GÜVENLİK SORUNLARINA AVRUPA BİRLİĞİ İLE UYUM EKSENİNDE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Teoman AKPINAR

Namık Kemal Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü

Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

Danışmanlar: Yrd.Doç.Dr. Okan GAYTANCIOĞLU
Doç.Dr.Alpay HEKİMLER

Tezin amacı Türkiye’deki tarım çalışanlarının sosyal güvenlik sorunlarını belirlemek ve Avrupa birliği ile uyumlaştırma sürecinde karşılaştırmalar yaparak var olan duruma çözüm önerileri getirmektir. Bu çalışmada Türk ve Avrupa Birliği sosyal güvenlik sistemleri karşılaştırılarak fark ve benzerlikler saptanmıştır. Türkiye’deki mevcut durum anketler yardımıyla araştırılarak tarım çalışanlarının sosyal güvenlik sorunları ortaya konulmuştur. Avrupa Birliği ve Türk sosyal güvenlik sistemlerinin özellikle sanayi çalışanları açısından son çıkan yasalar ile büyük ölçüde uyumlu olduğu ancak, tarım alanında çalışanların Türkiye’de oldukça ihmal edildikleri belirlenmiştir. Tarım çalışanlarının devlet tarafından desteklenmesi gerekmektedir. Bu destek olmadığı takdirde özellikle tarımda işçi olarak çalışanların sosyal güvenliğinin sağlanamayacağı ortaya çıkmıştır. Tarım işçilerine ilişkin çıkarılan kanunlar sosyal güvenliği sağlamaya yetmemektedir. Tarım işçilerinin var olan duruma göre prim ödeme güçleri yoktur. Devletin veya işverenin desteği olmadan tarım işçilerinin geleceklerini düşünerek prim ödemeleri olası görülmemektedir.

Anahtar kelimeler: sosyal güvenlik, tarım işçisi, sosyal güvenlik primi, Avrupa Birliği

2008, 240 sayfa

ABSTRACT

Ph.D.Thesis

**THE SOLUTIONS AND SUGGESTIONS FOR THE SOCIAL SECURITY PROBLEMS OF
AGRICULTURAL SECTOR IN TURKEY WITHIN THE EU ADAPTATION CONTEXT**

Teoman AKPINAR

Namık Kemal University
Graduate School of Natural and Applied Sciences
Main Science Division of Agricultural Economics

Supervisors : Asist.Prof.Dr.Okan GAYTANCIOĞLU
Associated Prof.Dr.Alpay HEKİMLER

The objective of thesis is to determine social security problems of the labour in agriculture and to compare with the EU adaptation process and give suggestions. In this study, comparing Turkish and EU social security systems differences and similarities are determined. After research with questionnaires the social security problems of agricultural labour in Turkey are stated. It is determined that the last law code is in harmony especially for industrial workers within the social security system of Turkey and EU. But, agricultural workers are quite neglected. The agricultural labour should be supported by the state. Otherwise it is found that agricultural workers' social security cannot be provided. The code related to agricultural are not able to provide social security.They have not the power of paying premium in present conditions.Without the State's or employer's support for agricultural workers it is not possible that they premium for their future.

Keywords : social security, agricultural workers, social security premium, European Union

2008, 240 pages

TEŞEKKÜR

Tez çalışmalarım sırasında değerli katkılarından dolayı tez danışmanım Muratlı Meslek Yüksek Okulu Müdürü ve Namık Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi Sayın, Yrd.Doç.Dr. Okan GAYTANCIOĞLU'na, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı Bölüm Başkanı Sayın, Prof.Dr.İ.Hakkı İNAN'a, Namık Kemal Üniversitesi Çorlu Meslek Yüksek Okulu Müdürü ve Tarım Ekonomisi Bölümü Öğretim Üyesi Sayın, Doç.Dr.Ahmet KUBAŞ'a teşekkür ederim.

Ayrıca, tezimin içeriğini ve sonuçlarını tartışırken yardımlarını esirgemeyen Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü ve ikinci tez danışmanım olan Sayın, Doç.Dr.Alpay HEKİMLER'e teşekkürü bir borç bilirim.

Yabancı kaynakların analizi ve bilgisayar analizleri konusunda yardım aldığım Namık Kemal Üniversitesi Çorlu Meslek Yüksek Okulu Öğretim Görevlisi Sayın, Ali Faruk AÇIKGÖZ'e, Sayın, Öğr.Gör.Erkan ÖZHAN'a ve değerli arkadaşım Sayın, Onur MERGEN'e teşekkürlerimi sunarım.

Saha araştırmalarım sırasında gösterdikleri ilgiden dolayı Çorlu İlçe Tarım Müdürlüğü çalışanlarına, Çorlu Kaymakamlığı'nda çalışan tüm memurlara ve aynı zamanda öğrencim olan Hakan ÖZENDER'e; SSK Takirdağ İl Müdürlüğü işveren servisi ve tarım işçileri servisinin değerli çalışanlarına, Ankara'daki Devlet Planlama Teşkilatı uzman ve yardımcılara ve yine Ankara Bağ-Kur Genel Müdürlüğü personeline ve Aktüerya ve Finans Daire Başkanı fakülte sıra arkadaşım Sayın, Eren ÖĞÜTOĞULLARI'na sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

KISALTMALAR DİZİNİ

AB.....	Avrupa Birliği
AET.....	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AGIRC.....	Fransız Yönetim kademesindeki İşçiler Emeklilik Federasyonu
ARCCO.....	Fransız Mavi yakalı(üretimde çalışan) işçiler Emeklilik Federasyonu
AMEXA.....	Fransız Hastalık Malullük, Analık Sigorta Sistemi
ASF.....	Avrupa Sosyal Fonu
ASŞ	Avrupa Sosyal Şartı
ATM.....	Avrupa Toplulukları Mahkemeleri
CISOA.....	İtalyan Tarım Çalışanları Maaş Garantileme Fonu
DATE.....	Yunanistan Sigorta Prim Kartı
EUROSTAT.....	Avrupa İstatistik Kurumu
GGASŞ	Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı
GSS.....	Genel Sağlık Sigortası
GSYİH.....	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
GDP.....	Yurt İçi Hasıla
IKA	Yunanistan Sosyal Sigortalar Kurumu
ILO.....	Uluslararası Çalışma Örgütü
ITUC.....	Uluslararası Sendikalar Konfederasyonu
JLC.....	İrlanda Tarımsal Ortak İşgücü Komitesi
KA-DER.....	Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği
KOBİ.....	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
KRUS.....	Polonya Tarımsal Sosyal Güvenlik Sistemi
LTO	Hollanda Tarım İşverenleri Derneği
NSC.....	Amerika Birleşik devletleri Ulusal Güvenlik Konseyi
OAAE.....	Yunanistan Genel Rejim Bağımsız Çalışanlar Kurumu
OECD.....	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
OGA.....	Yunanistan Tarım Sigortaları Organizasyonu
OTP.....	Ortak Tarım Politikası
TAE.....	Yunanistan Bağımsız Çalışanlar Kurumu
TİSK.....	Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu
TUİK.....	Türkiye İstatistik Kurumu
TÜSİAD.....	Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa No

Şekil 3.1	Türkiye’de Sektörel İstihdam Oranları, 2006.....	127
Şekil 3.2	Türkiye’de İşsiz Sayıları (000)	139
Şekil 3.3	Türkiye’de Sektörlere Göre İş Kazası Geçirenlerin Oranı.....	150
Şekil 3.4	ABD’de İş Kollarına Göre İş Kazaları Dağılımı (1994 yılı verilerine göre).....	151
Şekil 3.5	Tarım İşletmelerinde Kazaya Neden Olan Başlıca Faktörler (1994).....	153
Şekil 3.6	Türkiye’de Toprak Dağılımı	163

Çizelge 1.1	Avrupa Birliği'nde Bütçeden Sosyal Güvenliğe Ayrılan Pay	26
Çizelge 1.2	Avrupa Birliği Ülkelerinde Sosyal Güvenliğin Finansmanı (%).....	27
Çizelge 1.3	Türkiye'de Sağlık Hizmeti Sunumu ve Finansmanı	36
Çizelge 1.4	Türkiye'de Yıllar İtibariyle Sağlık Personeli Sayıları.....	40
Çizelge 1.5	Türkiye'de Sağlık Personeli Başına Düşen Kişi Sayısı (1928-2003)	41
Çizelge 2.1	Tarımda Toplam İstihdam, Gayri Safi Yurt İçi Hasılaya (GSYİH) Katkı.....	66
Çizelge 2.2	Tarımda İşgücü Verimliliği.....	68
Çizelge 2.3	Tarım İşçiliği, Toplam ve Cinsiyete Göre.....	69
Çizelge 2.4	Tarımda Yaş İle, Full-/Part-Time ve İş Durumu, Tarımda Toplam İş %'si İle İşin Yapısı.....	71
Çizelge 2.5	Avrupa Birliği – 25, 2004 Yılı , 15 Yaş ve Üstü İşsizlik Dağılımı	72
Çizelge 2.6	Avrupa Birliği Ülkelerinde Çiftliklerde Düzenli Olarak Çalışan İşgücü (1000 Kişi)	74
Çizelge 2.7	Tarım İçin Özel Sosyal Güvenlik.....	75
Çizelge 2.8	Tarımda Asgari Ücretler	79
Çizelge 2.9	Avrupa Birliği Ülkelerinde Uygulanan Sağlık Sistemleri.....	94
Çizelge 2.10	Bazı Avrupa Ülkelerinde Sağlık Harcamaları	95
Çizelge 2.11	Avrupa Birliği Üyesi Ülkelerde “Hastalık ve Analık” Sigorta Yardımlarının Finansmanı (2005).....	97
Çizelge 2.12	Avrupa Birliği'nde Seçilmiş Ülkelerde Hastalık ve Analık sigortalarının Finansmanında “Sigortalı ve İşveren Primleri”(Yüzde Oranları) (2005).....	99
Çizelge 2.13	Bazı Avrupa Birliği Ülkelerinde İş Kazası ve Meslek Hastalıkları Sigortasının Finansmanında “Sigortalı ve İşveren Primleri” (Yüzde Oranları) (2005)	100
Çizelge 3.1	Avrupa Birliği ve Türk İş Hukuku ve Sosyal Güvenliğe İlişkin Mevzuat Uyumu, (2005).....	121
Çizelge 3.2	Yıllar İtibariyle Avrupa Birliği ve Türkiye'de Toplam Nüfusun Gelişimi 2003, 2015, 2025, 2050 (Bin kişi).....	125
Çizelge 3.3	Avrupa Birliği ülkelerindeki Türk Nüfusu (000) (2007).....	125

Çizelge 3.4 Türkiye’de İşgücü Durumu (2007 Kasım Dönemi).....	128
Çizelge 3.5 Türkiye’de Eğitim Durumuna Göre Tarımda İşgücü Durumu (2000,2007) (Bin Kişi).....	129
Çizelge 3.6 Türkiye’de Yıllar İtibariyle Tarım Sektöründe İş Ararken Bekleme Sürelerine Göre İşsiz Sayıları (2000, 2003, 2007) (Bin kişi).....	130
Çizelge 3.7 2926 sayılı Kanuna Göre Sigortalı Dağılımı (Bağ-Kur’a bağlı çiftçiler) (2007 yılı itibariyle).....	130
Çizelge 3.8 Tarım İşçilerinin (2925’e tabi olanların) Ödediği Aylık SSK Primleri.....	131
Çizelge 3.9 2926 Sayılı Kanuna Tabi Sigortalıların Prim Tablosu (01.01.2007- 30.06.2007).....	132
Çizelge 3.10 Türkiye’de En Fazla Tarımsal İstihdama Bağımlı Yörelere (2006)	133
Çizelge 3.11 Dünya’da İşgücüne Katılma Oranları (%) (15-64 yaş).....	135
Çizelge 3.12 Türkiye’de Nedenlerine Göre İşgücüne Dahil Olmayanlar (000)	136
Çizelge 3.13 İstihdam Edilenlerin Sosyal Güvenlik Kuruluşuna Kayıtlılık Durumu.....	137
Çizelge 3.14 Seçilmiş Avrupa Birliği ülkelerinde ve Türkiye’de İşsizlik Ücretleri.....	141
Çizelge 3.15 Tarımsal İçerikli Kazalarda Zarar Gören Kişilerin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (1994 yılı verilerine göre).....	152
Çizelge 3.16 Türkiye’de Tarım ve Hayvancılıkta İş Kazası ve Meslek Hastalığı Sayıları (2003-2005).....	152
Çizelge 3.17 Türkiye’de Tarım Sektöründe Sosyal Güvenlik Kuruluşlarına Kaydı Olmayanların İşteki Durumu , (Bin Kişi) (2000, 2003, 2007 yılları İtibariyle).....	156
Çizelge 3.18 Sigorta Kaydını Takiben Sağlık Yardımlarından Yararlanmaya Başlama Süresi (2007).....	162
Çizelge 3.19 Türkiye’de İşgücüne Katılım Oranları (%)	167
Çizelge 3.20 Tarımda Çalışan Kadınların Ücret Konumlarına Göre Dağılımı (%),(2003).168	
Çizelge 3.21 Türkiye’de Bölgelere ve Cinsiyete Göre Tarım Çalışanları (2006 yılı verileri) (bin kişi).....	168
Çizelge 3.22 Kadın İşçilerin Yaşlarına Göre Eğitim Düzeyleri (2003 yılı verileri).....	170
Çizelge 3.23 Kadınlara Göre Sosyal Güvenliğin Anlamı, (2003 yılı verileri).....	173
Çizelge 3.24 Kadınların Sosyal Güvenlik Durumları , (2003 yılı verileri).....	173
Çizelge 3.25 Avrupa Birliği ve Türkiye’de Kadın İstihdam Oranları,(2005 yılı verileri)...	175
Çizelge 3.26 Türkiye’de Kadın İstihdamı (2007) (bin kişi).....	176

Çizelge 4.1 Tarım İşletmelerinde İşçi Çalıştırma Oranı (%).....	181
Çizelge 4.2 Tarım İşletmelerinde Çalıştırılan Kişi Sayısı.....	181
Çizelge 4.3 Aylık Kazancın Yeterliliği	182
Çizelge 4.4 Çiftçilerin Ek Gelir Kaynakları.....	182
Çizelge 4.5 Çiftçilerin Sosyal Güvenliğinin Var Olup Olmadığı.....	183
Çizelge 4.6 Çiftçilerin Kayıtlı Olduğu Sosyal Güvenlik Kuruluşu.....	184
Çizelge 4.7 Çiftçilerin SSK'dan Faydalanma Seviyesi	184
Çizelge 4.8 Çiftçilerin Kendilerini Sosyal Güvencede Hissetme Seviyeleri.....	185
Çizelge 4.9 Çiftçilerin Kendilerini Sosyal Güvencede Hissetmeme Nedenleri.....	185
Çizelge 4.10 Çiftçilerin Türkiye'deki Sosyal Güvenlik Hizmetlerinden Yeterince Yararlanabilme Konusundaki Düşünceleri.....	186
Çizelge 4.11 Çiftçilerin Sosyal Güvenlikten Yararlanamama Nedenleri.....	186
Çizelge 4.12 Çiftçilerin Bütçelerinden Sağlık Harcamalarına Ayırdığı Pay	187
Çizelge 4.13 İş Kazası Oranları.....	188
Çizelge 4.14 En Çok Maruz Kalınan İş Kazası Çeşitleri.....	188
Çizelge 4.15 İş Hastalığı (meslek hastalığı) Oranları.....	188
Çizelge 4.16 En Çok Maruz Kalınan İş Hastalıkları (meslek hastalıkları).....	189
Çizelge 4.17 Çiftçi Ailelerinde Sakat ve Özürlü Birey Oranı.....	190
Çizelge 4.18 Çiftçilerin Emeklilik Hakları Konusunda Bilgi Seviyesi.....	191
Çizelge 4.19 Çiftçilerin Bilgi Sahibi Olduğu Emeklilik Hakları.....	191
Çizelge 4.20 Çiftçilerin Sosyal Güvenliğin İyileştirilmesi İçin Önerilerinin Olup Olmadığı.....	192
Çizelge 4.21 Çiftçilerin Sosyal Güvenlik Konularında İyileştirme Önerilerinin Çeşitleri....	193
Çizelge 4.22 Çiftçilerin Sosyal Güvenlikte Özelleştirmenin Faydalı Olacağına İnanma Yüzdeleri.....	193
Çizelge 4.23 Çiftçilerin Sağlık Hizmetlerinin Özelleştirilmesinin Faydalı Olacağına İnanmama Nedenleri.....	194
Çizelge 4.24 Son Beş Yılda Çiftçi Ailelerinden Büyük Şehirlere Göç Oranı.....	195
Çizelge 4.25 Son Beş Yılda Çiftçi Ailelerinden Büyük Şehirlere Göç Eden Kişi Sayısı.....	195
Çizelge 4.26 Son Beş Yılda Çiftçilerin Göç Ettiği Yerler.....	195

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	iv
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	v
ÇİZELGELER DİZİNİ.....	vi
GİRİŞ.....	1
KAYNAK ÖZETLERİ.....	5
MATERYAL VE YÖNTEM.....	8
Materyal.....	8
Yöntem.....	8

I. BÖLÜM

SOSYAL GÜVENLİĞİN TANIMI, TARİHSEL GELİŞİMİ, FİNANSMANI VE REFORM HAREKETLERİ

1.1. Sosyal Güvenliğin Tanımı	9
1.2. Sosyal Güvenliğin Tarihsel Gelişimi.....	10
1.2.1. Dünya’ da sosyal güvenliğin kurulmasında etkili olan kuruluşlar.....	11
1.2.2. Avrupa Birliği’nde sosyal güvenliğin tarihsel gelişimi.....	14
1.2.3. Türkiye’de sosyal güvenliğin tarihsel gelişimi.....	17
1.3. Sosyal Güvenliğin Finansman Boyutu.....	24
1.3.1. Sosyal güvenliğin finansman ihtiyacı.....	24
1.3.2. Sosyal güvenliğin finansman yöntemleri.....	28

1.4. Sosyal Güvenlikte Reform Hareketleri.....	29
1.4.1. Dünya’da reform hareketleri.....	29
1.4.2. Dünya’da reform yöntemleri.....	33
1.4.3. Avrupa Birliği’nde reform arayışları.....	34
1.4.4. Türkiye’de reformu gerekli kılan nedenler.....	35
1.4.5. Türkiye’de yapılmakta olan reformun eleştirisi.....	42
1.4.5.1. Finansal açıdan reformun eleştirisi.....	42
1.4.5.2. Sosyal yardım ve hizmetler açısından reformun eleştirisi.....	49

II. BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ’NDE SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİNİN TEMEL ESASLARI VE TARIMDA ÇALIŞANLARIN SOSYAL GÜVENLİĞİ

2.1. Avrupa Birliği’nde Sosyal Güvenlik Hakkı Kavramı ve Uygulanacak Hukuksal Düzenlemeler.....	54
2.1.1. Avrupa Birliği’nde sosyal güvenlik hakkı kavramı.....	54
2.1.2. Üye ülkeler açısından asli ve tali hukuk kaynakları.....	58
2.2. Avrupa Birliği’nde İşgücü Mobilitesi ve Sosyal Güvenlik Açısından Serbest Dolaşıma İlişkin Topluluk Mevzuatı.....	61
2.2.1. Avrupa Birliği’nde işgücü mobilitesinin boyutları.....	63
2.2.2. Serbest dolaşım hakkı	64
2.3. Avrupa Birliği’nde Tarım Sektörünün Yeri ve Önemi.....	65
2.3.1. Avrupa Birliği’nde tarım sektörünün istihdam boyutu.....	66
2.3.2. Avrupa Birliği’nde tarım sektöründe işsizlik.....	72
2.3.3. Avrupa Birliği’nde tarım sektörüne verilen özel önem.....	73
2.3.4. Avrupa Birliği’nde tarım sektöründe çalışanların sosyal güvenlik hakları.....	75
2.3.5. Avrupa Birliği’nde tarım sektöründe ücretler	77

2.4. Avrupa Birliği'nde Tarım Sektöründe Çalışma Yaşamına İlişkin Güncel Sorunlar.....	81
2.4.1. Avrupa Birliği'nde artan yoksulluk ve sosyal dışlanma.....	82
2.4.2. Avrupa Birliği'nde göçmen çalışanlar sorunu.....	87
2.4.3. Asgari gelir desteği uygulaması ve beraberindeki sorunlar.....	90
2.5. Avrupa Birliği Üyesi Ülkelerin Tarım Sektörlerinde Sosyal Güvenlik Sistemlerine İlişkin Uygulama Örnekleri.....	92
2.5.1. Avrupa Birliği ülkelerinde uygulanan sağlık sistemleri ve sağlık harcamaları..	94
2.5.2. Almanya.....	101
2.5.3. Belçika.....	106
2.5.4. Danimarka.....	107
2.5.5. Fransa.....	109
2.5.6 İngiltere.....	112
2.5.7. Yunanistan.....	115

III. BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NE UYUM SÜRECİNDE TÜRK TARIMINDA SOSYAL GÜVENLİK

3.1. Avrupa Birliği Mevzuatı ile Türk Sosyal Güvenlik Mevzuatının Karşılaştırılması.....	117
3.1.1. Mevzuat uyumu.....	117
3.1.2. Göç ve nüfus yapısı	123
3.2. Türkiye'de Tarım Sektörünün İstihdamdaki Yeri.....	126
3.2.1. İşgücü yapısı ve işgücüne katılma oranı.....	134
3.2.2. İşsizliğin gelişmiş ülkelerdeki ve Türkiye'deki durumu.....	138
3.3. Türkiye'de Tarım Kesiminin Sosyal Güvenliği.....	143
3.3.1. Tarımda ücretli olarak çalışanların sosyal ihtiyaçları.....	144
3.3.2. Tarım – sanayi çalışanı ayırımı	147
3.3.3 Tarımda çalışanların karşılaştığı riskler.....	148

3.3.4. Tarımda iş kazaları.....	150
3.3.5. Sosyal güvenlik durumu.....	156
3.3.6. Tarım işçilerinin yasal sorunları	157
3.3.7. Tarım işçilerinin sağlık sorunları.....	161
3.3.8. Mülkiyet dağılımı.....	162
3.4. Kırsal Alanda ve Tarımsal Üretimde Kadın.....	164
3.4.1. Türkiye’de kadın çiftçilerin sorunları	167
3.4.2. Kadın çiftçilerin eğitim düzeyi	170
3.4.3. Kadın çiftçilerin sağlık sorunları	171
3.4.4. Kadın çiftçilerin sosyal güvenlik durumu	172
3.4.5. Avrupa Birliği’nde ve Türkiye’de kadın	174
4. Araştırma Bulguları	179
4.1. Trakya Bölgesi’nde Uygulanan Sosyal Güvenlik Anketinin Genel Değerlendirmesi	179
4.2. Trakya Bölgesi’nde Uygulanan Sosyal Güvenlik Anketinin Sonuçları.....	181
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	197
KAYNAKLAR.....	212
EKLER.....	223
EK 1.....	223
ÖZGEÇMİŞ.....	240

GİRİŞ

Türkiye de tarım sektöründe çalışanların sosyal güvenliği uzun yıllardır ihmal edilmiştir. Çıkarılmış olan kanunlar ile tarım çalışanları tamamen sosyal güvenlik kapsamına alınamamıştır. Tarım çalışanlarının sosyal haklardan faydalanma oranı yetersizdir ve tarım çalışanlarını sosyal sigorta güvencesi altına almak gerekmektedir. Sigortalı olarak işçi çalıştırmanın işverenin maliyetleri artırmasından dolayı işverenlerde sigortalı işçi çalıştırma isteği bulunmamaktadır. Sosyal güvenlik konusunda çalışmakta olan kuruluşlarda gerekli özeni gösterebilecekleri otomasyon ve denetim sistemleri bulunmamaktadır. Türkiye'deki tarımsal yatırımlarda, çalışanların sosyal güvenlik sorunlarına çözüm getirebilecek yaklaşımlara ihtiyaç duyulmaktadır.

Türkiye'de toplam istihdam içinde tarım sektörünün payı (ormancılık, avcılık ve balıkçılık da dâhil olmak üzere), yaklaşık % 25'tir. Toplam nüfusun 17.711.000 kişisi tarım sektöründe bulunmaktadır. Bunlar içinde işgücüne katılanlar ise 8.965.000 kişidir (**TÜİK 2008**). Türkiye'de işgücünün önemli bir bölümünü oluşturan tarım çalışanlarının ihmal edilmesi, ekonomik kalkınmada sürdürülebilirliğinin azalmasına ve refahın düşmesine neden olmaktadır.

Bu çalışmada; Türkiye tarımındaki sosyal güvenlik uygulamaları ve sorunları; Avrupa Birliği ülkelerindeki sosyal güvenlik uygulamaları ile karşılaştırılarak incelenmiş ve çözümler önerilmeye çalışılmıştır. Karşılaştırmalar yapılırken tarım sektöründe sosyal güvenliğin finansmanı, uygulanan bölgesel politikalar, Avrupa Birliği'nde çalışanlara erken emeklilik hakları verilmesi gibi konular ayrıntılı olarak incelenerek yorumlanmıştır.

Tarımsal ekonomik varlıkların kullanılmasında ve gelir yaratma potansiyellerinin sürdürülebilir kalkınma için değerlendirilebilmeleri öncelikle tarımsal işgücünün etkin ve verimli yönetilmesini gerektirmektedir. Tarım alanındaki işgücünün öncelikli sorunları arasında ilk sırada bulunan sosyal güvenceden yoksunluğun Avrupa Birliği ile Türkiye arasında sürdürülmekte olan tarama ve müzakere sürecinde tarım konu başlığı altında ortaya çıkacak uyum ekseninde değerlendirilmesi; çözüm arayışına ivme ve zorunluluk kazandırabilecektir.

Bu amaçla, Avrupa Birliği ülkelerinde uygulamada olan sosyal güvenlik sistemlerinin tarımsal işgücüne yönelik olarak Türkiye ile karşılaştırılarak uyum çerçevesinde gözden geçirilmesi ile alternatif çözüm önerileri ortaya çıkabilecektir. Çalışma, bu bakımdan özgün ve yenilikçidir. Türkiye'deki tarımsal sosyal güvence yoksunluğuna yasal alanda yapılacak düzenlemeler, kamu denetimi sağlanması ve bu konudaki kayıt dışılığın önlenmesi ile ilgili ayrıntılar çalışmanın kapsamını oluşturmaktadır.

Türkiye’de tarım kesiminde yaygın olarak sorunlar var olduğu gibi tarım çalışanlarının gelir düşüklüğüne bağlı olarak, sağlık, eğitim, barınma, gıda gibi boyutları geniş olan sorunlar da bulunmamaktadır. Sosyal güvenceden yoksun yaşayan tarım işçilerinin gelecek güvencesi bulunmamaktadır. Ayrıca sağlık hizmetlerinden yararlanamamaktadırlar. Eğitime ayıracak gelirleri olmadığı için veya eğitim zamanında çalışmak zorunda oldukları için bu olanak da onlar için çoğu kez lüks olarak kalmaktadır. Türkiye’nin kırsal kalkınması büyük ölçüde kadınların üzerine yüklenmiş durumdadır. Çünkü tarımsal üretimde kadınlar çalışmakta erkek işgücü ise işgücüne daha az oranda destek vermektedir. Yükü taşıyan kadınların gelecek güvenceleri yoktur. Bu çalışma ile kırsal kesimde çalışan kadınların var olan sosyal güvenliğe ilişkin sorunları da ayrıntılı olarak araştırılmış ve çözüm önerileri getirilmiştir.

Avrupa Birliği’nde tarımda sosyal güvenlik alanında çok ayrıntılı incelemeler mevcuttur. Bu çalışmaların herhangi bir benzerine Türkiye’de rastlanılmamıştır. Türkiye’de sosyal güvenliğin birçok yönü araştırılmıştır ancak, tarım çalışanlarının sosyal güvenliğine neredeyse hiç değinilmemiştir. Araştırma kapsamında yapılan incelemelerde genelde tarımla pek bağı olmayan sendikalarda araştırma konusu ile ilgili birçok materyale ulaşılmasına rağmen, tarım sendikalarında bu konuda bilgi ve belgelere ulaşılammıştır. Yine SSK, Bağ-Kur ve emekli sandığının ortadan kaldırılması ve tek çatı altında birleşmesi ile kurulan Sosyal Güvenlik Kurumu’nda bu konuda yapılan çalışmalar yetersizdir. Sosyal Güvenlik Kurumu olarak yeni bir yapılanmaya gidilmiş ancak sorunlar devam etmektedir. Tarım servislerinde çalışan şef ve memur kadrosundaki personelin sayı olarak yetersiz olduğu, memur başına düşen sigortalı sayısının fazla olduğu görülmüştür. Türkiye’de araştırma konusuyla ilgili kaynak sıkıntısı çekilmiştir. Araştırmanın verilerini toplamadaki güçlükler Avrupa Birliği’nin ilgili erişim siteleri yoğun şekilde kullanılarak aşılmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte Türkiye’de sayısı gerçekten az olan sosyal güvenlik uzmanı akademisyenlerin çeşitli dergilerde yazmış olduğu makaleler, konuların aydınlatılmasında yol gösterici olmuştur.

İktisat, İşletme Fakülteleri ve İktisadi ve İdari Bilimler Fakültelerindeki araştırmacıların, tarımın özellikle sosyal güvenlik boyutunu yeterince irdelemedikleri gözlenmiştir. Oysa bu konularda derinlemesine analizlerin yapılabilmesi, konunun akışına farklı bakış açılarını ortaya çıkarabilir. Tarımda sosyal güvenlik alanında yapılacak araştırmalarda ziraat fakülteleri, iktisat fakülteleri ve hukuk fakültelerinin öğretim üyelerinin birlikte çalışması Türkiye’nin geleceği için çok yararlı olabilir.

Avrupa Birliği sosyal güvenlik çalışmalarına bakıldığında tekdüze bir sosyal güvenliğe rastlanılmamıştır. Ülkeler birbirinden farklı yöntemler kullanarak sosyal güvenliği sağlamaya çalışmaktadırlar. Sosyal güvenliğin tüm alt başlıklarında birbirine benzer yapıda

iki ülke tespit edilememiştir. Ancak Avrupa Birliği ülkelerinde genel kural vatandaşların mağduriyetinin önlenmesi, yaşam boyu eğitim alması, işgücüne katılımın artması olarak tespit edilmiştir.

Bu çalışma ile tarımda çalışanların, özellikle toprak sahibi olmayan tarım çalışanlarının sosyal güvenlik açısından ne durumda olduğunu belirlemek amaçlanmıştır. Tarımda sosyal güvenliğin hangi seviyede olduğu, tarımda çalışanların sosyal güvenliğe olan talebi ve bu talebin devlet veya özel sektör tarafından nasıl ve hangi uygulamalarla karşılandığı sorularına cevap aranmıştır. Çiftçilerin Avrupa Birliği'ne nasıl baktığı, Avrupa Birliği'ne tam üyeliğin tarım sektörüne katkısı olup olmayacağı ve dolayısıyla çiftçi gelirlerini artırarak sosyal güvencenin yaygınlaşmasındaki rolünün ne olacağı tespite çalışılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde sosyal güvenliğin tanımı yapılmış, sosyal güvenliğin Dünya'daki, Avrupa Birliği'nde ve Türkiye'deki tarihsel gelişimine yer verilmiştir. Daha sonra sosyal güvenliğin finansmanı konusuna değinilerek finansman yöntemleri ve nasıl uygulandığı konusunda bilgi verilmiştir. Birinci bölümün son kısmında ise Dünya'da, Avrupa Birliği'nde ve Türkiye'de sosyal güvenlik reform hareketlerine değinilmiştir. Reformlar ele alınarak incelenmiş ve yorumlanmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde Avrupa Birliği'nde sosyal güvenlik sisteminin temel esasları ve tarımda çalışanların sosyal güvenliği konusu ele alınmıştır. Sosyal güvenlik hakkı ve ülkeler açısından asli ve tali hukuk kaynaklarına konuları üzerinde durularak Avrupa Birliği'nde işçilerin serbest dolaşımı konusu ile işgücü mobilitesi ele alınmıştır. Ayrıca, Avrupa Birliği içinde çalışanların hareketliliği yani, bir Avrupa Birliği ülkesinden diğerine geçici olarak çalışmaya giden işçilerin ve yerleşme niyetiyle gidenlerin hak kayıplarının olup olmadığı konuları açıklanmıştır. İkinci bölümün devamında, Avrupa Birliği'nde tarım sektörünün yeri ve önemi, istihdam boyutu, tarım sektöründe işsizlik, tarım sektörüne verilen özel önem, tarım sektöründe çalışanların sosyal güvenlik hakları ve tarım sektöründe ücretler konuları işlenmiştir.

Yine aynı bölümde Avrupa Birliği'nde artan yoksulluk ve sosyal dışlanma üzerinde durulmuştur. Yoksulluk ve sosyal dışlanma konusunda tarım kesimine ilişkin veriler olmasa da genel olarak konunun boyutları ele alınmıştır. Daha sonra Avrupa Birliği'nde göçmen çalışanlar sorunu ele alınmıştır. Bundan sonra ise asgari gelir desteği uygulamasına ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

İkinci bölümün sonunda ise Avrupa Birliği ülkelerindeki sosyal güvenlik sistemleri incelenerek, öncelikle sağlık sistemleri ve sağlığın finansmanı konularına yer verilmiştir. Devamında ise seçilmiş bazı Avrupa Birliği ülkelerinin; Almanya, Belçika, Danimarka,

Fransa, İngiltere ve Yunanistan'ın sosyal sistemlerine ilişkin uygulama örneklerine yer verilerek ikinci bölüm sonlandırılmıştır.

Üçüncü bölümde Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde Türk tarımında sosyal güvenlik konusu incelenmiştir. İlk olarak Avrupa Birliği ile Türk sosyal güvenlik mevzuatının karşılaştırılması yapılarak mevzuat uyumuna açıklık getirilmiştir. Devamında Avrupa Birliği'nde göç ve nüfus yapısı konusu açıklanmıştır. Türkiye'ye komşu ülkelerden olabilecek olası göçler ve Türkiye'den Avrupa Birliği ülkelerine göç olasılıkları inceleme konusu yapılmıştır.

Yine bu bölümde Türkiye'de tarımın istihdamdaki yeri belirginleştirilmeye çalışılmıştır. Bu konuda işgücü yapısı ve işgücüne katılma oranı öncelikle ele alınmış daha sonra ise işsizliğin gelişmiş ülkelerdeki ve Türkiye'deki durumu ele alınmıştır.

Üçüncü bölümün üçüncü kısmında Türkiye'de tarım kesiminin sosyal güvenliği konusu incelenmiştir. Bu başlık altında; tarımda ücretli olarak çalışanların sosyal ihtiyaçları, tarım ve sanayi çalışanı ayırımı, tarımda çalışanların karşılaştığı riskler, tarımda iş kazaları, tarım çalışanlarının sosyal güvenlik durumu, tarım işçilerinin yasal sorunları, tarım işçilerinin sağlık sorunları ve tarım topraklarında mülkiyet dağılımı konularına yer verilmiştir.

Türkiye'de Avrupa Birliği ülkelerinin tersine tarımda erkeklerden çok kadınlar çalışmaktadır. Çalışanlar içinde özellikle toprak sahibi olmayan kadınlar önemli güçlüklerle karşılaşmaktadır. Bu sorunları ortaya koymak amacıyla çalışmanın üçüncü bölümünün son kısmında kırsal alanda ve üretimde kadın konusu incelenmiştir. Bu konu ile ilgili olarak; Türkiye'de kadın çiftçilerin sorunları, eğitim düzeyleri, sağlık sorunları, sosyal güvenlik durumları incelenmiş ve son olarak Avrupa Birliği ve Türkiye'deki kadınların sosyal ve ekonomik karşılaştırması yapılarak üçüncü bölüm sonlandırılmıştır.

1. KAYNAK ÖZETLERİ

1.1. Konuyla ilgili yurt içinde yapılmış araştırmalar

a.) **“Türkiye’de Gezici ve Geçici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Yaşam Koşulları ve Sorunları”** Yıldırak N, Gülçubuk B, Gün S, Olhan E, Kılıç M, ILO Türkiye Temsilciliği; Ankara, 2002.

Çukurova bölgesinde yapılan bu araştırma yüz yüze yapılan anketler ile oldukça etkili ve pek bilinmeyen sonuçları ile çarpıcı bir araştırmadır. Tarım işçilerinin ekonomiye yaptıkları büyük katkının yanında maalesef kendilerinin çok zor yaşam koşulları altında çalıştıkları önemli veriler ile ortaya konulmuştur. Bu çalışmada tarım işçilerinin çalışma hayatı yerinde incelenmiş, özellikle çalışma koşullarının olumsuzluğu çok yönlü olarak belirginleştirilerek tarım işçilerinin sosyal güvencesizliği meydana çıkarılmıştır.

b.) **“ Avrupa Birliği Türkiye Sosyal Güvenlik Normları”**; Ekdemir H.Ş., TİSK , Nisan 2005, Yayın No: 257.

Bu çalışmada Avrupa Birliği ülkelerindeki sosyal güvenlik sistemleri oldukça ayrıntılı olarak incelenmiş, yorum yapılmaksızın ilgili mevzuatın çevirisi yapılmıştır. Tüm Avrupa Birliği ülkelerinin, hatta 2007 de katılanlar da dâhil olmak üzere karşılaştırmalı mevzuata yer verilmiştir. Bu çalışma kendi alanında Türkiye’de kapsamı açısından tek çalışmadır. Avrupa Birliği sosyal güvenlik normları oldukça geniş olarak kanunlar – tüzükler çerçevesinde yer almıştır.

c.) **Sosyal Politika ve İstihdam Başlıklı Avrupa Birliği Müktesebatı ve Türkiye**; TİSK; Yayın No:268; Nisan 2006.

Bu yayında Avrupa Birliği ve Türkiye arasında İş hukuku, çalışma hayatı, istihdam, sendikalar ve sosyal diyalog konularında pek çok karşılaştırmaya yer verilmiştir. Ancak, bazı yorumların işveren tarafını koruyucu hükümler içerdiği gözlenmiştir. Buna rağmen istatistiksel veriler açısından önemli bir başvuru kaynağıdır.

d.) **“Avrupa Birliği’ne Üyelik Sürecinde Avrupa Birliği ülkeleri ve diğer Aday Ülkeler Karşısında Türkiye’nin Durumu(2)”** ; “TİSK Kıyaslama (Benchmarking) Raporu, 2006, TİSK; Yayın No:274; 28.08.2006; Ankara; s.10-112. Bu çalışma Avrupa Birliği ve Türkiye arasında yapılan kıyaslamalı tabloları içermektedir.

e.) **“Sosyal Güvenliğin Yeniden Yapılandırılması Semineri”**; 7-8 Aralık 2006, TİSK, yayın no:284; 30.07.2006.

Bu kaynakta Türkiye’de 2000’li yıllarla birlikte ivme kazanan sosyal güvenlik reform çalışmalarına yöneltilen ayrıntılı eleştiriler, yorumlar bulunmaktadır. Reform ve reformun gerekçelerine ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

1.2. Konuyla İlgili Yurt Dışında Yapılmış Araştırmalar

a.) **“Tarımda ve Kırsal Kesimde Sosyal Güvenlik”**; Savy R, Çeviren ALPER Yusuf, Türk Dünyası Araştırmalar Vakfı, İstanbul,1987.

Tarımda ücretli olarak çalışanların sosyal ihtiyaçları, kendi adına bağımsız çalışan çiftçilerin sosyal ihtiyaçları, sosyal koruma ve sosyal ihtiyaç konuları, sosyal korumayı temin edecek kurumların tarım kesimine adapte edilmesi ve çiftçiler arasında istihdam seviyesinin nasıl yükseltileceğine dair konular incelenmiştir. Yayında, tarım çalışanlarına ilişkin önemli tespitler bulunmaktadır.

b.) **The Evolution Of Labour Law (1992-2003) Volume 2 : National Reports; European Comission. 2006.**

Bu çalışmada, Avrupa Birliği ülkelerinde sosyal güvenlik ve iş hukuku alanındaki gelişimler kronolojik sıra takip edilerek yıllar itibariyle değişimi incelenmiştir. Çalışmada bağımlı ve bağımsız çalışanların hukuki durumları, istihdam ilişkileri, yönetici ve ara eleman konumunda çalışan işçilerin iş ve sosyal güvenlik hukukuna göre hakları ve ülkeler bazında karşılaştırmaları ile işçi hakları incelenmiştir.

c.) **Joint Report On Social Inclusion, 2004.**

Avrupa birliği ülkelerinde sosyal güvenlik ödemeleri tüm ülkeler bazında ayrıntılı bir biçimde incelenmiştir. Sosyal güvenliğe ilişkin hedefler ve gerçekleştirme oranları karşılaştırmalı olarak ve oldukça ayrıntılı açıklanmıştır.

d.) **Perceptions of Living Conditions In An Enlarged Europe,2005**

Genişleyen Avrupa’da Yaşam şartları ele alınarak hayat kalitesine ilişkin raporlara yer verilmiştir. İstihdam ve sosyal ilişkiler, sosyal hayat memnuniyetine ilişkin ölçümler, politika değişimleri gibi analizler yer verilmiştir.

e.) Joint Report The Comission and The Concil on Adequate and Sustainable Pensions, 2005.

Avrupa Birliği ÷lkelerinde emekli aylıkları ele alınmış ve t÷m y÷nleriyle, sosyal g÷venlikteki yeri ve etkileri dikkate alınarak incelenmiştir.

f.) EURES(The European Job Mobility Portal);

Avrupa birliği erişim sitelerinden birisidir. Avrupa birliği ÷lkelerinde iş hareketliliği, yani işçilerin ÷lkeler arasındaki geçişleri ve başka ÷lkelerde çalışmaya giden işçiler, kendi ÷lkelerinde ve gittikleri yeni Avrupa Birliği ÷lkesindeki sosyal g÷venlik sistemlerine uyumu sitede değişik başlıklar halinde incelenmiştir. ÷lkelerin çalışma koşulları, t÷m ÷lkelerin yaşam şartları, sosyal g÷venlik (aile yardımları, işsizlik sigortası ödemeleri, hastalık sigortası, en az geçim yardımları) başlıkları altında incelemeler mevcuttur.

g.) EUROSTAT

Avrupa birliğinin geniş kapsamlı erişim sitesidir. İstatistiksel veriler mevcuttur. Tarım, sağlık, sosyal yaşamla ilgili birçok veri ve tablolar mevcuttur.

1.) Agricultural Workers and Their Contrubution to Sustainable Agriculture and Rural Development, FOO-ILO-IUF, 2005 Peter HURST.

İşg÷c÷, istihdam analizleri kırsal kalkınma açısından ele alınarak özellikle işg÷c÷ analizlerine yer verilmiştir. Çalışmaya göre: D÷nya'da birçok ÷lke genel olarak bakıldığında tarım işçileri çok zor şartlarda çalışmaktadır. Özellikle Asya ve Afrika ÷lkelerinde çocukların tarım sektör÷nde çok d÷şük ücretlerle ve hijyen koşullarına dikkat edilmeden çalıştırılması oldukça yaygındır. Tarım işçilerinin ücretleri konusunda azgelişmiş ÷lkeler bazında ve kıtalar arasında çok b÷y÷k farklılıkların varlığı ortaya çıkarılmıştır.

2. MATERYAL ve YÖNTEM

2.1 Materyal

Araştırma materyali birincil ve ikincil verilerden toplanmıştır. Tarım kesiminin sosyal güvenliğe bakışını değerlendirebilmek için Trakya Bölgesini oluşturan illerdeki üreticilerden toplanan bilgiler araştırmanın birincil veri kaynağını oluşturmuştur. Araştırma materyalinin önemli bir bölümü ikincil veri kaynaklarından elde edilmiştir. Literatürden elde edilen verilerde de ağırlıklı olarak Avrupa Birliği ülkelerinde tarım kesiminin sosyal güvenliğini sağlayan farklı ancak, uyumlaştırılmış veya uyumlulaştırılmakta olan ilgili müktesebat ve ülke özelindeki farklı denetim uygulamaları ile Türkiye için, Sosyal Güvenlik Kurumu'ndan (SGK) elde edilmiştir.

2.2 Yöntem

2.2.1 Örneklem ve Veri Toplama Yöntemleri

Sosyal güvenlik açısından analiz kapsamına alınan yerleşim alanlarının tamamı köylerden oluşmaktadır. Trakya bölgesindeki Tekirdağ, Edirne ve Kırklareli illerine bağlı toplam 19 köyde sosyal güvenliğe ilişkin veriler yazılı anket üzerinden gayeli örneklem ile çeşitli yaş ve gelir dağılımına sahip aile reislerinden edinilmiştir. Araştırmada gayeli örnekleminin tercih edilmesi araştırma amacının sosyal güvenlik konusunda derinlemesine bir araştırma değil, tarımda yaşayan ve çalışanların sosyal güvenlik konusuna bakış açılarını genel olarak tespit etmek içindir. Ancak yine de köylerin seçiminde ağırlıklı olarak sadece tarım yapılan köyler seçilmiştir. Çünkü Trakya bölgesinde sadece tarım yapılan köylerin sayısı gün geçtikçe azalmaktadır. Özellikle Çorlu, Saray, Çerkezköy, Lüleburgaz, Çatalca vb. ilçelerde sanayinin ekonomideki payı, tarımın çok üzerindedir.

2.2.2 Ekonomik Analiz Yöntemleri

Öncelikle Excel programında veriler girilmiştir. SPSS bilgisayar programı kullanılarak analiz gerçekleştirilmiştir. Frekans Dağılım Analizi, çapraz tablo analizi ve dağılım grafikleri yapılmıştır. İstatistiksel analizlerden veri yapısına göre parametrik ve nonparametrik analiz yaklaşımları incelenmiştir. Parametrik testlerden ANOVA ve nonparametrik testlerden correspondance analizi kullanılmıştır.

I. BÖLÜM

SOSYAL GÜVENLİĞİN TANIMI, TARİHSEL GELİŞİMİ, FİNANSMANI VE REFORM HAREKETLERİ

1.1. Sosyal Güvenliğin Tanımı

Sosyal güvenlik bir ülke halkının bugününü ve yarınını güven altına almayı amaçlayan ve birbiri arasında sıkı bir birlik ve uyum kurulmuş olan kurumlar bütünüdür. Bir meslek veya sosyal risk yüzünden geliri veya kazancı kesintiye uğramış kimseleri başkalarının yardımına başvurmaya gerek bırakmaksızın, geçinme ve yaşama ihtiyaçlarını karşılayan bir sistemdir. Her insana, yaşamın türlü durum karşısında, aşırı bir muhtaçlığa düşmeden ve özgürlüğünden fedakârlık ettirmeden insana yaraşır bir varlık düzeyi sağlamaya yönelik kamusal sosyal düzenleme ve önlemler bütünü “sosyal güvenlik sistemi” olarak nitelenebilir (**Tuncay 1986**).

İnsanlar için bir gelecek güvencesidir. Hastalık, sakatlık (malûllük), yaşlılık ve ölüm durumlarında kişileri ve geride kalanları güvence altına almayı amaçlayan bir sistemdir. Bu sistemin iyi çalışması gerekir. Özellikle sağlık kuruluşlarından iyi bir şekilde faydalanabilme ve kişilerin gelirsiz kaldığı durumlarda geçimini sağlayarak bir gelire sahip olması önemli konulardan bazılarıdır.

Sosyal güvenlik terimi ilk olarak 1935 yılında A.B.D.’de kabul edilen Sosyal Güvenlik Yasası’nda (Social Security Act) teknik bir terim olarak kullanılmaya başlanmıştır. Ancak, bu terime gerçek anlamını Sir William Beveridge, 1942 yılında tamamladığı ve kendi adıyla anılan ünlü raporu “Beveridge Report” ile vermiştir (**Tuncay 2002**). Sosyal güvenlik sistemlerinin temel amacı zor dönemlerde insanları yoksulluk ve yoksunluk riskine karşı korumaktır. Bir diğer ifadeyle, sosyal güvenlik sistemleri toplumun zor durumda olan bireylerine yardım etmeyi daha iyi durumda olan kişilerin vicdanına bırakmayarak toplumsal dayanışmayı kurumsal hale getirir ve vatandaşlara sosyal güvenliği anayasal bir hak olarak sunar. Toplumsal dayanışma birbirini belki de hiç tanımayan insanlar arasında gerçekleşir. Sistem tarafından toplanan mali kaynaklar zenginden yoksula, çalışandan çalışamayana, gençlerden yaşlılara aktarılır. Bir çalışanın ödediği prim, hiç tanımadığı bir kişiye sağlık hizmeti veya emekli aylığı olarak gider.

Sosyal güvenliğin “ödevlerini” somut olarak şöyle sıralayabiliriz: Sosyal güvenlik her şeyden önce herhangi bir nedenle kısmen ya da tamamen çalışamaz duruma düşen ve bu nedenle gelir kaybına uğrayan, muhtaç duruma düşenlere, insan onuruna yaraşır asgari bir

hayat sürmeleri için gerekli olan güvenceyi sağlar. Hastalanma yahut sakatlanma nedeniyle kazanma gücünü kısmen ya da tamamen kaybedenleri iyileştirmek için onlara sağlık yardımları yapar, sakatları tekrar çalışma hayatına döndürmek için rehabilitasyon hizmetleri sağlar. Kazalara engel olucu önlemler almaya çalışır. İşsizliği yenmeye, çalışanlara işsiz kaldıkları sürece yardım yapmaya, dar gelirli insanların konut ihtiyaçlarını uygun ölçüde karşılamaya çaba gösterir. Aileye ek maddi yükler getiren bazı hayat olayları (evlenme, doğum vb.) karşısında ailelere yardım eder.

Günümüzde yeterince karşılanmayan riskler arasında hukuki maliyetler, yetişkin öğrencilerin eğitim masrafları, evden, tarladan ve işyerinden zorunlu olarak çıkarılma gibi tehlikeler de çok yaygın olarak yer almaktadır (Alper ve Tatlıoğlu, 1994).

Sosyal güvenlik, yukarıda saydığımız ödevleri ya “sosyal sigortalar” ya da “sosyal yardımlar ve sosyal hizmetler” yoluyla yerine getirir. Bir başka deyişle sosyal güvenlik bir amaç olup sosyal sigortalar ile sosyal yardımlar ve hizmetler onun en önemli araçlarıdır. Sosyal sigortalar, ilgilinin yani yardım göreceğ olanın maddi katkısıyla işlerken, sosyal yardımlar ve hizmetler ilgilinin herhangi bir katkısı bulunmaksızın kısmen ya da tamamen devlet bütçesinden sağlanır. Bu bakımdan sosyal sigortalar “primli”, sosyal yardımlar ise “primsiz” sosyal güvenlik rejimlerindedir.

1.2. Sosyal Güvenliğin Tarihsel Gelişimi

Sosyal güvenliğin tüm tarihsel ayrıntıları ile incelenmesi bu çalışmanın boyutunu aşacağından, genel hatları ile tarihsel gelişime yer verilmiştir. Bu konuda özellikle tarihsel gelişime etkisi olan teknikleri ele alabiliriz:

Sosyal güvenlik tarih boyunca çeşitli şekillerde ortaya çıkmış, çeşitli yollar veya teknikler denenmiştir. İlk olarak belirtilmesi gereken teknik bireysel tekniklerdir. Bireysel teknikler yoluyla kişi, kendi sosyal güvenliğini kendisi sağlamaya çalışır. Bireysel teknikte başkaları işe karışmaz. Menkul, gayrimenkul alımı, bankada tasarruf hesabı açtırma, hisse senedi, tahvil alarak kişiler para biriktirerek kişiler kendilerini sosyal güvenceye almak isterler. Diğer bir gelişmiş teknik ise “Sosyal Sigortalar”dır. Sosyal güvenlik tekniklerinin en gelişmiş ve yaygın olanıdır. Bir ülkede çalışanların maruz kalabilecekleri belli sosyal riskleri karşılamak amacıyla zorunlu olarak işçi ve işverenin de katılımıyla devlet tarafından kurulan örgütlenmiş bir kurumdur. İlgililerin maddi katkısıyla gerçekleştirildiği için “ primli sosyal güvenlik rejimleri” arasında sayılır. Maddi katkı zorunludur. Sosyal sigortalar dünyada ilk kez Almanya’da 1881 tarihinde Başbakan Bismark ve İmparator Wilhelm tarafından kurulmuş, bu tarihten sonra tüm dünyaya yayılmıştır (Tuncay 1986).

Son olarak değinilmesi gereken teknik ise Sosyal Yardımlar ve Sosyal Hizmetlerdir. İlk kez 19. yüzyılda yapılmaya başlanmış olan sosyal yardımlar bugün sosyal sigortalarla birlikte sosyal güvenliğin iki ana kolunu oluştururlar. İlk önce Danimarka’da 1891’de kabul edilen yaşlılık aylığı programı ile 60 ve daha yukarı yaştaki muhtaç kişilere mahallî idarelerce aylık bağlanmasını öngörülmüştür. Sosyal yardım programları alanında Danimarka’yı diğer İskandinav ülkeleri, onları da İngilizce konuşan ülkeler takip etmiştir. Yeni Zelanda 1898’de, B. Britanya ve Avusturya 1908’de muhtaç yaşlılara devlet bütçesinden aylık bağlanmasını kabul etmişlerdir. Bu programlar daha sonra sakat, işsiz ve ölenlerin yakınlarına kadar genişletilmiştir. Bu uygulama daha sonra öteki ülkelere de yayılmıştır. “Kamu yardımları” adı da verilen bu yardımlar, yoksul, muhtaç veya az gelirli kişilere devlet bütçesinden yardım yapılması esasına dayanmaktadır. Sadece vergilerle finanse edilmeleri, herhangi bir karşılık gözetilmeksizin yoksul, bakıma muhtaç, yaşlı, sakat veya özel nedenleri olan kişilere uygulanması ve sadece devlet bütçesinden sağlanması açılarından sosyal sigortalardan ayrılır. Bu bakımdan sosyal sigortalardan daha gelişmiş ve insancıl bir teknik olduğu söylenebilir. Bugün Yeni Zelanda sosyal güvenlik sistemini esas itibariyle sosyal yardımlara (primsiz rejime) dayandırmıştır (Tuncay 2002).

1.2.1. Dünya’da sosyal güvenliğin kurulmasında etkili olan kuruluşlar

Sosyal güvenliği direkt veya dolaylı yoldan ilgilendiren ve sosyal boyutu olan uluslararası örgütler şöyle sıralanabilir:

1.) **Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO-International Labour Organisation)**. Ülkelerdeki çalışma yasalarında ve bu alana ilişkin uygulamalarda standartları geliştirmek ve ileriye götürmek gibi bir amaçla kurulan kuruluştur. Merkezi İsviçre’nin Cenevre kentinde bulunmaktadır. Türkiye, 1932’de Milletler Cemiyeti’ne katılmakla kuruluşun üyesi olmuştur.

2.) **Uluslararası Para Fonu (IMF-International Monetary Fund)**. Global finansal düzeni takip etmek, borsa, döviz kurları, ödeme planları gibi konularda denetim ve organizasyon yapmak, aynı zamanda teknik ve finansal destek sağlamak gibi görevleri bulunan uluslararası bir organizasyondur. 1944 yılında A.B.D’nin New Hampshire eyaletindeki Bretton Woods’da kurulan ve 1947’de fiilen çalışmaya başlayan milletlerarası ekonomik sorunlarla uğraşan bir teşkilattır.

3.) **Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF-United Nations Children’s Fund)**. 1954 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından çocuk haklarının korunması

adına tanıtım ve savunma çalışmaları yapmak, çocukların temel gereksinimlerinin karşılanmasına yardımcı olmak ve çocukların potansiyellerini eksiksiz biçimde gerçekleştirmek için fırsatlar yaratmak üzere görevlendirilmiş bir kuruluştur

4.) Dünya Sağlık Örgütü (WHO-World Health Organization). Birleşmiş Milletler'e bağlı olan ve toplum sağlığıyla ilgili uluslararası çalışmalar yapan örgütüdür.1945 yılında ABD'nin San Francisco kentinde toplanan Birleşmiş Milletler Konferansı, bu dönemde bütün halkların sağlığının, Dünyada barış ve güvenliğin sağlanması açısından temel önem arz ettiğini kabul ederek Çin ve Brezilya'lı delegelerin bir "Uluslararası Sağlık Örgütü" kurulması amacıyla toplantı düzenlenmesi ile oybirliğiyle kabul edilmiştir.

5.) Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO -United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization). Birleşmiş Milletler'in bir özel kurumu olarak, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra 1946 yılında kurulmuştur. Bu Kurum'un Yasası 1945 yılı Kasım ayında Londra'da 44 ülkenin temsilcilerinin katıldıkları bir toplantıda kabul edilmiştir. Türkiye, bu yasayı imzalayan ilk yirmi devlet arasında yer almaktadır. UNESCO Sözleşmesi, Türkiye'de 20 Mayıs 1946 tarihli ve 4895 sayılı kanunla onanmıştır.

6.) Gıda ve Tarım Örgütü (FAO - Food and Agriculture Organisation). Açlığı yok etmek ve beslenme şartlarını iyileştirmek amacıyla 1943'te kurulan ve 1946'da Birleşmiş Milletler'in uzmanlık kuruluşu haline gelen bir örgütüdür. Açlığa karşı mücadelede çok yönlü etkinlikleri vardır. Hükümet ve teknik kuruluşların tarımı, ormancılığı ve balıkçılığı geliştirme projelerine aracı ve yardımcı olur. Bu tip konularda ülkeler düzeyinde teknik yardımlar sağlar. Eğitsel projeler geliştirerek, araştırmalar yapar ve seminerler verir. Dünyadaki tarımsal ürünlerin üretimi, tüketimi, ticareti ve depolanması, tabii kaynakların geliştirilmesi, ağaçlandırma gibi konularda danışmanlık yapar. İstatistikler tutarak bültenler yayımlar.

Sosyal güvenlik çağdaş uygarlığın ortak sorunu ve ulaşılmaması gereken bir hedeftir. Bu alandaki politikaların hızlı gelişimi sosyal güvenlik kavramına evrensel bir boyut kazandırmıştır. Özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra kabul edilen birçok anayasada ifadesini bulan bu kavram uluslararası düzeyde ilk defa 10.12.1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde temel bir insan hakkı olarak düzenlenmiştir. Bugüne kadar dünyada evrensel ve mükemmel bir sosyal güvenlik modeli henüz bulunabilmiş değildir.

Sosyal güvenlikle ilgili tarihsel süreç içinde yer alan çok taraflı uluslararası antlaşmalar aşağıdaki gibi sıralanmıştır:

Atlantik Paktı: 1941 tarihinde Roosevelt ile Churchill tarafından kurulan ve savaş sonu şartlarını belirleyen Atlantik Paktı'nda herkese daha iyi çalışma şartları ve daha fazla sosyal güvenlik sağlamak için tüm uluslar arasında ekonomik alanda tam bir işbirliği kurulması gerektiği açıklanmıştır.

Filadelfiya Bildirgesi: 1944 yılında toplanan 26. Uluslararası Çalışma Konferansı, tüm hükümetlere en az geçim olanaklarını güvence altına alacak bir sosyal güvenlik sisteminin kabulünü öneren bir karar almıştır. Türkiye'nin 1974 yılında taraf olduğu Filadelfiya Bildirgesinde göze çarpan görüşler şöyledir:

- i) Emek bir mal değildir,
- ii) Dernek kurma ve ifade özgürlüğü desteklenen bir ilerlemenin vazgeçilmez şartıdır;
- iii) Yoksulluk, bulunduğu yerlerde, herkesin refahına yönelik bir tehlike oluşturur,
- iv) İhtiyaca karşı mücadele, her ulusun kendi ülkesi içerisinde tükenmez bir güçle ve sürekli ve ortak bir uluslararası gayretle yürütülecektir.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi: Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 1948 tarihinde kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 22. maddesi “Her insan toplumun bir üyesi olmak itibariyle sosyal güvenlik hakkına sahiptir” demektedir. Bildirgenin 25. maddesi :

i) “Her kişinin gerek kendisi gerekse ailesi için yiyecek, mesken, tıbbi yardım ve gerekli sosyal hizmetler dâhil olmak üzere sağlık ve refahını sağlayacak bir yaşama düzeyine ve işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, yaşlılık hallerinde veya geçim olanaklarından iradesi dışında yoksunluk yaratacak diğer bütün durumlarda sosyal güvenliğe hakkı vardır”,

ii) “Analar ve çocuklar özel bakım ve yardım görmek hakkına sahiptir. Bütün çocuklar, her türlü sosyal yardımlardan yararlanmak hakkına sahiptirler. O halde sosyal güvenlik bir insan hakkıdır”, hükümlerine yer vermektedir.

102 Sayılı ILO Sözleşmesi: Bu sözleşme ILO tarafından 28.Haziran.1952'de kabul edilmiştir. Türkiye 15.Ekim.1974'te bu sözleşmeyi kabul etmiştir. (Resmi gazete sayı no:15037). 102 sayılı sözleşme özellikle, sağlık, hastalık, yaşlılık, malullük yardımlarının normlarını belirlemesi açısından sosyal güvenliği yakından ilgilendirmektedir.

Tarım sektörünü ilgilendiren ve 9 maddeden oluşan “ Tarım İşçilerinin Dernek Kurma ve Birleşme Haklarına Yönelik 11 No'lu Sözleşme, ILO tarafından 1921 yılında kabul

edilmiş, Türkiye’de ise 1960 yılında yürürlüğe girmiştir (www.ilo.org). Sözleşme ile tarım işçilerine tıpkı sanayi işçilerinde olduğu gibi dernek kurma ve birleşme hakları verilmiş olmaktadır. Ancak, çok genel hükümler içeren bu sözleşme Türkiye’de işlevsel olmamıştır ve tarım sektöründe günümüzde sendikalaşma oranı çok düşük kalmıştır.

1.2.2. Avrupa Birliği’nde sosyal güvenliğin tarihsel gelişimi

Avrupa Kömür ve Çelik Birliğini kuran Paris Antlaşması’nda (1951) sosyal politika alanında üye ülke işçilerinin serbest dolaşımını sağlamak için uygun tedbirlerin alınması öngörülmüştür. Avrupa Ekonomik Topluluğu’nu kuran Roma Antlaşması Avrupa Birliği sosyal güvenlik mevzuatının kaynağını oluşturmaktadır.

Daha sonra Avrupa Birliği 1989 Aralık ayında, tek pazarın daha iyi işlenmesini sağlamak için Çalışanların Sosyal Temel Hakları Topluluk Şartı’nı kabul etmiştir.

1992’de Maastricht’te imzalanan Anlaşma ile bilindiği gibi bir üst kimlik olan Avrupa vatandaşlığı kimliği resmîyet kazanmış ve Birliğin hedefi üye ülkeler ve onların vatandaşları arasında daha yakın bir işbirliğinin ve uyumun sağlanması olarak tanımlanmıştır.

Sosyal Avrupa fikrinin yaygınlaşmasına rağmen Avrupa Birliği bugün üye ülkelerin sosyal güvenlik sistemlerinin “özerkliğine dokunmak istemeyen” bir Birlik izlenimi doğurmaktadır. Avrupa Birliği sosyal güvenlik sisteminin ortak amaçları şu şekilde sıralanabilmektedir:

- Sosyal güvenlik hakkının serbest dolaşımın önünde bir engel olmamasını sağlamak,
- Serbest dolaşım nedeniyle sosyal güvenlik haklarının zarar görmesini engellemek,
- Serbest dolaşım sırasında sosyal risklerle karşılaşma durumunda üye ülke vatandaşlarının sosyal güvenliğinin sağlanmasına çalışmak,
- Sosyal güvenlik haklarının sağlanmasından doğan üye ülke sosyal güvenlik sisteminin zarar görmesini engellemektir.

Avrupa Birliği’ne üye ülkeler sosyal güvenlik sistemlerini yakınlaştırma eğilimi göstermekle birlikte, tüm ülkelerde geçerli olacak yeknesak bir sosyal güvenlik hukukunun kurulması yönündeki çabalar oldukça yavaş ilerlemektedir. Bunun temelinde, her ülkenin sosyal güvenlik sisteminin farklı tarihsel temellere ve deneyimlere dayanması ile değişik amaçlara hizmet etmesi yatmaktadır. Birlik üyesi ülkelerin her birinin tekil sorunu olarak görülen sosyal güvenlik sistemlerinin tek bir çatı altında toplanmasının zorluğu karşısında bu sistemlerin “yakınlaştırılması” ilkesi tercih edilmiştir. Avrupa birliğinde sosyal güvenliğin

gelişimine etki eden antlaşma ve sözleşmeleri şu şekilde sıralamak mümkündür.

Avrupa Topluluğu (Birliği) Antlaşması: Altı Avrupa ülkesinin katılımıyla Roma’da imzalanan, Avrupa Ekonomik Topluluğu’nu kuran antlaşmaya Türkiye 1963’de ortak üye olarak katılmış fakat bugüne kadar henüz tam üye olamamıştır. Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) arasında ortaklık yaratan ve 12.Eylül.1963’te imzalanan Ankara antlaşmasıdır. Bu antlaşma 33 maddeden ibarettir. Ankara Antlaşmasınının 11. maddesinde tarıma da yer verilmiştir. 11. maddede “Ortaklık rejimi, Topluluğun ortak tarım politikasını göz önünde bulunduran özel usullere göre, tarımı ve tarım ürünleri alış verişini de kavrar” ifadesi yer almıştır. Sosyal güvenlik açısından önemli hükümleri kapsamına almamış olan Ankara anlaşması; 12,13 ve 14. maddelerinde “serbest işçi akımı” ve “yerleşme serbestliği” ifadelerine yer vererek Türkiye ile AET arasında bir birlikteliğin temellerini atmıştır.

Avrupa Sosyal Şartı: Avrupa Konseyi çerçevesinde imzalanan diğer bir şart da Avrupa Sosyal Şartıdır (European Social Charter). 1961’de Torino’da imzalanan Avrupa Sosyal Şartı (veya Avrupa Sosyal Hakları Sözleşmesi) sosyal haklar bakımından çok ileri hükümler içeren önemli bir belgedir.

Sosyal Şart’ın en üstün saydığı 12 temel hak şunlardır:

1. Herhangi bir üye Devlet’te çalışma hakkı.
2. Adil bir ücret alma hakkı.
3. Daha iyi yaşama ve çalışma koşullarına sahip olma hakkı.
4. İlgili üye devlette yürürlükte olan düzenlemelere göre sosyal güvenlik hakkı.
5. Örgütlenme ve toplu pazarlık hakkı.
6. Mesleki eğitim hakkı.
7. Kadınlar ile erkeklerin eşit işleme tabi tutulması.
8. Bilgilendirilme, danışılma ve katılım hakkı.
9. İşyerinde sağlık korunması ve güvenlik hakkı.
10. Çocukların ve gençlerin korunması.
11. Yaşlıların uygun bir yaşama standardına sahip olma hakkı.
12. Engellilerin toplum ve çalışma hayatıyla daha iyi bütünleştirilmesi.

Türkiye’deki sosyal güvenlik sistemine genel olarak bakıldığında yukarıda sayılan 12 hakkın çoğu çalışanlara verilmiştir. Ancak Türkiye’de çalışan tarım işçilerinin yukarıda sayılan 12 haktan yararlanma oranı istenilen seviyeye ulaşamamıştır.

Vatandaşlarla Vatandaş Olmayan Kimselere Sosyal Güvenlik Konusunda Eşit İşlem Yapılması Hakkında Sözleşme: (1962). Bu sözleşme, üye devletlere, ülkelerindeki yabancılara sosyal güvenliğe tabi olma ve yardımlardan yararlanmaya hak kazanma bakımından kendi vatandaşlarıyla eşit işlem yapma yükümlülüğü yüklemektedir. Türkiye bu sözleşmeye, 1973 tarihinde taraf olmuştur.

Avrupa Sosyal Güvenlik Sözleşmesi: (1972, Paris). Bu sözleşme, hastalık, analık, malûllük, yaşlılık, iş kazaları ve meslek hastalıkları, işsizlik, aile yardımları ile ölüm yardımı ve ödeneklerini içine almak suretiyle primli ya da primsiz tüm sosyal güvenlik rejimleri hakkında uygulanır. Buna karşılık sosyal ve tıbbi yardımlar, savaştan zarar görenlere yapılan yardımlar, devlet memurları veya benzerlerinin tâbi olduğu sosyal güvenlik rejimleri hakkında uygulanmaz.

Bu sözleşme ile getirilen önemli ilkeler şunlardır.

aa) Uygulamada eşitlik: Avrupa Konseyi'ne dâhil ve bu sözleşmeyi imzalayan devletler “Akit taraflardan her birinin sosyal güvenlik mevzuatına göre akit tarafların vatandaşlarıyla mülteciler ve vatansız kimselere eşit işlem yapılması ilkesini kabul etmişlerdir” (md. 7).

bb) Yer değiştirme nedeniyle yardımların yitirilmemesi: Sözleşmeye üye devletler, “korunan kimselerin akit tarafların ülkeleri arasında yer değiştirmiş olmalarına rağmen, sosyal güvenlik mevzuatı ile sağlanan yardımlardan yararlanma hakkını koruyacakları ilkesini” kabul etmişlerdir (md.1).

cc) Hizmetlerin birleştirilmesi: Hastalık, analık, malûllük, yaşlılık, işsizlik ve ölüm gibi hak kazanılan belirli bir staj süresinin tamamlanmasına bağlı yardım ve ödeneklerden yararlanmada çeşitli ülkelerde geçen sürelerin birleştirilmesi esası kabul olunmuştur.

dd) Diğer sözleşmeleri etkilememe: Avrupa Sosyal Güvenlik Sözleşmesi, başta ILO tarafından kabul edilen sözleşmeler olmak üzere, Avrupa Birliğini meydana getiren sözleşme ve ülkeler arasındaki ikili sözleşmelerdeki sosyal güvenliğe ilişkin hükümleri etkilemez.

Bu sözleşme ile bunun uygulanmasına ilişkin ek anlaşma, T.C. tarafından 13.7.1976 tarih ve 2023 sayılı kanun ile kabul olunmuş, Bakanlar Kurulu da bu sözleşmeyi 31.8.1976'da onaylamıştır.

Dünyada birçok ülke başka ülkelerde çalışan vatandaşlarının sosyal güvenlik sorunlarını çok taraflı olarak ikili sözleşmelerle çözümlenmeye çalışmıştır. Bu arada yurt dışına çok sayıda

işçi gönderen Türkiye de işçi gönderdiği birçok ülke ile ikili sosyal güvenlik sözleşmeleri yapmıştır (**Tuncay 2002**).

Avrupa Sosyal Fonu (ASF): Avrupa Sosyal Fonu, istihdam politikalarını Avrupa mali kaynakları aracılığıyla desteklemektedir. Eşitliğe saygı ilkeleri doğrultusunda her türlü ırkçılık ve eşitsizlik içeren faaliyetle savaşmanın öncelikli olduğunu belirtmiştir.

ASF'nin katkısının % 80'i uzun süreli işsizlikle ve işgücü piyasasından dışlanmayla mücadele, gençlere gerekli niteliklerin ve iş fırsatlarının sağlanması, fırsat eşitliğinin desteklenmesi ve işçilere sanayideki değişikliklere uyum sağlamalarında yardımcı olunması amacıyla kullanılmıştır. ASF, özellikle eğitimcilerin eğitimine, yeniden eğitime ve ek mesleki eğitime ağırlık verir, eğitim kurumları arasında kurulan iletişim ağlarını finanse eder ve niteliklerini geliştirmek isteyen annelere çocuk bakım masrafları için sübvansiyon sağlar. Örneğin, Bremen'de gerçekleştirilen başarılı bir projede çok sayıda kadın büro işleri, teknik işler, sağlık, bakıcılık, bilgi işlem ve telekomünikasyon teknolojisi alanlarında kurslara katılmış ve katılanların yaklaşık % 80'i daha sonra iş bulmuştur.

Maastricht Antlaşması: Aralık 1991 tarihinde Maastricht'te düzenlenen Zirve'de Topluluk, yeni bir Avrupa Toplulukları Antlaşması yapılmasına karar vermiştir. 7 Şubat 1992 tarihinde imzalanan ve Kasım 1993'te yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile Avrupa Topluluğu, "Avrupa Birliği" adını almıştır. Avrupa Birliği'ni kuran Maastricht Antlaşması'yla Avrupa Topluluklarına yeni boyutlar kazandırılmış ve Avrupa Birliği için yeni bir hukuksal yapı düzenlenmiştir. Ekonomik ve sosyal uyumun, 31 Aralık 1993 tarihinde kurulacak bir uyum fonuyla güçlendirilmesi öngörülmüştür.

1.2.3. Türkiye'de sosyal güvenliğin tarihsel gelişimi

Osmanlı İmparatorluğu'nda:

Osmanlı İmparatorluğu'nda, insanlara hayır ve iyilik yapma amacıyla kurulan birtakım sosyal yardım kurumları bulunmaktaydı. Çok yaygın olan bu kurumların en önemlileri ise vakıflardı. Vakıf, menfaati insanlara ait olmak üzere bir eşyayı Allah'ın mülkü olarak saklamak, başkasına devrini yasaklamaktır. Osmanlılarda yardıma muhtaç herkes ve her şey için bir vakıf kurulmuştur. "Avarız Vakıfları", hastalık, yoksulluk, yaşlılık gibi durumlarda muhtaçlara yardım amacıyla kurulmuş olanlarıydı. Osmanlı İmparatorluğu'nda 16. yüzyıldan itibaren devletin üst düzey yöneticiliğine gelmiş bazı kişilerin görevden

ayrılmaları halinde kendilerine, savaşta şehit olanların ailelerine, gazi olanların kendilerine bir miktar aylık ya da gelir bağlandığı görülmektedir (**Tuncay 2002**).

Osmanlı İmparatorluğu'nda Tanzimat devrine (1839) gelinceye kadar modern anlamda bir sosyal güvenlik sistemi yoktu. Tanzimatın ilânından 26 yıl sonra sosyal güvenlik alanında mevzuat hareketleri başlamıştır. Tabii ki bu düzenlemeler oldukça sınırlı ve arızî nitelikte önlemler getirmektedir. Önemli sayılabilecek mevzuat şöyle sıralanabilir. İlk olarak 1865 tarihli Dilâver Paşa Nizamnamesi çıkarılmıştı. Ereğli Kömür Havzasında çalışan işçilerin çalışma şartlarını tespit eden bu nizamname, hastalananların tedavilerine ilişkin bazı önlemler de içermektedir. 1869 tarihli Maadin Nizamnamesi de işçileri iş kazalarına karşı koruyucu önlemler, işverenleri ise iş kazasına uğrayan işçilere tazminat ödemekle yükümlü tutan hükümler taşımaktaydı. 1866 tarihli Askerî Tekaüt Sandığı, 1881 tarihli Sivil Memurlar Emekli Sandığı, 1890 tarihli Seyri Sefain Tekaüt Sandığı, 1909 tarihli Askerî ve Mülkî Tekaüt Sandıkları ile 1917 tarihli Şirketi Hayriye Tekaüt Sandıkları daha çok memurların emeklilik durumlarını ilgilendiren düzenlemelerdi. Tersanei Amireye Mensup İşçi Vesairenin Tekaüdiyeti Hakkında 1909 tarihli Nizamname ile 1910 tarihli Hicaz Demir Yolu Memur ve Müstahdemlerine Yardım Nizamnamesi daha çok işçilerin çalışma şartlarıyla ilgili kısmen de hastalık, kaza, yaşlılık gibi sosyal risklere karşı bazı yardımlar öngörmektedirler.

Osmanlı İmparatorluğu'nda geniş ve yaygınlaşmış ya da kurumsallaşmış bir sosyal güvenlik sisteminden bahsedemeyiz. Bazı meslek gruplarında dayanışma sandıkları kurulmuş veya dini kanallar vasıtasıyla muhtaç kişilere belli zamanlarda maddi yardımlar yapılmıştır. Bugünkü anlamda herhangi bir sosyal güvenlik sistemi bulunmamaktadır.

Dinsel kural ve geleneklere dayanan “Hayır Kurumları” Osmanlı'da yoksulların korunması açısından önemli rol üstlenmişlerdir. Zekât, fitre, sadaka ve bağışlar yoluyla yoksullara yardım yapılmıştır. Vakıflar ise daha organize sosyal yardım kuruluşları olmuştur, imparatorluğun son dönemlerinde Darülaceze, Darüleytam ve Kızılay gibi kurumlar sosyal yardım açısından önem kazanmıştır.

Nüfusun çoğunluğunun çalıştığı tarım kesiminde ailelerin geliri genellikle çok yüksek olmasa bile yeterli miktara ulaşmış ve devamlılık göstermiştir. Bu kesimde kadın ve çocuklar da belirli işlerde üretim faaliyetlerine katılmışlardır. Çalışanlardan birinin bir hastalık ya da kazadan ötürü iş göremez duruma düşmesi veya ölümü halinde diğer üyeler aksamalarla da olsa üretim faaliyetlerini yürütebilmişlerdir. Hasat zamanları gibi sıkışık devrelerde akraba ve komşuların yardımı da söz konusu olmuştur. Böylece hasta, sakat, yaşlı ve çocuklar gibi hiç ya da kısmen çalışamayan nüfusun geçindirilmesi sorunu büyük zorluklar ortaya çıkarmamıştır (**e-akademi.org**).

Böyle doğal bir sosyal güvenlik düzenini ancak üst üste gelen kuraklıklar ya da afet halleri tehlikeye düşürmüştür. Aile, verimli yıllarda yedek ambarını doldurabildiğinde bu tehlikeler de bir dereceye kadar karşılanabilmiştir. Tarım kesiminde bu durum devletin devamı süresince devam etmiştir.

Tezgâh ve el sanatlarına dayalı tarım dışı alanlarda hastalık, kaza ve ölüm gibi risklere karşı güvence, Avrupa'da olduğu gibi, mevcut zorunlu esnaf birlikleri (loncalar) içerisinde oluşturulan ve "orta sandığı" ya da "teavün sandığı" denilen dayanışma sandıkları tarafından sağlanmaya çalışılmıştır (**Tuncay 2002**).

Tanzimat ve meşrutiyet döneminde; II. Mahmut zamanında başlanılan ve Abdülmecit döneminde sürdürülen; yapı (kara ve demiryolları), deri, cam, halı, dokuma, savaş donatım (tersaneler, kundura fabrikaları, baruthaneler, dikimevleri vb. gibi) sanayinin kurulması ve geliştirilmesi çabaları sunucu; İstanbul ve Rumeli'de çoğu yabancı sermaye ve ortaklıklar tarafından kurulup, işletilen bu fabrikalarda çalışan sayılarında yoğun ve hızlı olmasa da bir çoğalma görülür. Giderek teamül hukuku yerine pozitif hukuk kurallarının getirilmesi zorunluluk halini almış ve çıkarılan birkaç nizamname ile ilk yazılı hukuk kurallarına işlerlik kazandırılmıştır (**Altan 2007**).

TBMM Hükümeti Devrinde:

TBMM'nin kuruluşundan Cumhuriyetin ilânına kadar geçen bu dönemde (1921-1923) iki önemli kanun çıkarılmıştır. Bunlardan biri 1921 tarihli ve 114 sayılı Zonguldak ve Ereğli Havza-i Fahmiyesinde Mevcut Kömür Tozlarının Amele Menafii Umumiyesine olarak Furuhtuna dair Kanun, diğeri yine 1921 tarihli ve 151 sayılı Ereğli Havzai Fahmiyesi Maden Amelesinin Hukukuna Müteallik Kanundur. Kurtuluş Savaşı zamanında çıkarılan kanunlardan ilki Zonguldak ve Ereğli kömür bölgesinde üretim esnasında ortaya çıkan kömür tozlarının açık artırma yoluyla satılarak parasının işçiler yararına kullanılmasını öngörüyordu. İkincisi ise işçilerin ve işverenlerin zorunlu katılmasıyla ihtiyat ve teavün sandıkları kurulmasını ve işverenlerin belirli hallerde işçilere zorunlu sağlık yardımı yapmasını öngörüyordu. Bu sandıklar daha sonra Amele Birliği adı altında birleşmişlerdir. 151 sayılı Kanunun, dar kapsamlı ve ilkel de olsa Türkiye'de ilk sosyal sigortayı kurduğu söylenir (**Tuncay 2002**).

Cumhuriyetin İlânından Sonra:

Cumhuriyetin ilânından 1961 Anayasasına kadar geçen dönemde (1923-1961) özetlemesi oldukça zor sosyal güvenlik kanunları çıkarılmış ve İşçi Sigortaları Kurumu kurulmuştur. En önemlileri şunlardır:

1926 tarihli ve 895 sayılı kanunla kurulan İmalatı Harbiye Teavün ve Sigorta Sandığı 1939'da Askerî Fabrikalar Tekaüt ve Muavenet Sandığı adını almış bu da daha sonra 1968'de 991 sayılı kanunla Sosyal Sigortalar Kurumu'na devredilmiştir. 1930 tarihli Umumî Hıfzısıhha Kanunu bir kısım işçilere zorunlu sağlık yardımı yapılmasını öngörmüştür. 1934'de Devlet Demir Yolları ve Limanlar İşletme İdaresinin Memur ve Müstahdemleri Tekaüt Sandığı kurulmuş daha sonra da bu sandık 1968'de 991 sayılı kanunla Sosyal Sigortalar Kurumu'na devredilmiştir. 1935 yılında PTT Telgraf ve Telefon İdaresi Biriktirme ve Yardım Sandığı Nizamnamesi çıkarılmıştır. 1936 yılında çıkarılan 3008 sayılı ilk İş Kanunumuz sosyal sigortaların kurulmasına ilişkin ilk hükümleri de (md. 100-107) içermişse de sosyal sigortaların kurulması ancak 1945 yılından sonra mümkün olabilmıştır. İş Kanununun kabulünden sonra sırayla 1937'de Deniz Yolları ve Akay İşletmeleriyle Fabrika ve Havuzlar İdareleri Memur ve Müstahdemleri Tekaüt Kanunu çıkarılmış, aynı yıl 3202 sayılı kanunla TC. Ziraat Bankası Memurları Tekaüt Sandığı kurulmuştur. 1938'de Emlak ve Eytam Bankası Memurları Tekaüt Sandığı, Merkez Bankası Memurları Tekaüt Sandığı, Devlet Hava Yolları Umum Md. Memur ve Müstahdemleri Tekaüt Sandığı kurulmuştur. Aynı yıl çıkarılan Avukatlık Kanunu ile Adliye Vekâletine Tekaüt ve Yardım Sandığı kurma yetkisi tanınmıştır. 1940 da 3803 sayılı kanunla Köy Öğretmenleri ve Köy Sağlık Memurları Tekaüt Sandığı, 1941'de Belediyeler ve Bunlara Bağlı Müesseseler ve Belediyeler Bankası Memurları Tekaüt Sandığı ile Köy Öğretmenleri Tekaüt Sandığı kurulmuştur. 1942'de Noter Yardım Sandığı'nın idare ve Murakabesine Dair Nizamname, 1942'de İktisadi Devlet Teşekkülleri Memurları Tekaüt Sandığı kurulmuştur. 1943'de Özel İdareden maaş alan ilkokul öğretmenlerinin kadrolarına terfi, taltif ve cezalandırılmalarına ve bu öğretmenler için teşkil edilecek sağlık ve içtimai yardım sandığı ile yapı sandığına ve öğretmenlerin alacaklarına dair bir kanunla köy ebeleri ve köy sağlık memurlarının ilkokul öğretmenleri sağlık ve içtimai yardım sandığından yararlanmalarına dair kanun kabul edilmiştir. 1944'de Devlet Deniz Yolları ve Limanları İşletme Umum Müdürlüğü memur ve müstahdemlerinden vazife başında kazaya uğrayarak malûl kalanlara tahsis edilecek maluliyet hakkında nizamname çıkarılmış, 4517 sayılı kanunla Devlet Deniz Yolları ve Limanları İşletme Umum Müdürlüğü Tekaüt Sandığı kurulmuştur (Tuncay 2002).

1945 yılından itibaren çeşitli sosyal sigorta kolları kurulmaya başlanmıştır. 1936 tarihli 3008 sayılı İş Kanununun 107. maddesi sosyal sigortaların kademeli olarak kurulmasını öngörmüştür. Buna uyularak sırasıyla önce 1945 yılında 4772 sayılı kanunla İş Kazalarıyla Meslek Hastalıkları ve Analık Sigortaları, 1949'a 5417 sayılı kanunla İhtiyarlık Sigortası (1950'de yürürlüğe giren bu kanun daha sonraki yıllarda 5752, 5937, 6391, 6708 ve 6900 sayılı kanunlarla değişikliklere uğramıştır), 1950'de 5502 sayılı kanunla Hastalık ve Analık Sigortası, 1957 tarihinde de 6900 sayılı kanunla Maluliyet, İhtiyarlık ve Ölüm Sigortaları kurulmuştur. 3008 sayılı İş Kanununun 100. md. işsizlik sigortası kurulmasını da öngörmüş ise de bu sigorta kolu henüz bugüne kadar kurulabilmiş değildir. Yasanın 101. maddesiyle sigortalılığın zorunlu oluşu ilkesi benimsenmiştir. Sosyal sigortalarla ilgili kanun hükümlerini uygulamak amacıyla, 9.7.1945 tarihinde 4792 sayılı İşçi Sigortaları Kurumu Kanunu çıkarılmıştır. Kurumun adı daha sonra 506 Sayılı Kanun'un 136. md. ile Sosyal Sigortalar Kurumu olarak değiştirilmiştir. 1952 yılında çıkarılan 5953 sayılı Basın İş Kanunu ile gazeteciler, 1954 yılında çıkarılan 6379 (1967 yılında 854 olmuştur) sayılı Deniz İş Kanunu ile gemi adamları da sosyal sigortaların kapsamına alınmışlardır.

İşçi kesiminde bu gelişmeler olurken memur kesiminde de 8.6.1949 tarihinde çıkarılan 5434 sayılı T.C. Emekli Sandığı Kanunu o güne kadar dağınık halde bulunan bütün emekli kanun ve sandıklarını birleştirmiştir. Bu kanun 1.1.1950'de yürürlüğe girmiş ve bugüne kadar tam 120 defa değişikliğe uğramıştır.

Sosyal yardımlar alanında da 6972 sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun 15.5.1957 tarihinde, Sosyal Hizmetler Enstitüsü kurulmasına dair 7355 sayılı Kanun da 12.6.1959'da kabul edilmiştir.

1961 Anayasasından Sonra:

1961 Anayasası herkesin sosyal güvenlik hakkına sahip olduğunu ifade etmiştir. Bu dönemde sosyal güvenlik alanında çıkarılan en önemli kanun, kuşkusuz 17.7.1964'te kabul edilip 1.3.1965'te yürürlüğe giren 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu'dur. Bu kanun o güne kadar değişik tarihlerde kurulan ve dağınık bir görünüm arz eden sosyal sigorta kollarını kapsamalarını genişleterek, bünyesinde birleştirmiştir. Bununla birlikte birçok banka, sigorta şirketi, ticaret ve sanayi odaları bünyesinde bulunan özel sandıklar kanun kapsamına alınmamıştır. 506 sayılı kanun daha sonra muhtelif tarihlerde birçok değişikliğe uğramış bulunmaktadır. 2.9.1971 tarihinde kabul edilen 1479 sayılı Esnaf ve Sanatkârlar ve Diğer Bağımsız çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu da, bağımsız çalışanların yaşlılık,

sakatlık ve ölüm risklerini karşılamak üzere çıkarılmıştır. 5.11.1985 tarih ve 3235 sayılı Kanun hastalık riskini de Bağ-Kur kapsamına almış bulunmaktadır. 29.6.1977 tarihli 2108 sayılı Muhtar Ödenek ve Sosyal Güvenlik Yasası ile muhtarların Bağ-Kur'a bağlanmaları kabul edilmiştir. 30.5.1978 tarihinde kabul edilen 2147 sayılı kanunla yurt dışında çalışan Türk vatandaşlarının yurt dışında geçen çalışma sürelerinin sosyal güvenlik haklarından yararlanabilmeleri açısından değerlendirebilmelerine olanak tanımıştır.

Sosyal yardımlar alanında çıkarılan en önemli kanun 1976 tarihli ve 2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Gücsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun'dur. Ayrıca İstiklâl Madalyası Verilmiş Bulunanlara Vatani Hizmet Tertibinden Şeref Aylığı Bağlanması Hakkında 1968 tarihli ve 1005 sayılı Kanun, Görevleri Nedeniyle Yaralanan Yahut Ölen Bazı Kamu Görevlilerine Nakdi Tazminat ve Aylık Bağlanması Hakkında 1980 tarihli ve 2330 sayılı Kanun ile benzeri nitelikteki 23.4.1981 tarih ve 2453 sayılı kanunları bu arada sayabiliriz.

1982 Anayasasından Sonra

12 Eylül 1980 hareketinden sonra hazırlanıp 7.11.1982 tarihinde yapılan halk oylaması ile kabul edilen yeni Anayasamızın 60. md. "Herkes, sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Devlet bu güvenliği sağlayacak gerekli tedbirleri alır ve teşkilatı kurar" diyerek 1961 Ana Yasası'ndaki ilkeyi tekrarlamış bulunmaktadır. Anayasa'nın 61. md. sosyal güvenlik bakımından özel olarak korunması gerekenleri saymış, 62. md. ise devlete, yabancı ülkelerde çalışan Türk vatandaşlarının sosyal güvenliklerinin sağlanması konusunda ödevler yüklemiştir. Yeni Anayasa'nın kabulünden sonra 1983 yılında sosyal güvenlik alanında önemli kanunlar çıkartılmış bulunmaktadır. 24.5.1983'te kabul edilen 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu, sosyal hizmetlerin yürütülmesini ve muhtaç çocuk, yaşlı ve sakatların korunması işini bu kanunla kurulan Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'na vermiştir. Aynı tarihte 2829 sayılı Sosyal Güvenlik Kurumlarına Tâbi Olarak Geçen Hizmetlerin Birleştirilmesi Hakkında Kanun kabul edilmiştir. Daha sonra 17.10.1983 tarihinde kabul edilen iki kanun, tarım alanında faaliyet gösteren büyük bir kesimi dar kapsamlı da olsa sosyal güvenliğe kavuşturmuştur. Bu kanunlar, 2925 sayılı Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanunu ile 2926 sayılı Tarımda Kendi Adına ve Hesabına Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanunu'dur (**Tuncay 2002**).

5434, 506, 1479 ve 4792 sayılı kanunlar günümüze kadar sık sık değişikliğe uğramış bulunmaktadır. Bunlardan 506 sayılı Kanun 54 kez, 5434 sayılı Kanun ise 150 kez

değiştirilmiş pek çok ek ve geçici madde eklenerek şişirilmiştir. Hukukumuzda sosyal güvenlik mevzuatı kadar sık değişen ve yenilenen başka bir mevzuat alanı yoktur denebilir.

1985 yılı içinde kabul edilen 8.5.1985 tarih ve 3201 sayılı Kanun, yurt dışında bulunan Türk vatandaşlarının yurt dışında geçen sürelerinin sosyal güvenlikleri bakımından değerlendirilmesini yeni esaslara bağlamış ve bu konuda daha önce çıkartılmış bulunan 2147 sayılı kanunu yürürlükten kaldırmıştır. 5.11.1985 tarih ve 3235 sayılı kanun da 1479 sayılı kanunda değişiklik yaparak Bağ-Kur'dan sağlanan sigorta yardımlarının içine sağlık sigortasını da dâhil etmiş bulunmaktadır (RG. 9.11.1985, 18923). Fakrû zaruret içinde yaşayan, muhtaç durumda bulunanlara yardım yapılmasını amaçlayan 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu da 14.6.1986 da yürürlüğe girmiştir (RG. 19.6.1986, 19134). Nihayet 25.8.1999 gün ve 4447 sayılı Kanun ile İşsizlik Sigortası kabul edilmiş olup uygulanmasına 01.06.2000 tarihinde başlanmıştır.

İşsizlik Sigortasının yürürlüğe girmesinden kısa bir süre sonra 24.08.2000 tarihli 617 sayılı KHK ile bu sigorta kolunu uygulamak ve Türkiye’de istihdamın korunması ve geliştirilmesi faaliyetlerinde bulunmak üzere Türkiye İş Kurumu kurulmuştur. Bu kurum 4837 sayılı Kanunla kurulan İş ve İşçi Bulma Kurumunun yerini almıştır. 24.08.2000 tarihinde 616 sayılı KHK ile Sosyal Sigortalar Kurumu, Sosyal Sigortalar Kurumu Başkanlığı adını almış, aynı tarihte çıkarılan 618 sayılı KHK ile de Sosyal Güvenlik Kurumu Teşkilatı kurularak Sosyal Sigortalar Kurumu Başkanlığı, Bağ-Kur ve Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü arasında koordinasyon ve sosyal güvenlik alanındaki uygulamalarda norm ve standart birliği sağlamak amaçlanmıştır. 616, 617 ve 618 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameler Kararnamelerin dayandığı 4588 sayılı Yetki Kanununun iptal edilmiş olması nedeniyle 31.10.2000 tarihinde Anayasa Mahkemesince iptal edilmiştir (**Tuncay 2002**).

Türkiye’de konumuzu ilgilendiren kanunlar kronolojik sıralama ile şu şekildedir:

- Borçlar Kanunu (1926),
- Umumi Hıfzısıhha Kanunu (1930),
- 3008 sayılı İş Kanunu (1936),
- 5434 sayılı kanunla T.C. Emekli Sandığı (1949) ,
- 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu (1965)
- 1479 sayılı Bağ-Kur Kanunu(1971)
- Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu – SHÇEK Kanunu,(1983),
- 2925 sayılı “Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanunu”(1983) ve 2926 sayılı “Tarımda Kendi Adına ve Hesabına Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanunu”dur (**Güvercin 2004**).

1.3. Sosyal Güvenliğin Finansman Boyutu

Sosyal güvenlik sistemleri gerek kişiler ve gerekse kapsama aldığı riskler nedeniyle sürekli gelişme eğilimi göstermektedir. Örneğin ABD’de 1940 yılında sosyal güvenlik kapsamında yaklaşık 200 bin kişi yer alırken, 1980’li yıllarda bu sayı 36 milyona ulaşmıştır. Yaşlı nüfusun çoğalması, doğal olarak, yaşlılık, malullük ve ölüm sigortalarından yapılacak yardımları da çoğaltır. Emeklilik yaşı ile ortalama yaşam süresi arasındaki fark büyüdükçe, karşılaşılabilecek finansman güçlükleri daha da önem kazanır. Birçok ülkede görülen benzer eğilimler, doğal olarak sosyal güvenliğin finansman gereksinimini çoğaltmakta, bu durum ise sosyal güvenliğin finansmanına devlet katkısını zorunlu kılmaktadır (Altan 2007) .

Genel olarak sosyal güvenliğin finansmanın, iki farklı model kapsamında şekillendiğini görmekteyiz. İlkinde sosyal güvenlik harcamaları, sosyal sigorta primleri aracılığı ile finanse edilir (sosyal sigorta modeli) ve bu genelde merkezi yönetimden ayrı bir kurumsal yapı altında örgütlenmiştir. İkinci model ise, sosyal güvenliğin vergi gelirleri ile finanse edilmesidir. Finansman açısından hem vergi, hem prim yöntemlerinin kullanıldığı karma model de mevcuttur.

1.3.1. Sosyal güvenliğin finansman ihtiyacı

Sosyal güvenliğin parasal açıkları sistemin geleceğini planlayamamasına yol açmaktadır. Nüfusun yaşlanması, sosyal güvenlik açısından kendisini fertlere karşı sorumlu hisseden devletleri zor durumda bırakmaktadır. Yaşlanan nüfus iki açıdan tehlike oluşturur. Birincisi tahsil edilen prim gelirleri azalır; ikincisi ise devletin emekli ikramiyesi, emekli maaşı gibi giderleri artar. Gelirin azalması buna karşın giderin artması önemli bir finansal açık doğurabilmektedir. Sosyal güvenlik sistemlerinin; hastalara, sakatlara, yaşlılara, ölenlerin yakınlarına, annelere yardım yapabilmesi için önemli bir finansal kaynağa ihtiyacı vardır. Bu kaynak, tüm halktan alınan vergilerle sağlanabilir ya da sadece çalışanlardan alınan primlerle sağlanır veya her ikisi birlikte uygulanabilir. Ancak sosyal güvenlik sistemi açık verdiğinde alınan hazine yardımı zaten vergi gelirlerinden elde edilen kaynak olduğu için toplanan gelirlerin vergi veya prim olmasının pek de önemi yoktur.

Sosyal güvenliğin finansmanı konusunda Avrupa’da sosyal geleneklere bağlı olarak farklı modeller varlığını sürdürmekle birlikte, son yıllarda iki sistemin (vergiye ve prime dayalı) birbirine yaklaştığı, karma bir sistem olduğu gözlenmektedir. II. Dünya savaşından sonra atılan radikal adımlar sonucunda hızla artan sosyal güvenlik harcamalarının milli gelire oranı 1980’de yüzde 20’ye ulaşmıştır.

Türkiye’deki temel sosyal güvenlik kurumları olan Sosyal Sigortalar Kurumu, Emekli Sandığı ve Bağ-Kur’un bugünkü gelir ve gider dengeleri büyük ölçüde olumsuz bir durum sergilemektedir. Avrupa ülkelerine göre oldukça geç kurulan ve yaklaşık 50 yıllık geçmişi olan bu kurumlar kuruluş tarihinden başlayarak uzunca bir süre hiç emekli maaşı ödemedi prim toplamış ve bu primler yatırım aracı olarak kullanılarak gelir getirici fonlara dönüştürülmek yerine hükümetler tarafından bütçelere aktarılmış ve gelecek yıllar hesaba katılmadan harcanmıştır. Bunun sonucu olarak bugün gelinen noktada kurumların tek gelir kaynağı prim gelirleri olmuştur. Bu açıdan primler kurumların can damarı niteliğini taşımaktadır. Primler azaldığı sürece kurumlarda giderek daha zayıf bir hale gelecek ve bugün bile yetersizliğinden şikayet konusu olan mensuplarına sundukları imkânlar daha da azalarak tamamen yetersiz hale gelecek ya da devlete daha fazla yük olacaklardır.

Sosyal güvenlik kurumlarının primlerden başka sağlam gelir kaynakları olmadığı gibi giderlerini gereksiz yere artıran önemli zaafiyetleri de ortadan kaldırılamamaktadır. Kurum mensuplarının tedavilerinde gerçek miktarın çok üzerinde tıbbi malzeme ve ilaç faturası düzenlenmesi, sosyal güvenlik kapsamı dışında olanların başkalarına ait sağlık karneleri ile tedavi görmesi ve ilaç alması, kadınların usulen boşanarak ölen anne veya babalarının emeklilik haklarını kullanmaya devam etmeleri, ölüm kayıtları düzenli tutulmadığından hayatını kaybeden birçok emekliye ait aylıkların ödenmeye devam etmesi gibi düzensizlikler kurumların harcamalarını gereksiz yere önemli ölçüde arttırmaktadır.

Sosyal güvenlik kurumlarını, özellikle SSK’yı zor duruma sokan uygulamalardan biri de birçok kamu kuruluşunun işçilerine ait primleri kuruma zamanında yatırmayıp başka alanlara harcamasıdır. Özellikle Belediyeler ve KİT türü işletmeler borçlarını yıllarca ödememektedir.

İşçi maliyetlerini arttırıcı etki yapmasına ve işverenler için önemli bir ek yük getirmesine rağmen, sosyal güvenlik kurumlarının primlerinin bugünkü seviyelerinin altına düşürülmesi kurumların gelir seviyesi açısından mümkün görünmemektedir. Özellikle işverenin üzerindeki prim yükünün esasını oluşturan ve şikayetlerin ana kaynağı olan SSK primi yükünün azaltılması imkânsız görünmektedir. Mevcut durumda 2 çalışana 1 emeklinin düştüğü, devletin sosyal güvenlik yükünün en büyük kısmına sahip olan ve önümüzdeki yıllarda bu yükün daha da artacağı beklenen SSK’nın primlerinde düşme olması bir yana gelecek yıllarda artışın önlenmesi bile önemli bir başarı sayılacaktır.

Türk sosyal güvenlik sisteminde prim yükünün azaltılması, başka bir ifade ile önümüzdeki yıllarda bu yükün daha fazla artmaması için sosyal güvenlik sisteminde yapısal reformların yapılması ve tedbirlerin alınması gerekmektedir. Özellikle bu yöndeki IMF

baskıları şimdiden gelmeye başlamıştır. Prim artışının bir zaruret haline gelmesini beklemeden gerekli önlemler alınmalıdır (Yurtman ve Akgür, 2004). Çizelge 1.1’de görüldüğü üzere, devletin sosyal güvenliğe katkısı Avrupa Birliği-25 ülkelerinde (2003 verilerine göre) bu oran yüzde 19,3’tür. Türkiye’de bütçeden sosyal güvenliğe yüzde 14 pay ayrılırken, Avrupa Birliği ülkelerinde devlet katkısının bütçe içindeki payı yüzde 40’tır. Üstelik bu oranlara devletin sağlık harcamaları dâhil değildir. Avrupa Birliği ülkelerinde bütçeden sosyal güvenliğe ayrılan pay yüzde 25 (G.Kıbrıs) ile yüzde 46 (Almanya) arasında değişmektedir.

Çizelge 1.1 : Avrupa Birliği’nde Bütçeden Sosyal Güvenliğe Ayrılan Pay

	Milli Gelire Oranı	Bütçeye Oranı
Avrupa Birliği- 25	19,3	40,1
Avrupa Birliği Yeni 10	17,1	36,9
Almanya	22,4	46,6
Avusturya	21,4	42,2
Belçika	18,1	35,5
Britanya	16,5	37,8
Çek Cumh.	14,6	27,4
Danimarka	25,2	44,7
Estonya	10,4	29,1
Finlandiya	21,7	42,5
Fransa	21,1	39,3
Hollanda	18,6	38,0
İrlanda	10,0	29,3
İspanya	12,9	34,1
İsveç	24,9	42,5
İtalya	18,3	37,5
Kıbrıs (Güney)	11,3	24,8
Letonya	10,8	30,2
Litvanya	10,1	29,6
Lüksemburg	19,3	42,4
Macaristan	17,0	33,9
Malta	14,3	28,1
Polonya	19,9	44,7
Portekiz	15,7	33,0
Slovakya	15,7	40,0
Slovenya	18,3	38,0
Yunanistan	20,9	43,4

Kaynak: Eurostat, 2007.

Tek başına toplam sosyal güvenlik harcamalarının yüksekliği yeterli bir gösterge değildir. Toplam sosyal güvenlik harcamalarının ne kadarının devlet tarafından karşılandığı da önemlidir. Ülkelerin sosyal güvenlik modellerinden kaynaklanan farklılıklar olmakla

birlikte, Avrupa Birliği -15 ÷lkelerinde devlet katkısı yüzde 37'ye ulaşmakta, üstelik bu oran zaman içinde artış göstermektedir. Korunan kişilerin sisteme katkısı yüzde 21, işveren katkısı ise yüzde 39 oranındadır. Sosyal g÷venliğin toplam finansmanı içinde devletin payı giderek yükselmektedir (Çizelge 1.2).

Çizelge 1.2 Avrupa Birliği ÷lkelerinde Sosyal G÷venliğin Finansmanı (%)

	1992	2002
Devlet katkısı	31,4	36,8
İşveren payı	41,1	38,9
Korunanların payı	23,4	21,4
Diğer	4,1	3,0

Kaynak: Eurostat, 2007.

Veriler, Avrupa Birliği'nde sosyal g÷venliğe ayrılan kaynakların ve devlet katkısının düzenli olarak artmakta olduğunu ve bunun Avrupa sosyal g÷venlik modelinin ayırt edici yanı olduğu göstermektedir.

Türkiye'de sosyal g÷venlik kuruluşları gelirleri ile giderlerini karşılayamadığı için her yıl ortalama 25 milyar YTL'lik bir finansman açığı ile karşı karşıyadır. Hazineden 2005 yılı gerçekteşmelerine göre SSK, Bağ-Kur ve Emekli Sandığı'na 23,5 milyar YTL transfer yapılmıştır. Kişi başına yapılan transfer ise Emekli Sandığında 3.500.-YTL, SSK'da ise 1.000.-YTL'dir. Ancak bu transferlerden pay alamayan ve yoksulluk ile karşı karşıya olanlar; kırsal kesimdeki ücretsiz aile işçileri, yevmiyeli çalışanlar, bir aydan az çalıştığı için sosyal g÷venlik kapsamında olmayanlar ve uzun süreli işsizlerdir. Bu kişiler sosyal koruma kapsamına girememiştir. 23,5 milyar YTL'lik hazine transferinden bu yoksul insanlara tek kuruş gitmemiştir (**Başesgioğlu 2006**).

Günümüzde, sosyal g÷venlik sistemimiz, giderek artan bir oranda açıkların ekonomi üzerindeki etkisini yaşamaktadır. Bu sıkıntılar, zamanında önlem alınmadığı ve birçok yaşamsal konu üzerinde yeterince durulmadığı için günümüzde bir bunalıma dönüşmüştür. Sosyal g÷venlik sistemimizin içine düştüğu finansman krizi sorunu, her geçen gün hızla artan bir oranda büyümektedir. 1994 yılında 39.010.000 YTL olan ve GSYİH'nın %1'ine denk gelen sosyal g÷venlik açığı, 1995 yılında GSYİH'nın %1.38'ine, 1998 yılında % 2,80'e, % 1999'da 3,75'e, % 2000'de 2,57'ye, 2001'de % 3,15'e, 2004'te % 4,39'a, 2005'te % 4,79'a, 2006'da % 4,23'e ve bugün geldiğimiz noktada ise sosyal g÷venlik açığı 2007 Ekim sonu itibariyle 22 milyar 591 milyon YTL'ye ulaşmış olup GSYİH'ya oranı ise yaklaşık olarak % 4,43'ü olarak hesaplanmaktadır. Bu şekilde devam edilmesi halinde 10-15 yıl içinde sosyal

güvenlik açığının GSYİH'nın % 10'unu geçeceği düşünülmektedir. Bu da ekonomi üzerinde ciddi bir tehdit oluşturmaktadır (Kurt 2008).

Sosyal güvenlik kurumlarının gelirleri giderlerine yetmediği için devlet hazinesi vergi gelirlerinden bu kurumlara kaynak aktarmaktadır. Çünkü, sosyal güvenlik kuruluşlarımızın bütçeleri önemli ölçüde açıklar vermektedir.

Türkiye'de sosyal güvenliğin finansmanı sigortalıların ödediği primler ile sağlanır. 5502 sayılı "sosyal güvenlik kurumu kanunu"nun 34. maddesinin a) bendinde: Kurumun geliri olarak "sosyal sigorta ve genel sağlık sigortası primleri, idari para cezaları, gecikme cezaları ve katılım payları" sayılmıştır.

Ancak, sosyal güvenliğin prim ile finansmanı konusunda çok fazla kayıp ve kaçak söz konusudur. Bu konuda öncelikle yapılması gereken tüm çalışanların kayıt altına alınmasıdır. Şu an için kayıt dışı oranı ortalama % 50'ye yakındır. Bazı sektörlerde kayıt dışılık oranı % 90 seviyelerine ulaşmaktadır. Genel olarak bakıldığında çalışanların yarıya yakını sosyal güvenlik primi ödememektedir. Ayrıca bu kişilerin ne vergi dairelerinde ne de başka bir resmi kurumda kaydı olmadığı için gelir vergisi ve damga vergisi de ödememektedirler. Dolayısıyla devlet hazinesini önemli ölçüde zarara uğratmaktadır.

1.3.2. Sosyal güvenliğin finansman yöntemleri

Sosyal güvenlik harcamalarının gelişmiş ülkeler arasında çok farklılıklar görülmemesine rağmen, sosyal güvenlik finansmanı açısından iki temel farklı sosyal güvenlik modeli mevcuttur. Bunlardan birincisi "Biriktirme (Kapitalizasyon) yöntemi" diğeri ise "Dağıtım yöntemidir".

Biriktirme (Kapitalizasyon) yönteminde, kurum bünyesinde sigortalılar adına bir fon oluşturulur. Fon bireysel olabileceği gibi toplu da olabilir. Yani her sigortalı için ayrı bir hesap açılabilmesi gibi hepsi için ortak bir fon da kurulabilir. İşçi ve işverenlerin ödedikleri primler, bunların faizleri, işletilmesinden elde edilen gelirler özel bir hesaba geçirilir, bunlar ileride sigortalılara yapılacak ödemelerin kaynağını oluştururlar. Bireysel kapitalizasyon yöntemi bugün Şili başta olmak üzere bazı Güney Amerika ülkelerinde uygulanmaktadır. Bireysel kapitalizasyon yöntemi, sosyal güvenliğin toplum fertleri arasında dayanışma ve riskleri dağıtma ilkelerine ters düşer ise de daha az masraflı ve daha çok kişisel girişim ruhuna uygun bir sistemdir.

Toplu kapitalizasyon yönteminde belli dönemde toplanan primlerin o belli dönemde kullanılması söz konusu değildir. Bununla geniş mali birikimler sağlanır. Kişi zorunlu tasarruf

yoluyla ileride tasarruf ettiğinden fazlasına kavuşur. Bu nedenle bugün bu yöntem daha çok ekonomik yönden gelişmekte olan ülkelerde uygulanmakta, gelişmiş ülkelerde terk edilmektedir (**Tuncay 2002**).

Pay-as-you-go olarak da adlandırılan “Dağıtım yöntemi”nde ise, para değerindeki düşmelerden korunmak için birçok ülke, özellikle uzun dönemli olan emekli yardımları için benimsemeyi tercih etmiştir. Bu yöntemde belli bir dönemin sigorta gelirleri, aynı dönemin sigorta giderlerinin karşılanması için kullanılmaktadır. Ancak bu sistemin iyi işleyebilmesi için çalışan ve prim ödeyenlerin sayısı ile emekliye ayrılmış olanların sayısının yakın olması gerekmektedir. Eğer prim ödeyenlere oranla yardım görenlerin sayısı artarsa primlerin yükseltilmesi ya da yardımların azaltılması gerekecektir ki bugün birçok ülkenin bu sistemi reforme etmek istemesinin altında yatan nedendir.

Dağıtım yönteminin en önemli avantajı, para değerinin düşmesi karşısında korumacı bir yapıya sahip olmasıdır. Dağıtım yönteminin bir diğer avantajı, hiç prim ödememiş fakat emeklilik yaşına ulaşmış olanların da bu sistemden yararlanabilmeleridir. Bu yöntemin en kötü yanı ilgili grubun yapısal oluşumuna doğrudan bağımlı olmasıdır. Bu ilişki iyi biçimde kurulabileceği gibi elverişsiz bir biçimde de kurulabilir (**Tunçomağ 1982**).

1.4. Sosyal Güvenlikte Reform Hareketleri

1.4.1. Dünya’da reform hareketleri

Sosyal güvenlik sistemlerinde reform yapılmasının nedenlerinin en başında son yıllarda ülkelerin demografik yapılarını şekillendiren hızlı yaşlanma eğilimi gelmektedir. Ekonomik refah ile birlikte beslenme ve sağlık alanlarında yaşanan gelişme, doğum oranlarının düşmesi çocuk sahibi olma yaşının yükselmesi gibi nedenlerle dünyada nüfus hızla yaşlanmaktadır. 1950’lerde dünya genelinde 60 yaşın üstündeki insan sayısı 200 milyon iken, 50 yıl içerisinde yaşlı nüfus 3 kat artarak 600 milyona ulaşmıştır. Birleşmiş Milletler tarafından yapılan nüfus projeksiyonlarına göre 2050 yılında 60 yaş üstü nüfusun üçe katlanacağı ve 2 milyar kişiye ulaşarak her üç kişiden birinin 60 yaşın üzerinde olacağı öngörülmektedir. “Global yaşlanma” olarak adlandırılan dünya nüfusunun yaşlanması olgusu, sosyal güvenlik kurumlarınca üstlenilen harcamaların da hızla yükselmesine sebep olarak mali açıdan sosyal güvenlik sistemlerinin sürdürülebilirliğini tehlikeye sokmaktadır (**Ak 2008**).

Sosyal güvenlik sistemlerinin sorunları çok karmaşık bir görünüm sunmakla birlikte, ön plana çıkan sorunlara kısaca değinilmekle yetinilmiştir.

Avrupa ülkelerinde, İkinci Dünya Savaşının sonu ve onu izleyen yıllar, bir yandan, sosyal güvenliğin tüm nüfusu kapsamı yönündeki çabaları, öbür yandan sosyal güvenlik sistemlerinin gösterdiği olağanüstü gelişime tanıklık edecektir. 1980’li yıllardan itibaren yaşanan krize kadar, bilançonun genel olarak olumlu olduğu söylenebilir. Sosyal güvenlik sistemlerinin bu yenileşme sürecinde, hiç kuşkusuz, uluslararası siyasal konjunktur, demografik ve ekonomik faktörler belirleyici olmuştur. Sistemlerin olağanüstü bir gelişme göstermesinde de, belirtilen dönemde, özellikle ekonominin sürekli büyüme süreci ve ücretli sayısındaki olağanüstü gelişme yanında tıp alanındaki yenilikler etkili olmuştur.

Ancak 1980’li yıllardan itibaren tam tersi bir gelişmeye tanık olmaktadır. Sosyal güvenlik sistemlerinde baş gösteren finansman krizi, sistemlerin meşruiyetini de tartışma gündemine getirmiştir. Sağlık harcamaları, yaşlılık aylıklarından sonra en önemli harcama kalemini oluşturmuştur. İşsizliğin artması, bir yandan sistemlerin gelir kaynaklarında ciddi düşümlere yol açmış, öte yandan işsizlik ödenekleri, bu sigorta kolunun fonlarını hızla eritmiştir (**Güzel 2006**).

Dünyada gelişmiş durumda bulunan ülkelerde bile sosyal güvenlik kuruluşları finansman krizi ile karşı karşıyadır. Bu bağlamda devletin küçültülmesi tartışmaları ile birlikte liberal düşünce ortamı da ağır basmakta ve “bireysel sorumluluğa öncelik veren reform alternatifleri” öne çıkmaktadır. Ancak bu olgu sosyal devlet kavramıyla çatışmaktadır (**Akyıldız 1999**).

Dünyada sosyal güvenlik sistemlerinin önemli bir mali kriz içinde bulunduğu ve bu nedenle gerek gelişmiş, gerekse gelişmekte olan ülkelerin köklü bir reform süreci yaşamakta oldukları gözlenmektedir.

Gelişmiş ülkelerde, uzayan insan ömrü ve azalan doğum oranı, ekonomik büyümenin yavaşlaması, kronik hale gelen işsizlik ve sağlanan yardımların yüksek oluşu nedeniyle sosyal güvenlik harcamaları için ülkelerin milli gelirlerinden ayırdıkları paylar giderek artmış, makroekonomik dengeleri ve rekabet gücünü tehdit eder boyut ulaşmıştır.

Sosyal devletin sorumluluk sınırlarının yeniden gözden geçirilmesi kaçınılmaz hale gelmiştir. Artık, cömert sosyal güvenlik sistemlerinin devamının mümkün olmadığına kanaat getiren gelişmiş ülkeler, yeni politikalar geliştirmekte ve sürdürdükleri reform çalışmaları çerçevesinde harcamaların kısılmasına ve “gelirlerinin artırılmasına” yönelik düzenlemeler yapmaktadırlar. Yüksek enflasyon nedeniyle bütçe açıklarının sıkı kontrolünün gerekli olduğu gelişmekte olan ülkelerde vergiler ve sosyal güvenlik primleri de tam olarak

toplanamamaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde sosyal güvenlik sistemlerinin temel sorunu, yüksek enflasyon ve kaynakların sınırlı olması nedeniyle koruma ve yardım düzeyinin yetersiz kalmasıdır.

Krizden çıkış amacıyla ülkeler tarafından benimsenen yeni anlayışlar ve uygulamaya konan tedbirler şunlardır:

- Sistemin daha etkin ve ekonomik olarak düzenlemesine önem verilmektedir.
- Toplumun en çok ihtiyaç duyan kesimlerine hizmet götürülmesi amaçlanmaktadır.

Genelleştirilmiş ve sosyal güvenlik yardımları yerine, kişisel ihtiyaçlar ve farklılıklar dikkate alınmaktadır.

- Sosyal güvenlik sistemlerinin popülist uygulamaların dışında tutulmasına ve hükümetlerin sosyal güvenlik fonlarına müdahale etmemesine özen gösterilmektedir. Sosyal güvenlik kuruluşlarının özerk ve bağımsız bir statüye kavuşturulmasına önem verilmektedir.

- Sanayileşmiş ülkelerde 1970-1980’li yıllarda işsizliğe karşı bir alternatif olarak uygulanan erken emeklilik politikaları, sistemin mali yükünü arttırmıştır. Ülkeler bu uygulamayı terk ederek emeklilik yaşını yükseltmekte, hak kazanma koşullarını zorlaştırmakta, sağlanan yardımları azaltmaktadırlar.

Emeklilik yaşı birçok ülkede, kadınlarda 60, erkeklerde 65 olmasına rağmen bir yandan kademeli olarak 67’ye yükseltilmesi (Danimarka gibi), diğer yandan kadınlar lehine olan 5 yıllık erken emeklilik imkânının ortadan kaldırılması (Hollanda, Fransa ve Almanya gibi) gündeme gelmiştir. Bir kısım ülkede (örneğin Fransa) ise, emekli aylığına hak kazanabilmek için gerekli olan minimum sigortalılık süresi artırılarak emeklilik yaşı doğrudan yükseltilmektedir.

İşsizlik sigortası, aile yardımları ve malullük yardımları gibi gelir desteği sağlamaya yönelik pasif politikalar yerine, bireyleri işgücü piyasasında aktif olarak tutmayı amaçlayan politikalar izlenmektedir, ki bu politikalara uluslar arası literatürde “Aktif İstihdam Politikaları” adı verilmektedir. Bu kapsamda, işsizlik ve malullük sigorta kollarında yardıma hak kazanma koşulları zorlaştırılmakta, yararlanma süresi kısaltılmakta ve istismarı önleyici tedbirler alınmaktadır.

Avrupa’da artan işsizlikle mücadeleye yönelik olarak gelişen a-tipik istihdam biçimlerine (belirli süreli hizmet akitleriyle çalışma, esnek çalışma, part-time çalışma, geçici çalışma, çağrı üzerine çalışma, evde çalışma, tele çalışma) sosyal güvenlik sistemlerinin kendilerini adapte etmeleri ve bu tür işlerde çalışanları kapsama almaları gerekmektedir. Zira günümüzde sosyal güvenlik sistemleri tam gün çalışma prensibine dayalıdır. Özellikle sosyal

sigortaların aktif-pasif (çalışan/çalışmayan) dengesini bozan kayıt dışı sektörde çalışma ve kaçak işçi çalıştırma sorununun önüne geçilmeye çalışılmaktadır.

Sosyal güvenlik sistemlerinin finansman sorunları aşılırmaya çalışılırken, “vergilerin ve sosyal güvenlik prim oranlarının artırılmasından özenle kaçınılmaktadır”. Prim oranlarının artırılmasının işgücü maliyetlerini yükselterek işsizlik oranını tırmandırmasından, kaçak işçi istihdamını artırmasından, düşük istihdam düzeyine bağlı olarak prim gelirlerini azaltmasından ve işletmelerin rekabet gücünü olumsuz yönde etkilemesinden endişe duyulmaktadır. Üstelik, Avrupa Birliği ülkelerinde yüksek oranlı işsizliğin azaltılması ve yatırımların artırılması amacıyla sosyal güvenlik prim oranlarının ve diğer ücret dışı işgücü maliyetlerinin düşürülmesi önemli bir teşvik aracı olarak uygulanmaktadır.

Sosyal güvenlik kuruluşlarının yönetiminde merkezden yönetim önem kazanmaktadır. Sistemlerin etkin kaynak kullanımını gerçekleştirecek şekilde organize edilmesi, yaygın ve gelişmiş bilgisayar ağları ile güçlendirilmesi söz konusudur.

Sosyal güvenlik sistemlerinin sıkıntıları sadece gelişmiş ülkelerde yaşanmamakta, koşulları, tartışılan reformlar farklılık arz etmekte olsa da gelişmekte olan ülkeler için de önemle üzerinde durulan konulardan biri olmaktadır. Bu sorunları şu şekilde sıralayabiliriz.

- 1.) İstisnalar dışında gelişmekte olan ülkelerde sosyal güvenlikle ilgili harcamalar oldukça sınırlıdır.
- 2.) Gelişmekte olan ülkelerde yaşanan ekonomik krizlerin faturası sosyal güvenlik sistemlerine yüklenmekte ve ülkeler istikrar programları çerçevesinde sosyal güvenlik harcamalarını daha da kısmaktadırlar.
- 3.) Çok çeşitli, karmaşık ve istikrarsız sosyal güvenlik yapıları sergilemektedirler.
- 4.) Koruma kapsamına alınan kişiler ve tehlikeler açısından eksikler mevcuttur. Bu ülkelerin büyük çoğunluğunda işsizlik ve aile ödenekleri sigorta kolları sosyal güvenlik sistemi kapsamı dışında tutulmuştur.
- 5.) Sağlanan garantilerin kapsamı dardır ve seviyesi de düşüktür. Yüksek enflasyon dönemlerinde bu aylıkların yeniden ayarlanması ya da satın alma gücünü koruyacak bir endekslemeye gidilmemesi durumu daha da kötüleştirmektedir.
- 6.) Sosyal güvenlik sistemleri ciddi finansal krizler yaşamaktadır. Sosyal sigorta kurumlarının yeterli gelir kaynağı yoktur. Yüksek enflasyon kurumların fonlarını eritmektedir. Bu ülkelerde devlet sistemin finansmanına ya hiç katkı sağlamamakta ya da katkısı yetersiz olmaktadır.
- 7.) İdari örgütlenme ve yönetimle ilgili ciddi sorunlar yaşanmaktadır.
- 8.) Hükümetlerin izlediği popülist politikalar sonucu koruma kapsamı sosyal güvenlik kurumlarının olanaklarını zorlayacak şekilde genişlemiştir ve iktidardaki hükümetler sisteme

politik müdahalelerde bulunmaktadırlar. Bir yandan prim ödeyenlerin sayısında artışın sağlanamaması, öte yandan aylık alma şartlarının kolaylaştırılması sosyal sigorta kurumlarının aktif/pasif yapısını bozmuş bu da sosyal güvenlik sisteminin bozulmasını kaçınılmaz kılmıştır.

Mevcut yasal durum sosyal güvenlik alanında genel bir sistem getirmemekte, farklı sistemlerin varlığına imkân vermektedir. Bu durumda işçi, farklı sistemlerden birine dayanarak sosyal güvenlik hakkını elde edebilmektedir.

1.4.2. Dünya’da Reform Yöntemleri

Reform yöntemleri genel olarak iki başlık altında incelenmiştir. Bunlardan birincisi, mevcut sisteme bağlı kalınarak reform yapılmasıdır. Diğer ise mevcut sistemin tasfiyesi ile yeniden yapılanmaya dayanır. Anılan yöntemlerin ayrıntısı ise şu şekildedir:

i.) Mevcut sosyal güvenlik modeline bağlı kalınarak gerçekleştirilen reform çalışmaları:

Bu grup içinde yer alan ülkeler, esas olarak, kapsamlı ve etkin bir sosyal güvenlik sistemini benimsemiş olan ülkelerdir. Özellikle Avrupa Birliği’ne üye ülkelerin büyük bir bölümü, yürürlükteki sistemlerine bağlı kalarak, reform arayışlarına yönelmişlerdir. Mevcut sistemin tümüyle tasfiye edilerek yeni bir modelin benimsenmesi yönündeki siyasi iktidar girişimleri (Fransa ve Almanya örnekleri), toplumun büyük tepkisine yol açmış ve bu nedenle geri adım atılarak, modelin korunması esası benimsenmiştir.

Mevcut sistemlerin korunarak, ortaya çıkan sorunlar temelinde gerçekleştirilen reformlar üç başlık altında toplanabilir: Finansman sorununa çözüm açısından, istihdam yaratıcı politikalar ön plana çıkarılmıştır. Bu sorun çözüme kavuşturulmadan, hangi model benimsenirse benimsensin, sosyal güvenlik sisteminin finansman sorununun çözümünün olanaklı olamayacağı gerçeği herkesçe kabul edilmektedir. Bu nedenle, örneğin Avrupa Birliği düzeyinde, istihdam konusu, Amsterdam Antlaşmasının metnine dâhil edilmiş ve Lizbon Zirvesi’nde istihdam yaratıcı politikaların temel esasları belirlenmiştir. İkinci olarak, emeklilik sigortaları alanında bazı reformlar gerçekleştirilmiştir: Emeklilik yaşının yükseltilmesi, prim ödeme süresinin uzatılması, söz konusu reformların odaklaştığı konular olmuştur. Üçüncü olarak da sağlık harcamalarının kısıtlanması önlemlerine ağırlık verilmiştir.

ii.) Mevcut sosyal güvenlik modelinin tasfiyesine dayalı yeniden yapılanma

Bu grupta yer alan ülkeler, mevcut sistemlerinin yaşanan sorunlara çözüm getiremeyeceği düşüncesinden hareketle, yeni bir sosyal güvenlik modeli veya sistemi oluşturmaya başlamışlardır. Ancak, söz konusu reformlar incelendiğinde, benimsenen modelin esas olarak, uluslararası kuruluşlarca, IMF ve Dünya Bankası'nın önerdiği sosyal güvenlik modelinin önerilmekte olduğu anlaşılmaktadır.

Gerçekten, sözü edilen uluslararası finans kuruluşlarının savunduğu neo-liberal ideolojide (bu ideolojiyi yansıtan stand-by anlaşmaları), sosyal devlet ve sosyal güvenliğe yer bulunmamakta, her şey piyasa güçlerine ve esas olarak da çok uluslu şirketlerin küresel pazardaki rekabet koşullarına terk edilmekte, bireyin geleceğini güvenceye kavuşturmada tek başına sorumluluk üstlenmesi istenilmektedir. Önerilen model, savunulan ideoloji ile uyumlu olarak sosyal güvenliğin tümüyle özelleştirilmesi hedefine yönelik bulunmaktadır. Söz konusu model ilk aşamada, başta Şili olmak üzere diğer birçok Latin Amerika ülkesinde yaşama geçirilmiştir (Güzel 2006). Ancak bu modelin uygulandığı ülkelerde başarısızlıkla sonuçlanması ve Avrupa ülkelerinde bu modele gösterilen şiddetli tepkiler üzerine, sosyal güvenliğin tümüyle özelleştirilemeyeceği anlaşılmış ve bu kez, mevcut sosyal güvenlik sistemlerini başka bir biçimde tasfiye etme stratejisi geliştirilmiştir.

Türkiye'de Sosyal Güvenlik Reformu kapsamındaki yeniden yapılandırma da tümüyle bu modeli yansıtmaktadır. IMF'nin yeni stand-by anlaşmalarının önkoşulu olarak sosyal güvenlik reformunu zorunlu görmesinin nedeni de budur. Benimsenen bu modelde, mevcut sosyal güvenlik kuruluşlarının tüzel kişilikleri tasfiye edilerek, tek çatı olarak merkezi bir yönetim altında (Sosyal Güvenlik Kurumu) bir kurumsal yapılanma ve herkesin tek bir yasaya (Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Yasası) bağlı olduğu kamu sosyal güvenlik rejimi söz konusu olmaktadır.

1.4.3. Avrupa Birliği'nde reform arayışları

Avrupa Birliği'nde sosyal güvenlik alanında reform ihtiyacı bir süredir devamlı şekilde tartışılmaktadır. Avrupa Birliği üyesi ülkeler mevcut mevzuata bağlı kalarak, reform arayışına yönelmişlerdir. Mevcut sistemi tümüyle tasfiye etmeye yönelik girişimler Almanya ve Fransa'da büyük tepki almıştır. Hükümetler geri adım atarak mevcut sistemi korumayı yeğlemişlerdir.

Mevcut sistemlerin korunarak ortaya çıkan sorunlar temeline gerçekleştirilen reformlar şunlardır:

* Finansman sorununa çözüm açısından, istihdam yaratıcı politikalar ön plana çıkarılmıştır. Bu sorun çözülmeden hangi model benimsenirse benimsensin, sosyal güvenlik sisteminin finansman sorununun çözümü olanaklı olmayacağı gerçeği herkesçe kabul edilmektedir.

* Emeklilik sigortası alanında yapılan bazı reformlar; emeklilik yaşının yükseltilmesi, prim ödeme süresinin artırılması, gibi.

* Sağlık harcamalarında kısıtlama gibi önlemler söz konusu edilmiştir (**Güzel 2005**).

Avrupa Birliği yaşlanan nüfus ile sorunları da birlikte yaşamaktadır. Nüfusun yaşlanması daha çok emekli daha çok emekli maaşı ödenmesi anlamına gelmektedir. Avrupa Birliği devletleri prim toplamadan, devamlı emekli aylığı ödemekten çekinmektedir. Bunların önüne geçmek için Avrupa Birliği'ne muhtemelen çok sayıda göçmen işçi getirilecek ve bunlar her türlü işte çalıştırılarak devlete prim ödemeleri sağlanacaktır. Ancak, Avrupa Birliği ülkeleri kendi vatandaşlarına her zaman sosyal yardımlar yapmaya devam edecektir.

1.4.4. Türkiye'de reformu gerekli kılan nedenler

Türkiye'nin sosyal güvenlik alanında en önemli sorunu kaynak yönetiminin yanlış yapılmasıdır. Ülkenin varlıkları değerlendirilemediği için neredeyse tüm kamu kurumları kaynak yetersizliği ile karşılaşmakta, devamlı olarak tasarruf tedbirleri gündeme gelmektedir. Oysa yapılması gereken giderleri kısmak yerine "gelirleri artırmaya çalışmaktır". Bu yöntem, Maliye Politikası ilkelerinin de gereğidir.

Türkiye'deki sağlık sistemine baktığımızda, hem kurumsal hem de finansman yöntemi açısından karma bir modelin uygulandığı görülmektedir (Çizelge 1.3). Ancak, bu sistem verimsiz ve karmaşık bir yapı sergilemiştir. Örneğin SSK ve Bağ-Kur primli sistemle finanse edilirken, çalışan devlet memurları ve emeklileri ile yeşil kart kapsamındaki kişiler vergilerle finanse edilmişlerdir. Fakat sonuçta yine tüm sosyal güvenlik kuruluşlarının bütçeleri açık vermiş ve bu açık dolaylı vergilerden sağlanan devlet gelirleriyle kapatılmıştır. Vatandaşların giyim, gıda ve diğer alışverişlerinden sağlanan vergi gelirleri sosyal güvenlik açıklarını kapatmakta kullanılmaktadır. Bu durum sosyal güvenliğin finansmanının oldukça temelsiz bir yapıya oturtulduğunun göstergesidir. Halen uygulamaya girmiş olan Sosyal Güvenlik Kurumunun bütçe açıklarına ilişkin veriler elde edilememiş olmasa da önceki üç kurumun bütçe açığının toplamı olarak ortaya bir rakam çıkabileceğini tahmin edilmektedir.

Çizelge 1.3 Türkiye’de Sağlık Hizmeti Sunumu ve Finansmanı

Sosyal Sigorta Sistemi	Ulusal Sağlık Hizmetleri Sistemi	Özel Sağlık Sistemi
-SSK, SSK Tarım	-Memurlar	-Özel Sağlık Sigortaları
-Bağ-Kur, Bağ-Kur Tarım	-Yeşil Kart Sahipleri	- Kendi İmkanı ile yapılan ödemeler
-Emekli Sandığı	-65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç Vatandaşlar	
-Özel Sandıklar		

Kaynak: www.calisma.gov.tr, 2006

5502 sayılı Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) kanunu yürürlüğe girmeden önceki duruma bakıldığında; Türkiye’deki toplam sağlık harcamaları konusunda en kapsamlı veri kaynağı olan 2000 yılı Ulusal Sağlık Hesapları sonuçları kullanılarak oluşturulduğu anlaşılmaktadır. SSK, Bağ-Kur ve Emekli Sandığı kapsamına dâhil kişilere ilişkin veriler ise, doğrudan geçerli sağlık karnesi sayılarını esas alan DPT verilerine dayanmaktadır. Kapsanan nüfusun kurumsal dağılımıyla ilgili veriler aşağıdaki gibidir:

SSK kapsamındaki nüfus :23.02 milyon

Bağ-Kur kapsamındaki nüfus :9.15 milyon

Emekli Sandığı kapsamındaki nüfus :10.05 milyon

Yeşil Kart kapsamındaki nüfus:13 milyon

Sağlık Sigortası kapsamında olmayan nüfus:14.39 milyon kişidir.

Türkiye’de kişilerin sosyal güvenlik ve sağlık alanında yükünü hafifletmek sosyal devlet olma yolunda atılacak en iyi adım olacaktır. Devamlı olarak yoksuldan veya orta seviyede gelir sahibi olanların üzerine vergi / prim yükü yüklemek sosyal devlet olma ilkeleriyle bağdaşmamaktadır. Dolaylı vergilerin (benzin, elektrik, tekel ürünlerinden alınan KDV ve ÖTV) tahsilâtının tek hazine kaynağı ve kurtarıcı olarak görülmesinden artık vazgeçilmesi gerekir.

Genel Sağlık Sigortası uygulaması ile önceden olduğu gibi özel sağlık kurumlarının ücret almadan hasta muayene etmedikleri gözlenmektedir. Türkiye’de bazı özel hastaneler bilinçli olarak yüksek fiyatla hasta bakmaktadır. Bunun nedeni ise, tüm gelir seviyesindeki insanların değil, üst düzey geliri olanların kendilerinden tedavi hizmeti almalarını istemeleridir.

Türkiye’de sosyal güvenlik sorunları oldukça geniş bir kapsama sahiptir. Tüm sosyal güvenlik kurumlarının diğer sorunlarının yanında özellikle idari ve finansal sorunları

mevcuttur. Bu sorunlar daha geniş bir çerçevede ele alınacak olursa aşağıdaki konulara değinmek gerekmektedir:

Türkiye’de sosyal güvenlik kuruluşları, farklı Bakanlıklara bağlı şekilde organize olmuşlardır ve bu nedenle aralarında koordinasyon ve işbirliği eksikliği ortaya çıkmaktadır. Bu eksiklik, kurumlar arası norm ve standart farklılıklarına, kaynak ve zaman israfına ve sonuçta makro düzeyde sosyal güvenlik politikalarının belirlenerek hayata geçirilememesine yol açabilmektedir. Üç kurum arasında koordinasyonun olmaması sonucu Emekli Sandığı birinci, SSK ikinci, Bağ-Kur ise üçüncü sınıf sosyal güvenlik kurumları olarak bilinmekte idi. Bu standart farklılığı, kurumlar arasında bir iç göçe sebebiyet vermiştir (**Kocacık 2001**).

Türkiye’de tüm mali sistemin sorunlarından biri olan kayıt dışılık sorunu da, sistemin gelirlerinin azalmasına neden olmaktadır. 2005 yılının ilk dört ayında kayıt dışı çalışanların sayısı 11.250.000 kişiye ulaşmış bulunmaktadır. Bu sayının 1.131.000’i işveren, 10.119.000’i de işçidir (**DiE 2005**). Türkiye’de kayıt dışı ekonomiye yönelimin temel nedeni olarak istihdamdaki vergi yükleri gösterilmektedir. İşletmeler bu yolla kayıt dışılığa yönelirken, kayıt dışı kesimlerin genişlemesi de vergilerin ağırlaşmasına yol açmaktadır. “Kayıt dışı ekonominin varlığı mali açıdan önemli bir handikaptır. Zira kayıt dışı çalışanlar, aynı zamanda vergi-dışıdır. Yani kayıt dışı ekonominin varlığı, kamu kesimi açısından, aynı olmamakla beraber, vergi kaybı anlamına gelmektedir. Çünkü vergi ve kayıt dışılık birbirlerini güçlendiren ve besleyen süreçlerdir. Bu şekilde pek çok çalışan, hiç prim ödemedi veya asgari ücret üzerinden prim ödemeyi yaygınlaştırarak sosyal güvenlik kuruluşlarının gelirlerinin azalmasına yol açmıştır.

Kayıt dışı istihdam olgusu en fazla tarım sektöründe yaşanmaktadır. Kayıt dışı ve sosyal güvencesiz çalışmak tarım sektörü için olağan karşılanmaya devam edilmektedir.

Pek çok Avrupa ülkesinde sosyal güvenlik hakkı, en kutsal haklardan biri olarak kabul görmüş ve siyasi iktidarlar ile sendikalar bu gerçeği özümsemişlerdir. Oysa Türkiye’de tam tersi bir durum söz konusudur. Bu bağlamda sosyal güvenlik sisteminin siyasi partilerin kolayca değiştiremeyecekleri bir yapıya kavuşturulması, ayrıca siyasi iktidarların müdahalesinden arındırılarak bir devlet politikası haline getirilmesi gerekmektedir.

Diğer bir sorun ise aktif / pasif (çalışan/emekli) dengesizliğinden kaynaklanmaktadır. Türkiye’de aktif-pasif dengesi giderek bozulmaktadır. Gerçekte finansman krizi, aktif/pasif sigortalı oranının bozulmasının bir sonucudur. Bir sosyal sigorta kurumunun mali açıdan ayakta kalabilmesi için aktif/pasif sigortalı oranının en az 4 olması gerektiği bilinmektedir. Oysaki bu oran gerek tüm sosyal güvenlik kurumlarının genelinde gerekse tek tek sosyal

sigorta kurumları bazında söz konusu seviyenin oldukça altındadır ve aktif/pasif oranının hızla düşmesi endişe vericidir.

2006 sonu itibarıyla, mevcut olan üç sosyal güvenlik kurumunun kapsadığı sigortalı sayısı yaklaşık 14 milyon civarında; emeklileri ise 7 milyon 800 bin kişi civarındadır. Yani, SSK Bağ-Kur ve Emekli sandığı 21 milyon 800 bin civarında bir sigortalı kesimi kapsamaktadır. Üç kurumun ortalama aktif-pasif sigortalı sayısı bu açıdan makul görülen 4'e 1 oranının çok gerisinde kalmış, 1.8 olarak hesaplanmıştır (**Demirci 2006**).

2007 yılı sonu itibarıyla Türkiye'de 2.7 çalışan kişi, bir emeklinin maaşını karşılamaktadır. Oysa normal 4 çalışanın bir emeklinin sosyal güvenliğini sağlamasıdır. Çalışan sayısından ziyade sigortalı çalışan sayısı önemlidir. Çünkü sigortaya kaydı olmayanların sigorta primi yatırmaları söz konusu olmadığı için devletin kaybı söz konusudur.

Sosyal güvenlik kuruluşlarının aktüeryal dengeleri, "prim tahsiline ilişkin sorunlar" nedeniyle de bozulmuştur. Bu konudaki projeksiyonlar, düşen prim tahsilâtı nedeniyle uzun vadede prim gelirlerinin emekli aylığını karşılama oranının, çok düşük düzeylere ineceğini göstermektedir.

Türk sosyal güvenlik sisteminin karşı karşıya kaldığı finansman krizi, 1970'li yıllara kadar uzanmaktadır. Sosyal güvenlik kuruluşları arasında en yüksek devlet katkısını, Emekli Sandığı almıştır. Ancak, kapsam altına aldıkları nüfus itibarıyla sosyal güvenlik kuruluşları birbirlerinden farklı olmuştur. 2005 yılı itibarıyla SSK'ya yapılan bütçe transferi 6.6 milyon YTL, kapsama aldığı nüfus yaklaşık 10 milyon olan, ancak Maliye Bakanlığı'na bağlı olan Emekli Sandığı'na bütçeden yapılan transfer de 5.6 milyon YTL' olmuştur.

TÜSİAD tarafından hazırlanan sosyal güvenlik raporuna göre de, raporda öngörülen tedbirlerin alınması halinde, sosyal güvenlik kurumlarının mali yapılarındaki iyileşmenin reform tedbirleri uygulamasının 10. yılından itibaren görülebileceği, istenilen iyileşmeye ise ancak 2030 yılından sonra ulaşılabileceği belirtilmiştir (**Yılmaz ve Şeker 2004**). Dünya uygulamalarına baktığımızda sosyal güvenlik sistemlerinde reform ihtiyacı nüfusun yaşlanma beklentisi ile ortaya çıkmaktadır. Türkiye'nin genç bir nüfusa sahip olduğu dikkate alındığında, doğru tasarlanmış bir sosyal güvenlik sisteminin açık vermek yerine aynı dönemde fon birikimi sağlayarak ekonomiye olumlu katkıda bulunması ve sorunlarını çözebilen bir yapıda olması gerekirdi. Ne var ki geleceğe ilişkin planlar, ülke nüfusunun hızla yaşlanacağını ortaya koymaktadır. Mevcut sosyal güvenlik sisteminin yapısından kaynaklanan sorunlar bir yana, Türkiye için öngörülen yaşlanma hızı bile artık sosyal güvenlik sisteminde acil ve kapsamlı bir reformu zorunlu kılmaktadır. Tüm bu nedenlerden

ötürü, sosyal güvenlik sistemimizin amaç, araçlar ve yöntem tutarlılığını sağlayacak tarzda, bütüncül bir bakış açısıyla ele alınmasını ve yeniden yapılandırılmasını gerekli kılmaktadır (Teksöz 2006). Yukarıda bahsedilen fon fazlasının verilebilmesi için kayıt dışı ekonominin kısa bir zaman sürecinde kayıt altına alınması gerekmektedir. Konumuz açısından ise çalışanların, hangi sektörde olursa olsun mutlaka kayıt altına alınması ve prim ödemelerinin sağlanması gerekliliğini belirtmek istiyoruz. Aksi takdirde yaşanan nüfus ile birlikte sosyal güvenlik kurumlarının açığı hızla artabilecektir.

Başka bir sorun ise mevzuat değişikliklerine ilişkin olan sorunlardır. Türkiye’de en çok değişen kanunlar vergi ve sosyal güvenlik kanunlarıdır. Bunların ekonomik hayata göre ayarlanması prensibi mantıklı olabilir. Fakat gece yarısı değişen kanunların sabah uygulamaya geçirilmesinin ekonomi ve maliye prensipleri ile bağdaşır yanı yoktur. ABD ve bazı Avrupa ülkelerinde Türkiye’nin sosyal güvenlik mevzuatı gibi uzun ve karmaşık yapısı olduğunu tespit etmiş bulunuyoruz. Ancak, Türkiye’de oluşan bir yapı, yani getirilen bir yenilik genelde radikal olmamaktadır. Sadece birkaç yılı kurtarmaya yönelik deneme-yanılma metoduyla, yenilik yapıldığı zannedilmektedir. Çok sık yapılan bu yenilikler köklü değişimler olmadığı için hem vatandaşların kafasını karıştırmakta hem de sosyal güvenlik kuruluşlarında çalışanların en başından tekrar mevzuatı öğrenmeleri gerekmektedir. Bu durum ise kurumların uygulamaları aksatmaları sonucunu doğurmaktadır. Sosyal güvenlik kuruluşları, sık sık mevzuat değişiklikleri ile gündeme gelmiştir, bu da sigortalıların sisteme olan güvenini ve bağlılığını zayıflatarak, değişiklik taleplerinin artması yönünde baskı yaratmıştır. Ayrıca altyapı eksiklikleri, kurumların sigortalıların sayısını bilmemesine, alacaklarını izleyememesine, gelir-gider takibi yapamamasına, sorunlara zamanında ve doğru şekilde çözüm üretememesine neden olmuştur.

Sosyal güvenliği geniş halk kitlelerine yaygınlaştırma çabalarından birisi yeşil kart ile sağlanmaya çalışma olarak algılanmaktadır. Yeşil kart uygulaması en başından beri istismar edilmiştir. Varlıklı kişilerde menkul ve gayrimenkullerini yakınlarına devrederek yeşil kart almıştır. Kendilerini yoksul gösteren bu insanlar sağlık yardımlarından yıllarca faydalanmıştır. 1992 yılında uygulamaya konan yeşil kart sisteminde, yeşil kart alan kişi sayısı 13 milyona ulaştınca, ihbarlar sonucu Sağlık Bakanlığı soruşturma başlatmış ve yaklaşık 4.5 milyon kişinin haksız yere bu kartı aldığı ortaya çıkmıştır. 2007 yılı itibariyle, Türkiye’de 8 milyon 452 bin kişi de yeşil kart sisteminden yararlanmaktadır. Devletin yeşil kartlılar için son 5 yılda harcadığı para 1.2 milyar doları aşmıştır.

Ayrıca belirtmek gerekir ki, Türkiye’de en fazla öğretim üyesi tıp fakültelerinde bulunmaktadır. Öğrenci başına düşen tıp uzmanı öğretim üyesi sayısı birçok Avrupa Birliği

ülkelerinden dahi fazladır. Ancak, öğretim üyeleri büyük kentlerde (İstanbul, Ankara, İzmir gibi) görev yapmayı tercih ettiğinden diğer illerde öğretim üyelerine pek rastlamak olası değildir. Bu durum sosyal güvenliğin sağlık hizmetleri yönünün tüm Türk halkına yayılmasına engel olmaktadır.

Çizelge:1.4 Türkiye’de Yıllar İtibariyle Sağlık Personeli Sayıları

Yıl	Diş		Sağlık			
	Hekim	Hekimi	Hemşire	Memuru	Ebe	Eczacı
1928	1 078	-	130	1 059	377	128
1929	1 090	-	164	1 189	397	131
1930	1 182	-	202	1 268	400	127
1934	1 217	-	292	1 303	413	124
1935	1 243	-	325	1 365	451	125
1970	15 856	3 245	8 796	9 954	11 321	3 011
1971	16 514	3 517	9 436	10 285	12 176	3 477
2000	85 117	16 002	71 600	46 528	41 590	23 266
2001	90 757	15 866	75 879	45 560	41 158	22 922
2002	95 190	17 108	79 059	49 324	41 513	22 322
2003	97,763	18,073	82,246	50,432	41,273	23,757

Kaynak:TÜİK

Sosyal güvenliğin sağlık hizmetleri yönünü incelerken, sağlık personeli sayılarına da değinilmesi gerekmektedir. Türkiye’de 1928 yılında 1.078 olan tıp doktoru sayısı (Çizelge 1.4), 2003 yılı itibariyle 97.763’e ulaşmıştır. 2006 yılı verilerine göre ise Türkiye’de toplam 103.804 tıp doktoru bulunmaktadır. Tıp doktorlarından 50.329’u Sağlık Bakanlığı’na bağlı sağlık kuruluşlarında görevlidir. 2003 yılı verilerine göre, Türkiye’de bir doktora 725 kişi düşmektedir (Çizelge 1.5). Sadece Sağlık Bakanlığındaki görevli doktorlar dikkate alındığında bir uzman doktora 2.990, bir pratisyen doktora 2.452 hasta düşmektedir (www.turksagliksen.org.tr 2006).

Çizelge : 1.5 Türkiye’de Sağlık Personeli Başına Düşen Kişi Sayısı 1928-2003

Yıl	Hekim	Diş Hekimi	Hemşire	Sağlık Memuru	Ebe	Eczacı
1928	12 841	-	106 485	13 072	36 719	108 148
1930	12 217	-	71 485	11 388	36 100	113 701
1935	12 909	-	49 372	11 755	35 579	128 368
1970	2 228	10 885	4 016	3 548	3 120	11 731
1971	2 193	10 297	3 838	3 521	2 974	10 416
2 000	792	4213	942	1449	1621	2898
2 001	755	4319	903	1504	1665	2990
2 002	731	4070	881	1412	1677	3119
2 003	725	3922	862	1405	1717	2983

Kaynak : TÜİK

TÜİK verilerine göre (Çizelge 1.5’te yer almıyor) , 1951 yılında 954 olan diş hekimi sayısı 2003 yılında 18.073’e yükselmiştir. Bir pratisyen doktora 2452 kişinin düştüğü Türkiye’de aile hekimliğinin başarı şansı azdır. Ayrıca, sağlık ocaklarında çalışan pratisyen hekimlerin yalnızca anne ve çocuk sağlığı için istihdamı daha mantıklıdır. Diğer vatandaşların sağlık ocağına gitmeleri yanlıştır. Önemli hastalıklar zaten sağlık ocaklarında tedavi edilememektedir. Ufak tefek yaralanmalar, iğne, aşı yapılması gibi basit sağlık hizmetleri verilmektedir.

Türkiye’de sağlık hizmetlerinin aksak yürümesi sosyal güvenliğin verimsiz görünümüne sebep olmaktadır. Zira, halkın büyük çoğunluğu sosyal güvenliğin varlığını sağlık hizmetlerinin kalitesi ile ölçmektedir. Sağlık hizmetleri dönemsel uygulamalarla özel sektör ve kamu hastaneleri arasında gidip gelmekte, arada kalanlar ise hasta sigortalılar olmaktadır. Türkiye’de Sağlık sisteminde gerçekten çözüm bekleyen çok fazla sorun mevcuttur. En çarpıcı örneği: Acil servislerde dahi hastalara numara verilerek sıra bekletilmesidir. Bu acı örnekten dolayı Türk halkının sağlık sisteminin rayına oturması için epeyce uzun bir zaman beklemek zorunda kalacağı anlaşılmaktadır.

Sosyal güvenliğin temel amacı, sosyal bir riskle karşılaşan bireye, ekonomik bir güvence sağlamaktır. Bu güvence yeterli düzeyde ise, bireyin yoksulluğa düşmesini de önleyecektir. Ancak, bu dolaylı etki dışında, sosyal güvenliğin yoksulluğa karşı koruma ve eşitsizlikleri ortadan kaldırma gibi temel bir amacı bulunmamaktadır. Ayrıca, öngörülen reformlar çerçevesinde yoksulluğun nasıl ortadan kalkacağı da belirsizdir. Şu halde, daha başlangıçta, yanlış bir amaç ve temele dayalı bir reformla yeni bir sosyal güvenlik sistemi

oluşturulmak istenmektedir. Mevcut sistem içinde kalınarak da aynı amaç ve sonuca varılabilecektir. Dolayısıyla, sunulan ve dayanılan gerekçe, sistemin köklü bir biçimde değiştirilmesine bilimsel ve doğru bir temel oluşturmamaktadır. Türkiye'deki gibi, çok yapılı bir sosyal güvenlik sistemi, belirtildiğinin aksine sosyal güvenliğin genel ilkelerine ters düşmektedir. Avrupa ülkelerinin birçoğunda sosyal güvenlik kuruluşlarında çokluk ilkesi egemendir. Bu durumun, eşitlik ve adalet ilkelerini zedelediği ve bunun sonucu olarak toplumsal dayanışmanın zayıfladığı yönünde bir eleştiri de söz konusu olmamaktadır.

1.4.5. Türkiye'de yapılmakta olan reformun eleştirisi

Reform önerisinin en belirgin gerekçesi, “kara delik” olarak algılanan sosyal güvenlik kuruluşlarının bütçe açıkları olmaktadır. Reform sayesinde, anılan kuruluşlara ulusal bütçeden yapılan kaynak transferinin önleneceği ve giderek bütçe açığının azaltılarak faiz dışı bütçe fazlası hedefine daha kolay ulaşılabileceği ifade edilmektedir. IMF, 8. Niyet Mektubunda da, üç kurumun birleştirilmesi halinde emeklilik sistemine ilişkin açıkların 2007 yılına kadar sürekli azalan bir seyir izler hale getirilmesinin ve bu açıkların uzun dönemde GSMH'nin % 1'i seviyesine düşürülmesinin amaçlandığı, belirtilmekte idi. Bu gerekçe ve öngörüler inandırıcı değildir. Çünkü mevcut sosyal güvenlik sisteminin finansman darboğazı, asıl olarak, işsizlik ve kayıt dışı istihdamdan kaynaklanmaktadır. Bu sorunlara köklü çözüm getirilmeden, hangi model kabul edilirse edilsin, sosyal güvenliğin finansman sorununun çözülmesi de olanaklı görünmemektedir.

Öte yandan, bütçe açıklarının asıl nedenleri üzerinde durulmadan, tüm kötülüklerin kaynağı olarak sosyal güvenlik kurumları gösterilmektedir. Her şeyden önce, konsolide bütçe giderlerinin yalnızca % 11,3'ünü oluşturan sosyal güvenlik kuruluşlarının açıklarını, bütçe açığının ve olumsuz ekonomik dengelerin başlıca nedeni olarak görmek ve sosyal güvenlik açıklarının azaltılması ile bütçeye ilişkin tüm sorunlara çözüm bulunacağı yönündeki tespit ve öngörü de ciddi bir yanılgıya dayanmakta, borç stokunun artmasına yol açan birçok faktörü gözden uzak tutmaktadır.

1.4.5.1. Finansal açıdan reformun eleştirisi

Reform, gerekçeleri açısından yanılgılara dayanmakla kalmamakta, reform ile ulaşılmak istenen hedefler ve öngörüler de bilinmez veriler içermektedir. Dahası, amaçlar ve sonuçlar arasında çok ciddi çelişkiler bulunmaktadır. Örneğin, Reform ile sosyal güvenliğin kişiler açısından kapsamının yaygınlaşacağı öngörüsünde bulunmaktadır. Ancak, sistemin

kapsamı genişledikçe finansman yükü de o oranda artış gösterecektir. Bu sonuç, bütçeden sosyal güvenlik için yapılan transferlerin azaltılması amacıyla daha başlangıçta çelişki yaratmaktadır. Kayıt dışı istihdamı, kayıt altına alamayan bir ülkenin, öngörülen hedefe nasıl ulaşacağı da belirsizlik yaratmaktadır. Kayıt dışı istihdamla mücadele için Başbakanlık tarafından hazırlanan Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele (KADİM) projesinde¹ kayıt dışılığa yol açan sebepler arasında sosyal güvenlik sistemi de sayılmış ve özellikle dikkatimizi çeken şu noktaya değinilmiştir: “SSK’dan emekli olabilmek için Bağ-Kur ve Emekli Sandığı’nın aksine, yılla birlikte düşük prim ödeme gün sayısının dikkate alınması, sigortalılık süresine çalışılmayan günlerin de dahil edilmesi kişilerin emekli olabilmek için istenen prim ödeme gün sayısını doldurup yaş ve yıl şartını beklerken kayıt dışı çalışabilmelerine neden olmaktadır. Bunun dışında erken emeklilik, isteğe bağlı sigorta uygulaması gibi sosyal güvenlik uygulamaları kişilerin kolaylıkla kayıt dışı çalışmasına yol açmaktadır. Özellikle genç emekliler kayıt dışı çalışmakta, zorunlu sigortalı olması gereken ancak düşük prim oranı nedeni ile Bağ-Kur ya da SSK isteğe bağlı sigorta kollarına prim ödeyen kimselere rastlanılmaktadır” . KADİM projesinde değinilen diğer önemli konu ise kişilerin çalışmadıkları süreler için borçlanarak ödeme yapmaları(hizmet borçlanması) sorunudur. Hizmet borçlanması kanunları Türkiye’de çok sık çıkarılmakta ve borçlananlar emekli olduklarında ödedikleri primi kısa zamanda geri alabilmekte; yıllarca kaçak olarak çalışan sigortalı rahatlıkla ve düşük bir maliyete katlanarak çalışmadığı sürelerin primini kısa bir sürede ödemekte ve bu paraları da kısa bir zaman dilimi içerisinde tahsil ederek kârlı duruma geçmektedir.

Mevcut sistemin yoksulluğu ortadan kaldırmadığı, eşitsizliklere yol açtığı ifade edilerek reform sayesinde bu sorunun çözüme kavuşturulacağı hedeflenmektedir. Sosyal güvenlik sisteminin gelir kaynaklarından ciddi bir artış sağlanmadan bu hedefe ulaşma olanağı da bulunmamaktadır. Çünkü kapsamlı ve etkin bir sosyal korumanın sağlandığı Avrupa Birliği ülkelerinde sosyal koruma harcamaları, GSMH’nın %19-30’u düzeyine ulaşmıştır. Reform ile öngörülen hedefe ulaşılabilmesi için sosyal güvenlik harcamalarına aynı düzeyde pay ayrılması gerekmektedir. Mevcut koşullarda, sosyal güvenlik kurumlarının açıklarını kapatmak için genel bütçeden yapılan transferlerin milli gelirin % 4.5’ine ulaşmasının, “ülke geleceği ve toplumsal barış” açısından bir tehdit gibi algılandığı dikkate alındığında, sosyal güvenlik harcamalarının Avrupa ülkelerinde olduğu gibi, GSMH’nın % 20-25’ine ulaşması için hangi kaynaklara başvurulacağı hususu da çok daha ciddi bir endişe kaynağı olmaktadır. Sosyal güvenlik

¹ Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele (KADİM) Projesi ile İlgili 2006/28 Sayılı Başbakanlık Genelgesi. 04.10.2006 Tarihli Resmi Gazete, Sayı:26309.

sisteminin finansman darboğazının aşılması ve Avrupa Birliği standartlarına uygun düzeyde sosyal koruma sağlanabilmesi için, bütçeden kaynak transferinin azaltılması yerine, düzenli olarak artırılması gerekmektedir. Bunun için ise, sistemin köklü bir biçimde değiştirilmesine gerek bulunmamaktadır. Reformda esas alınan Dünya Bankası ve IMF Modeli, sosyal devlet ve sosyal güvenliği mali piyasalara feda eden bir model görünümündedir (**Güzel 2006**).

Reform ile öngörülen sosyal güvenlik modelinin genel çerçevesi ise şöyle açıklanmıştır: "Sosyal güvenlik reformu birbirini tamamlayan 4 ana bileşenden oluşmaktadır. İlki, nüfusun tümüne hakkaniyete uygun, eşit, koruyucu ve tedavi edici kaliteli sağlık hizmeti sunumunu finanse eden Genel Sağlık Sigortası'nın oluşturulmasıdır. İkincisi, halen dağıntık bir halde yürütülen primsiz ödemeler ve sosyal yardımları toplulaştırarak nesnel yararlanma ölçütlerine dayalı, tüm muhtaç kesimlerin erişebileceği bir sistemin oluşturulmasıdır. Üçüncüsü, sağlık dışındaki kısa ve uzun vadeli sigorta kollarının yer aldığı tek bir emeklilik sigortası rejiminin kurulmasıdır. Dördüncü ve son bileşen ise, yukarıda anılan üç temel işleve ilişkin hizmetlerin çağdaş, etkin ve vatandaşlarımızın günlük hayatlarını kolaylaştıracak şekilde sunulmasına olanak sağlayacak yeni bir kurumsal yapının oluşturulmasıdır (**Güzel 2006**).

Sorunların temelinde, diğer ülkelerin aksine, Türkiye'de devletin, başlangıçtan itibaren kapsamlı ve etkin bir sosyal güvenlik politikasına sahip olmaması, yer almaktadır. Buna ek sorun olarak, sosyal tarafların sisteme sahip çıkmamaları ve bunun en etkin aracı olarak özerk bir yönetim yapısının oluşturulamamasıdır. Belirtilen nedenler, özellikle sosyal güvenlik kurumlarının gelirlerinin, siyasi tercihler doğrultusunda kullanılmasının yollarını açık tutmuş; sosyal sigorta ilkelerine aykırı yasal düzenleme ve uygulamalar, fonların kısa süre içinde erimesine neden olmuştur. Özellikle Bağ-Kur ve SSK'da, prim tahsilâtındaki başarısızlıklara çözüm bulunamamış, bu nedenle Kurumlar yeterli gelir kaynağına sahip olamamıştır. Finansman kaynağının esas olarak prime dayalı olduğu bir sosyal güvenlik sisteminde, istihdam yapısı ile sosyal güvenlik kurumlarının gelir kaynakları arasında doğrudan bir etkileşim söz konusudur. Türkiye'de, kayıt dışı istihdamın yaygın bir seyir izlemesi, doğal olarak ilgili sosyal güvenlik kurumunun çok ciddi gelir kaybını beraberinde getirecektir. Buna yüksek işsizlik oranı da eklenince, sosyal güvenlik sistemimizin finansman darboğazının asıl nedeni daha kolay anlaşılacaktır (**Güzel 2006**).

Türkiye'de 2000'li yılların başında sosyal güvenlik sorunlarına daha etkili çözüm arayışına gidilmeye başlanmıştır. 2006 yılında kabul edilen iki kanun 5502 sayılı Sosyal Güvenlik Kurumu Kanunu ile 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu sosyal güvenlik sisteminin yeniden yapılandırılmasını sağlayan yasal çerçeveyi belirlemiştir (**Ekonomi 2006**). Fakat, 5510 sayılı kanun oldukça fazla eleştiri almaktadır.

Anayasa Mahkemesi'nin konuya ilişkin tüm kararlarına egemen olan görüşe göre de, sosyal devletin görevi, kişinin doğuştan sahip olduğu onurlu bir yaşam sürdürmesini, maddi ve manevi varlığını bu yönde geliştirmesi için gerekli koşulları, güçsüzleri güçlüler karşısında koruyarak gerçek eşitliği, yani sosyal adaleti, sosyal refahı, sosyal güvenliği ve toplumsal dengeyi sağlamaktır. Sosyal devlette sosyal güvenlik sistemi, yalnızca aktüeryal hesaba dayanan bir düzenek olarak oluşturulamaz. Sosyal güvenliği salt aktüeryal denge olgusu düşüncesiyle oluşturmak, "sosyal devlet" ilkesini savsaklamak anlamına gelir ki, bunu, Anayasa'nın 2. maddesiyle bağdaştırmak olanaksızdır. Hukuk devletinin amaç edindiği kişinin korunması da, toplumda sosyal güvenliğin, sosyal gönencin ve sosyal adaletin sağlanmasıyla gerçekleştirilebilmektedir. Cumhuriyet'in nitelikleri arasında yer verilen "Sosyal Hukuk Devleti" ilkesi uyarınca, toplumda yoksul ve gereksinim duyan insanlara Devlet'çe yardım yapılarak, onlara insan onuruna yaraşır asgari yaşam düzeyinin sağlanması, böylece, sosyal adaletin ve sosyal devlet ilkesinin gerçekleşmesine elverişli ortam yaratılması gerekmektedir. Dolayısıyla sosyal güvenlik hakkı her Türk vatandaşının, kaynağını anayasadan aldığı bir hak olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye'de sosyal güvenlik sisteminin sosyal güvenlik sağlama fonksiyonu tatmin edici değildir. Sosyal sigorta sisteminde, sağlanan yardımların hem miktarı hem de kalitesi düşüktür. Primler yüksek, sağlanan aylık ve gelirler ise yetersizdir. Sosyal yardım ve sosyal hizmetler açısından çağdaş gelişmelerin gerisinde bir yapıya sahiptir. Yetersizlik hem teşkilat hem de sistemin kalitesi açısından mevcuttur. Devletin, sistemin mali açıkları için bütçeden aktarmak zorunda kaldığı fon miktarı sürekli olarak büyümektedir.

Türkiye'de yıllarca sosyal güvenlik siyasi otoritenin çok sık değişen kanunları ile çok karışık bir sistem olmuştur. Bu sorunun çözümü yeni çıkarılan kanunlar ile çözümlenmiştir. 5502 sayılı kanun (16.05.2006) ile sosyal güvenlik kurumları tek çatı altında toplanmıştır. 5502 sayılı kanun yürürlükte olmasına rağmen sistemden halk şikâyet etmektedir. Hasta, doktor, hemşireler ve hatta eczacılar dahi tahsilât zorlukları yüzünden sistemden hoşnut değildirler. Sosyal güvenlikte sorunlar aşağıda sayılan sebeplerden de ortaya çıkmaktadır:

- .Belli aralıklarla çıkartılan yasalar ile geriye dönük hizmet borçlanmalarına olanak sağlanması. Af kanunları ile 18 eşit taksitte ödenmeyen prim borçlarının ödenebilmesi,
- . Sigorta hak ve yükümlülüklerinin değiştirilmesi,
- . Kayıt dışı çalıştırma ile etkin mücadele edilmemesi,
- . Kötü niyetli taşeron uygulamaları,
- . Sosyal dayanaktan yoksun özelleştirme uygulamaları ile çalışanların emekliliğe zorlanması,
- . İşsizlik oranının artması,

- . Sahte hizmet kazanma yolu ile emekli olma girişimleri,
- . Yatırımların kurumların ihtiyacı yerine siyasi tercihlere göre yapılması,
- . Üretme yerine dışardan daha fazla maliyetle hizmet satın alma zorunda bırakılması,
- . Dışardan satın alma arttıkça yolsuzlukların artması'dır.

Özellikle SSK'da 1980'li yıllardan itibaren sağlık sektörünün ihtiyacı olan zorunlu yatırımların yapılmayarak, sağlık hizmetinin giderek artan maliyetlerde ve miktarlarda dışardan satın alınması, kurum kaynaklarının istismarına yol açmış, yolsuzluk iddialarının yaygınlaşması sonucunu doğurmuştur. Ameliyat olmayan hasta ameliyat olmuş gibi gösterilmiş ve masrafları bazı sağlık görevlilerince tahsil edilmiş, SSK'ya ilaç veren kurumlar ilaç fiyatlarını yüksek göstererek (yüksek bedelli fatura düzenleyerek) devleti zarara uğratmıştır.

Sorunların genel değerlendirilmesi yapıldığında ortaya çıkış nedenlerinin kurumların **“özerk yönetimden yoksun”** olmasından kaynaklandığı görülmektedir.

Görülüyor ki; sistemin tıkanmasının nedeni,

- Hükümetler,
- Yetersiz yasal düzenlemeler,
- Ülkenin sosyo-ekonomik yapısıdır.

Eğitim, sağlık, adalet ve iç-dış güvenlik hizmetlerinin özelleştirilmesi Türkiye'nin yararına olmayabilir. Sağlık ve sosyal güvenliğin özel olması tüm dünya ülkelerinde kabul görmemektedir. Avrupa'da devlet bu işlerde kendini sorumlu görmektedir. Sağlık hizmetlerinin ve sosyal güvenlik hizmetlerinin özelleştirilmesi için bunu karşılayabilecek yüksek kişi başına düşen milli gelire sahip olunması ve vatandaşların gelir dağılımından adil bir pay almaları gerekir. Unutulmamalıdır ki, iyi bir sosyal güvenlik sistemi, iyi organize olmuş bir kuruma muhtaçtır. Ancak bu kurum var olsa bile sosyal güvenliğin finansman sorunları çözülmedikçe dünyanın en modern kuruluşunu da kurmuş olsak yine çalışamayacaktır.

2007'yılı başında sigortalı vatandaşlar çalıştığı kurumdan sevk alarak doğrudan hastaneye gidilmesi gibi bir uygulama başlatılmış, ancak iki hafta sonra bu uygulamadan vazgeçilerek tekrar önce sağlık ocağına gidilmesine karar verilmiş yani eskiye dönmüştür. Bu gibi uygulamalar halkın güvenini sarsmakta ve düzensizlik getirmektedir

OECD ülkeleri arasındaki karşılaştırmalara göre, Türkiye en uzun süre emekli maaşı ödeyen ülkeler arasındadır. 1999 yılında yapılan emeklilik yaş artışı bile, bu durumu çok fazla değiştirmemiştir. Böyle bir yapının makul olduğunu söylemek mümkün değildir. Erken emeklilik olgusu hem mali, hem de aktif / pasif dengesi (çalışan/emekli dengesi) açısından sisteme zarar vermiştir. Günümüzde SSK emeklilerinin % 62'sinin yaşının asgari emeklilik

yaşı olan 58-60 yaşın altında olması, sorunun boyutunu açıkça ortaya koymaktadır. Ayrıca, erken yaşlarda emekli olan vatandaşlar çalışamaz durumda olmadıkları için çalışmaya devam etmektedirler. Gençlere kıyasla iş deneyimi daha fazla olan genç emeklilerimiz kayıt dışı olarak daha düşük ücretlerle çalışmayı kabul etmekte, bu durumsa istihdamın yapısını gençler aleyhine bozmaktadır.

Prim afları Türkiye’de sık sık gündeme gelerek borçlu olan sigortalıları rahatlatma amacı gütmektedir. Ancak af ile primlerin geri alınması oranı yeterli seviyede gerçekleşmemektedir. 15 Mayıs 2008 günü TBMM Genel Kurulu’nda kabul edilen düzenleme ile prim affı getirilmiştir. Getirilen düzenleme iki kesimi ilgilendirmektedir. Birincisi borçlarına 2006 yılında çıkarılan 5458 sayılı Kanun gereğince taksitlendirme yapanlardan taksitlendirmeleri bozulmuş olanlar ve diğeri de yeni borçlulardır. Düzenleme gecikme-zam ve faizlerinin büyük bir kısmını silerek peşin ödeme avantajı da getirmektedir. , Kanun TBMM’den yeni geçmiş olup Cumhurbaşkanı’nca onaylanarak 26.05.2008 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Getirilen af düzenlemeleri şöyledir:

Yeni borçlular ile isteğe bağlı sigortalılara af:

5510 sayılı Sosyal Sigortalar (SS) ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu’na (GSS) eklenen geçici 24 üncü madde ile;

SSK borçlularına af:

SSK’ya borçlu olanların, 2008/Mart ve önceki dönemlere ilişkin sigorta primi, işsizlik sigortası primi, idari para cezası, sosyal yardım zammı borçları; 31/3/2008 tarihine kadar bitirilmiş olan özel bina inşaatı ile ihale konusu işlerden Sosyal Güvenlik Kurumunca yapılan ön değerlendirme, araştırma veya tespit sonucunda yeterli işçilik bildiriminde bulunulmadığı anlaşılınların fark işçiliğe ilişkin borçları; İsteğe bağlı sigortalıların 2003/Mayıs ila 2008/Mart dönemleri arasında isteğe bağlı sigortalılıklarının devam ettiği süre içindeki prim borçları; Avukat-Noter ve yurtdışına işçi götüren müteahhitlerin, Topluluk sigortasına tabi olanların 2008/Mart ve önceki dönemlere ilişkin malullük, yaşlılık ve ölüm sigortalarına ait prim borçlarına ilişkin af düzenlemelerini içermektedir.

Bağ-Kur borçlularına af:

1479 sayılı Bağ-Kur Kanunu ile, 2926 sayılı Kanun gereğince, sigortalı olanların 31/3/2008 tarihine kadar olan prim ve sosyal güvenlik destek prim borçları Kanunun yürürlüğünden itibaren 2 ay içinde müracaat edilmesi halinde, “peşin” olarak veya 24 aylık

taksitler halinde ödenebilecektir. Peşin ödeme yolunun tercih edilerek borç aslının tamamının ve başvurunun yapıldığı ayın sonuna kadar sosyal güvenlik mevzuatının ilgili hükümlerine göre hesaplanan gecikme cezası ve gecikme zammının yüzde on beşinin başvuru tarihini takip eden bir ay içinde ödenmesi halinde, gecikme cezası ve gecikme zammının kalan yüzde seksen beşi terkin² edilir. Taksitle ödeme yolunun tercih edilmesi halinde, borç asıllarına başvurunun yapıldığı ayın sonuna kadar sosyal güvenlik mevzuatının ilgili hükümlerine göre hesaplanan gecikme cezası ve gecikme zammının; 12 aya kadar taksitlendirmelerde yüzde elli beşi, 12 aydan çok taksitlendirmelerde yüzde otuzu terkin edilecektir.

2006 yılında 5458 sayılı Kanun kapsamına giren borçlarını yeniden yapılandırdıkları halde bu yapılandırmaları bozulmuş olan borçluların, yapılandırmalarını devam ettirmelerinin sağlanması ve böylelikle Kurum alacaklarının tahsili amaçlanmaktadır.

Buna göre; 5510 sayılı SS ve GSS Kanunu'na eklenen geçici 23 üncü madde ile 2006 yılında 5458 sayılı Kanun ile prim borçlarını taksitlendiren işverenler, Bağ-Kur'lular için yeni bir hak daha getirilmiştir. Borç taksitlendirmelerini düzenli ödememek nedeniyle, yapılandırma hakkını kaybedenlerin taksit hakları, Kanun'un Resmi Gazete'de yayımını izleyen iki ay (Haziran-Temmuz ayları) içinde müracaat etmek şartıyla yapılandırmaları yeniden canlandırılacaktır. Bağ-Kur'lular ise sağlık haklarına kavuşabilecekler, yine kabul edilen metne göre, "1479 ve 2926 sayılı Kanunlar kapsamındaki sigortalılar veya bunların hak sahipleri, ödeme vadesi geçmiş taksitleri ile 1/4/2006 tarihinden sonraki süreye ilişkin prim borçlarını ödemeleri ve bu maddenin yürürlüğe girdiği tarihten sonraki taksit ve cari ay primlerine ilişkin ödeme yükümlülüklerini yerine getirmeleri durumunda sağlık sigortasından yararlanmaya başlatılır" hükümlerine yer verilmiştir.

"Bu haklardan yararlanabilmek için düzenleme ile davalardan feragat (vazgeçme) edilmesi gerekmekte, yeni getirilen haklardan yararlanmak üzere başvuran borçluların, kapsama giren borçları nedeniyle Sosyal Güvenlik Kurumu'na yaptıkları itirazlardan ve yargı nezdinde sürdürdükleri davalardan feragat etmeleri ve ihtilaf yaratmamaları şarttır" hükümleri de yeni af kanununda yer almaktadır. Ayrıca borçları nedeniyle, taşınır ve taşınmaz mallara konulan hacizler ile alınan teminatlar yapılan ödemeler nispetinde, üçüncü şahıslar nezdindeki hak ve alacaklarla ilgili hacizler ise ilk taksitin ödenmesinden sonra tümüyle kaldırılacaktır (**Anonim 2008**).

² Terkin, prim / vergi alacağının silinmesi anlamına gelmektedir.

1.4.5.2. Sosyal yardım ve hizmetler açısından reformun eleştirisi

Sosyal güvenlik sisteminin temelini sosyal yardım ve sosyal hizmetin oturması gerekir. Yoksulluk sosyal sigorta sistemine zarar vermekte. Gecekondu temeli üzerine en iyi sosyal güvenlik sistemi dahi kurulamaz. Bu nedenle sosyal yardım ve sosyal hizmet sistemi kurulamadığı müddetçe, dünyanın en güzel gökdeleni de yapılsa temeli çürük olacaktır (Arıcı 2006).

Kanunlaşması beklenen “Sosyal Yardımlar ve Primsiz Ödemeler Kanun Tasarısı Taslağı”nın 1.maddesinde kanunun amacı şöyle belirtilmiştir: Bu Kanunun amacı; sosyal güvenlik sistemi ile bütünleşik bir yapıda sosyal yardımlara ilişkin temel ilkeleri belirlemek, sosyal yardımlara ilişkin ulusal ortak veri tabanını oluşturmak, bu alandaki kamu kaynağının etkin kullanılmasını ve objektif yararlanma ölçütlerine göre adil ve ulaşılabilir kılınmasını sağlamak, yapılacak sosyal yardımları ve primsiz ödemeleri, bu yardım ve ödemelerden yararlanacak kişileri, yararlanma koşullarını belirlemek ve diğer hususlara ilişkin usul ve esasları düzenlemektir. İkinci maddede ise kanunun kapsamı şu şekilde belirtilmektedir: “Bu Kanun, sosyal yardımlardan ve primsiz ödemelerden yararlandırılacak kişileri, sosyal yardım alanında faaliyette bulunan kamu tüzel kişileri ile kamu yararına çalışan dernekleri ve vergi muafiyeti tanınan vakıfları kapsar” şeklinde ifade edilmiştir.

“Sosyal Yardımlar ve Primsiz Ödemeler Kanun Tasarısı Taslağı”na göre Sosyal yardımların eşik değerinin ve yaşam düzeyinin hesaplanması şu şekilde yapılacaktır:

Sosyal yardım eşik değeri; ikamet edilen yerin sosyo-ekonomik özellikleri de dikkate alınarak sosyal yardımların türüne göre Kurum tarafından yıllık veya altı aylık olarak belirlenir. Bu belirlemede kişinin evli olması halinde karı ve koca ile çocuk sayısı esas alınır. Yaşam düzeyi belirlenirken; yardım için başvuran kişinin gelir veya aylığı, kendisine yapılan ayni ya da nakdi diğer ödemeleri, nakdi transfer ve hibe gelirleri, her türlü haklardan dolayı elde edilen gelirleri, taşınır ve taşınmaz malları ve hakları ve harcamaları dikkate alınarak Kurumca (Sosyal Güvenlik Kurumu bu konuda yetkili kılınmıştır) çıkarılacak yönetmelik hükümlerine göre işlem yapılacaktır.

Bu Kanun kapsamında yapılacak olan sosyal yardımlar şunlardır:

- a) Çocuk yardımı,
- b) Yaşlılık yardımı,
- c) Özürlü yardımı.
- d) İş edindirme yardımı.
- e) Sağlık yardımı.

Kişiler sağlık yardımı hariç olmak üzere, diğer yardımların yalnız birinden yararlanabilir. Kişilerin birden fazla yardıma hak kazanacak durumda olması halinde kişinin tercih ettiği sosyal yardım verilir.

Çocuk yardımından yararlanabilmek için kişilerin;

- a) 15 yaşını doldurmamış çocuğu olması,
- b) Kişinin çalışmaması, gelir ya da aylık almaması,
- c) Çocuklarının zorunlu eğitimlerine devam etmesi, şarttır.

Yukarıda sözü edilen kanunun yasalaşması halinde Türk toplumuna faydalı olacağı anlaşılmaktadır. Fakat bu konuda eleştiriler bulunmaktadır: Türk toplumuna sosyal güvenlik şemsiyesi altında yardım yapılması elbette ki doğaldır. Ancak, gözlemlerimize göre yardım yapan kurum sayısı oldukça fazladır. Örneğin, ilçelerde kaymakamlıklar belirli şartlara haiz vatandaşlara kömür, gıda yardımları yapmakta; ilçe belediyeleri ise giyecek ve gıda yardımlarında bulunmaktadır. Türk halkının devamlı yardım alır pozisyonda olması da olumlu değildir. Devamlı yardım almayı alışkanlık haline getiren insanlar, çalışmayı unutabilir, işgücüne katılmayı istemeyebilir. Kaymakamlıklar bünyesinde faaliyet gösteren sosyal yardımlaşma vakıflarının yetkilileri ile yapılan görüşmelerde; yardım talebinde bulunan birçok kişinin, Devletin onlara bakmaya mecbur olduklarını belirttikleri ifade edilmiştir.

“Sosyal Güvenlik Reformunun” getireceği bir diğer önemli yenilik, bütün vatandaşların yanı sıra Türkiye’de bir yıldan daha uzun süre yaşayanlar, vatansızlar ve sığınmacıları da kapsayan bir Genel Sağlık Sigortası’nın kurulmasıdır. 5510 sayılı “Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu (31.05.2006/ RG.26200)” yürürlüğe girmesi ile Türkiye’de sosyal güvencesiz kişinin kalmayacağı belirtilmektedir. Genel Sağlık Sigortası uygulaması ile birlikte vatandaşlar arasında sağlık hizmetine erişim ve kullanım konusundaki ayrımcılığın sona ermesi, herkese eşit kapsam ve kalitede sağlık hizmeti sunulması amaçlanmaktadır. Planlanan bir diğer önemli yenilik ise, yoksul vatandaşların sağlık sigortası primlerinin devlet tarafından karşılanacak olmasıdır. Ayrıca, anne ya da babasının prim borcu olup olmadığına ya da diğer yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğine bakılmaksızın, 18 yaş ve altındaki bütün çocuklar koşulsuz olarak bütün sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkına sahip olacaklardır. Çalışanların primleri işverenleri tarafından, işveren olanların veya zengin olanların primleri kendileri tarafından, yoksul olanların primleri ise devlet tarafından yatırılmak suretiyle tüm vatandaşların sağlık sigortası güvencesine kavuşacağı belirtilmektedir.

5510 sayılı kanunun 4. maddesinin b) bendinin 4. fıkrasında sigortalı sayılanlar arasında “tarımsal faaliyette bulunanlar” da sayılmıştır. Kanunun 106.maddesinin 4.bendine göre 2926 sayılı kanun yürürlükten kaldırılmaktadır. 106. maddenin 6. bendine göre ise 2925 sayılı kanunun 1 ilâ 5 inci, 13 ila 17 maddeleri yürürlükten kaldırılmaktadır. Kanuna göre: Tarımda bağımsız çalışanların tamamı genel sağlık sigortası kapsamına dâhil edilecektir. Ama tarım işçileri için yine aynı şartlar devam edecektir. 2925’in yalnızca dört maddesi yürürlükten kaldırıldığına göre, kanun uygulanmaya devam edecek ve tarım işçilerinin yine sağlık sigortasından yararlanmaları mümkün olmayacaktır.

5510 sayılı kanundaki ideallere birkaç eleştiri de getirilebilir. Şöyle ki: Türkiye’de milyonlarca sigortasız çalışan ve yoksul vatandaş varken ve bunların hiçbir sosyal güvenceleri yokken, vatansızlar ve sığınmacıların sosyal güvenceye bağlanması Türkiye’nin mali geleceği açısından yanlış olabilir. Bu durum kişi başına gelirin ve sağlık harcamalarının azalmasına yol açabilir. İkinci konu ise vatandaşlar arası ayırımcılığın nasıl yok edileceği konusundadır. Özel sağlık kurumlarından faydalanma açısından şu anda bile ayırım oluşmuş iken bu ayırım nasıl kaldırılacaktır? Bu sorunun cevabı kanunda verilmemiştir.

5510 sayılı “Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu” kapsamında aile hekimliği de öngörülmektedir ancak, aile hekimliği için öngörülen düzenlemelerin pek fazla başarı şansı olmayacağı anlaşılmaktadır. Çünkü, hekim başına yüzlerce hatta binlerce hasta düşebilmektedir. Yeni düzenlemeden en başta sağlık ocağında çalışan pratisyen hekimler şikâyetçidir. Hekimlerin baktığı hasta başına para alması veya bir tavan sınırını geçtikten sonra örneğin, ayda 500 hasta baktıktan sonra daha fazla para kazanması gibi düzenlemeler hekimlikle bağdaştırılamaz; hekimleri yarıştırmakla sağlık sistemi düzelemez, kalite artmaz, ön kontrol veya ön muayene amaçlı bu sistemin sağlık ocağına gidip pratisyen hekime ilaç yazdırmaktan öte bir faydası olmayacağı anlaşılmaktadır.

5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu’na göre;

-Ev hizmetlerinde süreksiz olarak çalışanlar; ev hizmetlerinde hizmet akdi ile sürekli çalışmasına rağmen haftalık çalışma sürelerinin iş yasasında belirtilen sürelerden az olması nedeniyle aylık kazançları prime esas günlük kazanç alt sınırının otuz katından az olanlar;

-Niteliği itibarıyla bir kişinin bir gün içinde yapabileceği işlerde yevmiyeli olarak çalışanlar,

-Kamu idareleri hariç olmak üzere, tarım işlerinde veya orman işlerinde hizmet akdiyle süreksiz işlerde çalışanlar;

-Kendi nam ve hesabına çalışanlardan gelir vergisinden muaf olup aylık faaliyet gelirlerinden bu faaliyetine ilişkin masraflar düşüldükten sonra kalan tutarı, prime esas günlük kazanç alt sınırının otuz katından az olduğunu belgeleyenler,

-Tarımda kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlardan; tarımsal faaliyette bulunan ve yıllık tarımsal faaliyet gelirlerinden bu faaliyete ilişkin masraflar düşüldükten sonra kalan tutarın aylık ortalamasının, bu Yasada tanımlanan prime esas günlük kazanç alt sınırının otuz katından az olduğunu belgeleyenler; kısacası ev hizmetlerinde çalışan yoksul kadınlar, tarım ve orman işlerinde süreksiz olarak çalışan topraksız ve az topraklı yoksul köylüler, gündelikçi yoksul kentliler, yoksul küçük esnaf, tarımda geçimlik faaliyette bulunan yoksul köylüler yani tam da sosyal güvenliğe ihtiyacı olanlar sosyal güvenlik kapsamı dışında bırakılmışlardır.

5510 sayılı yasa tüm çalışanları kapsayan bir sosyal Sigorta Sistemi öngörmemektedir. Yasaya göre, niteliği itibarıyla kişinin bir günde yapabileceği işte, yevmiyeli çalışanlar sigorta kapsamı dışında tutulmuştur. Aynı şekilde düşük gelirli esnaf ve sanatkâr, tarımda çalışan işçi, dar gelirli çiftçi de sigorta sistemi dışına çıkarılmıştır. Yani, bunlar yaşamları boyu hiç emekli olamayacaktır. GSS (Genel Sağlık Sigortası) primi ödemelerini zamanında yapmayan sigortalılar ile bunların bakmakla yükümlü olduğu kişiler, ödenmemiş primleri ödeninceye kadar sağlık hizmetlerinden yararlanamayacaklardır. Bu durumdan da en çok, kendi primini kendisi ödeyen ancak memur, işçi olmayan kişiler ile Bağ-Kur'lular ve tarım sektöründekiler etkilenecektir. Tarım sigortalılarının prim borçları, sattıkları ürün bedellerinden kurum tarafından tahsil edilebilecektir. Bu şekilde yapılabilecek tahsilat, ürün bedelinin yüzde 1 ila 3'ü olacaktır (5510, md.88). Ödenmeyen GSS prim alacaklarına, amme alacağına ilişkin yasa hükümleri uygulanacaktır (**DİSK 2008**).

Konu ile ilgili olarak özellikle “isteğe bağlı sigortalılık” ve “gün sayısı artışı” konularına da değinmek gerekir:

Emekli aylığına hak kazanabilmede aranılan ve halen 7 bin gün olan asgari prim ödenmiş gün sayısı, 2007 yılında 7 bin 100 güne ve izleyen her yıl 100'er gün arttırılmak suretiyle önümüzdeki 20 yıllık sürenin sonunda 9 bin güne çıkarılırken, emeklilik yaşı 2027 yılından itibaren kademeli olarak arttırılmaktadır. Örneğin, 2008 yılında ilk defa sigorta olacak bir kimse, emeklilik hakkını kazanabilmek için 7 bin 200 gün prim ödemek zorunda olacaktır. Kanunla yapılan bir diğer önemli değişiklik, 2036 yılında yürürlüğe girecek olan emeklilik yaş sınırlarıyla ilgili değişikliktir. Daha açık bir ifadeyle 2035 yılı sonuna kadar ilk defa sigortalı bir işe girecekler için bugün mevcut olan 58 ve 60 yaş sınırları geçerli olacaktır (**Çalikoğlu 2006**).

Çalışılan gün sayısının artırılmasındaki amaç emekliliğin ileriye itilmesi, insanların daha uzun süre çalışması ile geç emekli edilmesi ve bu sayede daha uzun süre prim tahsilâtı yapılabilmesidir. ABD’de şu anda 2070 yılında sosyal güvenliğin ne durumda olacağı belirlenmiştir. Türkiye’de bu tip bir plana rastlayamadık. Yalnızca gün sayısını artırarak sosyal güvenlikte refaha erişeceğimize inanmıyoruz. Çünkü sosyal güvenlik tamamen mali kaynaklara bağımlıdır.

5510 sayılı Kanunda, tarımda kendi adına ve hesabına çalışanların zorunlu sigorta kapsamına alınma sınırı prime esas günlük kazancın 30 katı (608,40.-YTL) olarak belirlenmiştir. Bu durum, mevcuttaki Bağ-Kur tarım sigortalılarının tamamına yakınının zorunlu sigorta kapsamı dışında kalması gibi bir riski gündeme getirmiştir. Kanun tasarısında ise, söz konusu sigortalıların kapsama alınma sınırı prime esas günlük kazancın 15 katı (304,20.-YTL) olarak belirlenmiş ve bu miktarın 2009 yılından itibaren her yıl bir puan artırılarak on beş yıl sonra 30 katına yani brüt asgari ücrete ulaşması öngörülmüştür. Böylece, Bağ-Kur tarım sigortalılarının yaklaşık %80’inin zorunlu sigorta kapsamı içinde kalması sağlanmış olacaktır. Diğer taraftan, bu kapsamda olan sigortalıların, ödeyecekleri prime esas kazançlarının alt sınırı da aynı doğrultuda düzenlenmiş ve ödenecek olan primler Kanunun yürürlük tarihinden itibaren kademeli bir artışa bağlanmıştır (**Özcan 2008**).

Yapılan düzenlemelerle, Sosyal Sigortalar Yasası, Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Yasası, Bağ-Kur Yasası, 2926 sayılı Tarımda Kendi Adına ve Hesabına Çalışanlar Sosyal Sigortalar Yasası gibi yasalar ile Emekli Sandığı Yasası’nın ve çeşitli yasaların birçok hükmü yürürlükten kaldırılmakta, yerine özellikleri tam olarak açıklanmayan bir sistem getirilerek sosyal güvenlik alanında elde edilen kazanımlarda önemli gerilemeler yaratılmaktadır.

II. BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİNİN TEMEL ESASLARI VE TARIMDA ÇALIŞANLARIN SOSYAL GÜVENLİĞİ

2.1. Avrupa Birliği'nde Sosyal Güvenlik Hakkı Kavramı ve Uygulanacak Hukuksal Düzenlemeler

Avrupa Birliği'nde bireyi öne çıkaran ve bireysel haklara önem veren bir sosyal güvenlik anlayışı hüküm sürmektedir. Bireyler işsiz, sakat, hasta ve yaşlı olduklarında kaderlerine terk edilmemekte ve arkalarında devlet güvencesini hissetmektedirler. Bireyin kendisini sosyal güvencede hissetmesi onun başarılı ve verimli çalışmasını gerekli kılmakta ve sonuçta bireyler daha katılımcı ve sosyal olabilmektedir. Sosyal güvenlik şemsiyesinin kendisini daima korumakta olduğunu hissedenden Avrupa Birliği vatandaşları geleceğe güvenle bakmaktadır.

Avrupa Kömür ve Çelik Birliği'ni kuran Paris Antlaşması'nda (1951) sosyal politika alanında üye ülke işçilerinin serbest dolaşımını sağlamak için uygun tedbirlerin alınması öngörülmüştür. Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu kuran Roma Antlaşması Avrupa Birliği sosyal güvenlik mevzuatının kaynağını oluşturmaktadır. Roma Antlaşması'nın 51. maddesi, serbest dolaşımı sağlamak amacıyla yapılacak düzenlemelerde ülke mevzuatına göre yardımlara hak kazanılması, kazanılmışların korunması, yardım miktarlarının hesaplanmasına dair sürelerin birleştirilmesi, üye ülkelerde yaşayan ancak vatandaş olmayan kimselere de sosyal güvenlik yardımlarının yapılmasını esas kabul etmiştir (İzgi 2008).

2.1.1. Avrupa Birliği'nde sosyal güvenlik hakkı kavramı

Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı, Avrupa Birliği vatandaşlarının temel haklarını ve Avrupa Birliği'nin vatandaşlarına karşı sorumluluklarını düzenlemektedir. Belge 13-14 Ekim 2000'de Fransa'nın Biarritz kentinde gerçekleşen Avrupa Birliği zirvesinde devlet ve hükümet başkanlarının bilgisine sunulmuş ve kabul edilmiştir. 7-8 Aralık'taki "Nice Zirvesi"nde ise bu bildirge onaylanmıştır. Bildirge'nin giriş bölümünde Avrupa Birliği'nin genel olarak hak ve sorumlulukları şöyle belirtilmiştir:

"Avrupa halkları, aralarında daha yakın bir birlik oluşturmak için ortak değerlere dayalı barışçı bir geleceği paylaşmaya karardır. Ruhani ve manevi mirasının bilincinde olan Birlik, bölünmez ve evrensel değerler olan insan onuru, özgürlük, eşitlik ve dayanışma

değerleri üzerine inşa edilmiştir. Demokrasi ve hukukun üstünlüğü ilkelerine dayanmaktadır. Birlik vatandaşlığını tesis ederek ve bir özgürlük, güvenlik ve adalet bölgesi oluşturarak bireyi, faaliyetlerinin merkezine yerleştirir. Birlik, bu ortak değerlerin korunması ve geliştirilmesine katkıda bulunurken Avrupa halklarının kültürleri ve geleneklerinin çeşitliliği yanı sıra Üye Devletlerin ulusal kimlikleri ve bunların ulusal, bölgesel ve yerel düzeylerdeki kendi kamu makamlarının düzenlenmesine saygı gösterir. Dengeli ve sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmeye çalışır ve insanların, eşyaların, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımını ve yerleşme özgürlüğünü sağlar. Bu amaçla, toplum, sosyal ilerleme, bilimsel ve teknolojik gelişmeler ışığında temel hak ve özgürlüklerin bir Bildirge’de daha açık bir şekilde ortaya konulması yoluyla bu hak ve özgürlüklerin korunmasının güçlendirilmesi gerekmektedir. Haklardan yararlanılması, öteki kişiler, insanlık ve gelecekteki kuşaklar konusunda sorumluluklar ve görevleri beraberinde getirmektedir. Birlik, bu nedenle, aşağıda belirtilen hakları, özgürlükleri ve ilkeleri tanımaktadır.

Bildirgenin sosyal güvenlik hakkına ilişkin ifadeleri 34. ve 35. maddelerde şöyle belirtilir:

Madde 34. - Sosyal güvenlik ve sosyal yardım

1. Birlik, Topluluk hukuku ve ulusal yasalar ve uygulamalarda belirtilen usullere göre doğum, hastalık, iş kazaları, bakıma muhtaç olma veya yaşlılık gibi durumlarda ve işten çıkarılma durumunda koruma sağlayan sosyal güvenlik yardımları ve sosyal hizmetlerden yararlanma hakkını tanımakta ve saygı göstermektedir.
2. Avrupa Birliği’nde yasal olarak ikamet eden ve dolaşan herkes, Topluluk hukuku ve ulusal yasalar ve uygulamalara göre sosyal güvenlik yardımları ve sosyal avantajlardan yararlanma hakkına sahiptir.
3. Birlik, Topluluk hukuku ve ulusal yasalar ve uygulamalarda belirtilen usullere göre sosyal dışlanma ve yoksullukla mücadele için yeterli imkânlarla sahip olmayan herkes için uygun bir yaşam sağlamak amacıyla sosyal ve konut yardımından yararlanma hakkını kabul etmekte ve saygı göstermektedir.

Madde 35. - Sağlık hizmetleri

Herkes, ulusal yasalar ve uygulamalarda belirtilen şartlar çerçevesinde koruyucu sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkına ve tıbbi tedaviden yararlanma hakkına sahiptir. Bütün Birlik politikaları ve faaliyetlerinin tanımlanmasında ve uygulanmasında yüksek düzeyde bir insan sağlığı koruması sağlanmalıdır.

Avrupa Sosyal Haklar Komitesi'nin sosyal güvenlik ile ilgili hükümleri şöyledir: Sosyal güvenlik hakkının etkin bir şekilde kullanımını sağlamak üzere,

Taraflar:

- * Bir sosyal güvenlik sistemi kurmayı veya bunu sürdürmeyi;
- * Sosyal güvenlik sistemini en azından Avrupa Sosyal Güvenlik Kodunu onaylamak için, sosyal güvenliği gerekli bir düzeyde sürdürmeyi;
- * Sosyal güvenlik sistemini gittikçe daha yüksek bir düzeye çıkarmaya çaba göstermeyi;
- * Kendilerine koruma sağlanan diğer akit (birliğe dâhil) devlet vatandaşlarının, sosyal güvenlik haklarına ilişkin olarak kendi vatandaşları ile eşit muamele görmelerini;
- * Her bir Akit tarafın mevzuatı gereğince tamamlanmış sigorta veya çalışma sürelerinin biriktirilmesi yoluyla sosyal güvenlik haklarının verilmesi, sürdürülmesi ve devam ettirilmesini sağlamak üzere tedbirler almayı taahhüt ederler (**Çiçekli 2001**).

Avrupa Birliği'nde sosyal güvenlik mevzuatı birlik bazında bakıldığında, genel kuralların ülkeler tarafından kendi yapılarına adapte edilmesi şeklindedir. Oldukça fazla parçalara ayrılmış bölümlerden oluşmuştur. Genelde Avrupa Komisyonu kararları ile şekillenmiştir. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)'nün direktifleri gibi genel düzenlemelere gidilerek, bunların ayrıntısı ve uygulaması birlik ülkelerine bırakılmıştır. Hiç bir birlik ülkesinin sistemi diğeriyle benzer değildir. Avrupa Birliği ülkelerinin ekonomik, coğrafi, sosyal yapı bileşenlerine bağlı olarak ülkeler arasında birçok farklılıklar bulunmaktadır.

Avrupa Birliği'nde sosyal güvenlik ve sosyal yardımlarda eşit işlem ilkesi uygulanır. Ayrıca sosyal yardımlar her üye devlette değişik kapsamda olduğu için bir üye devletten diğerine geçen işçi, gitmiş olduğu ülkenin uygulamalarına tabi olur. Sosyal güvenliğe ilişkin ulusal mevzuatların eşgüdümüne yönelik topluluk işlemlerinin ikili bir işlevi vardır. Bu işlemler;

- İşçiler ve serbest meslek sahipleri ile onların bakmakla yükümlü oldukları kişilerin üye devletlerde sosyal güvenceye kavuşturulmasını,
- Üye devlet vatandaşları arasındaki ayrımcılık yasağını uygun davranılmasını hedeflemektedir.

Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin sosyal güvenlik sistemlerini kendi içinde gruplandırmak istediğimizde şöyle bir sonuç ortaya çıkmaktadır: İskandinav ülkeleri: Danimarka, Finlandiya ve İsveç'te sosyal güvenlik herkes için bir hak biçiminde algılanır ve ulusal düzeyde herkesi kapsamına alır. Finansmanı ise esas olarak vergi gelirleriyle karşılanır.

İdari yönetimde ise kurumsal tek yapı söz konudur. İngiltere ve İrlanda: herkesi kapsamına alır. Finansmanı vergi kaynaklıdır. İdari yönetimi kamu makamlarına aittir. Almanya, Fransa, Benelüks ülkeleri (Belçika, Hollanda, Lüksemburg) ve Avusturya: Zorunlu sigorta tekniği anlamına gelen “Bismark Modeli”ni uygulurlar. Finansmanı, esas olarak primlerle sağlanır. Sistemin yetersizlikleri sosyal yardım ve hizmetler aracılığıyla giderilir. Türk Sosyal Güvenlik Sistemi de bu grup içinde değerlendirilebilir. Türkiye’deki sistemin en önemli eksikliği özerklik ilkesinin yaşama geçirilememiş olmasıdır. İtalya, İspanya, Portekiz, Yunanistan karma bir sistem uygulurlar. Emeklilik aylıklarının çok cömert olmasına karşın, asgari gelir güvencesi programının mevcut olamaması nedeniyle, diğer Avrupa ülkelerine nazaran sistem içinde önemli yetersizlikler dikkati çekmektedir. Bu ülkeler, hastalık riski açısından, ulusal sağlık sistemleri geliştirmişler ve finansmanı ağırlıklı olarak vergilerle sağlanmakta ve yönetimi kamu organizasyonuna yaslanmaktadır (**Güzel 2001**). Sağlık bakım sistemlerinin sağlık sigortalarıyla karşılandığı ülkelerde, değişik sağlık sigortası uygulamaları mevcuttur. Örneğin, Almanya’da hastalık sigortası zorunludur. Hastalık sigortasının yanında sağlık sistemi tamamlayıcı diğer unsurlar da özel sağlık sigortalarının varlığıdır. Ayrıca diğer sosyal güvenlik sistemleri olarak sınıflandırılan; kaza sigortası, sosyal yardım, savaş malulleri gibi alanlar da mevcuttur (**Hekimler 2006**).

Avrupa Birliği ülkelerinde, sağlık masraflarının sigorta kuruluşlarınca karşılanma yönteminde de ülkeden ülkeye farklılıklar gözlenmektedir. Belçika, Fransa ve Lüksemburg’da, bağımsız olarak çalışan pratisyen ve uzman hekimlere sağlık sigortasından doğrudan ödeme yapılmamaktadır. Bunun yerine, sigorta kuruluşunca hastalara ödeme yapılmaktadır. Avusturya’da ise, hangi doktorların sağlık sigortasından ödeme talep edebileceği, tıp örgütleri ve sigorta kuruluşlarıyla ortaklaşa belirlenmektedir. Hollanda da ise doktorlar, verdikleri hizmet için kamu sosyal güvenlik kuruluşlarından ödeme talep edebilirlerken, özel sigorta kuruluşlarına üye olan vatandaşlar için, özel sigorta kuruluşu doğrudan hastaya ödeme yapmaktadır.

Finlandiya’da sağlık hizmetleri kamu ve özel sağlık kuruluşlarından temin edilmektedir. Sağlık masraflarının büyük bir kısmı devlet tarafından, halktan toplanan vergilerden karşılanmakta, bir kısmı da sosyal sigorta kurumundan karşılanmaktadır. Özel sağlık kuruluşlarından hizmet alındığında, bunun ancak belli bir yüzdesi karşılanmaktadır. Lüksemburg’da sağlık hizmetlerinin planlanması, denetlenmesi ve kontrolü Sağlık Bakanlığı’nın sorumluluğundadır. Ancak, tedavi edici sağlık hizmetlerinin sunumu aşamasında bu yetki, Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile paylaşılır.

Birliğe yeni üye olan ülkelerden Polonya’da ise, sağlık sigortası kurumları, kâr amacı gütmeyen kurumlar olup Sağlık Bakanlığı’ndan bağımsızdır. Bu kurumların kendi sağlık kurumlarını yönetmelerine izin verilmemektedir.

Avrupa Birliği’nde ülkeler için geçerli tek bir sosyal güvenlik sistemi bulunmamaktadır. Üye ülkelerdeki sosyal güvenlik sistemleri, temel felsefeleri, kapsamaları, yapılan ve işleyiş şekilleri bakımından birbirinden oldukça farklıdır (**Karluk 1998**).

2.1.2. Üye ülkeler açısından asli ve tali hukuk kaynakları

Asli(birincil) Hukuk Kaynakları:

Avrupa Birliği hukukunu oluşturan antlaşmalar Avrupa Birliği hukuk düzeninin temel kaynağını oluşturmakta, bu nedenle de “Birincil Mevzuat” olarak nitelendirilmektedir. Birincil mevzuat, üye devletler arasında doğrudan müzakereler sonucu kabul edilen ve ulusal parlamentolar tarafından onaylanan mevzuattır. Antlaşmalar, karar-alma süreçleri ile yasama, yürütme ve hukuk süreçlerinde rol oynayan Avrupa Birliği kurum ve organlarının temel yapı, işleyiş ve sorumluluklarını da tanımlamaktadır. Avrupa Birliği’nin kurucu antlaşmaları olarak nitelendirilen Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT), Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM) antlaşmaları zaman içerisinde değişikliğe uğramıştır. Asli hukuk kaynakları tarih sırası ile şöyledir:

1951 - Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Antlaşması

1957 - Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu Antlaşması

1965 - Avrupa Toplulukları için Tek Konsey ve Komisyon Oluşturulmasına İlişkin Antlaşma

1992 - Maastricht-Avrupa Birliği Hakkında Antlaşma (ABA)

1997 - Amsterdam Antlaşması

2000 - Nice - Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı

2003 - Avrupa Anayasası Taslağı

Tali (ikincil) Hukuk Kaynakları:

Genel olarak yukarıda belirtilen antlaşmalar, Topluluk hukuku'nun birincil kaynağını, topluluk kurumlarının kendilerine antlaşmalarla devredilmiş yetkileri kullanırken oluşturdukları mevzuat, Topluluk hukukunun ikincil kaynağı olarak nitelenir.

i) Topluluk Tüzükleri

Doğrudan uygulanan ve doğrudan etkiye sahip hukuki tasarruflardır. Topluluk Tüzükleri, Konsey tarafından veya ortak karar alma usulü içinde Konsey ile Avrupa Parlamentosu tarafından birlikte; ya da Komisyon yahut Avrupa Merkez Bankası tarafından çıkarılır. Her üye devleti doğrudan bağlar. Üye devletler, ulusal hukuklarını öne sürmek suretiyle Topluluk Tüzüklerini uygulamaktan kaçınamaz. Ulusal mevzuatlarına eklenmesine gerek olmaksızın Topluluk yurttaşları için aynı ulusal yasalar gibi hak ve yükümlülükler getirir. Yürütme ve yargı organları, ulusal hukuk kadar Topluluk hukukuna da uymak zorundadırlar. Tarım, ulaştırma, iletişim, ulaşım, çevre koruma, iş ve sosyal güvenliği gibi alanlarda Avrupa Birliği Resmi Gazetesinde yayınlanan Topluluk Tüzükleri, topluluk yaşamının düzenlenmesinde önemli role sahiptir.

ii) Yönergeler

AT kurumları tarafından yayınlanan yönergeler, Topluluk tüzüklerinden farklı olarak mevzuatın tekleştirilmesine değil uyumlulaştırılmasına yöneliktir. Yönergeler, öngörülen hedef bakımından üye devletler için bağlayıcıdır; ancak Topluluk düzeyinde mutabık kalınmış hedeflere kendi hukuk sistemleri içinde ulaşma biçimini ve yönteminin seçimini ulusal mercilere bırakırlar. Yönergeler, Üye Devletlerin yasalarının üzerinde değildir; ancak Üye Devletlere ulusal mevzuatlarını Topluluk kurallarıyla aynı düzeye getirecek biçimde ayarlama yükümlülüğünü getirmektedir.

iii) Kararlar

Karar, Avrupa Birliği Konseyi tarafından veya ortak karar almak suretiyle, Konsey ile Parlamento, Komisyon veya Avrupa Merkez Bankası tarafından alınabilir. Topluluk kurumları bu “kararlar” ile Üye Devletleri ya da yurttaşları her hangi bir eylemde bulunmaya ya da bulunmamaya zorlayabilirler veya onlarla ilgili haklar ve ödevler koyabilirler. Ayrıca, Avrupa Topluluklar Mahkemesinin aldığı kararlar, Topluluk hukukunun konulmasında ve uygulanmasında çok önemli bir işleve sahiptir.

iv) Tavsiye ve Görüşler

Topluluk kurumlarının, Üye devletlere veya Avrupa Birliği yurttaşlarına yönelik hukuken bağlayıcı olmayan ancak muhataplarına belli bir konuda belirli bir biçimde davranmalarını tavsiye eden hukuki tasarruflardır (**Noyan 2005**).

Yukarıda bahsetmiş olduğumuz hukuk kaynakları çerçevesinde gelişen sosyal güvenlik uygulamalarından en güncel konuların başında sosyal güvenlik yardımları gelmektedir: Sosyal güvenlik yardımını ödeyen üye devlet, ödediği miktarı diğer ilgili üye devletlerden bu ülkelerde sigortalı olarak geçirilen süreler oranında geri isteyebilir. Başka üye

devlette uğranılan zarar sonucu sosyal güvenlik yardımının ödenmesi durumunda ödemeyi yapan üye devletin yetkili kuruluşunun, sosyal güvenlikten yaralanan kişinin elde etmiş olduğu hakları geri isteme yetkisi vardır.

Sosyal güvenlik alanında Birlik içinde kazanılmış hakların kaybedilmesi veya sosyal güvenlik haklarından mahrum kalma endişesi ile işçilerin serbest dolaşımı engelleyeceği düşüncesi Birliği bu alanda reform yapmaya iten en temel dürtüdür. Bu nedenle hazırlanan içtihatlar ve doktrinler, tüm üye ülkeler için bağlayıcılık arz etmekte ve ortak mevzuat hazırlamak amacı taşımaktadır. Kurulan Avrupa Toplulukları Adalet Divanı ise bu konuda çıkacak anlaşmazlıkları çözmek için görevlendirilmiş, bu çalışmalar sonucu “Avrupa Birliği Sosyal Güvenlik Hukuku” denilen ayrı bir hukuk dalı da oluşturulmuştur.

Topluluk üye ülkeleri arasında sosyal güvenlik çeşitli farklılıklar arz etmektedir ki bunun başlıca nedeni Birlik düzeyinde bir sistemin var olmamasıdır. Birliğe üye tüm ülkeler kendi sosyal güvenlik mevzuatını uygulanmaktadır. Roma Antlaşması, sosyal güvenlik alanında işçilerin serbest dolaşımını sağlamak için önlemler alması gerektiğini, özellikle göçmen işçilere ve onların bakmakla yükümlü oldukları akrabalarına yardım sisteminin geliştirmesi gerekliliğini belirtir (**Karluk 1998**). Topluluk tarafından sosyal güvenlik alanında üye ülke işçilerine tanınan haklar, aynı zamanda bu işçilerin ailelerine de tanınmaktadır (**Karauçak 1990**).

Sosyal güvenlik alanında Birlik tarafından izlenen politika, üye ülkelerin özerk sosyal güvenlik sistemlerine müdahale etmeden standardizasyonun sağlanması ve birleştirilmesi olarak tanımlanabilecek uyumlaştırmadır. Bu bağlamda üye ülkeler kendi sosyal güvenlik sistemlerini birbirleri ile bir seviyeye getirmek için değiştirmekte ve bu alanda birlikte çalışmaktadırlar. Uyumlaştırma yönteminin seçilmesinin başlıca iki nedeni mevcuttur. İlk olarak, sosyal güvenlik sistemlerinin mensuplarına sağladığı haklar arasında belirgin farkların olması serbest dolaşıma engel teşkil edecektir ki bu uyumlaştırmayı kaçınılmaz yapmaktadır. Uyumlaştırmanın ikinci amacı ise, sosyal güvenlik haklarındaki büyük farklılıkların maliyet farklılıklarına yol açacak olması, dolayısıyla haksız rekabete sebep olmasına engel olmaktır.

Topluluk işlemlerinin konusu sosyal güvenlik yardımları olarak belirlenirken sosyal sigortaya işçi, serbest meslek sahibi veya işveren tarafından yapılan zorunlu ödemeler esas alınmıştır. İsteğe bağlı ek ödemeler konusunda üye devlet hukuklarında yeknesak bir düzenleme olmadığı için her üye devlet kendi sistemindeki yardımların niteliğini açıklamakla yükümlüdür.

Avrupa Birliği’nde uygulanmış olan ve çalışmamız ile ilgili olan, 1408/71 sayılı tüzük kapsamında öngördüğü yardımlardan bazıları şunlardır;

- Hastalık ve hamilelik yardımları
- Malullük yardımları
- Yaşlılık ve destekten yoksun kalma yardımları
- Ölüm tazminatları
- İşsizlik ve aile yardımları
- Öksüz ve yetimlere yönelik yardımlar
- Sosyal güvenlik sigortasından yararlananların bakmakla yükümlü olduğu çocuklarına ödenen yardımlar.

Ayrıca ATM (Avrupa Toplulukları Mahkemeleri) kimi davalarda yardımlar kavramını geniş yorumlamış, özürlü kişilere yönelik yardımlar ve dulların haklarıyla, eğitim yardımlarını da bu çerçevede değerlendirilmiştir. Ancak tüzük savaş kurbanlarını, kamu görevlilerini veya benzer işlerde çalışanları kapsam dışında tutmaktadır.

2.2. Avrupa Birliği’nde İşgücü Mobilitesi ve Sosyal Güvenlik Açısından Serbest Dolaşıma İlişkin Topluluk Mevzuatı

Kişilerin serbest dolaşımı, bir üye devletteki Avrupa Birliği vatandaşlarının diğer bir üye devlette çalışma hakkına sahip olmasıdır. Kişilerin Serbest Dolaşımı ile ilgili müktesebat, Avrupa Birliği üyesi ülkelerde yaşayan göçmen işçilerin, çalışma koşulları, sosyal yardım ve vergi kolaylıkları konularında ulusal işçiler ile aynı muameleye tabi tutulmalarını da kapsar. Kişilerin Serbest Dolaşımı dosyası ile ilgili müktesebat aynı zamanda, diğer bir üye devlete taşınan sigortalı kişiler ve aile fertleri için ulusal sosyal güvenlik hükümlerinin eşgüdümünü de içermektedir (Evren 2005).

1992 Maastricht antlaşması ile Avrupa Topluluğu Avrupa Birliği’ne dönüşürken, ilk olarak “Avrupa Vatandaşlığı” kavramı tanımlanmış ve demokrasi, temel insan hak ve özgürlük prensiplerine verilen önem belirtilmiş ve Avrupa Topluluğu Çalışanları Temel Sosyal Haklar Şartı (1989)’na saygılı olunacağı belirlenmiştir. 1997 Amsterdam Antlaşması, Maastricht Antlaşması ile oluşturulan Avrupa Vatandaşlığı kavramına açıklık getirerek vatandaşlık haklarının belirginleşmesini ve geliştirilmesi karara bağlanmıştır. Avrupa vatandaşlığı; tüm üye ülkelerde oturma hakkı, serbestçe dolaşma, Avrupa Parlamentosu ve Belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakkı ile üçüncü ülkelerde diplomatik-konsolosluk koruması ve Avrupa Parlamentosu’na dilekçe verme hakkını kapsamaktadır. 1957-Roma-Avrupa Ekonomik Topluluğu Antlaşması (ATA)’nın 19. maddesi’nde serbest dolaşımın içeriğini şöyle belirtilir: a) bir işe talip olma hakkı b) bu amaçla yer değiştirme hakkı c) işi

yapmak için oturma hakkı d) işin bitiminden sonra bazı şartlara tabi olarak orada kalabilme hakkıdır. Ayrıca ATA md. 42’de serbest dolaşımın sağlanması için sosyal güvenlik alanında da tedbirler alınması öngörülmüştür. Çünkü, üye devletlerde çalışma şartları arasında idari veya hukuki açıdan veya sosyal güvenlik açısından büyük farklar olursa istenilen serbest dolaşımın gerçekleşmeyeceği belirtilmiştir. 1612/68 numaralı AET yönergesiyle serbest dolaşım içerik bakımından zenginleştirilmiştir. Bu yönergede serbest dolaşım “işçilerin ve ailelerin temel bir hakkı” olarak nitelenmekte ve “işgücünün Topluluk içindeki hareketliliği işçi için yaşam ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi olanağını garanti eden ve dolayısıyla sosyal gelişimi kolaylaştıran bir araç olmaktadır” denilmektedir. Hemen arkasından da şu saptama yapılmaktadır: "Serbest dolaşım hakkından objektif ölçütlere göre ve özgürlük ve insanlık onuruna yakışan bir şekilde yararlanılabilmesi için, eşit muamelenin, fiilen ve hukuken ücret veya maaş karşılığı bir işin gerçekten icrası ve bir konutun teminiyle ilgili her şeyi kapsamaması gerekmektedir; ayrıca işçilerin hareketliliği önünde duran, özellikle işçinin ailesini yanına aldırma hakkı ve ailesinin geldiği ülkeye entegre olma koşullarıyla ilgili tüm engellerin kaldırılması zorunludur. Topluluktaki tüm işçilere eşit davranılması ilkesi, üye devletlerin bütün mensuplarına bir işe girerken yerli işçilerle aynı ayrıcalıkların tanınmasını kapsar". Buna ilave olarak 1986 yılında Avrupa Topluluğu sözleşmelerini değiştiren ve tamamlayan Avrupa Tek Senedi'nin (ATS) 13. maddesiyle de “kişilerin serbest dolaşımı” güvence altına alınmıştır. İç piyasanın gerçekleşmesine paralel olarak, şekil bakımından gerçekleştirilmiş olan bu serbest dolaşımın yanı sıra, vergi ve aile yardımları gibi alanlardaki engeller de kaldırılmaktadır (**Anonim 2008**).

19.Mayıs.2008 tarihi itibariyle; Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Malta, Slovenya, Slovakya, Polonya ve Çek Cumhuriyeti, 23.05.2008 tarihinde Schengen serbest dolaşım alanına dâhil olmaktadır. Bu ülkelerin vatandaşları artık Avrupa’da vizesiz dolaşabilecektir. Schengen vizesi alanlar da bu ülkelere rahatça girip çıkabilecek; Doğu Avrupa’da yaşayanlar da Batı’dakiler kadar rahat hareket edebilecektir. Kıbrıs Rum kesimi ise, gerekli standartları sağlayamadığı için en az 1 yıl daha beklemek zorundadır. Yeni ülkelerin katılımıyla Schengen bölgesinde yaşayan nüfus 400 milyona ulaşacaktır. Birliğe üye olmayan İzlanda, İsveç ve Norveç de Schengen’e dâhil olan diğer ülkelerdir. Üye olmayan İsviçre ve Liechtenstein’in da Kasım 2008’de Schengen’e katılması beklenmektedir. Birlik üyesi İrlanda ve İngiltere ise Schengen’e katılmayı reddetmektedir (**Anonim 2008**).

Ulaşım hızı ve olanaklarının artması çok sayıda kişinin uluslararası düzeyde mobilitesinin artmasına yol açmaktadır. Günümüzde milyonlarca kişi iktisadi olan ve olmayan (ailelerin birleştirilmesi, politik baskı, savaş v.b.) nedenlerle göçmen durumuna girmektedir (www.tisk.org.tr, 2008).

2.2.1. Avrupa Birliği'nde işgücü mobilitesinin boyutları

Küreselleşme ile belirginleşen yeni uluslararası iş bölümü, işlerin emek yoğun ve imalat özellikli parçalarının gelişmekte olan ülkelere kaydırılmasını ifade eder. Böylece gelişmiş ülkelerde sermaye yoğun yüksek nitelik gerektiren istihdam ve üretimde artışlara bağlı uzmanlaşma ortaya çıkar. Hatta bilgisayar ve iletişim teknolojilerinin hızlı gelişimi hizmet işlerinin taşınmasını olanaklı duruma getirmektedir ve bu tür işlerin taşınması olguları da artmaktadır. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere doğru gerçekleşen iş gücü mobilitesi yasal yollarla olabileceği gibi yasa dışı yollarla da olabilir. Bu mobilite iki önemli ve yeni nitelik taşır. Birincisi mobilitenin yöneldiği ülkenin ekonomik yapısının kalıcı unsur olması, ikincisi ise yedek iş gücü kaynağının olmasıdır. İşgücünün artan hareketliliği büyük oranda son yıllarda sermayede görülen dünya çapında olağan üstü hareketliliğe bağlanmaktadır. Uluslararası iş gücü mobilitesinin bir diğer yönü kadın işçilerdir. Artış, kadının daha uysal olması ve daha az sendikalaşma özellikleriyle ilgilidir. Hizmet sektöründe kadınlara ait işlerden de temizlikçilik, ev hizmetleri, çocuk bakıcılığı gibi işlerin göçmen kadın işçiler tarafından yapılmasına yönelik artan istek bu artışı diğer yandan etkiler (**Aktürk 2008**).

Avrupa Birliği'ne çalışmak üzere gelecek diğer ülke göçmenlerinin sayısının saptanması her üye ülkeyi etkileyeceğinden, hepsinin ortak sorumluluğundadır. Eurostat tahminlerine göre 2025 yılına kadar Avrupa Birliği nüfusu, 2010'dan itibaren doğum sayısı ölümlerin altında kalacağından, "yalnızca göçler nedeniyle" artabilecektir. Avrupa Birliği nüfusunda 52 milyonluk tahmini bir düşüşün çalışan sayısı üzerinde ciddi etkileri görülecektir. Avrupa Birliği'nin çeşitli fonları ve kurumları 2007-2013 arasındaki göçmen akışını düzenlemek için çalışmaktadır (**Anonim 2007**).

Avrupa Birliği'nin yapmış olduğu bir araştırma, Avrupa Birliği'nin genişlemesinin sonucu olarak potansiyel göç akışının gerçekleşmesi muhtemel olmadığını göstermektedir. Üstelik meydana gelen böyle bir göçün etkisi, Bulgaristan, Romanya, Türkiye'de, dışa doğru kısa bir göçten sonra tersine göç eğilimleriyle (Avrupa Birliği ülkelerinden Bulgaristan, Romanya ve Türkiye'ye geri dönme) hafifleyecektir. Göç alan belli ülkelerin (mesela Almanya ve Avusturya), yine de önemli ölçüde etkileneceğini araştırmalar göstermiştir.

Ayrıca belirtilmesi gereken bir konu şudur ki, göçmenlerin hedef ülke yönelimleri düzenli değildir.

Geleneksel olarak, potansiyel göçmenlerin ezici çoğunluğu erkektir. Fakat, en geniş göç potansiyeline bakıldığında, Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Slovakya’da, erkek nüfusundan çok daha fazla orandaki bir kadın nüfusu genel göç eğilimi beyan etmiştir. Erkek göçünün hâkim bulunduğu eski göç örneği, Polonya ve Türkiye’de baskın olup, Baltık ülkelerinde bu oranlar, neredeyse birbirine eşittir.

Mevcut bulgular, bölgeler arasındaki ekonomik gelişmişlik seviyelerindeki geniş farklılıklara rağmen, genişleyen Avrupa’daki işçilerin muhtemel hareketliliğinin düşük olacağını göstermektedir (**Avrupa Toplulukları Komisyonu 2004**).

2.2.2. Serbest dolaşım hakkı

AET Antlaşması’nın hedeflerinden biri de Topluluk üyesi devletler arasında serbest dolaşımını gerçekleştirmektir. Bu amacın gerçekleştirilmesi için üye devletler arasındaki her türlü sınır engellerinin kaldırılması zorunludur. Kişilerin serbest dolaşımı konusunun önemi, kişilerin topluluk sınırları içinde serbest ve engellenmemiş dolaşım ve ikamet haklarının birlikte olmaması durumunda gerçek bir Topluluğun var olamayacağı gerçeğinden doğmaktadır. Serbest dolaşım hakkı, iş, ücret ve işin diğer koşullarıyla ilgili konularda üye devlet işçileri arasında, vatandaşlığa dayanan her türlü ayrımcılığın kaldırılmasını gerektirir.

Kişilerin serbest dolaşımı, yapılan işin niteliğine göre farklılık gösteren üçlü bir temel ayırıma tabi tutulur: İşçilerin serbest dolaşımı: Bağımlı bir işte, başka birisi için çalışan ve bu çalışma karşılığında maaş veya ücret alan kişileri kapsar. Yerleşme özgürlüğü: Serbest meslek erbabı ile şahıs şirketleri ve ortaklıkların iş kurma veya şube açma şeklinde, risk alarak, kendi hesaplarına faaliyet göstermelerine imkân sağlar. Hizmetlerin serbest dolaşımı: Yerleşme şartı aranmaksızın verilecek müteahhitlik hizmetleri gibi hizmet verilmesini kapsar.

Avrupa Birliği’nin Ekonomik ve Sosyal Konsey’i 1998 yılının Mayıs ayında, serbest dolaşımın teşvik edilmesi ile ilgili hazırladığı bir Eylem Planı’nda, “işgücünün serbest dolaşımının” Ortak Pazarın en önemli sütunlarından biri olduğunu vurgulamıştır. Birlik içerisinde işgücünün serbest dolaşımı sadece üye ülke vatandaşları için geçerlidir. Sektörel bazda geçerlilik sorgulandığında ise ilk akla gelen sanayi sektörü olmaktadır. Bunun yanında hizmet ve tarım sektörü ile ulaştırma sektörleri de serbest dolaşımın geçerli olduğu ve önem kazandığı sektörler olmaktadır. Kömür ve Çelik ile Atom endüstrisinde, özellikle öngörülmuş bazı kısıtlamalar olmadığı takdirde serbest dolaşım geçerlidir. Topluluk içerisinde serbestçe hareket edebilmeyi ve yerli işgücü ile eşit muamele görmeyi garanti etmektedir.

Serbest Dolaşım Hakkının işçilere sağladığı somut haklar şunlardır:

- a) Üye ülkelerde boş bulunan işlere başvurabilmek,
- b) Bu amaçla üye ülke sınırları içerisinde serbestçe hareket edebilmek,
- c) Bulduğu bu işte çalışmak için o ülkede kalabilmek,
- d) İş ilişkisi sona erdikten sonra da –Komisyon tarafından belirlenen koşullarda- o ülkede kalmaya devam edebilmek, yani yerleşme hakları bulunmaktadır.

Serbest dolaşım hakkı, üye ülkeler tarafından ancak kamu düzeni, kamu sağlığı ve kamu güvenliği gerekçe gösterilerek sınırlandırılabilir.

Herhangi bir üye ülkede boş bulunan bir işe başvurma ve o işte çalışma hakkı, beraberinde o üye ülkeye serbestçe seyahat edebilmeyi ve o ülkede oturma hakkını da beraberinde getirmektedir. Avrupa Birliği üyesi bir ülkenin vatandaşlığına sahip bir işçinin ve ailesinin, iş ilişkisi sona erdikten sonra da o ülkede kalabilmesi sosyal bir ihtiyaç olarak görüldüğünden, güvence altına alınmıştır (**Eren 2008**).

Serbest dolaşım konusunda sanılanın aksine bir takım sorunlar mevcuttur. Örneğin, yapılan araştırmalar doktorların dahi tamamen serbest dolaşım hakkına sahip olmadığını göstermektedir. Doktorlar ve sağlık elemanlarına bu kadar çok kısıtlama varken diğer mesleklerde çalışanların serbest dolaşımı her halde çok daha zor olacaktır. Sağlık personeli ve doktorların başka ülkelerde çalışması Avrupa Birliği ülkelerinde sanıldığı gibi yaygın değildir.

2.3. Avrupa Birliği'nde Tarım Sektörünün Yeri ve Önemi

Avrupa Birliği, 1960'lı yılların başından beri tarımına ve kırsal yaşamına büyük önem vermiş, her türlü mekanizmayı kullanarak sektörü desteklemiştir. Günümüzde halen, Avrupa Birliği bütçesinin yarıya yakını tarım için harcanmakta, 80.000 sayfalık Avrupa Birliği mevzuatının yine yarısı tarım ile ilgili bulunmaktadır.

Buna karşılık, Avrupa Birliği'nin 40 yıllık Ortak Tarım Politikası uygulamaları sonucunda elde ettiği başarılar, Avrupa Birliği'nin hedef ve politikalarında çeşitli değişiklikler meydana getirmiştir. Türkiye'nin bugünkü durumunun aksine, neredeyse tüm tarımsal ürünlerde kendine yeterliliği yakalayıp stok fazlası için dış pazar arayışında bulunan Avrupa Birliği'nde tarım ile uğraşanların oranı sadece % 5 düzeyindedir. Aynı şekilde, tarımsal altyapı sorunlarını çözen Avrupa Birliği, düşük maliyet – yüksek verimlilik temelinde, tarım-sanayi entegrasyonunu da kurmuştur (www.tutuneksper.org.tr).

2.3.1. Avrupa Birliği'nde tarım sektörünün istihdam boyutu

2003'te 26 ülkede yaşıyan, toplamda 477 milyonu aşan kişiyle yapılan araştırmada, bunların 203,6 milyonu çalışan nüfus olarak sunulmuş, tarım 13,3 milyon kişiye iş sağlamıştır ve bu toplam iş oranının % 6,6 sına isabet etmektedir (Çizelge 2.1).

Tarımdaki işin ulusal dağılımı aşırı derecede düzensizdir. 13 eski üye ülke göz önüne alındığında tarımda çalışan 5,8 milyon kişi vardır. Tarımdaki istihdam oranı, toplam istihdam oranının % 3,6'sını oluşturur. Tarımdaki işin seviyesi % 1,2 İngiltere'de, % 5,3 Finlandiya'da, % 5,5 Avusturya'da, % 5,6 İspanya'da, % 6,4 İrlanda'da ve % 16,3 Yunanistan'da olarak değişir. 10 yeni üye ülkede, tarım sektörü 3,6 milyon kişiye istihdam sağlar. Bu toplam istihdamın ortalama % 12,4'üne isabet eder ve Litvanya'da % 18,7 Polonya'da % 18,2, Slovenya'da % 8,4, Estonya'da % 6,3, Slovakya'da % 6,0 ve Çek Cumhuriyeti'nde % 4,5 olarak yer alır. Bulgaristan ve Romanya'da tarım sektöründe çalışan insan sayısı toplam 3,85 milyon kişi olup bu birliğe yeni katılan 10 ülkenin oranından fazladır.

Çizelge 2.1 Tarımda Toplam İstihdam, Gayri Safi Yurt İçi Hasılaya (GSYİH) Katkı

Ülkeler	Tarım, ormancılık, avcılık ve balıkçılıkta istihdam		Tarımda gayri safi katma değer	Tarımın GSYİH'ya katkısı	Gayri safi katma değer/Tarımda çalıştırılan
	Çalışan sayıları (000) (1)	Toplam istihdamın %'si	EURO (milyon) (2)	%	EURO (000) (2/1)
Avusturya	204	5.5	2,722	1.2	13.3
Belçika	70	1.7	2,680	1	38.3
Danimarka	89	3.3	2,997	1.6	33.7
Finlandiya	126	5.3	1,466	1	11.6
Fransa	1,042	4.3	30,604	2	29.4
Almanya	871	2.4	15,704	0.7	18
Yunanistan	654	16.3	8,228	5.4	12.6
İrlanda	113	6.4	2,598	1.9	23
İtalya	1,040	4.7	29,092	2.2	28
Hollanda	218	2.7	9,165	2	42
İspanya	934	5.6	26,971	5.4	28.9
İsveç	111	2.5	1,579	0.6	14.2
İngiltere	356	1.2	11,267	0.7	31.6
Toplam 13 eski üye devletler	5,828	3.6	145,073	1.6	24.9
Güney Kıbrıs	17	5.2	423	3.7	24.9

Çek Cumh.	212	4.5	866	1.1	4.1
Estonya	37	6.3	175	2.2	4.7
Macaristan	211	5.4	1,953	2.7	9.3
Letonya	146	14.6	211	2.1	1.4
Litvanya	276	18.7	421	2.6	1.5
Malta	4	2.5	69	1.6	17.3
Polonya	2,485	18.2	4,209	2.3	1.7
Slovakya	130	6	354	1.2	2.7
Slovenya	75	8.4	387	1.6	5.2
Toplam 10 yeni üye devlet	3,593	12.4	9,068	2.1	2.5
Toplam 13 eski üye+10 yeni üye devlet	9,421	5	154,141	1.6	16.4
Bulgaristan	320	11.1	1,532	8.7	4.8
Romanya	3,530	37.7	5,653	11.2	1.6
Toplam aday devletler	3,850	31.4	7,185	10.6	1.9
Toplam 23 Avrupa birliği+aday devletler	13,271	6.6	161,326	1.7	12.2
Norveç	66	2.9	1,947	1	29.5
Toplam 26 devlet	13,337	6.6	163,273	1.7	12.2

Kaynak: Avrupa komisyonundan alınan bilgilere dayanmaktadır.(Avrupa Birliği'nde tarım; istatistiksel ekonomik bilgiler 2004, Tarım ve Kırsal Kesim Gelişim Genel Müdürlüğü, Şubat 2005 ve EIRO.

2003 yılında 26 ülkede tarım sektöründe çalışan 13,3 milyon kişi 163,3 milyar EURO gayri safi katma değer yaratmıştır. Bu çalışan bir kişi için ortalama olarak 12.200 EURO dur (Çizelge 2.1). Ev halkının tarımla ilgili olarak birçok faaliyeti ulusal hesaplardan veya resmi istatistiklerden hariç tutulur.

2003 yılında tarımdaki işgücü verimliliği bakımından ülkeler arasındaki farklılıklar, toplam ulusal işgücü verimliliğindeki farklılıklardan daha büyüktür. Tarımda çalışan bir kişinin verimliliği, 26 ülkedeki ortalama tarımla mukayese edilirse; Letonya'daki % 11,8'den Hollanda'daki % 343,4'e kadar farklılık gösterir (Çizelge 2.2).

Çizelge 2.2 Tarımda İşgücü Verimliliği					
(Ülkeler Ulusal Ekonominin verimliliğine, Tarımdaki Verimliliğine ve aralarındaki oranlara göre sıralandırılmıştır)					
Ülke	Tarımda gayri safi katma değer/Tarımda çalışan	Ülke	Gayri safi yurt içi hasıla/çalışan kişi	Ülke	Ortalama ulusal verimlilik/Tarımda verimlilik
Hollanda	343.4	Norveç	178.7	Polonya	7.91
Belçika	312.7	İrlanda	161.8	Litvanya	7.19
Danimarka	275.1	Danimarka	145.1	Letonya	6.95
İngiltere	258.5	Belçika	136.0	Finlandiya	5.30
Norveç	241.0	Fransa	131.9	Slovenya	5.25
Fransa	239.9	Almanya	129.2	Slovakya	5.00
İspanya	235.9	Finlandiya	128.8	Avusturya	4.58
İtalya	228.5	Avusturya	127.8	İsveç	4.17
Güney Kıbrıs	203.3	İtalya	124.9	Çek Cumhuriyeti	4.09
İrlanda	187.8	İsveç	123.8	Toplam 26 ülke	3.91
Almanya	147.3	Hollanda	118.6	Almanya	3.43
Malta	140.9	İngiltere	113.4	İrlanda	3.37
İsveç	116.2	Toplam 26 ülke	100.0	Romanya	3.37
Avusturya	109.0	Yunanistan	79.3	Yunanistan	3.02
Yunanistan	102.8	Kıbrıs	73.1	Norveç	2.90
Toplam 26 ülke	100.0	İspanya	62.6	Estonya	2.86
Finlandiya	95.0	Slovenya	56.6	Fransa	2.15
Macaristan	75.6	Malta	56.3	İtalya	2.14
Slovenya	42.1	Macaristan	38.7	Danimarka	2.06
Bulgaristan	39.1	Çek Cumhuriyeti	34.9	Macaristan	2.00
Estonya	38.6	Slovakya	28.4	İngiltere	1.71
Çek Cumhuriyeti	33.4	Estonya	28.3	Belçika	1.70
Slovakya	22.2	Polonya	28.0	Malta	1.56
Polonya	13.8	Litvanya	22.9	Kıbrıs	1.41
Romanya	13.1	Letonya	21.0	Hollanda	1.35
Litvanya	12.5	Bulgaristan	12.8	Bulgaristan	1.28
Letonya	11.8	Romanya	11.3	İspanya	1.04

Kaynak: Avrupa komisyonundan alınan bilgilere dayanmaktadır. “Avrupa Birliğinde Tarım; İstatistiksel ve Ekonomik bilgiler” 2004, Kırsal Kesimi Geliştirme ve Tarım Genel Müdürlüğü Şubat 2005 ve EIRO

Ekonomik verimlilik Romanya'daki % 11,3'den, Norveç'teki % 178,7'ye kadar değişiklik gösterirken (26 ülkenin ortalaması % 100 iken) tüm ekonomik verimliliğin ortalama seviyesi(26 ülke için hesaplanan), tarımdaki verimliliğin 3,9 katıdır.

Tarımın katkısı, katma değer yaratılmasında ve GSYİH, iki önemli değişkenin fonksiyonuna bağlıdır. Bunlar, çalışanların sayısı ve işgücü verimliliğidir. Tarımda iş azalma gösterirken, ekonomik refaha ve nüfusun zenginliğine arttırıcı bir şekilde katkı sağlamaktadır.

Avrupa Birliği ülkelerinin tümünde tarımda çalışan erkek nüfus sayısı kadınlardan fazladır. Türkiye'de ise kadın işçi erkekten daha fazladır.

Toplam istihdamda tarımın payı, incelenen ülkelerde önemli derecede farklılık göstermiştir. Esas olarak cinsiyetler bakımından yapılan tarım işinin yapısı değişiklik gösterir (Çizelge 2.3). Bütün ülkelerde, erkekler tarım işinin büyük çoğunluğunu oluşturur. Ama onların üstünlük kapsamı ülkeden ülkeye değişir. Avusturya Slovenya ve Romanya'nın toplamından % 55 veya daha azı, Danimarka, İrlanda, İsveç, İngiltere, Macaristan ve Malta % 75 veya daha fazlasıdır. 2003 verilerine göre 23 Avrupa Birliği ülkesinde ve iki aday ülkede tarım işinin % 62'si erkekler tarafından yapılır. Bu oran eski üye ülkelerde % 69 larda seyretmekte, yeni üye ülkelerde ise % 53'tür.

Çizelge 2.3 Tarım İşçiliği, Toplam ve Cinsiyete Göre						
	Toplam		Erkek		Kadın	
	000	000	%	000	%	
Avusturya	204	107	52.6	97	47.4	
Belçika	70	51	73.6	18	26.4	
Danimarka	89	67	75.2	22	24.8	
Finlandiya	126	86	68.5	40	31.5	
Fransa	1,042	732	70.2	310	29.8	
Almanya	871	575	66.0	296	34.0	
Yunanistan	654	373	57.1	281	42.9	
İrlanda	113	100	88.3	13	11.7	
İtalya	1,040	730	70.2	310	29.8	
Hollanda	218	152	70.0	65	30.0	
İspanya	934	680	72.8	254	27.2	
İsveç	111	88	79.3	23	20.7	
İngiltere	356	281	79.0	75	21.0	
Toplam 13 eski EU MS	5,828	4,022	69.0	1,804	31.0	
Güney Kıbrıs	17	11	66.2	6	33.8	

Çek Cumhuriyeti	212	146	68.9	66	31.1
Estonya	37	26	69.6	11	30.4
Macaristan	211	163	77.3	48	22.7
Letonya	146	95	65.1	51	34.9
Litvanya	276	162	58.7	114	41.3
Malta	4	3	92.7	0	7.3
Polonya	2,485	1,426	57.4	1,059	42.6
Slovakya	130	93	71.4	37	28.6
Slovenya	75	41	55.0	34	45.0
Toplam 10 NMS	3,593	2,166	60.3	1,426	39.7
Toplam 13 eski EU MS + 10 NMS	9,421	6,188	65.7	3,230	34.3
Bulgaristan	320	207	64.8	113	35.2
Romanya	3,530	1,832	51.9	1,698	48.1
Toplam CCs	3,850	2,039	53.0	1,811	47.0
Toplam EU 23 +CCs	13,271	8,227	62.0	5,041	38.0

Not:MS=üye devlet NMS=Yeni üye devlet CC= Aday devlet

Kaynak: Avrupa komisyonundan alınan bilgilere dayanmaktadır.(Avrupa Birliği'nde tarım; istatistiksel ve ekonomik bilgiler 2004,Tarım ve Kırsal Kesim Gelişim Genel Müdürlüğü, şubat 2005)ve EIRO.

Bütün ülkelerde, tarım işinin yaş olarak yapısının yüksek yüzdelerli dilimini 35-54 yaş grubundaki insanların oluşturduğu görülür. 34 yaş altındakilerin en yüksek oranı (%38) ile Hollanda'dadır, bu oran Danimarka'da (%31), Romanya'da (%31), Yunanistan'da (%18), Avusturya'da (%19) ve en düşük oran Kıbrıs'ta (%12)'dir. Bu oran yeni üye olan ülkelerde, eski üye ülkelere nazaran bir miktar yüksektir ve aday iki ülkedeki oranda, diğer iki gruptaki orandan yüksektir. 55 yaş üzerinde bulunanların en yüksek oranı Kıbrıs (% 48), Yunanistan (%41) ve Slovenya (%41), en düşük oran ise Slovakya'da (%10), Macaristan (%11) ve Malta'da (%16)'dır. Oran eski üye ülkelerde, yeni üye ülkelere nazaran daha yüksektir ve iki aday ülkenin oranı da diğer iki gruptaki ülkelere nazaran daha fazladır.

İncelenen ülkelerde, tarımdaki part-time işin pay ortalaması % 19'dur (Çizelge 2.4).Avrupa Birliğindeki 25 ülkenin 2003'deki tüm ekonomik ortalaması %17'dir, ülkeler arasında geniş farklılıklar olup Part-time tarım işi oranı % 3 Slovakya ve Çek Cumhuriyeti'nde, % 5 Macaristan'da, % 39 Hollanda'da, % 33 Kıbrıs'ta ve % 29 Romanya'da olarak görülür.

Çizelge 2.4 Tarımda Yaş İle, Full-/Part-Time ve İş Durumu; Tarımda Toplam İş %'si İle İşin Yapısı							
	Yaş aralıkları (%)			Full-/part-time (%)		İş durumu (%)	
	34 Yaş altındakiler	35-54 yaşındakiler	55 Yaş üzerindeki	Full-time	Part-time	Çalışanlar/işçiler	Bağımsız-çalışanlar
Avusturya	19	58	23	84	16	25	75
Belçika	21	56	23	88	12	32	68
Danimarka	31	47	22	86	14	49	51
Finlandiya	20	56	24	84	16	29	71
Fransa	23	58	19	88	12	31	69
Almanya	23	57	20	83	17	60	40
Yunanistan	18	41	41	92	8	7	93
İrlanda	22	45	33	88	12	21	79
İtalya	25	54	21	89	11	47	53
Hollanda	38	44	18	61	39	50	50
İspanya	29	49	22	93	7	49	51
İsveç	22	40	38	75	25	35	65
İngiltere	30	44	26	82	18	48	52
Toplam 13 eski üye devletler	24.6	51.6	23.8	87	13	40	60
Güney Kıbrıs	12	40	48	67	33	29	71
Çek Cumhuriyeti	23	60	17	97	3	82	18
Estonya	29	51	20	93	7	71	29
Macaristan	30	59	11	95	5	68	32
Latviya	28	52	20	78	22	57	43
Litvanya	28	51	21	83	17	28	72
Malta	24	60	16	93	7	48	52
Polonya	28	53	19	77	23	12	88
Slovakya	25	65	10	97	3	94	6
Slovenya	20	39	41	80	20	27	73
Toplam 10 yeni üye devletler	27.5	53.6	18.9	81	19	26	74
Toplam 13 eski+10 yeni devletler	25.7	52.4	21.9	84	16	35	65
Bulgaristan	23	45	32	89	11	38	62
Romanya	31	34	35	71	29	10	90
Toplam aday devletler	30.3	34.9	34.8	72	28	12	88
Toplam 23 Avrupa birliği+Aday devletler	27.0	47.3	25.7	81	19	28	72

Kaynak: EIRO & EUROSTAT, 2007

2.3.2. Avrupa Birliği'nde tarım sektöründe işsizlik

Çizelge 2.5'te görüleceği üzere 2004 yılı itibariyle 15 yaş ve üstü toplam işsiz sayısı 19.4 milyon kişidir. Toplam işsiz sayısının 8.5 milyonunun bir yıldan daha uzun süredir işsiz olması dikkat çekicidir.

Çizelge 2.5 Avrupa Birliği– 25 2004 Yılı 15 Yaş ve Üstü İşsizlik Dağılımı
(Tüm Sektörler Dâhil)

Toplam İşsiz Kişi Sayısı	
19.4 Milyon Kadın % 50.3	
25 Yaş altı % 24.1	
55-64 Yaş Arası %8	
Bir Yıldan Daha Kısa Süredir İşsiz	Bir Yıldan Daha Uzun Süredir İşsiz
Toplam: 10.8 Milyon Kadın:% 49,2	Toplam: 8.5 Milyon Kadın: % 51,7
24 Yaş altı % 30.1	25 Yaş altı % 15.8
55-64 Yaş arası % 5.7	55-64 Yaş arası % 10.9

Kaynak: EU Labour Force Survey Pricipal Results, 2004

Tarımdaki işsizlik oranını değerlendirmek oldukça zordur. Bunun sebebi genel olarak ekme, sürme, meyve ve sebze sektörlerinde doğal sezonlardaki çalışma zamanlarının parçalanması ve bölünmesidir. İşsiz çiftlik çalışanları ve onların işsizlik oranları hakkında bazı rakamlar mevcuttur. Şu açıktır ki, sektörde yeterince çalıştırılmama yaygındır. 2003'deki gerçek ve oransal miktarları hakkında tarım alanındaki örneklerini vermek gerekirse tarımdaki işsizlik değerleri toplam olarak

- . İspanya'da, 173.000 kişi,
- . İtalya'da, 57.000 kişi,
- . Fransa'da, 41.600 kişi,
- . Slovakya'da, 28.000 kişi,
- . Litvanya'da, 15.200 kişi,
- . Çek Cumhuriyeti'nde, 11.800 kişi,

. Macaristan'da (2005), 11.300 kişi,
. İsveç'te, 1.000 kişi'dir. Tarımda çalışanların, toplam işsizlerin içerisindeki payı Avusturya'da % 2,8, Almanya'da % 3,5, Litvanya'da % 10,3 ve Slovakya'da %10,9 olarak yer almaktadır.

Bulgaristan'ın tarım bölgelerindeki işsizlik oranının % 6'dan % 46'ya kadar değişmektedir.

2.3.3 Avrupa Birliği'nde tarım sektörüne verilen özel önem

Değerlendirme kapsamına alınan bazı ülkelerde, çalışma durumunun birçok görünüşü olup, sosyal güvenlik ve tarımda endüstriyel ilişkiler, özel ve ayrı bir yasal çerçeve ile idare edilir. Çiftlikleri ve çiftçiliği özel kanunları ile tanımlayan ve ayarlayan ülkeler Avusturya, Belçika, Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, Finlandiya, Macaristan, Litvanya, Letonya, Polonya ve Romanya'dır. Örneğin Avusturya'da çiftçilik yasası, tarım alanında çalışanlar için endüstriyel ilişkileri ve çalışma kanunu ile diğer çalışma yaşamına ilişkin tüm düzenlemeler anayasa ile bütünlük içinde uygulanmaktadır. Avusturya'da tüm federe devletlerde tüm tarım ve ormanlıkla uğraşanların zorunlu üye oldukları "tarım odaları" bulunmaktadır. Bunlara iki federe devlette tarım işçileri de üyedir, diğer federe devletlerde tarım işçilerinin kendi tarım odaları bulunmaktadır. Bu tarım odaları Avusturya Tarım Odaları Başkanlar Konferansı'na bağlı olarak çalışırlar (**Tomandl**). Yapılan tüm düzenlemelerin Anayasaya uygun olması gerekmektedir. Bunlar detaylı düzenlemelerle ve federal eyaletlerin ifa edecekleri görevler belirtilerek yapılmaktadır. Pratikte, çalışma durumu ve çalışma saatleri ile ilgili temel standartlar diğer ekonomik alanlara uygulanan standartlardan çok farklı değildir ve detaylar toplu pazarlığa tabidir. Bu konuda örnek verebileceğimiz düzenlemeler şöyledir:

* Belçika'da bahçıvanlık ile ilgili "gece çalışması", "Part-time" ve "mevsimsel çalışma" özel yasa düzenlemeleri vardır.

* Danimarka'nın yürürlükteki yasası, tarım çalışanları için toplu anlaşmaları kapsamayan çalışma zamanı, çalışma durumunu ve tatilleri düzenlemektedir.

* Macaristan'daki "Yevmiyeli Çalışanların Kitabı" projesi, ki bu mevsimsel çalışmayı kolaylaştırır ve aynı zamanda yevmiyeli çalışanların normal çalışma sözleşmeleriyle elde edilen haklarından çalışma ve idamesi açısından, vergi veya sosyal güvenlik kayıtlarına gerek kalmaz. Çalışanlar için, basitçe personel bilgi dosyası doldurulur, imza atılır ve damga basılarak çeşitli katkılarla ödemeler garanti altına alınır.

* İrlanda'da çiftlik çalışanları için çalışma zamanı yasasında, çalışma saatlerinde azalmaya gidış gözlenmektedir,

* Hollanda’da bir kararname, tarım çalışanları için bazı kategorileri, toplu sözleşme tarafından sağlanan düzenli haftalık mola verme rejimini düzenlemektedir,

* Norveç çiftliklerine, “sosyal güvenlik ve çalışma çevresi yasası”ndan sağlanan bir madde ile sağlık ve emniyet kurallarının uygulanması hakkındaki birkaç maddede, işçiler için herhangi bir ödeme yapmama istisnası sağlanmıştır. Sağlık ve emniyet için işçinin maddi katkısı kaldırılmıştır.

Çizelge 2.6 Avrupa Birliği Ülkelerinde Çiftliklerde Düzenli Olarak Çalışan İşgücü (1000 Kişi)

	1997	2000	2003	2005
Avrupa Birliği (25)	:	:	20279.6	20113.9
Avrupa Birliği (15)	14757.3	13547.5	12852.3	:
BELÇİKA	116.7	107.15	100.11	95.01
BULGARİSTAN	:	:	1350.73	1077.91
ÇEK CUMHURİYETİ	:	:	199.34	183.65
DANİMARKA	130.15	103.05	93.72	92.68
ALMANYA	1230.69	1136.54	1014.09	970.04
ESTONYA	:	:	92.94	81.15
İRLANDA	281.86	257.95	248.89	249.82
YUNANİSTAN	1595.55	1431.25	1507.68	1526.7
İSPANYA	2496.52	2439.04	2323.21	2185.69
FRANSA	:	:	1242.83	1142.22
İTALYA	4601.09	3963.63	3737.66	3279.42
KIBRIS	:	:	86.24	83.72
LETONYA	:	276.18	253.3	260.89
LİTVANYA	:	:	540.82	537.5
LÜKSEMBURG	6.78	6.5	5.65	5.71
MACARİSTAN	:	:	1473.22	1422.83
MALTA	:	:	18.32	18.31
HOLLANDA	282.48	275.73	261.48	237.39
AVUSTURYA	512.64	526.81	440.81	438.95
POLONYA	:	:	4304.88	5111.47
PORTEKİZ	1070.34	1063.77	911.32	806.85
ROMANYA	:	:	8883.74	8514.71
SLOVENYA	:	259.42	211.25	207.57
SLOVAKYA	:	258.17	247.02	219.83
FİNLANDİYA	223.69	183.87	176.27	154.22
İSVEÇ	168.56	156.85	144.25	154.09
İNGİLTERE	636.01	575.76	644.32	647.9
NORVEÇ	:	191.34	169.97	152.17
TOPLAM	28110.4	26760.5	63816	49972.3
:VERİ YOK				

Kaynak: EUROSTAT, 2007

2005'te 25 Avrupa Birliği ülkesinde yaklaşık 20 milyon kişi düzenli olarak çiftliklerde çalışmaktadır. Çizelge 2.6'da dikkat çeken birkaç sonuç vardır: Birincisi bir çok Avrupa Birliği ülkesinde çiftliklerde düzenli çalışan sayılarında gittikçe azalan bir seyir mevcuttur. Özellikle, İtalya, İspanya, Portekiz, Finlandiya, Danimarka, Almanya gibi. Bazı ülkelerde ise çiftlik çalışanı sayıları neredeyse sabit kalmaktadır. Örneğin, Yunanistan, Letonya, Litvanya, Macaristan gibi. Sanayileşme arttıkça tarımdan ve çiftliklerden uzaklaşma eğiliminin Avrupa Birliği için söylenmesi yanlış olmaz düşüncesindeyiz.

2.3.4. Avrupa Birliği'nde tarım sektöründe çalışanların sosyal güvenlik hakları

Avrupa Birliği'nin yaptırmış olduğu araştırmalara konu olan çoğu ülkelerde, tarıma uygulanan sosyal güvenlik sistemleri ve planları bütün ekonomiye uygulanabilenlerden pek farklı değildir. 2005 yılı verilerine göre bazı ülkelerin tarım sektörü için bağımsız çalışan çiftçilere ve tarım çalışanlarına uygulanan alanlarda farklı hüküm ve uygulamaları mevcuttur. Bunlar, emekli maaşı, sağlık sigortası, işsizlik sigortası konularındadır (Çizelge 2.7). Finlandiya(tarım girişimcileri), Fransa, Yunanistan (çiftçiler), Polonya ve İspanya'da tarım sektörü için ayrı bir sosyal güvenlik sistemi vardır. Avusturya, Almanya, Macaristan ve İtalya'da ise bağımsız çalışanlar ve işçiler için sosyal güvenlik yasasının belirli alanlarında özel uygulamalar görülmektedir. Sektöre bağlı toplu anlaşmalar, tarım çalışanlarına (mesleğe bağlı emeklilik), Belçika, Danimarka, Hollanda gibi ülkelerde özel avantajlar sağlamaktadır.

Tarım özel planı hakkında derlenen bilgilerden edinilen genel görüş ise; Kamu ve özel fonlara başvuranların ve yararlananların sayısının, sisteme katkıda bulunanlardan daha fazla büyüyor olmasından dolayı, bütçelerin sıkıntıya düşmesidir.

Çizelge: 2.7 Tarım İçin Özel Sosyal Güvenlik	
Avusturya	Bağımsız çalışan çiftçiler için özel bir emeklilik planı vardır. Ama tarımda çalışanların sosyal güvenlik planı diğer çalışanlardan marjinal şekilde farklılık gösterir. Mavi- yakalı çalışanlar biraz daha yüksek sosyal güvenlik primi öderler. Ama onlar konut destekleme primi ödemek zorunda değillerdir ve tarım çalışanlarına “çiftlik çalışanı vergi indirimi” mevcuttur.
Belçika	Tarımdaki mevsimsel olmayan ve arada sırada çalışanlar varlık koruma ödeneğine hak kazanırlar (günlük 4,96 EURO) ve bu işveren tarafından sağlanır. Bunun amacı hastalık ve kaza durumunda çalışma yetersizliğini karşılamaktır. Çalışanlar ayrıca ilave olarak bir başka koruma ödeneğine hak kazanırlar (günlük olarak 6,20 EURO kadar) bu ise geçici işsizlik ve ekonomik sebepler ve kötü hava şartlarının durumunda ödenir. Yürürlükteki toplu anlaşma ile bazı durumlarda parklar,

	bahçelerde çalışanları da kapsamakta ve 58 yaşında emekliliği mümkün kılmaktadır.
Kıbrıs	Çalıştırılanlar istisna olmak üzere çiftçiler ve onların aile üyeleri sosyal sigortalar amaçları için geniş bir grup olan kendi işinde çalışanlar grubuna alınmışlardır. Bütün tarım organizasyonlarının düşüncesi bu iki ana problemde yoğunlaşmaktadır. Çiftçiler sosyal sigortalar fonuna katkıda bulunurlar bunu daha çok gerçek gelir olarak değil, örtülü olarak yaparlar ve onlar özel olarak düşük-yaş emeklilik maaşını oluştururlar.
Danimarka	Tarımda çalışan işçileri kapsayan toplu anlaşma diğer sektörel anlaşmaların çoğunda olduğu gibi özel bir “işgücü pazarı” gibidir. Mesleki emeklilik maaş planına (brüt maaşın %10,35 katkısıyla, üçte ikisi işveren tarafından ödenir ve üçte biri işçinin kendisi tarafından karşılanır) ayrıca hastalık ve yaralanma sigortası ile analık izni ve benzeri gibi hükümler dâhildir.
Finlandiya	“Tarım girişimcileri” sosyal güvenlik planı diğerlerinden oldukça farklıdır. Onların kazanılmış hakları farklı bir şekilde emeklilik, kaza sigortası, hastalık sigortası gibi değişik yasalarla güvence altına alınmıştır.
Fransa	Tarım çalışanları kendi sosyal güvenlik fonuna sahiptirler. Ortak Tarım Birliği ve bunun 710.000 kişilik sisteme katkıda bulunan iştirakçisi ve 2000 emeklisi mevcuttur. Tarım çalışanları genel sosyal güvenlik planı içindeki aynı kurallar ile kapsam içine alınmıştır.
Almanya	Bağımsız çalışan çiftçiler ve onları destekleyen aile bireylerinin endüstriyel- özel emeklilik planına sabit pirim ile katkıda bulunmaları şarttır. Doğu Almanya ve Batı Almanya’da pirimler farklılık gösterir. Bu sistemden faydalanmak için iştirakçi 65 yaşında veya üzerinde olmalı, sisteme en az 15 yıl katkıda bulunmuş olmalı ve çiftçiliği bırakmış olmalıdır. 2004 de emeklilik sistemine 312.600 çiftçi, eşleri ve ailedeki çalışanlar sisteme katkıda bulunmuştur. 2004 yılında, 2003 rakamlarından % 4.6 oranında azalma görülmektedir. Bu sistemden yararlananların sayısı ise 609.900’dür. Emeklilik sistem fonlarının % 75 ‘i federal hükümet tarafından karşılanır. Bu ayrıca tarımda çalışanlar için bulunan bir diğer fonu da finanse eder. Sağlık sigortası ayrıca zorunlu olup, özel tarım firmaları tarafından sağlanır.
Yunanistan	Tarım Sigorta Organizasyonu (OGA) çiftçileri, bazı balıkçıları ve diğer bazı kategorileri sigortalamaktadır. Çiftlik sahiplerini ve işleticilerini, çiftlik çalışanlarını, çiftlik hayvan damızlayıcılarını, kümes hayvanları çiftçilerini, arıcıları v.b. OGA emekliliği, sağlık bakımını ilaç teminini kapsar. Son zamanlarda OGA sigortası “mevsimsel olarak çalışan çiftçilere” de ayrıca uygulanmaya başlamıştır.
Macaristan	Tarım çalışanları için iki adet sosyal güvenlik planı mevcuttur. Bunlar erken emekliliği ve genç çiftçiler için yardımları kapsar. İlaveten özel ulusal yardım fonu mevcut olup, tarım işverenleri sosyal güvenlik katkısının % 20’sini ödeyenlere sistemden yararlanma hakkı verir.

İtalya	Yapısal zorluklara karşı mücadele edebilmek için sistemin “sosyal şok gidericileri” vardır. “Tarımsal işsizlik primleri” çalışma yapılamayan dönemlerde ödenir ve maaşın % 30’u olup, belirli bir süre için ödenir. Bu süre çalışılan günlerin sayısını aşamaz (180 günden fazla olamaz.). Tarım çalışanları için özel bir “ maaş garantileme fonu (CISOA) ”kötü hava şartlarından dolayı çalışma yapamayan, kendisine bağlı fona dâhil olan işçiye, azami 90 günlük destek geliri öder.
Hollanda	Bir sektörel toplu anlaşma sistemi genel sistemin en üstünde yer alarak tarım alanında çalışanlar için ilave bir işsizlik sigortası sağlar. Sektör ayrıca zorunlu bir mesleki emeklilik planına sahiptir. Sektörel toplu anlaşma sağlık sigortasını ayrıca düzenler.
Polonya	Sistemin kendi sosyal güvenlik sistemi vardır (KRUS). Bu sistem tarım sosyal sigorta fonu tarafından idare edilir. 2003 yılında tarımdaki 1,6 milyon kişi fona katkıda bulunmuş ve sistemden faydalanan 1,8 milyon kişi var idi. KRUS, katkı paylarını hesaplamada, genel emeklilik planından daha farklı bir yöntem uygulamakta olup ödemeleri düşüktür. 2002’den beri, çiftliklerini genç çiftçilere devreden emeklilere ön-emeklilik hakkı getirerek, tarımdan emekli olan normal emeklilere nazaran %50 daha fazla emeklilik maaşı almaya hak kazandırmaktadır. Tarım sosyal sigorta sistemi genel olarak devlet bütçesinden sübvansede edilir , desteklenir. 2004’te devlet KRUS gelirinin % 94’ünü finanse etmiştir.
Slovakya	Tarım çalışanlarının sosyal güvenliği standart olup işgücü yasasına dayanır. Tarımdaki mevsimsel işçiler çalıştırılmadıkları süre için sigorta fonuna kendileri namına katkı yapılmaz (emeklilik maaşı, sağlık, hastalık sigortası ve işsizlik sigortası gibi). Mevsimsel işçiler, işsizlik sigortasından faydalanamazlar ve herhangi bir diğer sosyal güvenlik planından yararlanamazlar.
İspanya	Çiftlik çalışanları özel bir tarım sosyal güvenlik sistemine alınırlar. Bu genel sosyal güvenlik sisteminden daha düşük seviyede güvenlik sağlar. 2003’te tarım sektöründe bağımsız çalışmış olan 856.300 eski emekli mevcut idi.(Aylık emeklilik maaşı 366.4.-EURO) ve tarımda işçi olarak çalışmış 669.700 eski emekli (bunların ortalama maaşı 382.1.-EURO).Tarım emeklilik planından faydalananların sayısı, ülkedeki emekli olanların %25’ine tekabül etmektedir. Ulusal sosyal güvenlik sistemi tarafından maaşları ödenenler, ülkedeki toplam emekli maaşlarının %14,4’ünü kapsamaktadır.

Kaynak: EIRO,2007

2.3.5. Avrupa Birliği’nde tarım sektöründe ücretler

27 ülkede yapılan araştırmada tarımda çalışanların üçte biri tarım işçileridir ve tarım işçileri, Slovakya, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan ve Hollanda gibi ülkelerde çoğunluktadır. Bütün ülkeler için özel rakamlar olmadığından hemen hemen bütün durumlarda gerçekten tarım düşük-ücretli bir sektördür. Hatta ulusal ücret ortalamasının her zaman altındadır. Ülkeden ülkeye ücretler farklılık gösterir. Bu konuda verilebilecek örnekler şunlardır:

Finlandiya: 2003'te ortalama saat başı ücret miktarı tarımda el ile çalışanlar için % 62,3 iken sanayide çalışan kadın ve erkek için % 74,7'dir.

Avusturya: Tarımda, ormancılıkta, balıkçılıkta çalışanların gayri safi kazançlarının aylık ortalaması 2003 yılının ulusal ortalamasının % 65,3'üne denk gelir (% 67,2 mavi-yakalı çalışanlar için ve % 90,1'i beyaz-yakalı çalışanlar içindir.)

Estonya: Tarımda ortalama ücretin 2004 yılında ulusal ortalamasının % 65,9'una denk geldiği görülmüştür. Bu oran 2000 yılındaki % 57,5 oranının altındadır.

İngiltere: Tarımda ve balıkçılık sektöründe gayri safi haftalık gelirin ortalaması tam gün çalışanların ortalamasının % 66,5'ine denk gelmektedir. 2004 yılında (gayri safi saat-başı gelirin ise % 62,3'ne denk gelmektedir.

Bulgaristan: Tarımdaki ücretler ortalama 2004'te ulusal ortalamasının % 73,8'ine denk gelmekte idi ki bu oran 2001'deki miktardan % 77,2 daha düşüktür.

Polonya: Tarımdaki gayri safi ortalama ücret 2003 yılındaki ulusal ortalamasının % 90,8 denk gelmekte idi ki bu oran bütün özel sektördeki ortalama ücretten %36 daha yüksektir.

İrlanda'da olduğu gibi genel olarak düşük ücret ödenen yerlerde, bazı ülkelerden alınan rakamlar, yüksek ücretlerin büyük çiftlikler tarafından ödendiğini göstermektedir. Özel alt sektörler (fidanlık ürünlerinde Belçika'da veya ormancılık İsveç'te) veya kamu tarafından işletilen çiftliklerde de durum aynıdır (Çek Cumhuriyeti'nde olduğu gibi).

Tarımda çalışanlara cinsiyete bağlı olarak farklı ödemeler yapıldığına dair rakamlar bazı ülkeler tarafından belgelenmiştir. Bunlar Avusturya, Belçika, Çek Cumhuriyeti, Finlandiya, Fransa, Moldovya ve Hollanda'dır. Sektörün düşük ödeme durumu göz önüne alındığında, asgari ücretlerin ayarlanması tarım sektöründe büyük önem taşıyabilir.

Avrupa Birliği'nin 27 ülkesinden 18 tanesi, kanun tarafından sağlanan minimum ücret şekillerine sahiptir. Bütün durumlarda tarıma, diğer sektörlerde uygulanan şekilde ayarlama yapılmıştır. Tarımda İrlanda, Malta ve İngiltere gibi ülkeler ilave olarak ulusal asgari ücret yanında ayrıca asgari ücret ödeme oranlarını düzenleyen ve diğer çalışma durumlarını ayarlayan özel bir yasal mekanizmaya sahiptir. İngiltere'de tarımda çalışanlara ödenen saat ücreti 2,68 Sterlin ile 7,75 Sterlin arasında değişmektedir (www.eu.int).

Genellikle asgari ücretin ayarlanmasında en büyük rolü sektörel ve yarı sektörel toplu sözleşmeler oynar. Tarımda toplu şekilde anlaşılması olan asgari ücretler diğer sektörlerde anlaşmalarla sağlanmış olan ortalamadan daha aşağıdadır. Örnekler Avusturya, Almanya, İtalya, Norveç ve İsveç'tir (Çizelge 2.8). Danimarka'da çok küçük bir farklılık vardır. Bazı durumlarda Belçika, Norveç ve İngiltere'de olduğu gibi mevsimsel çalışanların asgari oranları ucu açık esaslara dayandırılmış ve sürekli çalışan işçilerin asgari ücretinden daha düşüktür.

Ucu açık (open end) iş sözleşmeleri İtalya’da oldukça yaygındır ancak özellikle göçmen işçilere uygulanması dikkat çekicidir. Ulusal asgari ücret uygulayan ülkelerde, tarım çalışanlarına nispeten yüksek oranda ücret verilir. Sektörün düşük gelirli durumunu göz önüne alırsak bu oldukça iyidir. Fransa (% 32), Litvanya (% 29). Hollanda da tarım ücretleri, yasal asgari seviyenin altında olup az ücret ödemesi yapılan yaygın sektörlerden biridir. Tarım çalışanlarına düşük asgari ücret verilen ülkeler Slovenya (%2,8) ve İngiltere’dir (% 6).

Çizelge 2.8 Tarımda Asgari Ücretler

Avusturya	Ulusal asgari ücret uygulaması yoktur. Tarımdaki asgari ücretler toplu sözleşmelerle şart koşulmuştur. Sektör hâlâ toplu sözleşme asgari oranının aylık 1000 EURO dan daha az olduğu birkaç sektörden biridir.
Belçika	Sektörler arası ulusal asgari ücret uygulamasına ilaveten çeşitli tarım faaliyetlerinde sektörel ve alt-sektörel toplu sözleşme asgari ücreti uygulanır. 2005’te saatlik asgari ücret faaliyetler arasında 7,51 tarımda, 9,34 ise “fıdan ürünleri”nde tespit edilmektedir. Mevsimlik çalışan işçilerin saat-başı asgari ücreti ise % 5-%14 arasında olup bu sürekli çalışan çiftçilerin ücretlerinden daha düşüktür. Saat-başı asgari ücret oranı çalışanların yeteneklerine bağlı olarak, mevcut tarım sözleşmelerinde olduğu gibi değişebilir.
Bulgaristan	Ulusal asgari ücret planı uygulanır.
Kıbrıs	Ulusal asgari ücret planı yoktur. Tarımda ve hayvancılıkta çalışanlar için asgari oran küçük girişimciler, işverenler için herhangi bir sözleşme yoktur.
Çek Cumhuriyeti	Ulusal asgari ücret planı uygulanır.
Danimarka	Ulusal asgari ücret planı yoktur. Tarımda asgari ücretler sektörel anlaşmalarla ayarlanır. Ana tarım sektöründe, kalifiye ve kalifiye olmayan işçiler birleşik federasyonu (3F) ve Tarım işverenler derneği, bahçe ve ormancılık (GLS-A) arasındaki sözleşme ki bu sözleşme hali hazırda saate tabi asgari ücreti uygulamaktadır.
Estonya	Ulusal asgari ücret planını uygulanır.
Finlandiya	Ulusal asgari ücret planı yoktur. Tarımdaki asgari ücretler toplu sözleşmelerle ayarlanır.
Fransa	Ulusal asgari ücret planı uygulanır. Sektörel sözleşmeler asgari oranları ayrıca uygulamaktadır.
Almanya	Ulusal asgari ücret planı yoktur. Tarımdaki asgari ücretler bölgesel toplu sözleşmelerle ayarlanır.
Yunanistan	Ulusal asgari ücret uygulanır.

Macaristan	Ulusal asgari ücret uygulanır.
İrlanda	Ulusal asgari ücret uygulanır. İlave olarak sektörel ortak iş gücü komitesinin (JLC) kararları yürürlüktedir. Tarım JLC şu anda, kalifiye bir yetişkin çalışan için asgari 7.50 EURO saat-başı ücret uygulamaktadır.
İtalya	Ulusal asgari ücret uygulanmaz. Tarımdaki asgari oranlar ulusal asgari sözleşmelerle düzenlenir. Tarım sektörü için asgari ulusal ödeme seviyeleri ortalama olarak diğer sektörlerdeki ulusal sözleşmelerle tespit edilmiş olan seviyelerden daha düşüktür.
Letonya	Ulusal asgari ücret planı uygulanır.
Litvanya	Ulusal asgari ücret uygulanır.2003’de,tarım çalışanlarının % 29’na asgari ücret ödenmiştir.
Malta	Ulusal ücret uygulanır.
Hollanda	Ulusal asgari ücreti uygulanır. Ayrıca alt sektör sözleşmeleri de asgari oranda uygulanır. Tarım sektörü; tedarik, perakende ve tamircilik sektörleri ile birlikte asgari ücretin her zaman altında ödeme yapılan bir kesimdir. Son zamanlarda yapılan iş inceleme araştırmasında, tarımı kapsayan sektörlerdeki küçük firmalarda part-time olarak çalışan kadınlar ve genç insanlardan yaklaşık 68.000 işçinin, dikkate değer derecede, yasal asgari ücretten daha az ücret aldıkları tespit edilmiştir.
Norveç	Ulusal asgari ücret uygulanmaz. Tarım sektörü için ödeme oranları toplu sözleşmelerle ayarlanır. Mevsimsel iş için asgari ücret oranı saat-başı olarak 84.50 NOK(Norveç Kronu)’ dur. Bu da sektör için asgari ücrete aşağı yukarı yakındır. Yine de Norveç gibi gelişmiş bir ülkede düşük olduğu söylenebilir. Avrupa Birliği’ne üye olmayan ülkelerden veya yeni üye olan ülkelerden mevsimsel çalışmak için çalışma izni almak isteyenler için bu ödeme seviyesi hiç olmazsa daha yüksek olmak zorundadır. Eğer yeni üye olan ülkelerden gelen çalışanlar 3 aydan fazla süre için çalışma izni alırlarsa, genel kabul görmüş asgari ücret saat-başı 102.15 NOK’dur. Zaten üç aydan fazla periyotlar mevsimsel iş olarak değerlendirilmez.
Polonya	Ulusal asgari ücret uygulanır.
Romanya	Ulusal asgari ücret uygulanır.
Slovakya	Ulusal asgari ücret uygulanır.
Slovenya	Ulusal asgari ücreti uygular. Tarım ve gıda endüstrisi için sektörel sözleşmenin ana oranları uygulanır. 2004 de tarım işçilerinin % 2,8 ne ulusal asgari ücret ödenmiştir.
İspanya	Ulusal asgari ücret uygulanır. Sektörel ve alt-sektörel sözleşmeler çeşitli oranlarda asgari ücret uygular. Yevmiyeli ve geçici tarım işçilerinin çalışma süreleri aynı firmada 120 günü aşamaz.
İsveç	Ulusal asgari ücret uygulanmaz. Tarımda asgari ücret oranları sektöre ait toplu sözleşmelerle düzenlenir.

İngiltere	Ulusal asgari ücreti uygulanır. Bununla birlikte asgari ücret oranları sektöre bağlı yasal tarım ücretleri kurulu tarafından ayarlanır. Yıllık esaslarla ele alınan tarım çalışma şartları yayımlandıktan sonra dikkatle muhafaza edilir.

Kaynak: EIRO, 2007.

Türkiye’de tarım sektöründe geneli kapsayan ulusal asgari ücret uygulaması yoktur. Kamu sektöründe çalışan tarım ve orman işçileri için toplu sözleşmeler ile ücret belirlemesi yapılmaktadır. Özel sektörde çalışan tarım işçilerinin ücretlerini kendilerini çalıştıran işveren belirler. Türkiye’de saat ücreti değil günlük ücret/yevmiye/gündelik ücret tercih edilmektedir.

2.4. Avrupa Birliği’nde Tarım Sektöründe Çalışma Yaşamına İlişkin Güncel Sorunlar

Avrupa Birliği’nde Tarımsal politika meseleleri; sübvansiyonlar, fiyatlar, üretim seviyeleri, vergilendirme vb. olarak tanımlanan sorunları bir tarafa koyarsak, birkaç ülkede endüstriyel ilişkilerde sektördeki bütün tarafların doğal olarak ana önceliği, günün konularına ilişkindir. Ana sorunlardan biri göçmen işgücüdür. Bir başka genel konu ise göçmen işgücü ile ilişkili olan mevsimsel iş. Bu durum, ülkelerin çoğunda ana gündemdeki konudur.

* Mevsimsel iş, genellikle ve yalnızca göçmenler tarafından yapılır. Almanya’da 1989 dan beri git gide artan bir şekilde büyümüştür. Alman İnşaat İşçileri Sendikası (IG BAU), sürekli işçilerin yerini, geçicilerin ve mevsimsel işlerin almasından dolayı endişe etmektedir. Bunun daha çok, Alman çiftliklerinin rekabet edebilmesi için sürekli olmayan işin gereğinden kaynaklandığı bilgisine ulaşılmaktadır. Sendika ayrıca mevsimsel işçilerin yatacak yerleri için topluca anlaşılmış standartlara uyulmasını istemektedir.

* Haziran 2002’de Fransa’da sektörel sosyal ortaklar mevsimsel işçiler için bir anlaşma imzalamışlardır. Buna “öngörülü iş idaresi” adı verilmiştir. Bunun amacı ise mevsimsel işçiler için özel bir mesken sağlamak, bir standart yaşam, çalışma ortamı sağlamak, tarım mesleklerinin sürekli mesleklere dönüşümünü sağlamak ve işgücü ihtiyaçlarını önceden tahmin etmektir.

* Kamu yetkilerinin işbirliği ile Hollanda Tarım İşverenleri Derneği, LTO, 2002 yılından bu yana mevsimsel işgücü projesini uygulamakta olup, bu proje ile, işçilere geçici iş bulur ve bir “Tarımda kiralık iş gücü kayıt sistemi” planı ile, yevmiyeli işgücünü kayıt ve sözleşme yaparak ve firmalarla sertifikalandırarak düzenlemeye çalışmaktadır.

* Belçika’da işverenler, artan zorluklarda ihtiyaçlarını karşılamak için yeteri kadar mevsimsel işçi bulamadıklarını rapor etmiştir.

Tarım alanında, göçmen çalışanları kapsayan düzensiz ve yasadışı işlerin yaygın olduğu görülmektedir.

İtalya'da Mayıs 2004'de "işverenler" dernekleri sendikaları ortak bir fikre "kamu kuruluşlarının ve hükümetin temsilcileri ile birlikte" imza atmışlardır. Bu fikrin amacı, katı tedbirler-teklifler ile ve iyi pratiklerle yasadışı çalışanların durumunu düzeltmeye çalışmaktır. Ortak fikir öncelikleri: Afetleri gözlemleme, iş istikrarı, işyeri çalışma talimatlarına uyum "sosyal şok gidericileri" reformu hakkında devlete tavsiyede bulunma; vergide ve sosyal katkı paylarında rahatlama, çalışanların bazı kategorilerinde düzen geliştirmektir. Örneğin, Avrupa Birliğinden olmayan göçmenler için düzenlemeler yapılmıştır.

Alman hükümeti son zamanlarda işçilerin yerleştirilmesi hakkındaki kanunda bir düzenleme kararı almıştır. Bu kararla Almanya'da yerleşmiş olan çalışanların Alman ücret politikasına ve çalışma tabi olmasını önerilmektedir. Bu öneri, tarımı kapsayan toplu sözleşme ile sağlanan asgari ücretin uygulamasını kapsamaktadır. Asgari ücretin toplu sözleşmeye bağlı olarak uygulanması, bundan dolayı tarımda en önemli konulardan biri olarak görülmektedir.

Finlandiya'da sektördeki toplu anlaşmalar, tarım çalışanlarının ücret seviyelerini belirlemek için, daha çok bireylerin yeteneği ve performansına bağlı olacak şekilde düzenlenmektedir.

2.4.1. Avrupa Birliği'nde artan yoksulluk ve sosyal dışlanma

Doğurduğu sonuçlar nedeniyle sosyal güvenliği yakından ilgilendiren bir konu da yoksulluk ve sosyal dışlanmadır. Bu konunun Avrupa Birliği ülkelerinde yapılan araştırmalara oldukça fazla konu edildiği gözlenmiştir. Bu konuda Türkiye'de pek fazla araştırma olmadığı için konu Avrupa Birliği yönünden ele alınabilir.

Sosyal güvenlik sistemleri, Avrupa'da vatandaşlara güvence sağlayan, politik ve sosyal istikrara ve ekonomik başarıya katkıda bulunan bir yapıya sahiptir. Sunulan hizmetler arasında hastalık halinde ve iş kazalarından sonra tedavi ve emekli olduktan sonra veya işsiz kalınması halinde gelir ödemesi bulunmaktadır. Vergi ve sigorta kolaylıkları biçiminde sosyal koruma olmasaydı, Avrupa Birliği'nde her on hane halkından dördü, göreceli yoksulluk içinde yaşayabilirdi. Bugünkü durumda ise göreceli yoksulluk içinde yaşayan hane halklarının oranı Avrupa Birliği'nde % 17 civarındadır (İzgi 2008).

Sosyal dışlanma kavramı ilk olarak 1970'li yılların başında Fransız Lenoir tarafından "sosyal koruma ve güvence sisteminin dışında kalan kişileri anlatmak amacıyla" ortaya atılmış ve Fransa'dan tüm Avrupa'ya yayılmıştır (Gökbayrak 2005). Resmi bir araştırmaya

göre zor koşullarda yaşayan çocuklar da dâhil olmak üzere, her 6 Avrupalıdan birinin ulusal yoksulluk sınırının altında yaşadığı ortaya çıkmıştır. Ayrıca, araştırmada çocukların büyük bir tehlike altında olduğu vurgulanmıştır. Çocukların hane içinde yaşayanların işsiz olduğu evlerde yaşama oranında, en düşük oran % 3 ile Lüksemburg'da iken, en yüksek oran % 14 ile İngiltere ve Bulgaristan'da saptanmıştır (**Eurobusiness 2007**).

Avrupa Birliği'nde yapılan çalışmalar, şu hususlara dikkati çekmektedir:

1. Hayat şartları ve hayat kalitesinin bazı boyutları: Gelir, mahrumiyet, çalışma şartları, sosyal dışlanma algılamaları, hayatın çeşitli alanlarındaki memnuniyet sağlık, bakım ve aile işlerine ilişkin bazı algılamalar,
2. Doğurganlık özelemleri ve sonuçları,
3. Göç niyetleri'dir.

Çalışmaların konuları, ele alınan meseleler ve bunların Avrupa Birliği politikalarıyla ilgisi bakımından ilginçtir. Raporlar, önemli yere sahip bulunan fakirlik, sosyal dışlanma, çalışma şartları, sosyal entegrasyon ve göç konuları ile ilgilidir. Bu alanlardaki politik gelişmeler, şüphesiz, yeni devletlerin kabulü ile kuvvetli biçimde etkileneceklerdir. Avrupa Birliği'nde yapılan bu tip çalışmaların genel amacı; Hayat kalitesinin, veriler dâhilinde, bir muhasebesini vermek; Hayat kalitesi anlayışını zenginleştirmek için, anahtar boyutlar ve her boyuta ait unsurlar arasındaki iç ilişkileri analiz etmektir. Hayat kalitesi kavramı, yayınlanan bir çalışmada geniş biçimde tartışılmıştır. Kavramla ilgili olarak dikkat edilecek önemli noktalar şunlardır:

“İnsan refahı çok boyutlu bir düşünceye dayanır ve refah unsurları olarak gelir ve maddi şartlar üzerindeki dar ekonomik odaklanmanın ötesine geçme amacındadır” denilmektedir.

Hayat kalitesine dâhil edilecek alanlar üzerinde bir mutabakat yoktur. Çok sayıda çalışma içinde kullanılan 173 farklı alan adının analizi, çoğunun 6 farklı yönelim altında ele alınabileceğini göstermektedir. Bunlar:

- Aile ilişkileri,
- Arkadaş ilişkileri,
- Sağlık,
- Çalışma ve üretime dönük faaliyet,
- Yerel topluma aidiyet hissi,
- Kişisel güvenliktir

En son bazı raporlarda kullanılan alternatif bir geniş sınıflandırma, sahip olma (gelir ve maddi şartlar), sevme (insan ilişkileri ve aidiyet) ve var olma (eğitim, psikolojik durum) arasında “Allardt (1993)” tarafından ortaya çıkarılan ayırmadır (**Buschak ve Vignon, 2004**).

Araştırmalarda elde edilen verilere göre yapılan yorumlardan diğerleri ise şöyledir:

- Avrupa Birliği'nde, 65 yaş üstünde bir kişiye karşılık, çalışma çağında dört kişi vardır. Ancak 2050 yılında bu oran ikiye bir oranına düşecektir. Demografik yaşlanma daha az sayıda kişinin işgücü piyasasına girmesi ve daha fazla sayıda yaşlı insanın emeklilik ve sağlık gibi sosyal koruma sistemlerine bağlı olmasıyla sonuçlanabilir. Politikalar değişmediği takdirde, ekonomik büyüme gelecek yıllarda, yılda % 1'in yarısına inebilir.
- Avrupa Birliği'nde çeşitlilik de hızla artmaktadır. Demografik yaşlanma ile farklı nesillerin çeşitli ihtiyaçlarının ele alınması daha da önemli olmuştur.

Genişleyen Birlik etnik olarak daha çeşitlidir ve göçmenler Avrupa'nın ekonomisinde ve toplumunda çok daha büyük rol oynamaktadır (**Spidla 2005**).

Görüldüğü gibi Avrupa Birliği uzmanları çok ayrıntılı olarak var olan durumların tespiti ve geleceğe ilişkin önemli saptamaları araştırmaları ile ortaya koymaktadırlar. Türkiye'de ise sosyal açıdan dışlanmış kişilere ilişkin sadece bazı Üniversitelerde yapılan birkaç araştırma bulunmaktadır. Bu konuda özellikle Boğaziçi Üniversitesi'nde yapılan araştırmalar dikkat çekicidir. Türkiye genelini kapsayan araştırma ise neredeyse yok denecek kadar azdır. Türkiye'de sosyal güvenlik alanında araştırma oranı ve niteliğinde büyük eksiklikler vardır. Bu konuyu tam anlamıyla ele alan bir tez veya başka bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Yapılanlar ise konuyu sadece belli açılardan ele almıştır. Türkiye'de bölgelere göre veya iller bazında sosyal güvenlik alanında yapılmış geniş araştırmalar yoktur.

Tarım işçilerine ilişkin yapılan dışlanmışlık araştırmaları neredeyse yalnızca bazı ideolojik amaçlı erişim sitelerinde yer almaktadır. İktisat fakültelerinde tarım dışlanmış durumdadır ve araştırmalara pek fazla konu edilmemiştir. Türkiye'deki İktisat-İşletme fakültelerinin tarımın önemini anlamamış olduğunu düşünüyoruz. Çalışma Bakanlığı'nın verileri ise sadece kanunları ve istatistiki verileri yayınlamaktan ibarettir.

Avrupa Birliği'nde kapsamlı ekonomik ve toplumsal değişimler reformları daha da önemli kılmaktadır. Bu değişimler bugün görünür haldedir ve önümüzdeki yıllarda daha da yoğunlaşacaktır.

Bu konuda Avrupa Komisyonu'nun ortak rapor taslağında aşağıdaki öncelikler ele alınmıştır.

Bu alandaki yatırımı arttırmak ve aktif işçi pazarlarının olanaklarını, istihdam sağlamak için büyük zorluklarla karşılaşan kesimin ihtiyaçlarını karşılayabilecek düzeyde genişletmek,

Çalışabilenlere teşvik edici çalışma etmenleri sağlarken çalışamayanlar için uygun ve ulaşılabilir sosyal koruma planları sağlamak,

Yetersiz barınma, kaliteli sağlık ve hayat boyu öğrenme gibi sosyal dışlanma tehdidi altında olanlara imkânlarla erişilebilirliğin artırılması,

Okulu erken yaşta bırakmanın engellenmesi ve okul hayatının ardından iş hayatına düzgün bir geçişin sağlanması için uyumlu bir etkinin oluşturulması,

Çocukların yoksulluğunu sona erdirmek için bir odak noktası geliştirmek,

Etnik azınlıkların ve göçmenlerin sosyal dışlanmalarını ve yoksulluklarını en aza indirmek amaçlı bir kampanya yürütülmesi olarak belirtilmiştir (**Avrupa Topluluğu Komisyonu 2004**).

Sosyal dışlanma kavramı, insanların bir sosyal ilişkiler ağına entegre olma ve çevrelerindeki toplumun sosyal ve politik hayatında yer alma kapasitelerinin derecesi üzerine odaklanır. Avrupa Birliği Komisyonu'nun yaptığı çalışmalarda, görüşülen Avrupalıların çoğunluğu kendilerini sosyal bakımdan bütünleşmiş olarak algılamaktadır. 28 ülkenin 25'inde, nüfusun yarıdan fazlası, entegrasyon eksikliğinden hiç birini yaşamamaktadır. Genişleyen Avrupa'nın nüfusunun sadece % 1'lik bir azınlığı "kabul eksikliği", "toplum dışı kalma" ve "kendini değersiz ve aşağılık hissetme" sorunlarını yaşamaktadır.

Subjektif sosyal dışlanma duyguları, yaşlılarla gençler ve kadınlarla erkekler gibi farklı sosyo-ekonomik guruplar arasında, oldukça az oranda değişir. İnsanlar; gelir seviyeleri, eğitim seviyeleri ve istihdam durumları düştükçe, kendilerini daha fazla değersiz ve toplum dışında kalmış görmektedirler. Bütün ülkelerde işsizler, kendilerini sosyal bakımdan diğer guruplara nazaran daha fazla dışlanmış hissederler. Vasıfsız işçilerin de, algılanan sosyal entegrasyon eksikliğinden, daha yüksek sosyo-ekonomik durumlardakilere göre önemli ölçüde etkilenmeleri daha çok olasıdır.

Konuyla ilgili dikkati çeken iki sonuç vardır:

* Birincisi, Avrupa genelinde, araştırmaya tabi tutulan istikrarsız şartlarda yaşayan halkın ancak küçük bir azınlığı kendilerini dışarıda/dışlanmış hissetmektedir.

*İkincisi, ekonomik darlığın dışlanmışlık duygularına dönüşmesinin derecesinde, farklı varyasyonlar mevcuttur. Avrupa'daki aralık, Slovenya'da %11'den, Türkiye'de %39'a kadar yayılır. Türkiye'nin büyük nüfusu sebebiyle hesaplamalara ağırlıklı bir etki yapması da göz ardı edilmemelidir.

İşsizler ve mali zorluklar yaşayan insanların içinde yaşadıkları toplumun geneline oranla, sosyal bakımdan dışlanmış hissetmeleri daha muhtemeldir. Hane halkı dışında sosyal desteğin eksik olması, bir ekonomik mahrumiyet durumunda marjinalleşmeyi artırabilir.

Genel olarak, Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin halkları, fakirliğin somut sosyal sebepleri hakkında bezer görüşlere sahiptir. İnsanların neden fakir ve sosyal bakımdan

dışlanmış olduklarını açıklayabilecek 16 maddelik bir listeden seçim yaparak Avrupalılar, fakirliğin ana sebebinin uzun süreli işsizlik olduğu hususunda birleşirler. Alkolizm, hastalık, ailenin dağılması, uyuşturucu kullanımı, sıkça söz edilen sebepler listesinde bunu takip eder. Fakat sosyal refah kesintileri, “yeni katılan ülkelerde” sosyal bakımdan dışlanmanın belirleyicileri olarak algılanır, fakat fakirlerin sadece küçük bir azınlığı bu fikirdedir.

Avrupa genelinde, fakirlerin kendi kaderlerini bilerek seçtiklerine inananlar, sadece küçük bir azınlıktır.

Avrupa Birliği Komisyonu’nun yapmış olduğu araştırma anketine katılanlardan, insanların neden fakirlik içinde yaşadıklarına dair dört genel sebepten birini seçmeleri de istenmiştir. Bunlar:

- * Toplumdaki adaletsizlik
- * İlerlemenin kaçınılmazlığı
- * Şanssızlık
- * Tembellik ve irade eksikliği olarak belirlenmiştir.

Fakirliğe genel yaklaşımlarla ilgili bu soru, yeni katılan ve aday ülkelerle Avrupa Birliği’ne üye devletler arasındaki büyük farklılıkları ortaya koymaktadır. Anket cevaplayanların çoğunluğu, toplumdaki sosyal adaletsizliği sosyal bakımdan dışlanmanın ana dinamiği olarak algılamakta fakat, Avrupa Birliği’ne üye devletler içinde bu fikirde olanların oranı sadece % 35’tir. Tersine, yeni katılan ve aday ülkelerde, mutlak çoğunluk sosyal adaletsizliği sorumlu tutmaktadır. Bu grup içinde, toplumu suçlamada Batı’nın gösterdiği tereddüte, sadece Çek Cumhuriyeti, Malta ve Kıbrıs yaklaşmaktadır. Diğer bütün ülkelerde anket katılımcılarının en azından % 45’i, fakirliğin ilk sebebi olarak sosyal adaletsizliği gösterir.

Avrupa Birliği Komisyonu araştırmaları, yoksulluk ve sosyal açıdan dışlanma riski yüksek olan grupları şu başlıklarda toplar;

- İşsizler (özellikle uzun dönemli işsizler),
- Tek ebeveynli aileler,
- Çok sayıda çocuk olan ve yaşlı olarak bağımlısı olan aileler,
- Yoksulluk içinde büyüyen çocuklar,
- Göçmenler,
- Evsizler,
- Özürlüler,
- Etnik gruplar (özellikle çingeneler),
- Geçimlik tarım yapan aileler (Türkiye’ye uyarlısık gezici ve geçici tarım işçileri),

- Cinsiyet ayrımcılığına maruz kalan kadınlar,
- Bakım kurumlarında yaşayanlar (Türkiye’de Huzur Evlerinde “mutsuz” yaşayanlar),
- İnsan ticaretine konu olanlar.

Yukarıda saydığımız grupları toplumun gerçek ve dışlanmamış bireyleri yapmak için Avrupa Birliği genelde sosyal koruma programları uygulamakta ve istihdamı artırıcı önlemler ile sorunları çözmeye çalışmaktadır. Türkiye’de yukarıda sayılan sebeplerden sadece işsizlik için koruma tedbirleri uygulanmakta, yani işsizlik sigortası bulunmakta diğerleri için ise belirleyici hükümler bulunmamaktadır.

Avrupa Birliği’nde Sosyal Politik Takvim’in en büyük önceliği tam istihdamın sağlanması üzerine çalışmaktır. Lizbon stratejisinde belirtildiği üzere istihdam oranını 2010 itibarıyla % 70’ e olası en yakın değere getirmek ve çalışan kadın sayısını da yükselterek 2010 itibarıyla % 60’ların üzerine çekmektir. Yaşlı çalışan nüfusun işlerine devam etmelerini sağlamak üzerindeki çalışmalar yetersiz kalırsa, 2010 yılı hedefine de aynı şekilde ulaşılama riski bulunmaktadır. Aktif istihdamın yükseltilmesi, iş imkânlarının varlığı ve işte kalıcılığın sağlanması gibi teşvik edici etmenlerin varlığı ile başlar. Bu özelliklerle, yaşlıların çalışmalarını teşvik etmek kadar aile ve iş hayatı arasında bir uzlaşma noktası bulmayı ve aktif yaşlanma sonucu çalışma hayatını bırakmayı geciktirmeyi gerektirir.

İşletmelerde uygulanan mesleki eğitim ilkelerine saygı ilkeleri doğrultusunda, “kadın nüfusun katılımını yükseltmek, cinsiyet eşitliğinin yaşam boyu öğrenme politikasının önceliği haline getirmek için tüm çabalar gösterilmelidir” demekte olan Avrupa Birliği, aynı zamanda mağdur olan grupların da sakatları da içeren bir şekilde teşvik edilmeleri için gerekli ölçütlerin de öngörülmesi gerektiğini belirtmektedir. Yaşam boyu öğrenimden maksat, insanların tek bir mesleğe bağımlı kalmadan kurslara giderek yeni meslekler öğrenmesidir.

2.4.2. Avrupa Birliği’nde göçmen çalışanlar sorunu

Tarım, bazı ülkelerde öyle bir sektördür ki, özellikle mevsimsel işler için (hasat vb.) için diğer ülkelerden işgücü kullanabilir. Bu özellikle 15 Avrupa Birliği ülkesinde doğru gibi görünmektedir. Her zaman göçmen işgücünü kullanmanın geleneksel bir yolu vardır, ama bu durum dâhili işgücü daralmasından dolayı ve Avrupa Birliğinin doğuya doğru genişlemesinden dolayı büyümektedir. Yeni üye ülkelerde, Kıbrıs ve Slovenya hariç ve aday ülkelerde, yabancı işgücü, tarım alanında şu anda bir sorun değildir. Aşağıdaki örnekler batı Avrupa ülkelerinde göçmen işgücünün derecesini açıklamaktadır.

* Avusturya tarımındaki mevsimsel işgücü her zaman yüksek orandaki göçmenlerle karakterize edilmiştir ve hükümet nispeten cömert bir kota politikası izlemektedir. Şu andaki kota hasat zamanlarında 7.000 hasat yardımcısının çalışmasına imkân tanınmaktadır.

* Danimarka tarımındaki işverenler bazı işler için işçi bulmakta zorlanmaktadırlar. Örnek olarak; meyve ve kiraz toplama. Bu darlığı aşmak için yeni üye olan ülkelerdeki işçilere yönelmektedirler. Çalışma bakanlığına göre çalışma izni, merkez Avrupa ve doğu Avrupa'dan gelen işçilere verilmekte ve bunların yaklaşık olarak yarısı tarım ve bahçecilik ile ilgili olmaktadır.

* Finlandiya tarımında mevsimsel olarak çalışanlarının yarısının, daha önce yabancı ülkelerde bulunmuş oldukları tahmin edilmektedir.

* Almanya 1998'den beri gittikçe artan bir oranda olan yabancı göçüne tanık olunmuştur. Resmi bilgilere göre 303.353 kişi 2004 yılında göçmen çalışan olarak, tarım sektöründe geçici olarak çalıştırılmış ve bunların 280.000 kişisi Polonya'dan gelmiştir.

* Göçmen işçiler, hem yasal hem de yasal olmayan Yunanistan tarım işinin önemli bir bölümünü üstlenir. Sektördeki elle çalışan kişilerin uzun süreli darlığında göçmen işçiler bu boşluğu doldururlar. Ulusal istatistik servisine göre 391.674 göçmenin 68.682 kişisi (53.721 erkekler ve 14.961 kadınlar) aktif tarım, avcılık, ormancılık ve balıkçılık sektöründe yer almıştır. Yasadışı göçmenlerden dolayı olayın gerçek ölçeğini değerlendirmek zordur.

* Avrupa Birliği dışındaki göçmen çalışanlar varlıklarını İtalyan işgücü pazarında son yıllarda arttırmışlardır ve 2003'te 867 göçmen, tarımda normal işlerde sözleşme ile çalışanların % 0,3'üne denk gelir. İtalya'ya özellikle deniz yolu ile göçmen akışı devam etmektedir. Resmi kayıtlar göz önüne alınırsa tarım sektöründe çalışanların üçte biri kayıt dışıdır ve bu yüzden istatistiklerde yer almaz. Avrupa Birliği'nden olmayan kaçak göçmen çalışanların, çalıştıkları gizli işlerin yüksek olduğu tahmin edilmektedir.

* Norveç tarım sektöründe yeni üye olan ülkelere gelen mevsimsel işçiler, çok büyük bir sayıya ulaşmışlardır. 2003'te yabancı çalışanların büyük miktarı, mevsimsel işte (tarım üstünlüğü alıyor) 18.000 kişinin altında kalmıştır. Bunların % 80'i Polonya'dan ve Litvanya'dan gelmiştir. Genişlemeden sonra bu rakamlar da artmıştır. Norveç tarım sektöründeki sosyal ortaklar, yabancı çalışanların suistimal edilmemeleri ve çalışma izinlerine standartlar uygulanması ve Norveç kanunlarının takip edilmesi, bunun sadece ücretlere uygulanmasına değil, ayrıca çalışma koşullarına ve yerleşme standartlarına da uygulanması hakkında fikir birliğine varmışlardır. İşverenler, özellikle alt-sözleşmelerle (alt işverenin/taşeronun işçi çalıştırması) çalışan ve artan bir şekilde yetenekli işçiler yerine, yeteneksiz ucuz veya yasadışı işçiler çalıştırmaya yönelmelerini tartışmaktadırlar.

* 2002'de, İspanya tarım sektöründe 49.529 çalışma izni, yabancı çalışanlara verilmiştir. Sosyal faaliyetler bakanlığı verilerine göre bu rakam çalışma gücünün % 5,5'ine denk gelmektedir. Bu tahmin, rakamın yüksekliğinden dolayı düşük hesaplanmıştır ancak yasa dışı istihdamı tahmin etmek oldukça zordur.

Kıbrıs işçi sendikaları, çiftlik işini yapanların çok az çalışma haklarıyla, göçmen işçiler tarafından yapılmasından endişelenmektedir. Sendikalar bazen yabancı mevsimsel işçilerin geçici üyeliklerini uzatmaktadırlar.

Avrupa'da göçmen çalışanlar sendikasının kurulması çağrısını yapmıştır. Çağrı bütün endüstrilerdeki yerleşmiş ve mevsimsel çalışanlara yapılmıştır. Başlangıç dönemi inşaat ve tarım alanındaki, göçmen çalışanlara yönelik olmuştur. Çünkü bunlar birkaç Avrupa Birliği ülkesinde veya birinde limitli periyotlarla çalışanlardır. Amaç, bu çalışanlara yasal yardım ve tavsiyelerde bulunmak, hastalık, kaza durumunda onları desteklemek, yaptıkları iş için uygun ücret almalarına yardımcı olmak, daha iyi ortamlarda yaşamaları için durumlarını iyileştirmektir.

Tarım, ekonominin farklı bir sektörü olup, inceleme yapılan 26 ülke arasında birbirine benzemeyen özellikler ve büyük farklılıklar mevcuttur. Farklı iklim koşulları ve sosyo-politik sistemleri ve tarihsel faktörleri, ülkeleri farklılaştırmaktadır.

Tarım canlı ve yaşayan bir endüstri olup, ayırt edici özellikleri ve kuralları vardır ve bunların çoğu insanların müdahalesi ile değiştirilemez. Örnek olarak, Doğal bilimlerde ve biyolojideki gelişmelere-ilerlemelere rağmen tarımdaki yeni türler ve yeni temel ürünler hızlı bir şekilde yaratılamaz. Ürün ve çalışma periyodu mekanik olarak ayarlanamaz. Zenginleştirilmiş ürünler ile ve yüksek derecedeki rekabeti bu ekonominin diğer sektörlerindeki endüstriyel ilişkilerde bir sorundur ve sık olarak sosyal ortaklar arasında tartışma yaratır. Bir başka sorun tarımın kendine has özelliklerinden dolayı ve endüstriyel ilişkilerin birkaç hareketi, standartlaşmış ve tekdüze kurallar yüzünden, tarım yeteri kadar gelişme gösterememektedir. Ayrıca, çalışma zamanı, hayvanların ve bitkilerin ihtiyaçlarına ve yaşam süresine göre organize edilmelidir. Ürünlerine ve ticari amaçlarına ilave olarak, tarım ekonomide rekabet faktörüdür. Örnek olarak, gıda ürünlerindeki bir fiyat artışı, diğer endüstrilerdeki maaş artışlarını tetikleyebilir, verimliliği ve yapılan işi etkiler.

Avrupa ülkelerinde tarım şu anda ana yapısal değişimin daha ileri bir seviyesine doğru gitmektedir. Çiftçilik faaliyetlerinin arttırılarak devam etmesine ve çiftliklerin ortalama boyutlarının arttırılmasına ve kâr etmesine odaklanmıştır.

Avrupa'da ki tarımın endüstriyel ilişkilerinin kilit noktaları bilgileri şöyledir:

* Bütün ülkelerde, tarım, düşük ücretli sektördür. Bu durum Türkiye’de de aynıdır. Ortalama ücretler, bütün ulusal ortalamaların altındadır. Yasaya dayalı asgari ücret uygulayan 18 ülkede, bütün durumlarda, diğer sektörlerde olduğu gibi tarım sektörü içinde aynı şekilde uygulanır. Türkiye’de kamuya bağlı olarak çalışan tarım/orman işçileri her türlü sosyal hakka sahiptir. Ayrıca sendikal alanda da örgütlü hareket ettikleri söylenebilir. Ücret ayarlamaları, iyileştirmeler toplu sözleşmeler ile yapılabilmektedir. Fakat özel işverene bağlı olarak çalışan tarım işçileri için ne sosyal güvence ne de asgari ücret uygulaması bulunmamaktadır.

Avrupa Birliği üyesi çoğu ülkelerde tarımla ilgili özel işçi sendikalarının yokluğu sektördeki iş trendini aşağı doğru çekmektedir. Yeni üye olan ülkelerde, tarım ekonominin daha büyük payına sahiptir. Ancak, tarım çalışanlarına ait sendikalarının üyelik rakamları oldukça düşüktür. Yoğunluk ve kapsam oranı ulusal ortalamasının altındadır. Bir gerçeği yansıtmak olursak, küçük girişimciler ve kendi işinde çalışanlar yaygın olup, bağımlı çalışanlar nispeten düşük sayıdadırlar. İşin çoğunun geçici ve mevsimsel olmasından ve çiftliklerin coğrafi alanlara yayılmasından dolayı bu durum meydana gelmektedir.

Tarımla Avrupa’da geleceği belirsizlikler taşıyor gibi görünmektedir. Avrupa birliğinin genişlemesinden ve sektörün iç karakterlerinden kaynaklanan sorunlarının bir sonucu olarak bu durum ortaya çıkmaktadır (**European Foundation 2005**).

2.4.3. Asgari gelir desteği uygulaması ve beraberindeki sorunlar

Asgari gelir desteği, geliri belirli bir düzeyin altındaki bütün vatandaşlara, kamu kaynaklarından düzenli olarak yapılan nakit transferleri içermektedir. Aslında burada söz konusu olan, tarihsel kaynakları refah devletinin ortaya çıkışından çok geriye giden bir uygulamadır. İngiltere’de 16. yüzyıl Elizabet dönemi yoksul yasaları, Fransa’da 17. yüzyılda bir dizi kraliyet tebliği vasıtasıyla gündeme gelen kilise yardımından bağımsız yoksul yardımı uygulamaları, Almanya’da 19. yüzyıl başındaki büyük yoksulluk ve açlık yıllarıyla gündeme gelen uygulamalar bunun örneklerindedir. Bunlar ve bunlara benzer diğer örneklerin hepsinde belirleyici olan, yoksullukla mücadele sorumluluğunun, kilise yardımı veya bireysel hayırseverlik yaklaşımının ötesinde, siyasi bir sorumluluk olarak ele alınışıdır.

Yüzyıllar boyunca Avrupa sosyal alanının önemli bir kurumsal özelliğini oluşturmuş olan asgari gelir desteği uygulamalarının, İkinci Dünya Savaşı sonrasında, refah devleti uygulamaları bağlamında ikinci planda kaldığını görüyoruz. Bu dönemde, dünyadaki en gelişmiş refah devleti uygulamalarına sahip olan Avrupa ülkelerinde, yoksul yardımı bu uygulamaların çok önemli bir yanını oluşturmaktaydı. Bunun sebeplerinden biri, “aile reisi” erkeklerin ailenin geçimini sağlamasına yetecek düzeyde gelir getiren sürekli, düzenli, tam

zamanlı iş bulmakta çok zorluk çekmemeleri ve kadınların büyük bir kısmının evde oturup aile için bakım işlevlerini üstlenmeleriydi. 1970 sonrasında, küresel rekabet, teknolojik yapı değişimleri, aile yapısı ve demografik yapıdaki değişiklikler sonucu ortaya çıkan yeni sosyal sorunlar karşısında İkinci Dünya Savaşı sonrası refah devleti uygulamalarının yetersiz kalmaya başladıkları görülmüştür. Tam istihdamın giderek ulaşılmaması zor bir hedef haline gelmesi, bulunan işlerin düzensiz, yarı zamanlı ve her zaman yoksulluk sınırı üstünde bir gelir getirmeyen işler olmaya başlaması, kadınların iş hayatına atılmaları ve klasik aile yapılarının çözülmeye başlaması gibi gelişmeler, yoksulluk ve sosyal dışlanma olgularının yeni bir ciddiyet kazanmalarına yol açmıştır. Sosyal politika ortamındaki değişim çok önemliydi. Bir yarıyla yoksulluk artışlarına yol açarken, bir yarıyla da çalışırken prim ödemeye dayanan sistemleri zorluyor, vergilerle finanse edilen sosyal güvenlik sistemlerini daha anlamlı kılıyor ve buna bağlı olarak “çalışanların hakları”ndan “vatandaşlık hakları”na geçişi gerektiriyordu. Bu ortamda refah devleti içinde marjinal bir konumda kalmış olan asgari gelir desteği uygulamaları yeni bir önem kazandılar. 1980’lerden itibaren, pek çok ülkede bu konuda kurumsal arayışlara gidildi. İspanya’nın Katalan bölgesinde ve İrlanda’da, ihtiyaç tespitine dayanmayan ve herkese verilir vergilerle geri alınan evrensel vatandaşlık geliri politikalarının da devreye girdiği görülmüştür. Ama ortaya çıkan uygulamaların çoğu, ihtiyaç tespitine dayanan yardımlarla ilgilidir. Bu tespit işlemi bazı ülkelerde çok ciddiye alınmakta, bazılarında ise çok gevşek yürütülmektedir. Mesela İskandinav ülkelerinde yardımın kime verileceği çok ciddi yöntemlerle tespit ediliyor, ama destek miktarı da yardım alanın yoksulluk sınırı üstüne çıkmasını sağlayacak kadar cömerttir. Buna karşılık, Güney Avrupa ülkelerinde ise genellikle tam tersi bir durumun söz konusu olduğu görülebiliyor. Kimin yardım alacağı konusundaki kararların alınış biçiminin de, destek miktarının da çok ciddi olmadığı ve yardımın yardım alanların yoksulluk sınırı üstünde bir gelir düzeyine ulaşmasını sağlamadığı durumlara sıkça rastlandığı belirtilmektedir.

Değişik ülkelerdeki uygulamalar arasındaki diğer bir fark da, yardımın koşullu olup olmamasıyla ilgili. Bazı yerlerde yardım bir faaliyet karşılığında verilmektedir. Bu faaliyet, bir eğitim kurumuna gitmek veya bir beceri geliştirme programına katılmak da olabiliyor, sadece iş aramak da. Yardım alanın kendi mahalle çevresinde sosyal açıdan yararlı faaliyetlerde bulunması, mesela yaşlıların alışverişini yapması da bu bağlamda değerlendirilebilmektedir. İskandinav ülkelerindeki yardım uygulamaları, bu tür örnekler açısından çok zengindir.

Asgari gelir desteği uygulamaları arasında yerel ve ulusal nitelikleri açısından da farklar vardır. İngiltere ve İrlanda’da ulusal uygulamalar bulunmaktadır. İskandinav

ülkelerindeki programlar ise, ulusal düzeyde oluşturulmuş, ama uygulamaları yerel yönetimlere bırakılmış durumdadır. İtalya ve İspanya’da hem politikanın biçimlenmesi, hem uygulama yereldir. Ayrıca bu ülkelerin bazılarında, asgari gelir desteği politikasının yürürlüğe girmesini sağlayan talepler ve politik baskı süreçleri de yerel kaynaklıdır.

Asgari gelir desteği politikası yoksullukla mücadelede tek başına kullanılarak etkili olabilecek bir politika değildir. Toplumsal dışlanmaya karşı, bunun yanı sıra birçok farklı uygulama vardır. Mesela, bütün Avrupa ülkelerinde, prim ödemelerine dayanmayan sosyal emeklilik uygulaması emeklilik sisteminin bir ayağını oluşturmakta ve kimse yaşlılığında açık kalma tehlikesiyle karşı karşıya değildir. Bütün dünyada olduğu gibi Avrupa’da da sosyal güvenlik sisteminin açıklarıyla ilgili korkular bağlamında, emeklilik sistemlerine bir bireysel emeklilik ayağı eklenmesi gündeme gelmiş durumda. Bu özel ayak doğrultusunda ilk ve en kapsamlı uygulamalara giden Avrupa ülkesi İngiltere’dir. İngiltere’de bireysel emeklilik fonları ile ilgili olarak yaşanan yönetim sorunları ve bunların yaşlılıkta güvenceyi zayıflatma potansiyeliyle ilgili gözlemler, Avrupa Birliği düzeyinde emeklilik sistemlerinde uyum çabalarını net bir biçimde etkilemiş durumdadır. Hem İngiltere’de yaşanan sorunlar, hem de Avrupa Birliği içinde kamuoyu nezdinde en çok destek bulan sosyal politika uygulamasının kamusal emeklilik uygulaması olduğunun saptanması, nesiller arası dayanışma fikrine dayanan bir emeklilik sisteminden kolay vazgeçilmeyeceğine işaret etmektedir. Aslında, asgari gelir desteği politikası da benzer bir dayanışma fikrine dayanıyor. Bu fikri şu şekilde ifade etmek mümkün: Bireyin toplumdaki dışlanmasını önleyerek toplumu birlikte tutabilmek, kamu maliyesinde belirleyici rol oynaması gereken son derece önemli bir toplumsal amaçtır. (spf.boun.edu 2005).

Asgari gelir desteği konusunda Türkiye’de çiftçilere yapılan gelir destekleri sayılabilir. Sosyal güvenliğe bu desteğin faydasının ölçülmesi olası görülmemektedir. Gelir desteği esas olarak tarımsal ve hayvansal üretimin devamlılığı için verilmekte, sosyal güvence sağlama amacına hizmet etmemektedir.

2.5. Avrupa Birliği Üyesi Ülkelerin Tarım Sektörlerinde Sosyal Güvenlik Sistemlerine İlişkin Uygulama Örnekleri

Bir ülkede sosyal güvenliğin etkinliği mali kaynağı olmasına ve bu konuda kurulan kuruluşların etkin ve verimli çalışmasına bağlıdır. Avrupa Birliği’nin tarımına Türkiye’nin de dâhil olması Türk çiftçisine bir katkısı olacak ise hem Avrupa’nın hem de Türkiye’nin yararına olacaktır. Türk çiftçisinin zenginliği kendisinin ve ailesinin sosyal güvenliğe tam anlamıyla kavuşması demektir.

Avrupa Birliği'nde tarımdaki istihdamın payı Türkiye ile karşılaştırıldığında oldukça düşüktür. 2004 yılı verilerine göre, Avrupa Birliği'nde tarımda ve balıkçılık sektöründe istihdam edilenlerin büyük çoğunluğu kendi hesabına çalışanlardan oluşmaktadır. Kendi hesabına çalışanların toplam tarımsal istihdamdaki oranı % 17 civarında iken, toprak/mülk sahibi olmayan tarım ve balıkçılık işçilerinin oranı % 2 civarındadır. Bu nedenle Avrupa Birliği düzenlemelerinin büyük çoğunluğunda bağımsız çalışanlara (self-employed) yer verilmiştir. Tarımda işçi olarak çalışanlara, yani işverene bağımlı olarak çalışanlara (employees) ilişkin çok sınırlı düzenlemeler getirilmiş veya başka sigorta kollarının içine dâhil edilmiştir.

İyi biçimlendirilmiş bir sosyal koruma sistemi, ekonomik gelişmeye uygun bir zemin hazırlayarak, ekonomik kalkınmaya yardımcı olur. Güçlü bir ekonomi için ve ekonomik refah için ön koşullardan birisi sosyal koruma sistemlerinin iyi çalışır olmasıdır (**European Communities 2005**). Avrupa Birliği'nde sosyal güvenlik ve sosyal koruma, yurttaşların yaşamını, “doğum öncesinden mezara kadar” güvence altına almaktadır. Türkiye'de bu anlayışın yerleşmesi karar alıcıların doğru kararlar vermesine yardımcı olacaktır.

Avrupa Birliği'nde, Avrupa Sosyal Güvenlik modeli oluşturulmamış bunun yerine ulusal sistemlerin koordinasyonunu sağlayacak basit düzenlemelere gidilmesi amaçlanmıştır. Sosyal güvenlik alanında üye ülkelerin birbirinden farklı olan sistemlerinin yerine tek bir sistem getirilmesi üye ülkelerin farklı yaşam standartları ve ekonomileri içinde olası görülmemiştir. Bu ülkelerin birbirlerine çok yakın yaşam standartları olduğunun varsayılması halinde bile, halkaların uzun yıllar geleneksel kültürleri içinde gelişmiş olan tercihleri nedeniyle farklı sosyal güvenlik sistemlerine sahiptirler. Dolayısı ile Türkiye'nin birebir Avrupa Birliği'ne uyumlu sosyal güvenlik sistemi kurmasını beklemek hatalı olabilir.

Sosyal güvenlik sistemlerinin koordinasyonu ilkesi çerçevesinde, ülkeler yasalarla kimleri güvence altına alınacağı, hangi koşullarda hangi yardımların sağlanacağı, yardımların nasıl hesaplanacağı ve ödenecek prim oranları konusunda özgür bırakılmışlardır. Topluluğun düzenlemeleri bir başka üye ülkede çalışan veya yaşayan Avrupa Birliği vatandaşlarını korumak amaçlıdır. Bu nedenle ülkelerin karakteristik ulusal sistemlerine müdahaleden kaçınılarak sistemde bir başka üye ülke vatandaşının karşılaşılabileceği istenilmeyen etkiler ortadan kaldırılmaya çalışılmaktadır. Avrupa Birliği Komisyonu uyuşuna bakılmaksızın tüm vatandaşların sosyal güvenlik kapsamında olması gerektiğini savunmaktadır (**Yurtman ve Akgür 2004**).

2.5.1. Avrupa Birliği ÷lkelerinde uygulanan sağlık sistemleri ve sağlık harcamaları

Kısa vadeli sigorta kollarından olan sağlık sigortası Türkiye’de sosyal güvenliğin etkinliğinin algılanmasında ilk sırada gelen sigorta koludur. Sağlık hizmetlerinin yeterli ve iyi olması Türkiye’de sosyal güvenliğin iyi çalışmakta olması ile özdeş tutulmaktadır. Bu nedenle çalışmanın aşağıdaki kısmında genel hatları ile sağlık sistemleri ve sağlık sigortasının incelenmesi amaçlanmıştır. Özellikle hastalık ve analık sigortaları ile iş kazası ve meslek hastalıkları sigortalarına genel hatları ile değinilmiş ayrıntıya girmeden spesifik olarak çerçevesi çizilmiştir. Daha sonra ise seçilmiş ÷lkeler bazında Avrupa Birliği’nde sosyal güvenlik sistemlerinin genel olarak tanıtımı yapılmış ve sosyal güvenlik hizmetlerinin genel hatları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Genel olarak İngiltere ve İskandinav ÷lkeleri sağlık harcamalarını vergiyle finanse ederken, Fransa ve Almanya başta olmak üzere diğer bazı ÷lkelerde prime dayanan zorunlu sağlık sigortası sistemi uygulanmaktadır. 15 üye ÷lkenin sağlık hizmetlerinin finansmanı konusunda uyguladıkları sistemlere Çizelge 2.9’da yer verilmiştir.

Çizelge 2.9 Avrupa Birliği ÷lkelerinde Uygulanan Sağlık Sistemleri

÷LKE	SAĞLIK SİSTEMİ
Almanya	Sosyal Sigorta
Avusturya	Sosyal Sigorta
Belçika	Sosyal Sigorta+ Devlet S÷bvansiyonu
Danimarka	Ulusal Sağlık Hizmetleri
Finlandiya	Ulusal Sağlık Hizmetleri
Fransa	Sosyal Sigorta
Hollanda	Sosyal Sigorta
Lüksemburg	Sosyal Sigorta
Portekiz	Ulusal Sağlık Hizmetleri
İngiltere	Ulusal Sağlık Hizmetleri
İrlanda	Kamu Fonlarıyla Finanse Edilen Sağlık Sistemi
İspanya	Ulusal Sağlık Hizmetleri+ Diğer Katkılar
İsveç	Ulusal Sağlık Hizmetleri
Yunanistan	Ulusal Sağlık Hizmetleri+ Diğer Katkılar

Kaynak: İşveren Dergisi, Ekim 1997.

Avrupa’da genel kabul gören anlayış sağlık sigortasının, diğerlerinde olduğu gibi zorunluluk esasına dayanan, Bismark modeli dediğimiz “sosyal sigortalar” esasına dayanmasıdır (Çizelge 2.9). Sağlık hizmetlerine devletin katkısı oldukça fazladır. Vatandaşlar

piyasa düzenine terk edilmezler ve devleti yanlarında her zaman hissederler. Tarım kesimi birçok Avrupa Birliği ülkesinde ayrı düzenlemelere konu olmamıştır.

Çizelge: 2.10 Bazı Avrupa Ülkelerinde Sağlık Harcamaları

Ülkeler	Sağlık Harcamalarının GSMH'ye Oranı	Kamu Sağlık Harcamalarının Bütçeye Oranı	Kişi Başına Sağlık Harcaması (\$)
Norveç	8	15,2	2497
İzlanda	9,2	17,5	2192
Almanya	10,8	16,6	2113
Danimarka	8,4	12,8	2063
Fransa	9,6	13,7	1951
İsveç	8,7	13	1935
İsviçre	11	13,2	1897
Belçika	8,9	13	1778
İtalya	8,4	13	1660
Hollanda	8,9	12,2	1654
İngiltere	7,6	15,4	1634
Avusturya	8	10,7	1566
İrlanda	6,5	14	1470
Finlandiya	7	10,7	1395
İsrail	8,7	11,5	1272
İspanya	7,5	13,6	1148
Portekiz	9,2	13,7	1116
Çek Cum.	7,4	14,1	1031
Yunanistan	9,4	11,2	852
Macaristan	6,8	11,5	686
Slovakya	5,7	8,9	608
Hırvatistan	9	12,8	593
Polonya	6,1	10,9	452
Estonya	5,5	12,1	438
Romanya	6,5	15,9	365
Litvanya	6,4	9,1	337
Rusya	5,4	10,7	310
Bulgaristan	4,8	9,3	248
Türkiye	5	9,1	209
Ukrayna	4,3	7,6	120

Kaynak : www.devmdansen.org. (2008)

Sağlık sigortaları açısından da Avrupa Birliği ülkelerinin genel kurallarına tabidir. Çizelge 2.9'dan anlaşıldığına göre Avrupa Birliği ülkelerinde sosyal güvenlik sosyal sigorta sistemi ve ulusal sağlık hizmetleri ile sağlanmaktadır. Sosyal güvenlik Avrupa Birliği devletlerince önemsenen bir hizmettir.

Çizelge 2.10'a göre 2001 yılı verilerine göre Türkiye kişi başına sağlık harcaması sıralamasında Ukrayna'yı geride bırakarak sonlarda yer almıştır. Sağlık harcamalarının GSMH'ye oranında Türkiye sadece Bulgaristan ve Ukrayna'dan iyi durumdadır. Bütçesinden kamu sağlık harcamalarına en çok pay ayıran ülke bu çizelgede İzlanda olurken, Türkiye 27. sırayı % 9,1'lik oranla Litvanya ile birlikte paylaşmakta ve yalnızca Slovakya ve Ukrayna'yı geride bırakmaktadır. Diğer yandan, Avrupa Birliği tam üyeliği, Türk tarımında önemli bir sorun olan istatistik ve kayıt sistemindeki eksikliklerin giderilmesi açısından da faydalı olacaktır (Usal 2005). Çiftçi kayıtlarının doğruluğu ve takip edilebilirliği sosyal güvenlik ağının daha etkin çalışması anlamına gelir. Tarım çalışanlarının gelir seviyeleri ortaya konularak kendilerinden istenecek prim oranları daha adil ve doğru tespit edilebilir. İşe giriş çıkış kayıtları daha doğru yapılır. Tüm bu iyileşmelerin sosyal güvenliğe katkısı olabilir. 1990'lardan sonraki döneme bakıldığında, Avrupa'nın gelişmiş ülkelerinde "Sosyal Devlet" in ve gelişkin bir sosyal güvenlik sisteminin finanse edilip edilemeyeceği konusunda tartışmalar başlamış ve bazı sorunlar çıkmıştır. Sosyal güvenliğin bazı alanlarında hak kayıpları yaşanmıştır. Ancak, Avrupa Birliği'nin son genişleme öncesindeki 15 ülkesine bakıldığında, sosyal güvenlik sistemlerinin çok fazla darbe almadan varlıklarını sürdürdükleri de görülmektedir. Sosyal devleti zayıflatmaya yönelik girişimlere karşın, Avrupa Birliği ülkelerinde sosyal koruma harcamalarının gayri safi yurtiçi hasılaya oranında bir "düşüş gözlenmemektedir". Avrupa Birliği ülkelerinde sabit fiyatlarla kişi başına sosyal koruma harcamasına bakıldığında, sürekli bir artış ortaya çıkmaktadır. Gayri safi yurtiçi hasıladaki artışlar, sosyal koruma alanına da yansıtılmıştır. Böylece, sosyal güvenlikte bu dönemde önemli bir gerilemeden söz etmek olanaklı değildir (www.yol-is.org.tr).

Yüksek sağlık harcamalarının finansmanında, kamu harcamaları belirleyicidir. Kamu harcamalarının finansmanı ise, ülke tekellerinin dünya çapında sürdürdükleri faaliyetlerden elde edilen yüksek kârlar üzerinden ödenen vergiler ile yaratılan iş olanaklarından yararlanan işçilerin ödedikleri gelir vergileri sayesinde sağlanmaktadır. Avrupa Birliği ülkelerinde yüksek gayri safi yurtiçi hasılaya karşın, kamu sağlık harcamalarının oranı Türkiye'ye göre çok daha yüksektir. Ayrıca, Avrupa Birliği'nin bazı ülkelerinde özel sağlık harcamalarının

payı, Türkiye'dekinin altındadır; çünkü sağlık hizmetleri sosyal devlet anlayışı içinde sunulmaktadır. Kişi başına yıllık sağlık harcaması ise, çeşitli ürünlerin fiyat farklılıklarını ortadan kaldıracak biçimde, satın alma gücü paritesi biçiminde verilmiştir. Buna göre, "Avrupa Birliği ülkelerinin kişi başına yıllık sağlık harcamaları, Türkiye'dekinin en az 5 katıdır". Aşağıda, prim oranları açısından, önemli gördüğümüz iki sigorta kolu incelenmiştir. Bunlar: "Hastalık ve analık Sigortası" ve "İş kazaları ve meslek hastalıkları Sigortası" dır.

Çizelge 2.11 Avrupa Birliği Üyesi Ülkelerde "Hastalık ve Analık" Sigorta Yardımlarının Finansmanı (2005).

ÜLKELER SİGORTA KOLU: HASTALIK VE ANALIK SİGORTALARI		
	Sağlık Yardımları	Para Yardımları
ALMANYA	Primlerden sağlanır	Primle sağlanır
AVUSTURYA	Yatarak tedaviler dışındaki sağlık yardımları için prim ve diğer kaynaklar (örneğin sigortalının katılımı), yatarak tedavilerde sağlık yardımları için prim ve devletin katılımı vardır.	Sigorta: Prim / İşverenin ödediği ücretin korunması.
BELÇİKA	Toplu primden ayrılan pay / Devletin toplu sübvansiyonu.	Sağlık yardımlarında olduğu gibi.
BİRLEŞİK KRALLIK	Devletçe finanse edilen Ulusal Sağlık Servisi hizmetleri	Prim/Vergi/İşveren katkıları
DANİMARKA	Vergi yoluyla finansman sağlanır.	Vergi yoluyla finansman 1.1.1994 tarihinden itibaren ücretliler, bağımsız çalışanlar ve İşverenler tarafından ödenecek İş Piyasası Fonu primleri günlük ödenekleri ilgilendiren giderlerde devletin katılım payı ile karşılanır.
FİNLANDIYA	Yerel mercilerce finansman/ Devlet belediyelere bir genel sübvansiyon öder.	Hastalık sigortası için primler ve devlet katılımı.
FRANSA	Prim ve vergi.	Prim ve vergi.

HOLLANDA	Prim.	Yardımlar; Hastalık Ödeneği Hakkında Kanun çerçevesinde Sosyal Sigorta Ulusal Kurumu, işten çıkarmalar Ödeme Fonu ve Genel işsizlik Fonu tarafından finanse edilir.
İRLANDA	Prim ve gerektiğinde devlet katılımı.	Sağlık yardımlarında olduğu gibi.
İSPANYA	Yalnız işverenin ödediği primlerle	Prim.
İSVEÇ	Prim.	Prim ve devlet katılımı.
İTALYA	Prim.	Prim.
LÜKSEMBURG	Prim ve devlet katılımı.	Prim ve devlet katılımı.
PORTEKİZ	Vergi.	Prim.
YUNANİSTAN	Prim /1.1.1993' ten sonraki yeni sigortalılar için üç taraflı finansman: Ücretli, işveren, devlet.	Sağlık yardımlarında olduğu gibi.

Kaynak: Ekdemir, 2005

Çizelge 2.11'de görüleceği üzere Avrupa Birliği ülkeleri prim ve vergi gelirleri ile sosyal güvenlik sistemini oluşturmaktadırlar. Avrupa Birliği devletleri prim ödeyemeyen vatandaşlarını da kapsam dışında bırakmamakta onlara da destek olmaya devam etmektedir. Türkiye'de ise milyonlarca kişinin hiçbir sosyal güvencesi yoktur ve devlet onları maalesef korumamaktadır. Geliri olmayan, prim ödeyemeyenler kapsam dışıdır. Bu durum sosyal adaleti gittikçe zayıflatmaktadır.

Çizelge 2.12 Avrupa Birliği'nde Seçilmiş Ülkelerde Hastalık ve Analık sigortalarının Finansmanında **Sigortalı ve İşveren Primleri** (YÜZDE ORANLARI) (2005)

HASTALIK VE ANALIK SİGORTALARI	
ALMANYA	Hastalık Sigortası: Sandıkların statülerine göre değişir. 1 Ocak 2000 tarihi itibariyle ortalama olarak : - Sigortalı % 13,51 - İşveren% 6,76 olmak üzere toplam % 20,27'dir
AVUSTURYA	Hastalık sigortası: İşçiler % 3,95 işverenler % 3,95 olmak üzere toplam % 7,90. Müstahdemler: Müstahdemler % 3,25, işverenler % 3,25, olmak üzere toplam % 6,50.
BELÇİKA	Toplu primden ihtiyaca göre ayrılan prim.
BİRLEŞİK KRALLIK	Ulusal Sağlık Servisince sağlanan yardımlar devlet tarafından ve az miktarda primlerle finanse edilir.
DANİMARKA	Prim alınmaz. Vergi ile finanse edilen kamu sağlık sigortası söz konusudur.
FİNLANDİYA	Prim alınmaz.
FRANSA	Hastalık ve analık sağlık ve para yardımları ile malûllük ve ölüm sigortalı için Sigortalı % 0,75, işveren % 12,80 olmak üzere toplam % 13,55.
HOLLANDA	Sigortalı % 1,75, işveren % 6,35 olmak üzere toplam % 8,10.
İRLANDA	Toplu prim oranları.

Kaynak: Ekdemir, 2005

Avrupa Birliği ÷lkelerinin sosyal g÷venlik sistemleri farklı olduğu için prim sistemleri de birbirine benzememektedir. Avrupa Birliği ÷lkelerinde T÷rkiye’deki gibi ağır prim y÷kleri yoktur. Hatta Danimarka ve Finlandiya’da “hastalık ve analık sigortasında” işveren den prim alınmaz. T÷rkiye’de ise işçi ve işverenler yüksek primlerden devamlı surette şikayetçidirler. İşverenler, işçinin sigortalı yapılmama nedenini, “işçi istediği için sigortalı yapılmadı” şeklinde beyan etmektedir. Gerçekten, ekonomik şartların zorluğundan dolayı Türk işçisi bazen sigorta hakkında vazgeçerek işverenin kendisine biraz daha fazla ücret ödemesine razı olmaktadır. Bu durumda işçinin geleceğini düşünmemesi, sigorta yardımlarından faydalanamaması gibi olumsuzluklar doğmaktadır. Ayrıca şunu da ifade edelim ki, ne işçinin “sigortalı olmaktan vazgeçme” hakkı vardır ne de işverenin, işçiyi “sigorta yapmama” hakkı vardır. İşçi sigorta hakkında vazgeçemez. İşverenin de işçiyi sigortalı yapmama gibi bir keyfiyeti yoktur. Her ikisi de Türk Sosyal Güvenlik Kanunları’na yasaklanmıştır.

Çizelge 2.13 Bazı Avrupa Birliği ÷lkelerinde İş Kazası ve Meslek Hastalıkları Sigortasının Finansmanında “Sigortalı ve İşveren Primleri” (YÜZDE ORANLARI) (2005)

÷lkeler	İş Kazaları ve Meslek Hastalıkları Sigortası
ALMANYA	Çeşitli meslek kollarında tehlike derecesine göre değişen toplu tarife uygulanır. İşverenin sorumluluğundadır.
AVUSTURYA	İşveren % 1,40.
BELÇİKA	İş kazaları sigorta kolu için anlaşmalı sigorta kuruluşlarınca düzenlenen sözleşmeye göre tespit edilen primler veya sigorta primi, ihtiyaca göre toplu primden pay ayrılır.
BİRLEŞİK KRALLIK	Devlet, vergi yoluyla finanse eder.
DANİMARKA	Riske göre değişmek üzere işverence ödenen primlerle finanse edilir.
FİNLANDİYA	Riske göre değişmek üzere işverence ödenen sigorta primleri ile finanse edilir.
FRANSA	÷lkede ve mevcut işyerlerinde çalışan sigortalı sayısına ve risklerin önemine göre toplu, bireysel veya karma tarife üzerinden prim ödenir. Prim ücret toplamına dayanır. Prim miktarı ortalama % 2,3 olup işverence ödenir.

HOLLANDA	Özel olarak iş kazaları ve meslek hastalıkları sigortası yoktur. Bu riskler hastalık sigortası kapsamında olup sağlık yardımları ve para yardımları hastalık sigortasından, malûllükle sonuçlanan iş kazası ve meslek hastalığı iş göremezlik ödenekleri iş göremezlik sigortasından ve ölüm halinde ölüm sigortasından sağlanır.
İRLANDA	Toplu prime dâhildir.
İSPANYA	Her mesleki faaliyet, sanayi kesimi, yapılan görev ve işin tehlike derecesi nazara alınarak Hükümet Kararnamesi ile tespit edilen tarife uygulanır. Ödeme işverenin sorumluluğundadır.
İSVEÇ	İşveren % 1,38, bağımsız çalışan % 1,38 oranında prim öder.

Kaynak: Ekdemir, 2005

Tarım sektörü iş kazası ve meslek hastalığının oluşumuna yatkın bir sektördür. Yanlış tarım ilacı kullanımı, sağlıksız beslenme ve yaşam şartları, tarım makineleriyle çalışırken uğranılan kazalar başlıca kaza ve hastalık sebepleridir. Sakatlık, yaralanma veya ölümle sonuçlanan kazaları azaltmak için önce tarımsal üretim ve mekanizasyon konusunda çiftçilere sıklıkla eğitim verilmesi gerekir. Çiftçinin ve tarım işçisinin bilinçlenmesi, iş kazası ve meslek hastalığı sigorta giderlerini de düşürecektir. Sosyal güvenlik kuruluşlarının giderlerinin azalması ilgili kişilere veya aile bireylerine hastalık, sakatlık ve ölüm hallerinde daha fazla yardım yapılmasına yol açabilecektir. İş kazaları ve meslek hastalıkları primleri Avrupa Birliği ülkelerinde genellikle işçi-işveren-devlet üçgeninde finanse edilir. Üç kesimin de finansmana katkısı sağlanmaktadır. Fakat iş kazaları ve meslek hastalıkları sigortasında genelde işverenin sorumlu olduğu kabul edildiği için primlerin yükünü işveren çeker (Çizelge 2.13). Türkiye’de de durum aynıdır. Ancak, kayıt dışılığın yüksek olması, işverenin işçiyi düşük ücretle çalıştırmış gibi göstermesi (SGK’ya bu şekilde beyanda bulunulması) sebepleriyle prim gelirleri yetersiz kalmaktadır.

Bu genel tanıtımdan sonra sosyal güvenlik konusunda dikkat çeken ve Türkiye için faydalı olabilecek bazı Avrupa Birliği ülkeleri ele alınarak inceleme konusu yapılmıştır.

2.5.2. Almanya

1850’li yıllarda Almanya’da işçiler ağırlaşan yaşam koşullarını hafifletmek amacıyla bir araya gelerek “Fenik Kasaları” oluşturmuştur. Sosyal sorumluluğu yüksek bazı işverenler de yardım kasaları kurarak işletme içi sosyal politika uygulamasına başlamıştır. Ayrıca, işçi sendikaları üyeleri için sandıklar tesis etmişlerdir. Alman Devleti tarafından 1881 yılında kasalara resmîyet kazandırılmıştır. Almanya Başbakanı Bismark 17 Kasım 1881’de mecliste

yaptığı konuşmada Rusya'dan gelen sosyalizme karşı önlem olarak sosyal sigorta sistemini açıklamıştır. Bismark konuşmasında, kasaların yönetiminde devletin hiç bulunmamasına karşın, alınan tedbirlerin sosyalist karakterli olduğunu ifade etmiştir. Bu dönemde her risk için ve her yörede çok sayıda sandık mevcut idi. Ülkede tek bir sigorta kurumu oluşturulması düşüncesi ortaya atıldı ise de benimsenmedi. Ancak Almanya'da 1934-1951 arası Führer (kurumların tek elden yönetimi) ilkesi uygulandı. Bu ülkede halen sandıkta çokluk ve mevzuatta teklik ilkesi geçerlidir. Birer sosyal parlamento olarak adlandırılan kasalar hastalık (270 adet), kaza (36 adet), maluliyet, yaşlılık ve ölüm (17 adet) riskleri için ayrı ayrı kurulmuşlardır. Kasalar işçi ve işveren temsilcileri tarafından yönetilmekte, devlet sadece denetim görevini yerine getirmektedir. Özerklik sosyal demokrasinin, sosyal barışın bir gereği olarak görülmekte, hiçbir devlet kurumu sorunların çözümünde halkın kendi gücü kadar etkili olamayacağı fikri kabul edilmektedir (Sözer 2006).

Almanya'da ücretli çalışanlar, mesleki eğitimde bulunanlar, emekliler, işsizler, yüksek öğrenimdeki öğrenciler, çiftçiler, çiftliklerdeki ücretsiz aile çalışanları, artistler, yazarlar ve bu kişilerin bakmakla yükümlü buldukları kişiler, sağlık sigortasının kapsamındadır. Sağlık sigortasından yararlanmak için belirli bir süre çalışmış olma koşulu yoktur. Sağlık yardımlarından yararlanmada bir azami süre de bulunmamaktadır. Sigortalı, tedavi sürecinde doktor giderlerine katkıda bulunmamaktadır. Yalnızca, tedavinin parçası olarak masaj, banyo veya fizik tedavi gibi uygulamalarda giderlerin yüzde 15'i hastadan alınmaktadır. Hastanın evde bakılması durumunda bakıcı veya para yardımı yapılmaktadır.

İşçinin hastalanması durumunda, işveren, 6 haftaya kadar işçinin ücretini tam olarak öder. Daha sonraki dönemde ise, işçinin ücretinin yüzde 70-90'ı oranında bir hastalık parası ödenmektedir. Bu ödeme, aynı hastalık için, üç yıllık dönemde 78 haftayla sınırlandırılmıştır.

Analık sigortasından sigortalı kadın ile sigortalı erkeğin eşi veya kızları yararlanabilmektedir. Hastanın doğum öncesi bakımları, doğumu, doğum sonrası evde bakımı, gerekli ilaçlar ve araçlar, sigorta tarafından karşılanmaktadır. Analık izni, doğumdan önce 6 hafta, doğumdan sonra 8 haftadır. Bu süre içinde doğum yapan kadın işçinin geçici iş göremezlik ödeneği ile işyerinden aldığı net ücret arasındaki fark, yasa gereği, işverence karşılanmaktadır.

Almanya'da herkesin yararlanabildiği ve vergilerle finanse edilen çocuk yardımı uygulaması vardır. Normal olarak 18 yaşın altındaki çocuklar için bu yardım verilmektedir. Almanya'da yine herkesin yararlanabildiği ve vergilerle finanse edilen çocuk yetiştirme yardımı uygulaması vardır. Çocuğun doğumundan sonraki ilk 24 aylık dönemde her ay ödenmektedir.

Herkesin belirli bir yaşam standardını sağlayabilmesi için, ihtiyaç içinde olanlara “sosyal yardım” adı altında para ödenmektedir. Bu ödemenin süresi yoktur; ihtiyaç durumu devam ettiği sürece ödeme yapılmaktadır. Almanya’da ikamet eden Alman vatandaşları ve tüm Avrupa Birliği ülkeleri vatandaşları, siyasi sığınma hakkı tanınanlar ve bazı yabancılar bu haktan yararlanabilmektedir. Başka ülkelerde ikamet eden Almanlar ancak belirli koşulları yerine getirmeleri durumunda bu parayı alabilmektedir. Sosyal yardımı alabilmek için herhangi bir yaş koşulu yoktur. Almanya’da bazı eyaletlerde görme engellilere de aylık yardım yapılmaktadır.

Almanya’da 1970’li yıllardan itibaren, dağınık olan mevzuat birleştirilmeye başlanmış ve “Sosyal Güvenlik Kitabı”(SGB) oluşturulmuştur. SGB’nin tamamı 2005 yılı itibariyle 12 bölümden oluşmaktadır. SGB henüz tam olarak tamamlanamadığı için, SGB’nin kapsamında olmayan ancak sosyal güvenlik yasaları olarak mevzuatta yer alan yasalar bulunmaktadır. Örneğin, Çiftçilerin Emeklilik Sigortası Kanunu, Çiftçilerin Hastalık Sigortası Kanunu ve Federal Çocuk Parası Yasası gibi (**Hekimler 2006**).

Almanya’ya sosyal güvencesini sağlamadan herhangi bir yabancıya girişine izin verilmemektedir. Önce sosyal güvenliğini garanti edecek bir paranın Alman devletine beyanı gerekir, sonra ülkeye giriş vizesi verilmektedir.

Almanya’da 19.yy’ın ortalarında “fabrikalar” kendi hastalık kasalarını kurmuşlardır.

Almanya’da üniversite öğrencileri, emekliler, emeklilik başvurusunda bulunanlar, çiftçiler, sanatçılar işsizlik yardımından faydalanırlar, ki bu kişiler hastalık sigortasının da kapsamına dâhil edilmektedirler (**Hekimler 2006**).

İş Kazaları ve Meslek Hastalıkları Sigortası Kurumu: Sigortalı, istihdam edildiği meslek kolu ile ilgili İş Kazaları ve Meslek Hastalıkları Sigortası Kuruluşuna üye olur.

Malullük-Yaşlılık-Ölüm Sigortası Kurumları: Malullük, yaşlılık ve ölüm sigortası ile ilgili kuruluşlardan birinde sigortalı olmak mevzuat gereğidir. Bu kuruluşlar şunlardır:

- Eyalet Sigorta Kurumları,
- Müstahdemler Federal Malullük-Yaşlılık-Ölüm Sigorta Kurumu,
- Madenciler Federal Sosyal Sigorta Kurumu,
- Gemi Adamları Sosyal Sigorta Kurumu,
- Demiryolu Çalışanları Malullük-Yaşlılık-Ölüm Sigortası Kurumu,
- Tarım Kesimi Çalışanları Malullük-Yaşlılık-Ölüm Sigortası Kurumu.

İşsizlik Sigortası: İşsizlik sigortası ve aile yardımları için Federal Çalışma Kurumu yetkilidir.

Tarımda kendi hesabına çalışanlar için ise Almanya'daki sistemin özellikleri şöyledir: Almanya'da bağımsız çalışanları ilgilendiren temel ilkelere göre tarımda bağımsız çalışanlarla ilgili sosyal koruma rejimleri (aile yardımları, balıkçılık ve arıcılık sektörlerine ilişkin yardımlar dâhil) tarım dışı alanda bağımsız çalışanlara uygulanan özel rejimlerden farklıdır: Tarım bağımsız çalışanlarını ilgilendiren sosyal güvenlik kollarının çoğu kendine özgü kuralları bulunan özerk rejimler kapsamında işlem görür.

Finansman:

- Sağlık yardımları (hastalık ve analık) federal bütçe fonundan % 53 oranında ayrılan devlet katılımı ve % 47 oranında primlerle,
- Malûllük, yaşlılık ve ölüm riskleri % 70 vergi ile, % 30 oranında sabit miktarlı primlerle,
- İş kazaları ve meslek hastalıkları riskleri ise % 51,81 oranında primlerle, % 7,48 oranında vergi ile, % 10,71 oranında diğer kaynaklardan sağlanan paylarla sağlanmaktadır.

Primler işletmenin mülkiyet alanına ve üretim durumuna göre kademelendirilir. Aile yardımları vergi ile finanse edilir. Primlerin değerlendirilmesinde risklere ayrılan dilimler tarım işi yapanların arazi değerlerine göre hesaplanır.

Hastalık ve Analık Sağlık Yardımları: Bu sigorta kollarına sigortalı olmak zorunludur. Sağlık yardımları genel rejim kurallarına uygun olarak sağlanır. Analık halinde evlerde ve işletmelerde yapılan yardımlar finansmana tabi değildir.

Uzun Süreli Yardımlar: Sosyal bağımlılık sigortasına tabi olmak zorunlu hastalık sigortasına tabi herkes için, hatta özel bir sigorta kuruluşuna sigortalı olan kimseler için bazı şartlarla zorunludur.

Tarım bağımsız çalışanları için özerk koruma rejimi mevcut değildir.

Malûllük: Zorunlu sigorta koludur. Yardımlar ancak sigortalının tarımsal işletme faaliyetlerini bırakması ve yardımlarda yararlanmaya olanak veren asgari bir staj süresinin bulunması halinde sağlanabilir.

Yaşlılık: Zorunlu sigorta koludur. Bu risk için de yardımlar sigortalının “tarımsal işletme faaliyetlerini bırakması” halinde sağlanabilir. Yaşlılık aylığı alabilmek için asgari sigortalılık süresi 15 yıldır.

Ölüm: Zorunlu sigorta koludur. Bu sigorta koluna ait yardımlar da sigortalının tarımsal işletme faaliyetlerini bırakması halinde sağlanabilir. Ölüm aylığı alınabilmesi için sigortalılık süresi 5 yıldır. Dul erkeğe ve dul kadına sağlanan yardımların miktarı ölen sigortalının sigortalılık süresine göre hesaplanır.

İş Kazaları ve Meslek Hastalıkları: Tarımda bağımsız çalışanların iş kazaları ve meslek hastalıkları risklerine karşı korunmaları genel rejime tabidir. Tarım bağımsız çalışanları iş göremezlik derecesine bağlı olarak değişen maktu bir aylığa hak kazanırlar. Bu aylık emeklilik yaşına kadar ödenir ve her 4 yılda bir yeniden değerlendirilir.

Aile Yardımları: Aile yardımları tarım bağımsız çalışanlarına genel rejim düzenlemelerine göre sağlanır.

İşsizlik: Alman sosyal güvenlik sisteminde özellikle 2003 yılından bu yana önemli değişimler için adımlar atılmaktadır. Bunlardan birisi işsizliğin çözümü için alınan önlemlerdir. Bu önlemlerden dikkat çeken bazıları şöyle sıralayabiliriz:

- Gençler arasında işsizlikle acil müdahale programı: Gençlerin, Federal hükümetin programları sayesinde işe yerleştirilmesini kapsar.
- Meslekte ilerleme önlemleri: İşsizler mesleki eğitimlerini kendileri seçer³. Mesleki kurslara gidenlere sertifika verilerek bilgilerini ilerletmelerine ve iş bulmalarına yardım edilir.
- Uzun süreden beri işsiz olanlara iş bulunmasıdır.

Almanya’da kayıt dışı işçi istihdam edilmesi yasaktır. Kayıt dışı sektör, yabancı kaçak işçi çalıştırılması köruklemektedir. Kaçak işçi çalıştıran işverene 500.000.-EURO’ya kadar para cezası kesilebilmektedir. Kaçak çalışan işçiye ise 5.000.-EURO’ya kadar para cezası kesilebilir. En çok kayıt dışı istihdam inşaat sektörü ve zanaatkarlar arasında görülmektedir (**Ekdemir 2005**).

³ Almanya’da yaşayan işsiz Türkler’in % 80’inin mesleki eğitimden geçmediği tespit edilmiştir.

2.5.3. Belçika

Belçika sosyal güvenlik genel rejimi aşağıdaki sigorta kollarını içerir.

- Hastalık ve analık sigortası,
- İş kazaları ve meslek hastalıkları sigortası,
- Malullük sigortası,
- Yaşlılık sigortası,
- Ölüm ödenekleri ve ölüm aylıkları,
- İşsizlik sigortası,
- Aile yardımları.

Sosyal Güvenliğe Tabi Olma Kuralları: Belçika'da çalışmaya başlanıldığında sigortalının işvereni, sosyal güvenliğe kayıt için gerekli işlemleri yapar. Sigortalı herhangi bir kuruma görünmek veya gitmek zorunda değildir. Belçika'da bir özel rejim, iş kazaları, meslek hastalıkları ve işsizlik riskleri hariç, diğer risklere karşı bütün bağımsız çalışanları korur ve ilgililerin iflasları halinde korumayı sağlayan bir sosyal sigorta kolunu içerir. Belçika'da tarım ve diğer sektörler ayrıma tabi tutulmamıştır.

Finansman: Belçika'da toplu yönetime konu teşkil eden bu özel rejim;

- % 64 oranında primlerle,
- % 35 oranında vergilerle ve
- % 0,3 oranında diğer kaynaklardan finanse edilir.

Hastalık ve Analık Sağlık Yardımları: “ Ağır risklere” karşı sigortalı olmak zorunludur. Aile bireyleri de sigortalıdır. Yardımlar «yatarak tedavileri, hastanelerde verilen ilaç bedellerinin ödenmesini, psikoterapi ve protezleri» kapsar.

Hastalık ve analık para yardımları: Bu yardımlarla ilgili sigortalılık bağımsız çalışanlar için zorunludur. Yardımlardan yararlanma hakkı 6 aylık bir staj süresinden sonra başlar. Bu süre yardımcı eşin analığı halinde 12 aydır. Hastalık ödenekleri için, ayrıca 3 aylık bir bekleme süresi sonunda nakdi ödenek ödenir; ödenek miktarı ilgilinin geçindirmekle yükümlü olduğu kimsesinin bulunup bulunmamasına bağlıdır.

Malûllük: Malûllük sigortası bütün bağımsız çalışanlar için zorunludur. Yardımlar hastalık ödeneklerinin sona erdiği tarihten emekli aylığına hak kazanma yaşına kadar devam eder.

Yaşlılık: Bağımsız çalışanların emekli aylığı rejimi zorunlu sigorta esasına dayanır. Emeklilik yaşı ilke olarak 65 tir. 60 yaşından itibaren “erken emeklilik” mümkün olmakla birlikte her yıl

için % 5 oranında indirim uygulanır. Emekli aylığının miktarı mesleki faaliyet ve bu faaliyet sırasında elde edilen gelirlere bağlıdır.

Ölüm: Zorunlu sigorta aynı zamanda geride kalanları da kapsar. Bu konuda kural şudur: Bir bağımsız çalışanla en az 1 yıl süre ile evli olan eş 45 yaşından itibaren dul aylığına hak kazanır. Aylık ölen kimse sağlığında emekli aylığına hak kazansaydı ne miktar aylık alacak idiyse onun % 80'ine eşittir. Yardım geride kalan eşe yeniden evleninceye kadar yaşam boyunca ödenir.

İş kazaları ve meslek hastalıkları: Bağımsız çalışanlar için bu sigorta kollarına ilişkin koruma sistemi yoktur.

Aile yardımları: Bütün bağımsız çalışanlar için zorunlu sigorta esasına dayanan özel rejim aile yardımlarını da içerir. Yardım yaşa göre değişen düzenli bir maktu ödeme ile doğum ve evlatlık edinme ile ilgili tek maktu bir yardımdan ibarettir. Yetimler, sakat çocuklar ve malûl çocuklar için özel miktarlar öngörülmüştür.

İşsizlik: Bağımsız çalışanlar için işsizlik sigortası uygulanmaz.

İflas Halinde Sosyal Sigorta: İflas halinde sosyal sigorta iflas etmiş olan ticari faaliyet erbabına veya ticari faaliyetle ilgisi olmayan bağımsız çalışanlardan borçları için kabul edilebilir bir ödeme planı düzenleyenlere 2 ay süreli bir mali yardımdan ve çeşitli koşulların yerine getirilmiş olması kaydıyla 4 hafta süre ile bir güvenceli miktardan yararlanma olanağı sağlar (**Ekdemir 2005**).

2.5.4. Danimarka

Danimarka'da birçok aile yardımı ve destekler ile ailelere yardım edilmektedir. Bu aile yardımları "Sosyal yardım ve Eşit Haklar Bakanlığı" tarafından mahalli idarelerce yönetilmektedir (**European Comission 2006**).

Danimarka'da sosyal güvenlik genel rejiminde bağımsız çalışanlar dâhil bütün ücretlilere aşağıdaki yardımlar sağlanır:

Sağlık yardımları, yatarak tedavi, analık yardımları, hastalık günlük ödenekleri ve işe alıştırma yardımları ile;

- İş kazaları ve meslek hastalıkları ödenekleri ,
- Erken aylık, genel aylık ve ek aylık
- Ölüm ödeneği ,
- İşsizlik günlük ödeneği ,
- Aile yardımları ,

- Belli koşullarda gelir yetersizliği bulunanlara sosyal yardım'lardan ibarettir.

Sosyal güvenlik sistemi dışında çeşitli sektörlerde çalışanların üye oldukları özel mahiyetteki ek emeklilik sandıkları bulunmakta olup, bu sandıklar ücretli çalışanların büyük bir kısmını kapsamaktadır.

Primler: 1993 yılına kadar, Danimarka sosyal güvenlik sisteminin büyük bir kısmı devlet bütçesi ile finanse edilmiştir. Sosyal güvenlik primleri ancak 1.Ocak.1994 tarihinde getirilmiştir. O zamandan beri, ücretli çalışanlar ve ücretsiz çalışanlar üç istihdam sandığına prim ödemektedirler. İşverenler 1997 yılında prim ödemeye başlamışlardır.

Danimarka'da 1 Ocak 2000 tarihinden itibaren "işverenler için sosyal güvenlik primi ödeme zorunluluğu kaldırılmıştır". Ödenen primlerle sağlanan yardımlardan yararlanma hakkı arasında bir bağlantı söz konusu değildir. İstihdam sandıklarına ilişkin primler sadece vergi yolu ile finanse edilen bazı yardımların karşılanmasında yeni bir usul olarak uygulama konusu olmaktadır.

Kısmi emeklilik: Kısmi emeklilik ile ilgili olarak 1/Temmuz/1999 tarihinde yürürlüğe giren düzenlemeler ise şöyledir:

Kısmi emeklilik ile ilgili düzenlemeler 1/Temmuz/1999 tarihinde veya izleyen tarihlerde 60 yaşını dolduracak kimselerden söz etmektedirler. 1/Temmuz/1999 tarihinden önce 60 yaşını dolduranlar eski uygulamaya tabi tutulacaklardır.

Kısmi emeklilik için son 24 ay zarfında haftada ortalama 30 saat çalışmış olma koşulu getirilmiştir.

Danimarka'da sosyal koruma sistemi ulusal sigorta ilkesine dayanır. Kapsama giren kimseler sosyal konumlarına göre tanımlanmaz. Genel rejim, ücretliler kesimi ile bağımsız çalışanlar kesimi arasında ilke olarak fark gözetmez. Bu nedenle, tarımda bağımsız çalışanlar, tarım dışı bağımsızlar gibi, genel rejimin sosyal koruma kurallarına tabidir. Diğer kurallar ise şu başlıklar altında incelenir:

Finansman: Tarımda bağımsız çalışanlar ve tarım dışı bağımsız çalışanlar için finansman genel rejim kurallarına göre sağlanır.

Hastalık ve analık sağlık yardımları: Yardımlardan yararlanmada tek şart Danimarka' da oturma ile ilgilidir. Bu şart yerine getirildiğinde bağımsız çalışanlar rejiminden genel rejimde uygulanan kurallar dâhilinde yararlanır.

Hastalık ve analık Para yardımları: Bağımsız çalışanlar ve bunların yardımcı eşleri hastalık ödenekleri için de genel rejimle bütünleşmişlerdir. Analık yardımlarının tahsisi için diğer yardımlarda olduğu gibi Danimarka'da oturmak yeterlidir. Bu nedenle, bağımsız çalışanlar, ücretlilerle aynı yardımlara hak kazanırlar.

Malûllük: Malûllük sigortası yardımlarından yararlanmada Danimarka'da oturmak ve Danimarka vatandaşı olmak tek koşuldur, ilke olarak, aynı kurallar bağımsız çalışanlar ve ücretliler için de geçerlidir.

Yaşlılık: Oturma ve vatandaşlıkla ilgili koşul burada da bağımsız çalışanlar ve ücretliler için farklı bir uygulamayı gerektirmez. Bu nedenle, bağımsız çalışanlar aynı koruma sisteminden yararlanırlar, bu durum kısmi aylıkla ilgili bazı düzenlemeler için de geçerlidir.

Bağımsız çalışanlar bu rejimden ancak asgari 3 yıl süre ile prim ödedikleri ücretli bir faaliyet icra etmişlerse yararlanabilirler, isterlerse isteğe bağlı sigortalı olarak sigortalılıklarını devam ettirebilme seçeneğini kullanabilirler.

Ölüm: Danimarka'da oturan her Danimarka vatandaşı ulusal sigorta sistemine tabi olduğundan ölüm aylığından yararlanma konusunda özel kurallar mevcut değildir.

İş kazaları ve meslek hastalıkları: Bu sigorta kolları bağımsız çalışanlara yalnız balıkçılık ve denizcilik sektörlerinde çalışmaları halinde uygulanır.

Aile yardımları: Bu sigorta kolu hem bağımsız çalışanlara hem de ücretlilere uygulanır.

İşsizlik: İşsizlik sigortası isteğe bağlıdır. Bağımsız çalışanların kendileriyle ilgili özel işsizlik sandıkları vardır. Bağımsız çalışanlar işsizlik yardımlardan ücretlilerle aynı haklara sahip olarak ancak 4 haftalık bir bekleme süresi ile yararlanabilirler (**Ekdemir 2005**).

2.5.5. Fransa

Bu ülkede sosyal sigortalara ilişkin derli toplu yasal düzenlemelere 1928 den sonra başlanabilmişse de Fransız sosyal güvenlik sisteminin temelleri 1945 tarihli reform yasasıyla atılmıştır. Bu yasa özellikle aile ödeneklerine önem vermiştir.

Sosyal Güvenliğin Organizasyonu başlığını taşıyan bu yasa sosyal güvenlik rejimlerini esas itibarıyla iki ayakta toplamaktadır. Bunlar genel veya temel rejim ve tamamlayıcı rejimlerdir. Bunların dışında kalanlar ise diğer yasal rejimleri oluşturur.

Genel rejimin yönetimi yerel bölgesel ve ulusal düzeydeki sandıklarca (ca-isse nationale) sağlanmakta ve hastalık, analık, sakatlık, yaşlılık, ölüm ve dulluk sigortalarını kapsamaktadır. Bireyler sandık seçme serbestisine sahiptirler. Finansmanı işçi ve işverenlerden alınan vergilerle tüm gelir vergisi mükelleflerinden alınan % 1.1 oranında sosyal katılım vergisinden sağlanır. Primsiz sosyal güvenlik rejimi içinde ise analık ve özel yaşlılık yardımları yer alır. Genel rejim içinde yer alan bir başka sosyal yardım da aile ödenekleridir. Fransız sosyal güvenlik sistemi içinde önemli bir yer tutan ve oldukça cömertçe ve karşılıksız yapılan bu ödemelerle ailelere, çocukların eğitimlerine, sakatlara yardım yapılır,

lojman parası verilir. Çocuk ve eğitim yardımları okula gidiyorsa 16 yaşın doldurulmasına kadar devam eder.

Diğer yasal sosyal güvenlik rejimleri ise sanayici, tüccar, esnaf, sanatkâr, serbest meslek erbabı, tarım işçileri, tarımda bağımsız çalışanları ve madencileri kapsayan programlardır.

Tamamlayıcı emeklilik rejimleri ise başlangıçta toplu iş sözleşmeleri ile isteğe bağlı olarak kurulmuş 29.12.1972 tarihli bir yasa ile zorunlu hale getirilmiştir. Bunlar ek sosyal güvenlik sandıkları olup işçi ve işverenlerin katkılarıyla finanse edilir. Tamamlayıcı emeklilik rejimleri iki büyük federasyon içinde (ARRCO ve AGIRC) toplanmıştır. Mavi yakalı (üretimde çalışan) işçiler ARRCO, yönetim kademesindeki işçiler ise AGIRC bünyesinde örgütlenmişlerdir.

Fransa'da primlere dayalı rejim içinde hastalık, analık, sakatlık, iş kazası ve meslek hastalığı, yaşlılık, işsizlik ve ölüm sigortaları yürürlüktedir.

Sosyal güvenliğe tabi olma: Fransa'da ücretli olarak bir mesleki faaliyet icra etmeye başlayan kişiler için sosyal güvenliğe tabi olma işlemlerini işverenler yerine getirir. Sosyal güvenlik kurumu bunlara birer Sicil Kartı verir.

Primler: Primler genellikle diğer ülkelerde olduğu gibi işveren tarafından ücretlinin kazancı üzerinden kesilir ve primleri tahsil eden kuruluşa yatırılır.

Fransa'da Devlet, bölge, vilayet ve kamu kurumlarında çalışan memurlar, demiryollarına çalışanlar, belediyelerde çalışan personel ve sosyal güvenlik kuruluşlarında çalışan personelin ücret karşılığı özel bir işte çalışmaları veya özel bir iş icra etmeleri yasaktır. Kamu görevlisi iki iş birden yapamaz. Bu kuralları ihlal edenlere “**gizli çalışan**” denilir. Gizli çalışma tamamen yasaklanmıştır. Bunu yanında, bilinçli olarak yükümlülüklerini yerine getirmekten kaçınan örneğin, işverenin bilerek işletme siciline kaydını yaptırmaması her türlü özel ve tüzel kişi tarafından üretim, dönüştürme, tamir veya hizmet sunumu faaliyetinin gelir getirme amacıyla icrasının gizlenmesi “gizli çalışma” olarak nitelendirilir. Bu tip kayıplara yol açan işçi ve işverenler tüm kamu görevlileri tarafından savcılığa verilebilir. Aycıca, Sosyal Güvenlik Kuruluşları, Tarım Sigortası Sandıkları görevlileri ve Vergi Genel Müdürlüğü görevlileri, isteği ile işveren veya bir bağımsız çalışan tarafından ücretlendirilen herkesi, faaliyetlerinin niteliği, çalışma koşulları ve aynı yardımlar da dâhil olmak üzere ücret miktarları hakkında “Sorguya Çekebilirler”. Anılan tüm birimler gizli çalışanlarla ilgili bütün bilgi ve belgeleri birbirlerine ulaştırmakla görevlidirler.

Kayıt dışı yani, Fransız tabiriyle **gizli çalışan** işçinin iş ilişkisinin sona ermesi halinde 6 aylık ücreti tutarında tazminat alma hakkı vardır. Bu durum kaçak işçi çalıştırmaktan işvereni caydırmak için düzenlenmiştir.

Kayıt dışı istihdama yol açan hatta teşvik eden veya karışanlar dahi cezalandırılır. Bu kişilere 2 yıl hapis ve 30.000.-EURO para cezası hükmedilir. Tüzel kişilere ise 150.000.-EURO'ya kadar ceza kesilebilir.

Fransa'da işçi çalıştıranlara önemli sorumluluklar yüklenir. Bunlardan en önemlileri şöyledir:

- . Hazineye veya sosyal güvenlik kuruluşlarına ödenmesi gereken primlerden sorumluluk,
- . Gerekirse yararlanılan kamu yardımlarını iadesi sorumluluğu,
- . Ücret, tazminat ve diğer yükümlülüklerin ödenmesinden sorumluluk olarak belirtilebilir.

Bağımsız çalışanların sosyal korunması özel düzenlemelere konu teşkil eder. Tarım bağımsız çalışanları tarım rejimine tabi olup Tarım Sosyal Dayanışma Sandığına kendilerini sigortalı olarak kaydettirirler, hastalık sigortası için bağımsız çalışanlar rejimini yönetmeye yetkili sigorta kuruluşlarından birini seçmekte serbesttirler. Tarım dışı bağımsız çalışanlar aynı özerk, hastalık / analık sigortası rejimine tabidirler. Malullük, yaşlılık, sigortalılık konusunda zanaatkârlar için bir özerk rejim ve ticari meslek erbabı için ayrı bir özerk rejim mevcuttur.

Finansman: Fransa'da işletme amirliği rejimine işletme ortakları ve işletmeye katılan aile bireyleri zorunlu olarak tabidirler. Şu kadar ki, tarımsal işletme veya işyerinin en azından sigortaya tabi olma eşğine eşit düzeyde önemi vardır. İşletmeci primleri mesleki gelir üzerinden hesaplanır. Uygulanan oranlar şöyledir:

- * AMEXA (hastalık, malullük, analık) : Yıllık sosyal güvenlik tabanının 6 katı ile sınırlı olarak % 8,13;
- * Yaşlılık Sigortası: Sosyal Güvenlik tavanı ile sınırlı olarak % 8,44 artı % 3,20, mesleki gelir üzerinden % 1,29;
- * Dulluk Sigortası: Mesleki gelir üzerinden % 0,10;
- * Aile Ödenekleri: Mesleki gelir üzerinden % 4,36'dır.

Hastalık ve analık sağlık yardımları: Sağlık yardımları giderlerinin iadesi söz konusudur. Sigortalının katılımı hekim ücretleri için % 30, yatarak tedavilerde % 20, analık hallerinde % 0 dır.

Hastalık ve analık para yardımları: Hastalık sigortası uygulamasında günlük ödenek söz konusu değildir. Analık halinde, işletme çalışmalarından çiftçilik hizmetlerinin yerine

getirilmesinde yapılan giderleri karşılamak üzere asgari 7 gün ile azami 56 gün veya bazı şartlarla 98 gün arasında ikâme ödeneği ödenir.

Malûllük: Malûllük aylığı talebinde bulunabilmek için, sigortalı 60 yaşın altında olmalı, tarımsal bir mesleki faaliyeti tamamen icra edebilecek durumda bulunmamalı veya çalışma gücünü 2/3 oranında azaltan bir malullüğe sahip olunmalıdır.

Yaşlılık: Yaşlılık aylıkları 60 yaşından itibaren 1 yıllık sigortalılık süresi koşulu ile sağlanabilmektedir.

Ölüm: Ölüm yardımından yararlanabilmek için, geride kalan eşin en az 55 yaşında olması, ölen sigortalı ile en az 2 yıllık evlilik süresinin bulunması koşuldur. Ölen sigortalının da ölüm tarihi itibariyle emekli aylığına hak kazanmış veya hak kazanabilecek durumda olması veya en az 3 aylık sigortalılık süresinin bulunması gerekir.

İş kazaları ve meslek hastalıkları: Tarım işletmecileri mesleki kazalar ile özel yaşam kazaları bakımından ve meslek hastalıkları yönünden anılan sigorta kollarına kaydolmak zorundadırlar. Bu sigortalar, ilgililerin herhangi bir katılımı söz konusu olmaksızın, kaza veya meslek hastalığı halinde ilaç ve tıbbi tedavi giderlerini, tıbbi cihaz giderlerini fonksiyonel işe alıştırma giderlerini karşılar.

Aile yardımları: Tarım işletmecilerine ilişkin aile yardımları genel rejim kuralları ile aynı kapsam ve koşullarla sağlanır ve Tarım Sosyal Dayanışma Sandıkları tarafından yönetilir.

İşsizlik: Tarım bağımsız çalışanları için özel sosyal koruma rejimi yoktur (**Ekdemir 2005**).

2.5.6. İngiltere

İngiltere’de de ilk yardım sandıkları işçi sendikaları tarafından kurulmuş üyelerini iş kazası, hastalık, ölüm risklerine karşı koruma altına almıştır. Bu ülkede başlangıçta Almanya’dan esinlenilerek sosyal sigorta prensibinden yola çıkmıştır. Daha sonra ise, “Beveridge Raporu” doğrultusunda sosyal sigorta uygulamasından halk sigortası ve devletçe bakım modeline geçilmiştir. Halk sigortasında çalışanlar için kurulmuş sigorta kurumları mevcut değildir. Sosyal Güvenlik Bakanlığı tüm çalışanlara ve çalışmayanlara, maktu prim karşılığı hastalık, sakatlık, analık, dul kalma ve yaşlılık hallerinde maktu parasal edimler sunmaktadır.

Sağlık hizmetleri ise sigorta kavramının dışında tutulmuştur. Tüm fertler devlet tarafından sunulan ve vergilerle finanse edilen bedava sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkına sahiptirler. Hizmet sunumundan Sağlık Departmanı sorumlu olup, bölgelere ve ayrıca

bölgeler içinde de yörelere göre teşkilatlanmıştır. Sistemde aile hekimleri önemli görevler üstlenmişlerdir (**Sözer 2006**).

Birleşik Krallık (İngiltere) sosyal güvenlik sistemi aşağıdaki rejimleri içerir:

Primli Rejim: Ulusal Sigorta (hastalık, analık, kısa süreli işsizlik, yaşlılık, dulluk, emeklilik) gibi riskler için ulusal yardım sağlanır. Sigortalılar bu yardımlara ulusal sigortaya prim ödeyerek hak kazanır.

Primsiz Rejim: Bazı sakat kimseler ve bunlara bakanlar ile gelir desteği ve kira yardımı olarak uygulanır ve bu sigorta kolları için genel bütçesinden ayrılan ödenekler kullanılır. Ayrıca çocuk yardımları da bu primsiz rejime dâhildir. Buna göre, çocuklar için para yardımı sağlanır ve ilgili kişinin malvarlığına bakılmaz.

Ulusal Sağlık Servisi;

- Sağlık yardımları, diş ve gözle ilgili yardımlar olup Birleşik Krallıkta oturan herkes ücretsiz olarak yararlanır. Büyük Britanya’da ve Kuzey İrlanda’da herkesin normal olarak başvurabileceği servisler söz konusudur ve Sağlık Bakanlığı kapsamında genel bütçeden ayrılan ödeneklerle bu hizmetler yerine getirilir.

Ulusal Sigorta İle İlgili Primler: Beş gruba ayrılır:

Sınıf 1 Primi: Haftalık kazancı belli bir miktarı aşan çalışanın belli bir tavana kadar ki ücretinden yüzde olarak ödediği primlerdir.

Sınıf 1A Primi: İşverenin çalışanına özel hizmet arabası tahsis etmesi durumunda araba bedeline ve sağladığı yakıtı göre ödemesi gereken primdir.

Sınıf 2 Primi: Bağımsız çalışan sıfatını taşıyan kimselerin ödedikleri primlerdir. Prim oranı tekdüzedir. İlgilinin kazancı belirli bir tavanı aşması halinde haftalık sabit bir miktar olarak ödedikleri primdir.

Sınıf 3 Primi: Durumu Sınıf 1 ve Sınıf 2 primlerini ödemeye müsait olmayanların isteğe bağlı olarak haftalık sabit bir rakam üzerinden ödedikleri primdir.

Sınıf 4 Primi: Kendi adına çalışanlardan yıllık net kazancı belli bir rakamı aşan, belli bir tavana kadar ki bölümden Sınıf 2 primine ilaveten yüzde hesabıyla ödedikleri primdir. Sosyal güvenlik primlerinin tamamı “Gelir Vergisi Kurumu” tarafından tahsil edilmektedir.

Yardımlar: Ulusal sigortanın sağladığı para yardımları primlere bağlıdır. Yardım talebinde bulunmadan önce ilgili kimse bir miktar prim ödemek zorundadır. Bununla birlikte göz ve diş tedavileri dâhil sağlık yardımlarından yararlanma hakkı ulusal sigortaya prim ödenmesini gerektirmez. Bu durum, Büyük Britanya’da oturanlar için Ulusal Sağlık Servisi, Kuzey İrlanda’da oturanlar için Sağlık Servisi tarafında tanınır.

İşverenin sosyal güvenliğe katkısı % 10 gibi küçük bir rakam olmasına karşın yine de bazı işverenlerce kanunlar istismar edilmektedir. İngiltere'ye gelen göçmenler genelde geçici olarak gelmelerine rağmen, sonradan uzun süreli kalmak istemeleri, onları kaçak işlerde çalışmaya itebilmektedir. Genelde nitelik aranmayan işlerde kaçak çalışma yaygındır. Kayıt dışı istihdam genellikle denetimin az olduğu inşaat işyerlerinde ve ev işlerinde görülmektedir. En yoğun olduğu sektör ise tarım sektörüdür. Tarımda çalışan işçilerin 1/3'ünün kaçak işçi olduğu tahmin edilmektedir.

Bir okula kayıt olup tam zamanlı işlerde kaçak olarak çalışan öğrenciler de kayıt dışı sayılır. Ayrıca kısmi zamanlı çocuk çalıştırılmasına ilişkin kanunların askıda kalması da kayıt dışı istihdamı besleyen bir etkidir.

Sosyal koruma genel rejimi aynı zamanda bütün bağımsız çalışanları da kapsar. Bazı düzenlemelerde bu kimseler için özel hükümler bulunması sosyal güvenlik yönünden sözü edilen genel rejim dışında uygulama yapılması sonucunu doğurmaz.

Tarımda ve tarım dışı alanda bağımsız çalışanlara ilişkin diğer kurallar aşağıda verilmiştir:

Finansman: Ücretlilerin aksine, bağımsız çalışanlar üç gelir dilimine göre sosyal prim öderler:

Yıllık kazançları belli bir oranın altında olan bağımsız çalışanlar talepleri halinde zorunlu prim ödemekten muaf tutulabilirler;

Yıllık kazançları sınırın üstünde olanlar haftada belli bir tutarda sabit bir prim öderler;

Yıllık kazançları yüksek olanlar gelir durumlarına bağlı olarak ayrıca %7 oranında prim öderler.

Hastalık ve analık sağlık yardımları: Ulusal Sağlık Sevisi tarafından yürütülen hizmetler çerçevesinde bütün vatandaşlar (bağımsız çalışanlar dâhil) bu servisin ilgililerin tıbbi ihtiyaçlarına cevap veren bütün yardımlarından yararlanırlar. Yardımlar parasız olup sosyal prim alınması söz konusu değildir. Başlıca yardım türleri şunlardır: Genel tıbbi yardımlar (genel hekimlerce yazılan reçeteler dâhil), acil hallerde yatarak tedaviler, ilçelerde hemşire hizmetleri, psikiyatrik olaylarda uzman hemşirelerinin hizmetleridir. Bazı ilaçlar ve ortopedik cihazlar için katılım gerekebilir. Bununla birlikte, birçok kişiler gelir durumlarının elverişli olmadığı için örneğin, emekliler gibi ek ödemelerden muaf tutulurlar.

Hastalık ve analık para yardımları: Yardım talep tarihinden önceki iki vergi yılı boyunca yeterli miktarda prim ödemiş olan bağımsız çalışanlar iş göremezlik hallerinde para yardımlarından yararlanma hakkına sahiptirler.

Malûllük: Bağımsız çalışanlara genel rejim kuralları uygulanır.

Yaşlılık: Bağımsız çalışanlar ücretlilere uygulanan koşullarla devletin baz emekli aylığından yararlanmak üzere talepte bulunabilirler.

Ölüm: Bir bağımsız çalışan erkeğin dul eşi ölüm yardımlarına uygulanan rejime uygun olarak, ücretli bir erkeğin dul eşine uygulanan koşullarla maktu bir yardım alabilir (**Ekdemir 2005**).

2.5.7. Yunanistan

Yunanistan'da sosyal güvenlikten sorumlu temel kurum “ IKA” kısa adıyla bilinen Sosyal Sigortalar Kurumudur. Ücretlilerin bir çoğu bu kuruma kayıtlıdır. IKA rejimi daha az kapsamlı bir özel rejime tabi olmayan bütün ücretlileri içerir.

IKA'dan başka memurlar ve kimi ücretli grupları (örneğin banka personeli ve gazeteciler gibi), tarım sigortalıları (OGA) ve bağımsız çalışanlar (TAE) için özel rejimler vardır. Her sigorta kurumunun uyguladığı mevzuat ayrıdır. Sosyal sigorta yardımları, yardımların tahsis koşulları ve yerine getirilmesi gereken işlemler kurumlara göre değişir. IKA sosyal sigorta rejimi şu sigorta kollarını içerir:

Hastalık, analık, yaşlılık, işsizlik sigortası ve aile yardımları konusunda yetkilidir.

Yunanistan'da çalışan bir sigortalı Yunan vatandaşları ile aynı koşullar dâhilinde yardımlardan yararlanır. Aynı şekilde, bir yabancının aile bireyleri de Yunan uyruklu bir kişinin aile bireyleri ile aynı yardımlara hak kazanır.

Yunan sosyal güvenlik sistemi şu yardımları sağlar:

Hastalık ve analık yardımları,

İş kazaları ve meslek hastalıkları yardımları,

Malullük, yaşlılık ve ölüm yardımları,

İşsizlik yardımları,

Aile yardımları'dır.

Sosyal Güvenliğe Tabi Olma: Yunanistan'da çalışmaya başlayan kişinin sosyal güvenliğe, IKA veya başka bir özel rejime kaydını işveren yaptırır. Eğer ilgili kişi IKA'ya kayıtlı ise yerel şubeden DATE kısa adıyla bir sigorta ve prim kartı alır. Bu kartın kurum ve işveren ilişkilerde kolaylık sağlaması bakımından önemle korunmasında yarar vardır.

IKA'ya Ödenen Primler: IKA'ya, alınmakta olan ücretin belirli bir oranı üzerinden prim ödenir. Primler işçi ve işveren payı olarak tahsil edilir. İşveren, primlerin tamamını IKA'ya bizzat öder ve sigortalının ücretinden sadece onun prim payını keser.

Tarımda bağımsız çalışanlarla ilgili rejimden (OGA) yararlanan kimseler; bağımsız tarım işletmecileri (çiftçiler), tarımda ücret karşılığı çalışanlar ve arıcılık ve balıkçılık yapanlardan oluşur. Tarımda çalışan dini cemaatlerin mensupları ihtiyari olarak sigortaya tabi olurlar. Bu rejim aynı zamanda nüfusu 2000'in altında olan kentlerde bağımsız çalışanlara da uygulanır. Şu kadar ki, ücretliler için genel rejim (IKA) ve bağımsız çalışanlar için (OAEE) çerçevesinde çalışanlar istisna teşkil ederler. Rejim zorunlu sigortalılık esasına dayanır, aile bireyleri müşterek sigortalı olup prim ödemezler.

Rejim aşağıdaki yardımları kapsar:

Sağlık yardımları, analık sağlık ve para yardımları, uzun süreli yardımlar, malûllük, yaşlılık ve ölüm yardımları, iş kazaları yardımları. Sosyal Güvenlik Sistemi'nin finansmanı, sigortalı primleri ve devlet katkısı ile karşılanır.

Sağlık yardımları alanında, rejim bütün yardım türlerini; ayakta tedaviler, dış tedavileri, yatarak tedaviler, ilaçlar, protezler ve psikoterapi tedavilerini kapsar. Ancak söz konusu yardımlar, analık dâhil kamu sağlık tesislerinde ve sözleşmeli sağlık kuruluşlarında sağlanır. Hastalık para yardımları tarım işletmecileri rejimine dâhil değildir

Uzun Süreli Yardımlar ise şunlardır:

Malûllük: Tam malûllük halinde aylığa % 50 zam uygulanır. Körlük halinde yaşlılık aylığına zam yapılır. Tek yanlı ve çok yanlı felç halinde de yardım sağlanır.

Aşağıdaki koşullarla malullük aylığı bağlanır:

En az 1 yıl süre ile % 67'nin üstünde iş görmez durumda bulunmak ve 5 yıl prim ödemek gerekir.

Yaşlılık: Aşağıdaki koşullar söz konusudur:

-65 yaşında olmak,

-15 yıl prim ödemek koşulları yerine getirilince yaşlılık aylığı bağlanır.

Ölüm: Geride kalan hak sahibi eşin ve yetimlerin ölüm aylığından yararlanabilmeleri için, aşağıdaki şartların yerine getirilmesi gerekir:

-Ölen eş emekliliğe hak kazanmış olmalıdır;

-Geride kalan eş hiç bir aylık almamalıdır;

-Geride kalan eş tarımla uğraşmalıdır, yetimler 18 yaşından yukarı olmayıp evli olmamalıdır.

İş kazaları ve meslek hastalıkları: İşyerinde kaza halinde, sigortalının malullük aylığı alabilmesi için 1 sigortalılık yılı yeterlidir (**Ekdemir 2005**).

III. BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NE UYUM SÜRECİNDE TÜRK TARIMINDA SOSYAL GÜVENLİK

3.1. Avrupa Birliği Mevzuatı ile Türk Sosyal Güvenlik Mevzuatının Karşılaştırılması

3.1.1. Mevzuat uyumu

Türk ve Avrupa Birliği mevzuatları kıyaslandığında öncelikle üzerinde durulması gereken sorun Avrupa Birliği sosyal şartında ortaya çıkan konulardır. Avrupa Sosyal Şartı'na (ASS) aykırılıklar oluşturan örnekleri şöyle sıralamak mümkündür:

Avrupa Komisyonu'nun ilerleme raporlarından dokuzuncusunun hazırlandığı, son düzenlemeler için belki de TBMM gündeminde bulunan dokuzuncu uyum paketinin çıkarılmasının beklendiği ve bu amaçla da bir ay kadar ertelendiği bir sırada, paketteki önlemlerden Avrupa Konseyi Sosyal Şartlar Sistemine ilişkin ikisi, 27 Eylül 2006 günü parlamentoca kabul edilmiş ve yasaların birkaç gün sonra yayımlanmasıyla da, onay işleminin birincisi tamamlanmıştır. Bunlardan biri, sosyal hakları maddi içerik olarak daha ileri bir düzeyde güvenceye alan Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartının (GGASS'nin); ikincisi de, düzenli hükümet raporlarının incelenmesi temelinde gerçekleştirilen denetim sisteminde değişiklikler getiren 1991 Torino ya da Değişiklik Protokolünün onaylanmasının uygun bulunmasına ilişkin yasalardır.

Komitenin saptadığı ASS'ye aykırılıklar listesi şöyle sıralanmıştır:

Sağlık: Madde 11/1 sağlığa erişme hakkı: Çocuk ölümlerinin çok yüksek olması; sağlığa ayrılan bütçenin çok yetersiz olması, sağlık personelinin ve ekipmanının yetersizliği. Madde 11/3: Hastalıkların önlenmesi: Birçok hastalığa karşı aşılama oranının yetersizliği.

Ayırım gözetmeme (yurttaşlık): Madde 1/2: Bazı istihdam kategorilerinin Türk yurttaşları için saklı tutulması; Madde 12/4: Sosyal güvenlik konusunda işlem eşitliği hakkı: 1) Bir anlaşma ile Türkiye'ye bağlı olmayan ya da uzun erimli riskler için sigorta kapsamında bulunmayan ASS'ye ya da GGASS'ye taraf devletlerin uyrukları; 2) Bu yabancıların işsizlik sigortasına da hakkının bulunmaması. Madde 19/4 ve 19/10: İstihdam ve sendika hakkı konusunda işlem eşitliği hakkı. Yabancıların sendika kurucusu olamaması, mevzuatın Türkiye'deki göçmen işçilerin istihdam konusunda işlem eşitliği hakkını yeterince korumaması, durumun bağımsız çalışanlar için de aynı olması. Madde 19/6 ve 19/10: Ailenin yeniden birleştirilmesi hakkı. 18-21 yaşları arasındaki çocukların, ailelerin birleştirilmesi hakkından yararlanmaması.

Ayrım gözetmeme (cinsiyet): Madde 4/3: Ücret eşitliği hakkı: 1) Ulusal mevzuatın eşit değerde iş için ücret eşitliği ilkesine yer vermemesi; 2) Ücret eşitliği hak isteminde bulunduğu için kötü niyetli olarak işten çıkarılan bir çalışanın hakkı olan mali (maddi) tazminat tutarına getirilen yasal sınırlamaların bu çalışana söz konusu kuralın gerektirdiği etkili başvurudan yoksun bırakabilmesi.

Sosyal Koruma: Madde 12/1: Sosyal güvenlik sisteminin varlığı: 1) Sosyal güvenlik rejimlerinin hiçbirinin işkollarının tümünü kapsamaması; 2) Var olan sosyal güvenlik rejimlerinin halkın anlamlı bir oranını kapsamaması; 3) Aktif nüfusun yüksek bir oranının hiçbir sosyal güvenlik rejimiyle kapsamaması; Madde 13/1: Tüm muhtaç kişilere uygun yardım: Sosyal ve tıbbi yardımın bireysel bir hak olarak tanınmaması; Madde 13/3: Tüm muhtaç kişilere uygun yardım: Sosyal hizmetlerin açık biçimde yetersiz olması; Madde 16: Ailenin sosyal, hukuksal ve ekonomik korunması: Genel bir aile ödenekleri rejiminin bulunmaması.

Çocuklar: Madde 7/9: 15-18 yaşları arasında istihdam koşulları (düzenli tıbbi kontrol). İş yasasının genç işçilerin zorunlu düzenli muayeneleri konusundaki kurallarının ekonominin tüm sektörlerini (özellikle tarım sektörünü) kapsamaması; Madde 7/4: 15-18 yaşları arasında istihdam koşulları (iş süresi). Madde 7/3: Zorunlu öğrenimden tam olarak yararlanma. Zorunlu öğrenim gören çocukların ekonominin bazı sektörlerinde çalıştırılabilmesi; Madde 7/8: 15-18 yaşları arasında istihdam koşulları (gece çalışma yasağı). Gece çalışma yasağının yalnızca sanayi işletmelerinde 18 yaşından küçükler için yasaklanmış olması; Madde 1/4 ve 9: Mesleksel yönlendirme, eğitim ve yeniden uyum hakkı: Yönlendirme hizmetlerinin coğrafi dağılımının yeterli olmaması, 73 ilden yalnızca 6'sında bulunması; Madde 10/4: Eğitim ve öğretim için mali yardım hakkı: Eğitim ve öğretim için mali yardım hakkının yetersiz olması; Madde 17: Ananın ve çocuğun sosyal ve ekonomik korunma hakkı. 1) Aile içinde çocuklara yönelik bedensel şiddetin yasaklanmaması; 2) Cezai sorumluluk yaşının açık biçimde çok düşük olması; 3) Kimi hapis cezalarının asgari süresinin aşırı biçimde uzun olması.

İstihdam: Madde 1/1: Tam istihdam politikası: İstihdamı geliştirmek ve işsizliğe karşı savaşım vermek için yürütülen çabaların yetersiz olması ve kanıtlanamaması; Madde 1/2: Özgürce seçilen iş (ayrım gözetmeme, zorla çalıştırma yasağı vb.). 1) Ticaret Yasasının 1467. maddesinin, gemi kaptanlarına disiplini sürdürmek ve geminin iyi işleyişini sağlamak için güce (kuvvete) başvurma olanağı tanınması; 2) 1402 sayılı Sıkıyönetim Yasasının bazı kurallarının, ASS'nin 31. maddesine göre haklılığı kanıtlanamayan istihdam engellerine yer vermesi; Madde 1/3: Ücretsiz iş bulma hizmetleri: İş bulma hizmetlerinin işverenler için ücretli olması; Madde 4/5: Ücret üzerinden yapılan kesintilerin sınırlandırılması hakkı:

İşçilerin tümü, kendilerini yaşam araçlarından yoksun bırakabilecek ücret üzerinden yapılan kesintilere karşı korumadan yararlanmamaktadır (**Gülmez 2007**).

Konuyla ilgili olan Avrupa Birliği tüzüğü ise 1408/71 sayılı tüzük hükümleridir. 1408/71 Sayılı Tüzüğün 1. maddesinde Tüzükte kullanılan deyimlerin tanımı yapılmıştır. Üye devletler bu tanımları Avrupa Birliği sosyal güvenlik terminolojisi ile koordinasyonu sağlamak üzere ulusal yasalarına aktarmak zorundadır. Durum Türkiye için de aynıdır.

Türk sosyal güvenlik yasalarında “ Sınır Çalışanı, Mevsimlik İşçi, Aile Bireyi, Aile Yardımı, Aile Ödeneği, Ölüm Ödeneği, Sığınmacı, Vatansız” deyimlerinin tanımları yapılmamıştır. Aile Bireyi kavramı genel rejimde müstakil bir maddede “Sigortalının Geçindirmekle Yükümlü olduğu Kimseler” olarak yer almıştır.

Sınır çalışanı ve Mevsimlik işçi deyimleri aynı zamanda iş hukukunu da ilgilendirmektedir. 4857 sayılı İş Kanunu’nda ve sosyal güvenlik yönünden genel rejimi ilgilendiren mevzuatta Tüzüğe göre iyileştirme yapılması gereği vardır.

Öğrenci deyiminin Topluluk hukuku bağlamında kendine özgü tanımı, Türkiye’de 3308 sayılı Çıracılık ve Meslek Eğitimi Kanunu uyarınca mesleki eğitim gören öğrencileri de içine alacak şekilde Topluluk normları ışığında iyileştirilmelidir.

Türkiye’de Ölüm Ödeneği yalnız Memur Rejiminde Ölüm Yardımı Ödeneği olarak işlem görmekte olup, Genel Rejimde ve Bağımsız çalışanlar rejiminde hak sahiplerine ödenen “Cenaze gideri” karşılığı ibaresi Ölüm Ödeneği olarak algılanmaktadır. Oysa Topluluk hukukunda ve üye ülkelerde ölüm ödeneği hak sahiplerine ödenir, Cenaze parası ise cenazeyi kaldıran gerçek veya tüzel kişilere ödenir.

Toplulukta diğer adı ile Çocuk Parası olarak da adlandırılan Aile ödeneği Türkiye’de Memur rejimi dışında, Özellikle Genel Rejimde Toplu Sözleşmelerle sağlandığından ulusal uygulama Tüzükle uyumla yeni bir uygulamaya muhtaçtır.

Sığınmacı ve Vatansızlar genel rejim çerçevesinde işlem görmekle birlikte uluslararası hukukta ve sosyal güvenlik yasalarında özel yeri olan sosyal gruplardır. Türkiye’nin 1954 tarihli New York Vatansızlar sözleşmesini onaylaması gerekmekte olup ülkede sosyal güvenlik yönünden normal yabacılar düzeyinde işlem gören bu kimselerin durumu Topluluk hukuku ile sınırlandırılan boyutu içinde değerlendirilmelidir (**TİSK 2007**).

Tüzüğün 4. maddesinde Uygulama Alanına ilişkin bilgiler yer almaktadır. Şöyle ki: Türk sisteminde sosyal güvenlik rejimleri, Tüzükle uyumlu olarak iki genel gruba ayrılır:

1) Genel Rejim, 2) Özel Rejimler.

Genel Rejim, bir veya birkaç işveren emrinde hizmet akdi (iş sözleşmesi) ile çalışan kimselere uygulanır.

Özel rejimler şu alt gruplara ayrılır: Bağımsız Çalışanlar rejimi, Memur Rejimi.

Tüzükte ayrıca alt-özel rejimlerden de söz edilir. Bu rejimler maden işyerlerinde çalışanlar, tarımda çalışanlar, müstahdemler ve çelik sanayinde çalışanlarla ilgilidir.

Topluluk terminolojisinde Özel Rejim kavramı üye devletlerin ulusal yasalarında şekillenen boyutları ile ayrı bir öneme sahiptir. Örneğin, bir üye devletin mevzuatına göre bir yardımdan yararlanmada yalnız özel rejimde geçen süreler dikkate alınacaksa, süre birleşimlerinde, yardımı sağlamakla yükümlü olan kurum diğer üye ülkelerin benzeri özel rejimlerinde geçen süreleri dikkate alır. Eğer bu suretle belirtilen süreler yoluyla sigortalı kimse yardıma hak kazanamıyorsa veya sigortalının ikinci üye devlette, birinci üye devletin özel rejimine eşdeğer bir rejimde çalışmaması nedeniyle yardımdan yararlanma olanağı yoksa söz konusu süreler tahsis ülkesinin Genel Rejiminde veya müstahdemlere veya çelik sanayi işçilerine uygulanan rejimlerinde değerlendirilir.

Türk siteminde sosyal gruplar ve sosyal güvenlik yardımları rejimlere göre değil sosyal gruplara hizmet sunan kurum adlarına veya kanun numaralarına göre sınıflandırılmıştır. Örneğin Bağ-Kur kanunu, 506 sayılı Kanun, 657 ve 5434 sayılı kanunlar gibi. Bu nedenle iyileştirmelerde Tüzükle uyumlu olarak sisteme Avrupa normları ölçeğinde rejim adlarının getirilmesi zorunluluğu vardır (**Ekdemir 2005**). Türk sisteminde mevsimlik işçiler hariç diğer ücretli ve ücretsiz çalışanlar için ikili sosyal güvenlik sözleşmeleri çerçevesinde hastalık ve analık sigortalarında benzeri kurallar uygulanmaktadır. İş yasalarında ve sosyal güvenlik yasalarında (Genel Rejim) mevsimlik işçinin tanımı yapılmamıştır (**TİSK 2005**).

Tarımda sosyal güvenliğin çok sağlam temellere oturtulması gerekmektedir. Sağlam temeller atılırken Avrupa Birliği'nin insanca olan kanun ve kurallarını almakta bir zarar olacağını düşünmüyoruz. Örneğin, kadın veya eşine çocukları doğduğunda bakım izni (ebeveyn izni) verilebilir. Avrupa Birliği'nde bu izin süresi 3 aydır ve çocuk 8 yaşına gelinceye kadar kullanılabilir. Bu durum evlatlık edinmede dahi geçerlidir. Ancak, bu kanunu Türkiye'de sadece sanayide ve hizmetler sektöründe çalışanlara uygularsak tarım yine geri kalabilir. Tarımda çalışacak yeni nesiller yetişmeyebilir. Çiftçinin çocuk bakımı süresince gelirsiz kalmasının da önlenmesi gerekir. Çiftçi de sanayi işçisi gibi parası olmadan çocuğunu büyütemeyeceğine göre kendisine mutlaka devlet eliyle yardım gerekebilir. Avrupa Birliği Türk mevzuatını uyumlaştırırken sosyal konuların ihmal edilmemesi gerekmektedir.

“Avrupa Birliği mevzuatı (Müktesebatı/Hukuku) ile uyumlaştırma konusunda; Tarım ve balıkçılık konusunda ilerleme çok sınırlı kalmıştır. Kırsal kalkınma için bazı girişimler başlatılmış olmakla birlikte, bunların güçlendirilmesi gerekmektedir” (**TİSK**).

Çizelge 3.1’de Avrupa Birliği ve Türk Sosyal Güvenlik mevzuatlarının uyum karşılaştırması yer almaktadır:

Çizelge 3.1 Avrupa Birliği ve Türk İş Hukuku ve Sosyal Güvenliğe İlişkin Mevzuat Uyumu, (2005)	
Avrupa Birliği Direktifi	Türk Mevzuatının Değerlendirilmesi
Toplu işten çıkarmalar	Mevzuatta büyük ölçüde yakınlaşma var
İşletmelerin devri halinde işçi haklarının korunması	Mevzuatta büyük ölçüde yakınlaşma var
Kısmi çalışma	Tam uyumlu
Çalışma sürelerinin Düzenlenmesi	Mevzuatta büyük ölçüde yakınlaşma var. (Gezici işçe ve Offshore(sınır dışı) işçi tanımları Türk mevzuatında bulunmamaktadır).
Çalışan gençlerin işyerinde korunması	Mevzuatta büyük ölçüde yakınlaşma var.(Denizde yapılan işler, hava taşıma işleri ve 50'den az işçi çalıştırılan tarım işlerinde çalışan çocukları koruyan hükümler mevzuatımızda yoktur).
İşyerlerinde sağlık ve güvenliğe ilişkin tedbirlerin alınması	Tam uyumlu
İşyerlerinde kişisel koruyucu kullanımı	Tam uyumlu
Kanserojen maddelere karşı çalışanı koruma	Tam uyumlu
Asbestten işçileri koruma	Tam uyumlu
Gürültüden işçileri koruma	Tam uyumlu
El ile yapılan yükleme boşaltma işlerinde, sırt incinmelerine neden olabilecek risklerden işçileri koruma	Tam uyumlu
Kimyasal madde risklerinden koruma	Tam uyumlu
Hamile, Loğusa veya emziren kadın çalışanların işyerinde sağlık ve güvenliklerinin iyileştirilmesi ve asgari önlemler	Tam uyumlu
Yeraltı ve yer üstü madencilğinde çalışanların Güvenliği ve sağlık korumaları	Tam uyumlu
Balıkçı gemilerinde çalışanların asgari sağlık ve güvenlik gereksinimlerinin karşılanması	Tam uyumlu
Kadın ve erkek işçilere eşit ücret verilmesi konusunda ülke yasalarının uyumlaştırılması	Mevzuatta yakınlaşma var
Avrupa Birliği sendika konfederasyonları arasında imzalanan "Ebeveny izni sözleşmesi" hükümlerini kapsayan Avrupa Birliği Konsey kararları	Türk mevzuatında hüküm yok
Tarım sektörü dâhil serbest çalışan kadın ve erkeğe eşit muamele ilkesinin uygulanması	Mevzuatta yakınlaşma var
İrk ve etnik kökene bakılmaksızın çalışanlara eşit muamele yapılması	Mevzuatta büyük ölçüde yakınlaşma var
Avrupa İş Konseyi'nin kurulması ve çalışanlara bilgi verilmesi	Türk mevzuatında hüküm yok (Örneğin, Almanya’da 1500 adet iş konseyi bulunmaktadır)
"Avrupa Kooperatif Şirketi kanunu" nun uygulanması; Çalışanların katılımı	Türk mevzuatında hüküm yok
İşçi sendikalarının örgütlenme ve grev hakları	Mevzuatta yakınlaşma var.Ancak, Türkiye’de örgütlü hareket zayıftır. Dolayısıyla işçiler sendikal haklarını koruyamamaktadır. İşten çıkarılma korkusu grev uygulamalarına engel olmaktadır.

Kaynak: Ekdemir, 2005.

Avrupa Birliği'nin sosyal politika ve istihdam alanındaki müktesebatının Türk çalışma hayatını düzenleyen mevzuat ile karşılaştırdığımızda, genel olarak Avrupa Birliği müktesebatına karşılık gelen birçok Türk mevzuatı olduğunu ve bunların bir kısmının da Avrupa Birliği müktesebatı ile aynı ya da benzer hükümler içerdiği görülmektedir (Çizelge 3.1). Türk çalışma mevzuatının batı normları dikkate alınarak düzenlendiği ve Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin onayladığı birçok ILO sözleşmelerinin Türkiye tarafından da onaylanıp mevzuata yansıtıldığı ve Avrupa Birliği direktiflerinin de temelini ILO sözleşmelerinin oluşturduğu dikkate alındığında bu sonuç şaşırtıcı olmamaktadır. Çizelge 3.1'den görüleceği üzere, Avrupa Birliği ile Türk Sosyal güvenlik ve iş mevzuatı büyük oranda uyum halindedir diyebiliriz. Fakat bu uyum, genelde kanun metinlerinin benzerliği olarak algılanmaktadır. Konuyu biraz açmak gerekirse; örneğin işten çıkarmalarda Türk işverenleri kanun boşluklarından yararlanmayı çok iyi bilmekte sırf ekonomik sebepleri öne sürerek işçileri işten çıkarabilmektedir. Oysa kanunlarımızda işçinin işten çıkarılması için “geçerli bir sebebin” olması aranır. Yine sağlık ve güvenlik önlemleri alınsa da bazen işverenin bazen de işçinin ihmalkârlığı yüzünden iş kazaları olabilmektedir. Türkiye'de kanunlara / kurallara uymak çalışanlar için bir külfet olarak algılanabilmektedir. Diğer bir konu çalışma sürelerinin istismar edilmesidir. İşverenler çoğu zaman işlerin bitmediğini ileri sürerek işçiyi çok fazla çalıştırmakta ve fazla mesai ücretlerini ödememektedir. Fakat işçinin sürekli fazla mesai yapması veya yeterince dinlenmemesi, yorgunluğa, dikkatsizliğe ve sonuçta iş kazalarına yol açabilmektedir. Bunun sonucunda kendisi ve ailesi gelir kaybına uğramaktadır.

Tarım alanında mevzuat uyumu yine sadece yazılı metinlerin benzerliği'nden öteye gidememektedir. Türkiye'de tarımda işçi hakları ve sosyal güvenceden bahsetmek oldukça zordur.

TİSK'in yayımlarında iddia ettiği; “50” den az işçi çalıştıran tarım işletmelerinin kapsam dışı tutulması ülkemiz şartları açısından gerekli olduğu” görüşüne kayılmıyoruz. Çünkü öne sürülen bahaneler (tarımda çalışma saatlerinin düzenlememesi, mevsimsel ve kısa süreli işlerin yapılması gibi) sosyal devlet olma ilkesiyle bağdaşmamaktadır. Buradaki niyet işçi çalıştıran tarım işverenlerini korumak ve onları ek maliyetten kurtarmaktır.

İş Kanunu'nun 4. maddesinin (b) bendinde yer alan 50'den az işçi çalıştırılan tarım ve orman işlerinin yapıldığı işyerlerinde veya işletmelerde çalışanların İş Kanunu kapsamı dışında tutulması İlerleme Raporu'nda eleştirilmektedir. Bu eleştiri bize göre haklıdır. 50 den az kişinin çalışmasının vebali işçiye yüklemek yanlıştır. İş kanunumuz 1 kişi dahi çalıştırsa bir kimsenin “işveren” sıfatını kazanacağını vurgular. Demek ki 49 kişi çalıştıran tarım işvereni,

işveren olmaktan doğan borçlarını yerine getirmeyebilecektir. Ayrıca, bu durum birçok istismara da yol açmaktadır. Örneğin, tarlasında/ bahçesinde 60 kişi çalıştıran bir işveren, işçi sayısını 49 kişi bildirirse tüm işçiler iş kanundan doğan haklarını yitirecektir. Bize göre bu uygulama tamamen yanlıştır. İş Kanuna tabi olmak için işçi sayısı sınırlaması kaldırılmalıdır. Sanayi ve tarım işleri mevsimsel bahanelerle birbirinden bu kadar keskin çizgilerle ayrılmamalıdır. Bu ayırımı yaparsak 49 kişinin çalıştığı tekstil atölyesinde çalışan işçileri de İş kanunu dışında tutmak gerekir. Bu durum yanlış olur. Tarımda yapılan işlerin çok yorucu ve bedenen yıpratıcı olduğu da unutulmamalıdır.

Türk çalışma mevzuatı büyük ölçüde Avrupa Birliği mevzuatına uygundur. Fakat yeni ekonomik ve teknolojik gelişmeler sonucu değişen üretim sürecinin sonucu olarak Avrupa Birliği tarafından çıkarılan yeni direktifler Türk çalışma hayatına yansıtılmamıştır. Kısaca, Türk mevzuatı sanayi üretiminden bilgi ekonomisine geçişin şekillendirdiği yeni çalışma biçimlerini ve koşullarını düzenleyen Avrupa Birliği direktiflerini kapsamamaktadır. Bu anlamda, Türkiye'den “kısmi zamanlı çalışma, belirli süreli çalışma, ebeveyn izni, ırkçılığın ve ayrımcılığın önlenmesi ile esnek çalışma” alanlarında düzenlemeler yapması beklenmektedir.

Bilindiği gibi, Avrupa Birliği sosyal tarafların sosyal politika ile ilgili her konuda karar mekanizmalarına katılmalarını ve sosyal diyalogun geliştirilmesine çok önem vermiştir. Çünkü üretim sürecindeki değişmelerin, çalışma hayatına olumlu bir şekilde yansıtılması ancak işçi ve işverenlerin ihtiyaçlarının dengelenmesi ile olanaklı olacağına bilincindedir. Türk mevzuatında zayıf olan bilgilendirme ve danışma süreci bu nedenle en fazla düzenleme gerektiren alanlardan birisidir.

Aynı şekilde, Türk sosyal güvenlik sisteminin yeniden gözden geçirilmesi dağınık olan bu sistemin bütünleştirilerek nüfusun tamamını kapsamına alan ve sosyal koruma açısından vatandaşlara önemli oranda destek sağlamalıdır. Türk çalışma mevzuatının Avrupa Birliği'nin normları dikkate alınarak geliştirilmesi ve Avrupa sosyal modelinin örnek alınması Türkiye'nin kendi çıkarları açısından önemli ve gerekli olduğu unutulmamalıdır (**Palaz 2003**).

3.1.2. Göç ve nüfus yapısı

Avrupa'da Birliğe yeni üye olan ve olacak ülkelerdeki ucuz işgücünün serbest dolaşımından duyulan endişe önemli bir rol oynamaktadır. Avrupa Birliği'nde işgücünün serbest dolaşımı, ikiyüzlü bir madalyona benzetilmektedir. Öyle ki serbest dolaşımın bir yandan Avrupa Birliği işgücü piyasasında yol açacağı işsizlik ve ücretler üzerinde yaratacağı baskıdan korkulmakta, diğer yandan Avrupa Birliği ülkelerinde yaşanan nüfus sonucu

yaşlılık sigortası ödemelerinin artan yükü nedeniyle Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinden gelecek genç nüfusun, Avrupa Birliği işgücü piyasasına dinamizm getirerek sosyal güvenlik sistemini canlandıracağı düşünülmektedir. Bunun yanı sıra sermayenin de Birliğe yeni katılan ve katılacak olan Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine yönelmesinden endişe edilmektedir. Böyle bir durumda ise, eski Avrupa Birliği üyelerinde yatırımların azalacağı; buna karşılık işsizlik, çalışma koşullarında esneklik ve kuralsızlaştırmanın hızla artacağı öngörülmektedir. Bu öngörü karşısında da Birliğin genişlemesi, hem Avrupa'nın sosyal bütünleşmesi açısından, hem de genel olarak Avrupa modelinin sürdürülmesi açısından bir tehdit olarak görülmeye başlamaktadır (Koray 2002).

Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğinin göç üzerindeki etkisini tahmin etmek kolay değildir. Bu konudaki belirleyici etkenler, Türkiye ve Avrupa Birliği'ndeki demografik gelişmeler, ülke içindeki ekonomik durum ve nispi gelir düzeyleri, ekonomik fırsatlar ve iş imkânlarının varlığı, yabancı ülkelerin iş gücü talebi ve gelecek yıllarda Avrupa ülkelerindeki göç politikalarının gelişimidir.

Pek çok belirsizlik olduğundan, Türkiye'den gelecek göç potansiyeli konusunda yapılan tahminler büyük farklılıklar göstermektedir; yine de sık yapılan tahmin uzun vadede 2,7 milyon insanın göç edebileceğidir. Bu rakam, Avrupa Birliği'nin toplam nüfusunun sadece % 0,5'ine tekabül etmektedir. Ancak, göçmenlerin Avrupa Birliği üyesi ülkeler içinde eşit dağılmayacağı; zaten büyük Türk nüfusu olan Almanya gibi ülkelerin göç dalgasının çoğunu alabileceği düşünülmektedir. Gelecekte göç edecek Türkler büyük olasılıkla daha profesyonel ve iyi eğitilmiş kesimlerden olacak ve dolayısıyla geçmişte vasıfsız göçmenlerle yaşanmış uyum sorunları azalacaktır. Örneğin, Alman hükümetinin 2007 yılındaki basın açıklamalarına göre; Bilgisayar uzmanı, hemşire ve mühendislerin Almanya'da çalışma ve oturma izinleri verilerek bu ülkeye göç etmelerine imkan tanınacağı açıklanmıştır. Son olarak, Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği göçmenler arasında hareketliliği artırabilir; çoğu Türk işçisi gidip gelmeye, bir kısmı da geri dönüş yapmaya karar verebilir.

Çizelge 3.2, Türkiye’de ve bazı seçilmiş Avrupa Birliği ülkelerinde nüfus gelişmeleriyle ilgili tahminleri göstermektedir.

Çizelge 3.2 Yıllar İtibariyle Avrupa Birliği ve Türkiye’de Toplam Nüfusun Gelişimi 2003,2015,2025,2050 (Bin kişi)

	2003	2015	2025	2050
Türkiye	71.325	82.150	88.995	97.759
Almanya	82.467	82.497	81.959	79.145
Fransa	60.144	62.841	64.165	64.230
İngiltere	59.252	61.275	63.287	66166
İtalya	57.423	55.507	52.939	44.875
İspanya	4.106	41.167	40.369	37.336
Polonya	38.587	38.173	37.337	33.004
Romanya	22.233	21.649	20.806	18.063
Hollanda	16.149	16.791	17.123	16.954
Avrupa Birliği 25	454.187	456.876	454.422	431.241
Avrupa Birliği 28 (Türkiye dâhil)	555.743	567.842	570.832	552.318
Türkiye’nin Avrupa Birliği 28’e oranı (%)	12%	%14.4	%15.5	%17.7

Kaynak: www.calisma.gov.tr, 2007.

Çizelge 3.3 ise, önemli oranda göç almış Avrupa ülkelerindeki mevcut Türk nüfusu göstermektedir. Sayılar, Avrupa ülkelerinde azalmakta olan nüfus göz önüne alındığında, Türkiye’den gelebilecek nispeten mütevazı bir göçün sadece sürdürülebilir olmakla kalmayacağına, aynı zamanda Türkiye’nin üyeliğinin olumlu ekonomik etkilerinden biri olabileceğine işaret etmektedir.

Çizelge 3.3 Avrupa Birliği Ülkelerindeki Türk Nüfusu (000) (2007)

	Toplam	Türk Vatandaşı	AB vatandaşlığı almış
Almanya	2.642	1.912	730
Fransa	370	196	174
Hollanda	270	96	174
Avusturya	200	120	80
Belçika	110	67	43
İngiltere	70	37	33
Danimarka	53	39	14
İsveç	37	14	23

Kaynak: www.calisma.gov.tr, (2007)

Çizelge 3.3'e göre Avrupa Birliği'ndeki Türk nüfusu yıllar itibariyle artabilir. 2015'te her 100 Avrupa Birliği vatandaşından 14'ü Türk olurken 2050 yılında bu oran 18'e çıkabilir.

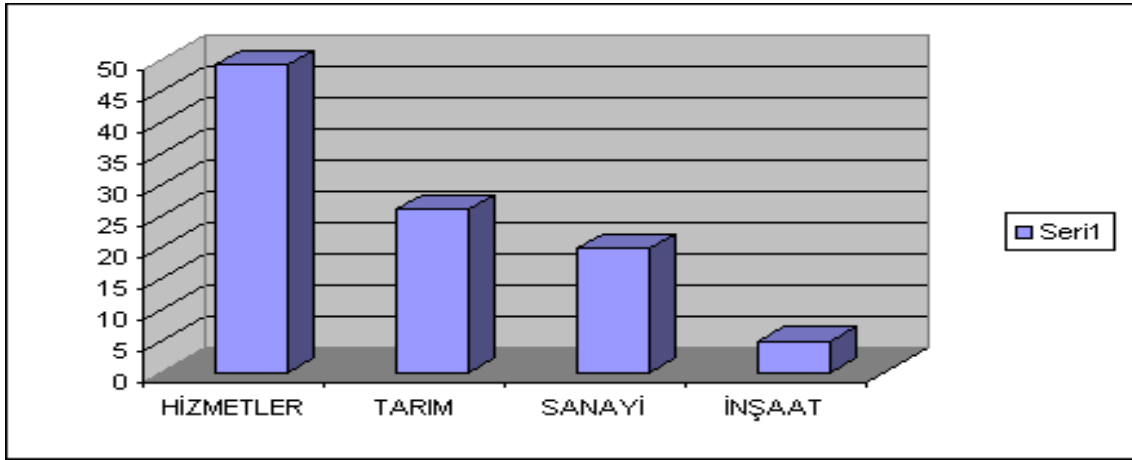
Ülkenin büyüklüğü, coğrafi konumu, genç işgücü dikkate alındığında, Türkiye'nin ekonomik potansiyeli tartışılmazdır. Aynı şekilde Avrupa Birliği üyeliği de, istikrarlı bir sistemle sıkı bağlar kurmak suretiyle Türk ekonomisine çok faydalı olacaktır. Katılım müzakerelerinin başlaması bile, Türkiye'nin ekonomik istikrarına duyulan güveni önemli ölçüde artıracaktır. Ancak, Avrupa Birliği'ne tam üye olunurken tarım çok dikkatli izlenmeli, Türkiye'nin aleyhine olabilecek anlaşmalara imza atılmamalıdır. Tarımın gelecekte çok daha önemli bir sektör olacağı gözden uzak tutulmamalıdır.

Bazı ülkelerde endişe yaratan Türkiye kaynaklı göç baskısı, Türkiye ve Avrupa Birliği'ndeki ekonomik ve demografik gelişmeler dâhil, birden fazla faktöre bağlı olacaktır. Serbest işgücü dolaşımı büyük olasılıkla ancak uzun bir geçiş döneminden sonra uygulanacağından, hükümetler Türkiye'nin katılımını izleyen yıllarda da göç konusunda kontrolü ellerinde tutacaklardır. Önceki katılım turlarından edinilen tecrübe ışığında, özellikle azalan ve yaşlanmakta olan nüfus nedeniyle pek çok Avrupa ülkesinde ciddi iş gücü açıklarının yaşanacağı ve dolayısıyla mevcut avantajlarıyla sosyal güvenlik sistemlerinin sürdürülmesi için göçün hayati önem taşıyacağı bir dönemde, Türkiye'den gelecek göç hareketinin nispeten mütevazî kalması beklenmektedir.

3.2. Türkiye'de Tarım Sektörünün İstihdamdaki Yeri

Tarım politikaları; tarıma dayalı ülkelerde, özellikle mevsimlik işsizlik ile savaşmada başvurabilecekleri araçlardan birisidir. Bu politikalar çerçevesinde tarımsal ürünlerin çeşitlendirilmesi, tarım tekniklerinin yılda birden çok üretime olanak verecek şekilde geliştirilmesi, çorak alanların ıslahı, ulaşım güçlüklerinin aşılması, toprak dağılımdaki dengesizliklerin giderilmesini hedefleyen kamusal karar ve uygulamalar, işsizlik sorununun çözümüne küçümsenmeyecek katkılar sağlar. Şöyle ki; tarımsal sanayileşmeyle, yeni iş alanlarının açılması, verimliliğin çoğalması, ürünlerin korunması ve pazarlanması sağlanabilir. Fiyat, ücret, maliyet rekabetini azaltması ve mali yönden taşıdığı üstünlükler nedeniyle sendikalar ya da kooperatifler çatısı altında "tarımsal örgütlenmenin" özendirilip desteklenmesi bu politikalar kapsamında yer alır (Altan 2007).

Şekil 3.1 Türkiye’de Sektörel İstihdam Oranları, 2006

Kaynak: TÜİK, Mart 2006

Türkiye’de hizmetler sektörü en fazla istihdamı sağlayan sektördür. Hizmetler sektöründen sonra tarım sektörü ikinci sırada gelmektedir (Şekil 3.1). 2006 yılında 2005 yılına göre tarım sektöründeki istihdamın 4,3 puan azaldığı gözlenmektedir. Bu durumu iyiye yormak kanaatimizce yanlıştır. Çünkü, tarım sektöründen diğer sektörler sağlıkları bir geçiş olmamaktadır. Türkiye’de eğitim, sağlık, kültür, alt yapı hizmetlerinin gelişmesi yavaştır. Tarımından kaçan insanlar donanımsızdır. Kalifiye olmayı gerektirmeyen işlerde çalışmak üzere kentlere göç etmektedir.

Çalışma Bakanlığı’na göre çocuk işçiliğinin yarısından fazlası tarım sektöründe görülmektedir (**DİSK 2008**). En son istatistikler Türkiye’de 12 ile 17 yaşları arasında 764,000 çocuğun çoğunlukla aile içi tarım, sanayi ve kayıt dışı sektörlerde çalıştığını ortaya koymaktadır. Pek çok çocuk sokaklarda dilenmeye zorlanmakta ve zorla çalıştırılmaktadır. Uluslararası Sendikalar Konfederasyonu’nun (ITUC) Türkiye ile ilgili bir raporuna⁴ göre çocuk emeğini azaltma yönünde yapılan girişimlerin yetersiz kaldığı belirtilmektedir.

2005 yılı Mayıs döneminde 7 milyon 266 bin kişi olan tarım sektöründe çalışan sayısı 2006 yılının aynı dönemine göre 778 bin kişi azalarak 6 milyon 488 bin kişiye düşmüştür (**TÜİK 2007**). Tarım sektörünün önemli özelliklerinden birisi de çalışanların büyük çoğunluğunun kayıt dışı olmasıdır. 2005 yılı verilerine göre tarımda kayıt dışı çalışma oranı Ege Bölgesi’nde % 98,7, Güneydoğu’da % 92’dir (**Toksöz 2007**).

⁴ “Türkiye’de Temel Çalışma Standartları Raporu”, ITUC (Uluslararası Sendikalar Konfederasyonu), <http://www.disk.org.tr/default.asp?Page=Content&ContentId=453&Highlight=tarım>.

Türkiye’de 2007 yılı Kasım döneminde istihdam edilenlerin sayısı, geçen yılın aynı dönemine göre 368 bin kişi azalarak, 20 milyon 867 bin kişiye düşmüştür. Bu dönemde tarım sektöründe çalışan sayısı 2006’da 9.315.000 kişiden 2007 Kasım ayında 8.965.000 kişiye düşmüş, kısacası 350 bin kişi azalmıştır (Çizelge 3.4) (**TÜİK 2008**).

Çizelge 3.4 Türkiye’de İşgücü Durumu (2007 Kasım Dönemi)

	TÜRKİYE		KENT		KIR	
	2006	2007	2006	2007	2006	2007
Kurumsal olmayan sivil nüfus (000)	68 426	69 185	42 926	43 819	25 502	25 365
15 ve daha yukarı yaştaki nüfus (000)	48 771	49 511	31 073	31 800	17 699	17 711
İşgücü (000)	23 500	23 217	14 186	14 252	9 315	8 965
İstihdam (000)	21 235	20 867	12 526	12 538	8 709	8 329
İşsiz (000)	2 265	2 350	1 660	1 714	605	636
İşgücüne katılma oranı (%)	48.2	46.9	45.7	44.8	52.6	50.6
İstihdam oranı (%)	43.5	42.1	40.3	39.4	49.2	47.0
İşsizlik oranı (%)	9.6	10.1	11.7	12.0	6.5	7.1
Tarım dışı işsizlik oranı (%)	12.2	12.6	12.0	12.3	12.9	13.6
Genç nüfusta işsizlik oranı ⁽¹⁾ (%)	19.0	20.0	21.6	21.6	14.8	17.0
Eksik istihdam oranı (%)	3.0	2.8	2.7	2.3	3.6	3.6
Genç nüfusta eksik istihdam oranı ⁽¹⁾ (%)	3.4	2.6	2.4	2.3	5.0	3.1
İşgücüne dâhil olmayanlar (000)	25 271	26 294	16 887	17 548	8 384	8 746

(1) 15-24 yaş grubundaki nüfus

Kaynak: TÜİK, 2008

Tarım çalışanı sayısındaki azalma Türkiye’nin geleceği için kaygı vericidir. Tarımsal alanda çalışanların ne şartlarda diğer sektörlere kaydığını bilememek tarım konusunda araştırma yapan herkesi endişeye sevk etmektedir.

İktisadi kalkınma teorilerine göre sonuçta tarım çalışanlarının payının azalması ve hizmetler ile sanayi sektörüne kaydırılmaları gerekir. Ancak bu teorilerin belli ölçüde Türkiye için geçerli olmayacağı düşüncesindeyiz. Bu görüşümüzü destekleyen fikir şöyledir: “Teoride, tarım sektöründe istihdamın payı ile iktisadi gelişme arasındaki ilişkinin ters olduğu, kabul edilebilir. Ancak, tarım imkânı, Türkiye’nin sahip olduğu bir doğal kaynaktır. Maalesef bu doğal kaynak çok kötü kullanılmakta ve hatta harcanmaktadır. Kalkınma ve iktisadi gelişme, tarımın istihdam payının azalması olarak algılanırsa, doğal kaynağın iyi değerlendirilmesi ile çelişki olarak öne çıkar. Gerçek etki ve değer, doğru irdelenmelidir (**Türktaş 2006**). Türkiye’de tarım bazıları önemsemese de önemini her zaman koruyacaktır. Atatürk’ün tarıma özel bir önem verdiği unutulmamalıdır.

Tarımda eğitim seviyesine göre en fazla lise altı eğitimlilerin çalışmakta olduğu anlaşılmaktadır (Çizelge 3.5). Tarımda 2007 verilerine göre 9 milyon civarındaki işgücü rakamının giderek eğitilmiş insanların çalıştığı bir sektör olmakta olduğunu söyleyebiliriz. 2000-2007 yılları arasında özellikle lise ve dengi meslek okulu mezunu tarım çalışanının yaklaşık 500 bin kişi artmış olması dikkat çekicidir. En fazla iş gücüne katılım oranı ise üniversite mezunu tarım çalışanlarındadır.

Çizelge 3.5 Türkiye’de Eğitim Durumuna Göre Tarımda İşgücü Durumu (2000,2007)
(Bin Kişi)

Okur - Yazmaz Olmayanlar				
Yıllar	İşgücü	İstihdam	İşsiz	İKO
2000	1.315	1.291	24	37,2
2007	848	825	23	26.2

Lise altı Eğitimliler				
Yıllar	İşgücü	İstihdam	İşsiz	İKO
2000	7.485	7.095	390	55,2
2007	7.110	6.689	422	54.8

Lise ve dengi meslek okulu				
Yıllar	İşgücü	İstihdam	İşsiz	İKO
2000	868	747	121	62,0
2007	1.378	1.232	147	63.7

Yükseköğretim				
Yıllar	İşgücü	İstihdam	İşsiz	İKO
2000	223	208	15	88,5
2007	492	437	55	81.5

Kaynak: TÜİK

Tarımsal istihdamın hızla diğer sektörlere aktarılması mümkün değildir. Belki amaçlanan da bu olmamalıdır. Tarımda çalışanların eğitim düzeyinin oldukça düşük olması, söz konusu işgücü nüfusunun tarım dışı, katma değeri daha yüksek faaliyetlerde istihdam edilebilmelerinin önünde engeldir. Tarımın kırsal alanlarda egemen konumunun bir diğer nedeni de tarım kesimindeki hanelerde çalışma ve ev ortamlarının örtüşmesidir. Sonuçta hanelerdeki bütün üyeler hane bazındaki üretim etkinliklerine katılmaktadır. Buna karşılık

kentsel alanlardaki işlerin belirli beceriler gerektirmesi, işgücüne katılımda seçiciliği öne çıkarmaktadır.

Çizelge 3.6 Türkiye’de Yıllar İtibariyle Tarım Sektöründe İş Ararken Bekleme Sürelerine Göre İşsiz Sayıları
(2000, 2003, 2007) (Bin kişi)

Yıllar	1 - 2 yıl arası	2 - 3 yıl arası	3 yıl ve daha fazla
2000 (ilk 3 ay)	78.000	27.000	15.000
2003 (ilk 3 ay)	81.000	51.000	25.000
2007 (Ekim)	106.000	43.000	26.000

Kaynak: TÜİK , 2008

Tarım işgücünün, iş ararken bekleme süresinde 2003 ile 2007 yılları arasında 1-2 yıl arası işsiz kalmış kişi sayısında 25.000 kişilik bir artış kaydedilmiştir. Çizelge 3.6’daki üç yılın ortalamalarını alacak olursak; 1-2 yıl arası iş bekleyenler ortalama 88 bin kişi, 2-3 yıl arası iş bekleyenler 40 bin kişi ve 3 yıl ve daha fazla işsiz kalanların sayısı ise ortalama 22 bin kişidir.

Çizelge 3.7 2926 Sayılı Kanuna Göre Sigortalı Dağılımı
(Bağ-Kur’a bağlı çiftçiler) (2007 yılı itibariyle)

	2004	2005	2006	2007
Aktif Sigortalılar	1,009,935	1,024,471	1,063,373	1,092,364
- İsteğe Bağlı	11,998	13,138	14,167	14,436
- Zorunlu	997,937	1,011,333	1,049,206	1,077,928
Aylık Alanlar				
-Dosya	187,545	203,793	252,360	255,157
-Kişi	208,084	224,613	275,120	278,338
- Yaşlılık	132,800	143,037	183,189	184,464
- Malullük	1,873	1,875	1,925	1,902
- Ölüm(Dosya)	52,872	58,881	67,246	68,791
- Ölen Sigortalıların Hak sahipleri	73,411	79,701	90,006	91,972
Aktif / Pasif Oranı	5.4	5.0	4.2	4.3
Sosyal Güvenlik Kapsamı	4,220,552	4,321,417	4,576,060	4,691,185

Kaynak: bagkur.gov.tr, 2008

2007 itibariyle, tarımda bağımsız çalışan, toplam 1.092.364 çiftçi Bağ-Kur'a bağlı olarak sigortalı durumdadır. Aktif sigortalılarda, 2004 yılından 2007' yılına kadar % 8'lik bir artış olmuştur (Çizelge 3.7).

Çizelge 3.8 Tarım İşçilerinin (2925'e tabi olanların) Ödediği Aylık SSK Primleri

UYGULAMA TARİHLERİ	TARIM SİGORTALISI BAŞINA AYLIK PRİM TUTARI
01.04.2002-30.06.2002	41,680,800 TL
01.07.2002-31.03.2003	49,137,494 TL
01.04.2003-30.06.2003	58,964,994 TL
01.07.2003-31.12.2003	68,702,373 TL
01.01.2004-30.06.2004	82,444,500 TL
01.07.2004-31.12.2004	66,622,500 TL
01.01.2005-31.12.2005	73,305,000 TL
01.01.2006-31.12.2006	79,65 YTL.
01.01.2007-30.06.2007	84,38 YTL.

Kaynak:www.ssk.gov.tr, 2008

2007 yılında tarım işçisi eğer sigortalı ise 84,38 YTL aylık prim ödeyecektir (Çizelge 3.8). Toprak sahibi olan çiftçiler ise Bağ-Kur'a tabi olarak 1 ile 24. basamaktan birinde prim ödemek zorundadır.1. basamakta 80,37.-YTL; en son basamak olan 24. basamakta ise 337,5.-YTL aylık prim ödenmesi gerekir (Çizelge 3.9). Hatırlatmak gerekir ki tarımda işçi olarak çalışan ile toprak sahibi çiftçiyi aynı ödeme gücünde değerlendirmek hatalı olacaktır.

Çizelge 3.9 2926 Sayılı Kanuna Tabi Sigortalıların Prim Tablosu
(01.01.2007 - 30.06.2007)

Basamaklar	Gösterge Tutarı	Aylık Prim	Sağlık Primi	Değer: YTL
				Toplam Prim
1	150.11	30.02	50.35	80.37
2	170.42	34.08	50.35	84.43
3	190.77	38.15	50.35	88.50
4	211.04	42.21	50.35	92.56
5	231.39	46.28	50.35	96.63
6	251.75	50.35	50.35	100.70
7	272.05	54.41	54.41	108.82
8	292.4	58.48	58.48	116.96
9	312.68	62.54	62.54	125.08
10	333.02	66.60	66.60	133.20
11	353.34	70.67	70.67	141.34
12	373.69	74.74	74.74	149.48
13	413.8	82.76	82.76	165.52
14	452.87	90.57	90.57	181.14
15	491.96	98.39	98.39	196.78
16	531.07	106.21	106.21	212.42
17	570.13	114.03	114.03	228.06
18	609.23	121.85	121.85	243.70
19	648.29	129.66	129.66	259.32
20	687.39	137.48	137.48	274.96
21	726.48	145.3	145.30	290.60
22	765.55	153.11	153.11	306.22
23	804.65	160.93	160.93	321.86
24	843.75	168.75	168.75	337.50

Kaynak:www.ssk.gov.tr

Tarım, Türkiye ekonomisi için kritik öneme sahip bir sektördür. Bu önem, temel besin maddelerini sağlamasından, sanayinin hammaddelerini üretmesinden, çok sayıda vatandaşa istihdam sağlamasından ve ihracattaki payından kaynaklanmaktadır. Ayrıca Tarımın Türkiye için taşıdığı önem ve potansiyeline karşın, içinde bulunduğu durum pek iç açıcı değildir.

Türkiye’de bazı yöreler büyük ölçüde tarımsal istihdama bağımlıdır. Çünkü bu yörelerde tarım dışın istihdam sağlanamamaktadır. Sanayi ve hizmetler sektörü tek tük fabrikalar ve devlet bankaları hariç bu yörelerimizde yok denecek kadar azdır. Batıya doğru gidildikçe Tarıma bağımlı istihdam oranının azaldığı görülmektedir. Tarımla ilgili olarak tüm Türkiye için verilen resmin, bölgesel çeşitliliğe sahip olduğu gerçeğidir. Birinci Düzey Bölge Sınıflaması dikkate alındığında, 2005 yılında, Batı Marmara ve Ege dışında tüm Batı

Bölgelerinde ve Akdeniz Bölgesi'nde tarımın istihdam içindeki payı, Türkiye ortalaması olan % 29.5'in altındadır Diğer bölgelerde ise tarıma bağımlılık artmakta ve aynı oran % 33 ila 65 aralığında değişmektedir. Tarımsal istihdam payı en yüksek olan bölgeler, sırasıyla, Kuzey Doğu Anadolu (%62), Doğu Karadeniz (%58) ve Batı Karadeniz (%51)'dir (Çizelge 3.10). Sadece kırsal istihdamına bakıldığında, anılan bölgelerde tarımın payı % 72-84 aralığındadır. Bu, özellikle az gelişmiş bölgelerin kırsalında, tarım-dışı istihdam olanaklarının yokluğunu göstermektedir.

Çizelge 3.10 Türkiye'de en Fazla Tarımsal İstihdama Bağımlı Yörelere (2006)

Sıralama	Bölge Adı	%
1	Kuzey Doğu Anadolu	62
2	Doğu Karadeniz	58
3	Batı Karadeniz	51

Kaynak: Türktan, 2006

Kırsal kesimde kadınların işsizlik oranlarındaki hızlı artış, genel işsizlik oranındaki artışa katkıda bulunan önemli unsurlardan biridir. Tarımdaki politika değişikliklerinin bu artışa etkisini tartışmak için henüz erken olsa da, bu gelişmelerin yakından izlenmesinde ve planlanmasında yarar vardır.

Özellikle kadın istihdamında tarımın önemi yadsınamaz. Örneğin, Kuzey Doğu Anadolu Bölgesinin kırsal kesiminde tarımda kadın istihdamının payı % 98'dir.

Tarımda istihdam edilenlerin işteki durumları, istihdamın yapısının diğer ülke ve sektörler göre farklılığını ortaya koymaktadır. 2005 verilerine göre, tarımda istihdamın sadece % 8'i ücretliler iken, istihdam edilenlerin % 46.3'ü ücretsiz aile işçisi olarak hane halkının gelirine ortak olmaktadır. Tarımda istihdam edilen her dört kadından üçü ücret almadan çalışmaktadır. Mutlak sayılar çarpıcı bir sonucu ortaya koymaktadır: Tarımda yaklaşık 6.5 milyon kişi istihdam edilmektedir; bunların 3 milyonu kadındır ve kadınların 2.2 milyonu ücretsiz aile işçisidir.

Diğer sektörler oranla tarım istihdamındaki yapısal fark, sosyal güvenlik kuruluşlarının kayıtlarında da kendini göstermektedir. Tarıma en yakın sektör olan inşaat sektöründe bile sosyal güvenliği olanların oranı % 35'i aşmaktadır. Tarımda her türlü sigorta

kullanımının yok denecek düzeyde olması, çalışanların, tamamen üretimden elde edecekleri nakdi ve ayni gelire bağımlı ve devlet destekli sağlık hizmetlerinden uzak bir yaşam sürmekte olduklarını göstermektedir. Tarımda istihdam azalırca ülkenin gelişeceği kesin değildir. Ülkeler geliştikçe tarımın toplam istihdamda payı azalır. Hatta tarımda istihdam payının yüksek olması, krizlerin en azından sosyal olarak daha düşük maliyetle atlatılmasını sağlayabilir. Aslında bir sonuç olan tarımdaki yüksek istihdam, kriz dönemlerinde sosyal ve ekonomik maliyeti azaltıcı etki yapabilmektedir.

Gelecek yıllarda tarımda karşılaştığımız en öncelikli sorun istihdam olacaktır. Tarım, “emek yoğun”dur. Bugün dünyada, modern tarım işletmeleri, sanayi işletmelerine paralel olarak organizasyon ve istihdam yapısı içine girmektedir. Tarımda modernleşme, daha nitelikli ancak daha az sayıda iş gücü kullanımına yönelmektedir. Dünyadaki bu gidişata paralel olarak Türkiye’de tarımda modernleşmenin ivme kazanması gerekir.

Tarımda dönüşümün ön koşulu ise, yaklaşım değişikliğidir. Türkiye’nin ekonomik ve sosyal yapısında bu kadar önemli bir yere ve ağırlığa sahip olan tarım sektörü, şimdiye kadar, uzun vadeli stratejik bir bakış açısından yoksun kalmış durumdadır. Tarımda özgün bir politika geliştirilememiştir. Tarımla uğraşan geniş kitleler oy potansiyeli olarak görülmüştür; tarıma ekonomik ve sosyal bir sektör olarak yaklaşılammıştır; çözümden ziyade günü kurtarmaya yönelik politikalar yaşanmış ve bugün iflasın eşiğine gelinmiştir (Türkkan 2006).

3.2.1. İşgücü yapısı ve işgücüne katılma oranı

İşgücü, istihdam edilenler ile işsizlerin oluşturduğu nüfustur. Yani nüfusun çalışan ve iş arayan kesimidir. Belli bir dönemdeki işgücünün 15 ve daha yukarı yaştakilerin nüfus içindeki oranı işgücüne katılma oranını (İKO) vermektedir. Nüfusun yaş yapısı, yaşlı nüfus ve genç nüfusun toplam nüfusa oranları, okullaşma oranı, gelir düzeyi ve işgücü talebi kırsal ve kentsel bölgelerdeki yerleşme oranları İKO’yu etkilemektedir. İŞKUR tarafından hazırlanan İstihdam Durum Raporunda saptanmış olan aşağıdaki eğilimlerin; 2005 yılı verilerine bakıldığında hâlâ geçerliliğini koruduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

- . Kırsal kesimdeki İKO kentsel İKO’dan daha yüksektir;
- . Erkeklerdeki İKO kadınlarınkinden daha yüksektir;
- . İKO açısından kadın-erkek farklılaşması, kırsal alanlara göre kentlerde daha büyüktür.

Türkiye’de genelde işgücü ve istihdam oranının düşük olmasının nedenleri, yüksek nüfus artış hızı, sermaye birikiminin yetersizliği, kamu ve özel sektör yatırımlarının yeterince artırılamaması, işgücünün niteliğinin sanayi ve hizmetler sektörünün ihtiyaçlarına uygun

olmaması, meslek eğitimi ile işgücü piyasası arasında uyumsuzluk olmasıdır. Ayrıca, hızla değişen teknoloji ve giderek artan rekabet ortamında daha nitelikli işgücü ihtiyacının karşılanamaması da bir diğer önemli etmendir.

Çizelge 3.11. Dünya’da İşgücüne Katılma Oranları (%) (15-64 yaş)

Ülkeler	2001	2002	2003	2004
Türkiye	52.3	52.3	51.1	51.5
ABD	76.8	76.6	75.8	75.4
Avusturya	70.7	71.6	71.6	70.2
Kanada	76.4	77.4	78.2	78.2
Çek Cumhuriyeti	71.1	70.9	70.4	70.1
Danimarka	79.2	79.9	79.4	80.2
Finlandiya	74.6	74.5	74.1	73.8
Fransa	68.6	69.0	69.4	69.5
Almanya	71.5	71.5	71.3	72.7
Yunanistan	62.1	64.2	65.1	66.5
Macaristan	59.6	59.7	60.6	60.5
İrlanda	67.5	67.9	68.0	68.6
İtalya	60.7	61.2	61.6	62.5
Japonya	72.6	72.3	72.3	72.2
Hollanda	75.7	76.5	76.4	76.6
Norveç	80.3	80.3	79.3	79.1
Polonya	65.7	64.8	64.2	64.2
Slovak Cumhuriyeti	70.5	69.9	70.0	69.7
İspanya	65.8	67.1	68.5	69.7
İsveç	79.3	79.1	78.9	78.7
İngiltere	76.4	76.6	76.6	76.2
EU- 15	69.5	69.9	70.2	70.8
EU- 19	69.0	69.3	69.4	69.9
OECD Avrupa	67.1	67.4	67.3	67.8
Toplam OECD	70.0	70.0	69.8	70.1

Kaynak: OECD Employment Outlook, 2005

1950’li yıllardan beri Türkiye’de işgücüne katılma oranlarının yıldan yıla düşmesinin en önemli nedeni kuşkusuz tarımsal istihdamın azalma eğiliminde olması ve kentlere yaşanan

göç neticesinde kadınların işgücünden çekilmesidir. Çizelge 3.11'e göre, 2004 yılında en düşük işgücüne katılma oranı % 51,5 ile Türkiye'de, En yüksek İKO ise % 80,2 ile Danimarka'da dır.

2008 yılı Şubat döneminde, Türkiye genelinde işgücüne katılma oranı, geçen yılın aynı dönemine göre 0.4 puanlık azalışla % 45.9 olarak gerçekleşmiştir. Erkeklerde işgücüne katılma oranı değişmeyerek % 69.6, kadınlarda ise 0.6 puanlık azalışla % 22.8 seviyesinde gerçekleşmiştir. Kentsel yerlerde işgücüne katılma oranı 0.3 puanlık azalışla % 44.5, kırsal yerlerde ise 0.5 puanlık azalışla % 48.4'tür. İşgücünün eğitim ve yaş dağılımları ise; Toplam işgücünün % 17.6'sını 15-24 yaş grubundakiler oluşturmaktadır. Lise altı eğitimlilerde işgücüne katılma oranı % 44.2 iken yükseköğretim mezunlarında bu oran % 78.3'tür. Lise altı eğitimlilerde erkeklerin işgücüne katılma oranı % 69 iken, kadınlarda % 18.6'dır. Lise ve dengi okul mezunlarında erkeklerde işgücüne katılma oranı % 71.1 iken, kadınlarda % 30.8'dir. Yükseköğretim mezunlarında erkeklerde işgücüne katılma oranı % 83.5 iken, kadınlarda % 70.5'tir (tuik.gov.tr, 2008).

Çizelge 3.12 Türkiye'de Nedenlerine Göre İşgücüne Dâhil Olmayanlar (000)

15 ve Daha Yukarı Yaştakiler	2000	2001	2002	2003	2004
ERKEK					
İşgücüne Dâhil Olmayan Nüfus	6.026	6.350	6.768	7.173	6.852
İş Aramayıp İşbaşı Yapmaya Hazır Olanlar	711	694	656	623	632
Mevsimlik Çalışanlar	260	353	370	415	143
Öğrenci	1.756	1.826	1.931	2.059	1.936
Emekli	1.835	2.001	2.172	2.398	2.396
Özürlü, Yaşlı veya Hasta	816	863	943	925	1.132
Ailevi ve Kişisel Nedenler	461	451	582	645	301
Diğer	187	162	114	108	312
KADIN					
İşgücüne Dâhil Olmayan Nüfus	17.107	17.317	17.456	18.099	18.762
İş Aramayıp İşbaşı Yapmaya Hazır Olanlar	428	366	364	322	591
Mevsimlik Çalışanlar	339	413	443	479	321
Ev Kadını	12.339	12.363	12.211	12.578	13.301
Öğrenci	1.144	1.199	1.260	1.399	1.347
Emekli	443	454	541	584	490
Özürlü, Yaşlı veya Hasta	1.359	1.393	1.505	1.546	1.708
Ailevi ve Kişisel Nedenler	703	767	837	909	790
Diğer	352	362	295	282	214

Kaynak: DİE, 2005

Çizelge 3.12'deki verilere bakıldığında, değişik nedenlerle işgücünün dışında kalan nüfusun azımsanmayacak rakamlara ulaştığını görmekteyiz. 6.852.000 erkek ve 18.762.000 kadın işgücüne dâhil değildir. Kadınlardan işgücüne dâhil olmayan ev kadınlarının 13.301.000 kişi ile yüksekliği oldukça dikkat çekicidir. Temmuz 2005'te tarımda çalışan sayısı 7.690.000 kişi iken, Temmuz 2006'da tarımda çalışan sayısı 6.854.000.'e düşmüştür. Yani, 836.000 kişi azalmıştır. Temmuz 2006 verilerine göre toplam çalışan kişi sayısı: 23.257.000'dir. Toplam istihdamda tarımın oranı % 29'dur (**Anonim 2006**).

Verimliliğin çok düşük olduğu tarım sektöründe geniş bir işgücünün barındırılması, işgücü piyasasının etkinliğinin sınırlanmasına yol açmaktadır. Ayrıca, uygulanan destekleme politikaları ile üretici gelirlerinde istikrar sağlanamamakta, dünya fiyatları üzerindeki destekleme alım fiyatları bazı ürünlerin ekim alanlarının genişlemesine, üretim fazlası oluşmasına ve devletin fazla alım yaparak yüksek stok maliyetine katlanmasına neden olmaktadır. Türkiye'de istihdamın düşük verimlilikte seyretmesi büyük oranda tarım sektörünün bu belirleyiciliğine dayanmaktadır.

Çizelge 3.13 İstihdam Edilenlerin Sosyal Güvenlik Kuruluşuna Kayıtlılık Durumu

	2005*	
	Bin Kişi	Kayıt Dışı (%)
	Toplam İstihdam	
Toplam	22.721	51,5
Ücretli	10.241	22,8
Yevmiyeli	1.682	92,3
İşveren	1.171	26,7
Kendi Hesabına	5.583	65,2
Ücretsiz Aile İşçisi	4.044	95,4
Tarım	7.266	88,4
Ücretli	124	52,6
Yevmiyeli	459	98,3
İşveren	116	69,1
Kendi Hesabına	3.051	78,2
Ücretsiz Aile İşçisi	3.515	97,9
Tarım Dışı Faaliyetler	15.454	34,1
Ücretli	10.116	22,4
Yevmiyeli	1.223	90,0
İşveren	1.055	22,1
Kendi Hesabına	2.532	49,5
Ücretsiz Aile İşçisi	528	78,6

Kaynak: DİE ,2005 ; *Mayıs Dönemi

2005 yılının Mayıs ayı Hane Halkı İşgücü Anketlerine göre toplam istihdamda kayıt dışılık oranı % 51.5'tir. Türkiye genelinde toplam 10 milyon 241 ücretli çalışan kişinin % 22.8'i kayıt dışı çalışmaktadır. Kayıt dışı çalışma şeklinin en yaygın olduğu kesim, ücretsiz aile işçileridir ve bu kesimin % 95.4'ünün herhangi bir sosyal güvencesi yoktur.

Türkiye genelinde tarım sektöründe çalışan 7 milyon 266 bin kişinin % 88.4'ü yaptığı işten dolayı herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna kayıtlı değildir. Tarım dışı sektörde tahmini olarak 15 milyon 454 bin kişi çalışmaktadır. Tarım dışı sektörde çalışanların % 34.1'i kayıt dışıdır.

Kayıt dışı / informal istihdamın artışında birinci etmen tarım sektöründeki istihdam olanaklarının daralması ile kırdan kente göç olgusu, ikinci etmen ekonominin yüksek katma değerli, iyi işler yaratamaması ve istihdam olanaklarının sınırlı olması neticesinde göçe zorlanan insanların kentlerde niteliksiz ve eğitimsiz hale gelerek işsiz kalmalarıdır. Daha iyi ve kaliteli işler, iyi ücretli, sigortalı, iş ve gelir güvenceli, üretim ve istihdamda verimlilik yaratan işlerdir. Türkiye OECD ülkeleri arasında en düşük verimliliğe sahip ülkedir.

3.2.2. İşsizliğin gelişmiş ülkelerdeki ve Türkiye'deki durumu

İşsizlik sorunu, gelişmişlik düzeylerine göre farklılık göstermekle beraber tüm ülkelerin en önemli sorunlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. 2004 yılı itibarıyla ortalama işsizlik oranı OECD ülkelerinde % 6.9, Avrupa Birliği (15) ülkelerinde % 8.0 seviyelerindedir. 2007 yılı itibarıyla Avrupa Birliği'nde işsizlik oranı % 8'dir.

Avrupa Birliği'ne üye ülkelerde yaşanan işsizlik sorununda, özellikle genç nüfusun ve iş piyasasına yeni katılanların ağırlığı göze çarpmaktadır. Diğer bir özellik de uzun süreli işsizliktir.

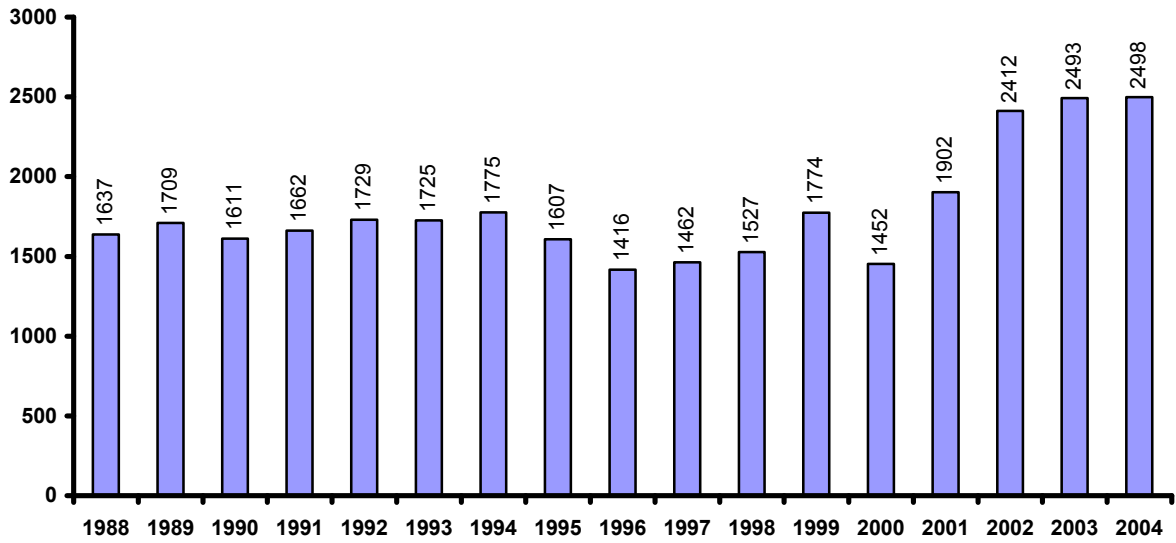
2005 yılında sayıları hızla artan işsiz gençler, Avrupa Birliği'ni endişeye sevk etmiştir. Avrupa Birliği'nde (AB 25'te) , 15 ile 25 yaş arasındaki gençler arasında görülen işsizliğin, genel ortalamanın 2 kat üzerinde olduğu Avrupa Birliği erişim sitesinde belirtilmiştir⁵. Fransız Le Figaro gazetesinde (14.03.2008 tarihinde) yer alan habere göre, iş bulmada en çok zorluk çeken gençlerin başında Fransa, Finlandiya, İtalya, Belçika, Polonya ve İspanya'da yaşayanlar gelmektedir. Bu ülkelerde 15-25 yaş arasındaki gençlerde işsizlik oranı yüzde 20'nin üzerinde olduğu belirtilmiştir. Buna karşın Avrupa Birliği ülkeleri arasında, gençlerin daha kolay iş bulabildiği ülkeler arasında İrlanda, Danimarka, Hollanda ve Avusturya bulunmaktadır. Avrupa Birliği ülkelerinde gençlerin daha kolay iş bulabilmeleri sağlamak

⁵ <http://europa.eu/>, (Erişim,15.03.2008)

amacıyla, eğitiminde reform yapılması gerektiğine dikkat çekilmektedir. 2005 yılında Alman Hükümeti, gençlere yönelik mesleki eğitim programlarının kalitesini yükselteceğini açıklamıştır (Anonim 2005).

Türkiye’de, işsizlik oranı 2000 yılında % 6.5, 2001 yılında % 8.4, 2002 yılında % 10.3, 2003 yılında %10.5, 2004 yılında %10.3 olarak gerçekleşmiştir. 2005 yılı Mayıs Döneminde geçen yılın aynı dönemine göre işsiz sayısı 35 bin kişi artarak 2 milyon 294 bin kişiye ulaşmış, işsizlik oranı ise % 9.2’ye düşmüştür (iskur.gov.tr).

Şekil 3.2 Türkiye’de İşsiz Sayıları (000)

Kaynak: DİE, 2005

Şekil 3.2’de verilen 2004 yılı rakamı olan 2.498.000 işsiz sayısının gerçeği yansıtmadığını düşünülmektedir. Çünkü Türkiye’de sağlıklı istatistiksel veri yoktur. Özellikle tarımda bu verilere ulaşmak oldukça güçtür. Çalışan ve göç eden sayıları birkaç yıl sonra tespit edilebilmekte olup işsizlik rakamlarının daha yüksek olduğu tahmin edilmektedir.

Bir diğer konu ise işsizlik ödenekleridir. İşsizlik ödeneği, Türkiye’nin de 1971 yılında imzaladığı, Uluslar arası Çalışma Örgütü (ILO)’nün sosyal güvenlik hakkı temel metnindeki “Sosyal Güvenliğin Asgari Kuralları” adlı 102 sayılı sözleşmesindeki 9 sosyal güvenlik ölçütünden birisidir. İşsizlik ödeneği çeşitli Avrupa Birliği ülkelerinde değişik uygulamalara sahiptir. Genel olarak eğilim işsizlik ödeneği miktarının, işçinin işsiz kalmadan önceki maaşının aylık ortalamasının belli bir oranı şeklinde tespit edilmektedir. Ancak taban ve tavan miktar uygulamaları da vardır. Bu uygulamalarda da referans alınan temel veri bu ülkelerde yürürlükte olan asgari geçim teminatı miktarıdır. Almanya, Fransa, Belçika, Hollanda,

İngiltere, İrlanda, Lüksemburg gibi Avrupa Birliği gelişmiş ülkelerinde işçilerin Avrupa Ekonomik Alanı ülkelerindeki istihdam süreleri de işsizlik ödeneği hesaplanmasında dikkate alınmaktadır.

Ülkelerdeki uygulamaların kapsam ve koşullarındaki farklılıklar da çeşitlilik göstermektedir. Estonya geçici oturma iznine sahip işçilere, Finlandiya ise göçmenlere de işsizlik ödeneği alma hakkı tanımıştır. Finlandiya’da belirli koşullar altında başka bir işte çalışma durumunda da işsizlik ödeneği almaya devam edilebilmektedir. Fransa, Lüksemburg, İngiltere, İrlanda gibi Avrupa Ekonomik Alanı kapsamındaki ülkelerde diğer ülkelerdeki çalışma süreleri ve ücret düzeyleri işsizlik ödeneği bağlanması için temel teşkil etmesine rağmen başvuru yapılan ülkede en az 1 gün (örn.Fransa) çalışma koşulu aranmaktadır. İtalya’da işçilere “koşulları azaltılmış işsizlik yardımı” adı altında yardım verilmektedir. Bu yardım iki sene sigortaya kayıtlı ve en az 78 gün prim ödeyen işçilerin yanı sıra, normal işsizlik maaşı süresince yardım alan ve süre bitiminde halen işsiz olan işçilere de verilmektedir. İtalya’da işsizlik yardımlarında çeşitlilik dikkati çekerken bu yardım miktarları işçinin yaşına, iş sektörüne ve coğrafi bölgesine göre de farklılık göstermektedir. Portekiz’de işçilere işsizlik yardımı sonrasında ‘sosyal işsizlik yardımı’ verilmektedir. Yardım; kişi başına düşen aile gelir miktarının asgari ücretin % 80’inden daha az olduğu durumda verilmektedir. Avusturya ve Belçika prim ödeme gün sayısını yaş gruplarına göre sınıflandırmaktadır. Belçika, Çek Cumhuriyeti, İsveç, Letonya ve Slovenya yardım miktarlarını dönemsel bazda tespit etmekte ve her bir dönem için farklı miktar öngörmektedir. Finlandiya, Almanya ve Kıbrıs’ta işsizlik maaşının miktarının yanı sıra çocuklu işsizler için öngörülen miktar da belirtilmektedir.

Çizelge 3.14’te görüleceği üzere en uzun süre işsizlik maaşı veren ülke 500 gün ile Finlandiya’dır. En yüksek ücreti ödeyen ülke ise maaşın % 90’ı ile Danimarka’dır. Ülkelerin sistemleri ve süreler birbirinden farklıdır.

Çizelge 3.14 Seçilmiş Avrupa Birliği Ülkelerinde ve Türkiye’de İşsizlik Ücretleri

Ülke	Yardım Süresi	Yardım Miktarı	Koşullar (prim ödeme gün sayısı)
Avusturya	5 – 12 ay	Yardım; geliri 316 .19 €’nun altında olan aileler için maaşın % 55’i olarak hesaplanır.	26 yaşından küçük işçiler için son 1 yılda 26 hafta 26 yaşından büyük işçiler için son 2 yılda 52 hafta 2. ve sonraki başvurular için 1 yılda 26 hafta
Çek Cumhuriyeti	50 yaşından küçüklere 6 ay, 50 – 55 yaş arası 9 ay, 55 yaş üzeri 12 ay	İlk 3 aylık dönemde maaşın %50’si, Sonraki aylar maaşın %40’ı hesaplanır.	Son 3 yılda 12 ay prim ödeme (50 yaş için 25 yıl çalışma şartı vardır)
Danimarka	En fazla 48 ay	Maaşın % 90’ı hesaplanır. Günlük en yüksek 86.28 € Haftalık en yüksek 431.41 €	3 yılda 52 hafta prim ödeme ve en az 1 yıl işsizlik yardım fonu üyeliği
Fransa	En fazla 30 ay	Maaşın % 57 - % 75’i hesaplanır. En düşük 1349 € En yüksek 9879 €	Son 18 ayda 4 ay prim ödeme
Finlandiya	En fazla 500 gün	Maaşın % 58’i haftalık en az 135 € +23 € (çocuk için)	Son 28 ayda 43 hafta veya işsizlik maaşının 40 katı prim ödeme
Almanya	En az 6 ay	Maaşın % 60’ı Maaşın % 67’si (çocuklular)	Son 3 yılda 360 gün prim ödeme
İtalya	En fazla 6 ay	Maaşın %30’u	Son iki yılda en az 52 haftalık prim ödeme
İsveç	En az 100 gün	Maaşın %80’i hesaplanır. İlk 100 gün en yüksek 80.63 €	İşsizlik fonuna en az 1 yıl prim ödeme

Geri kalan dönemde 75.10 €			
Polonya	6 – 18 ay	Asgari 117 € olmak şartıyla 5 yıl hizmet için maaşın % 80'i. 5-20 yıl hizmet için maaşın % 100'ü. +20 yıl hizmet için maaşın % 120'si.	Son 18 ayda 365 gün prim ödeme
Litvanya	En fazla 12 ay	En az 39 € En çok asgari geçim miktarının iki katı (37 € x 2)74 €	Son 3 yılda 24 ay prim ödeme
Slovakya	6 ay	Miktar matrah hesabına göre yapılır. En az – işçi maaşının 1/3 miktarındadır. En çok – brüt maaşın % 50'sidir.	Son 4 yılda 3 yıl sigortaya bağlı olmak
Slovenya	3 – 24 ay	İlk 3 ayda maaşın % 70'i Sonraki aylarda maaşın % 60'ıdır. En az asgari geçim miktarı kadar En fazla asgari geçimin 3 katıdır.	Son 18 ayda 12 ay prim ödeme
Türkiye	6 –10 ay	Maaşının % 50'si (asgari ücretin netini geçemez) En düşük 84 € En yüksek 168 €	Son 120 günü sürekli olmak üzere, işsiz kalmadan önceki son üç yıl içinde 600 gün prim ödeme

Kaynak: Türk Harb – İş Sendikası, 2007

3.3. Türkiye’de Tarım Kesiminin Sosyal Güvenliği

Türkiye’de tarım sektörü son yirmi-otuz yıldır sanayiye verilen fazla önemden dolayı oldukça ihmal edilmiştir. Türkiye’nin tarım ülkesi mi yoksa sanayi ülkesi mi olduğu belirsizliğini korumaktadır. Tarımın ihmal edilmesi sonucunda tarımda çalışanlar da ihmal edilmiştir. Toprak sahibi olanlar kendi sosyal güvencelerini zorluklar içinde sağlamaya çalışırken, tarım işçisi olarak çalışanların sosyal güvenceleri hiç yok denecek kadar azdır. Oysa hasat zamanlarında milyonlarca tarım işçisi ilkel koşullarda yaşadıkları yetmiyormuş gibi, geleceğe güvenle bakacak bir sosyal güvenlik sistemine bağlanamamışlardır. İş kazası, analık, hastalık ve sonuçta yaşlanma risklerine karşı tarım işçilerinin hiçbir sosyal güvenceleri yoktur. Arazisi olmayan bu tarım işçileri tamamen işverenin insafına terk edilmiştir.

Tüm Dünya’da tarım kesimi, gerek işçisi gerek işvereni ile sosyal güvenlik kapsamına en son alınan gruptur. Bu konuda tarım kesiminin özellikleri yanında, ülkelerin gelişme düzeylerinin de etkisi büyüktür. Ülkeler ancak belli bir ekonomik gelişmeden sonra, tarım kesimine sosyal güvenlik sağlayabilmiştir.

Türkiye tarımda geriye gitmektedir. Bunun örneklerinden birisi de şudur. 2007 yılı başı itibariyle (2005 ve 2006 yılları toplamında) , tarımda 1,5 milyon insan tarımı bırakmış, tarım dışı alanlara gitmiştir. Tarımda eğer memnunsarsa bu insanlar, niçin yerini yurdunu bırakıp da büyük şehirlerde iş arama peşine düşüyorlar? Sorusunu sormak gerekir. Eğer bazılarının savunduğu gibi tarım hakikaten iyiyse, bu insanlar niye İstanbul'un ve diğer büyük kentlerin varoşlarında çok zor şartlar altında yaşamaya geliyorlar? diye ikinci bir sorunun da sorulması gerekir düşüncesindeyiz. İnsanlar öncelikle aç kalmamak için sonra da daha iyi yaşam şartları için kırsal yöreleri terk etmektedir. Çünkü işsiz kalmışlardır. Köyden kente göç yüzünden Türkiye’de köylerde genç nüfus neredeyse hiç kalmamış durumdadır. Köylerde hâlâ yaşamakta olan genç nüfus, büyük kentlerde iş bulamadığı için mecburen köyde hayatını devam ettirmektedir. İzlenen politikalar devam ederse köylerde çalışacak işgücü bulunamayacaktır.

Tarım işçilerine uygulanmakta olan sosyal koruma tedbirleri, özellikle, bu tedbirlerin tarım işçilerinin özel durumları dikkate alınarak düşünülmediği ve yalnızca sanayi işçileri için yapılacak şeyleri ihtiva ettiği hususunda eleştirilmektedir. Bu durumun, kır kesiminde sosyal güvenliğin gelişmesinde karşılaşılan güçlüklerin altında yatan sebeplerden birini teşkil ettiği ileri sürülebilir. Ancak, tarıma veya kır kesimine problemleri diğer kesimlerden farklı, tamamen ayrı bir dünya olarak bakmak da yanlış olacaktır.

Diğer sektörlerde olduğu gibi tarım sektöründe de meydana gelen ve herkesi, hayatının her safhasında tehdit eden mesleki olmayan sosyal riskleri öncelikle ele alabiliriz. Sanayi

kesiminde çalışan işçi de, tarım sektöründe çalışan işçi de hastalığa maruz kalır, yaşlanır, geçici veya sürekli olarak malûl (sakat) olabilir ve çocuk sahibi olarak onları yetiştirir. Bu riskler, çalıştıkları işte bağımlı ya da bağımsız statüde olmaları veya mesleklerinin çeşidi ile olduğu kadar gelişme seviyesi ile ilgili değildir, fakat hepsini ciddi şekilde ihtiyaç içinde bırakır. Tarım kesiminin kendine has yapısı, riskin özelliğine etki etmez; fakat iktisadi ve sosyal sonuçlarına özel bir nitelik kazandırabilir.

Keza, işsiz kalmak da bütün çalışanların ortak korkusudur ve tarım kesiminde ücretli olarak çalışanlar da bu tehlike ile karşılaşılır. Durum, kendi adına bağımsız çalışan çiftçiler (self-employed farmers) için çok daha karmaşıktır; çünkü bu kişilerin gelirleri, üstesinden gelinmesi çok zor olan doğal ve ekonomik faktörler tarafından belirlenmektedir. Bu nedenlerden dolayı, tarım işçisinin ve kendi adına bağımsız olarak çalışan çiftçinin sorunlarının çözümünü, geleneksel sosyal güvenliğin sınırlarının ötesindeki sahalarda aramak gerekir ve bunu sağlamaya yönelik herhangi bir girişim için de önce tarım kesiminde çalışanların sosyal ihtiyaçlarının bilinmesi gerekir.

3.3.1. Tarımda ücretli olarak çalışanların sosyal ihtiyaçları

Tarımsal faaliyet, arazide, deniz, göl ve nehirlerde, ekim, dikim, bakım, üretim, yetiştirme ve ıslah yollarıyla veya doğrudan doğruya doğadan yararlanmak suretiyle bitki, orman, hayvan, balık ve diğer su ürünlerinin üretimini, avlanmasını, avcıları ve yetiştiricileri tarafından muhafazasını, taşınmasını, satılması veya bu ürünlerden başka bir biçimde yararlanılmasını ifade eder.

Tarım işçilerini, özellikle de çiftçi ailelerini, tarım dışı işçilerden farklı yapan olgu, “iş yükümlülüklerinin” geri kalan “yaşam yükümlülüklerinden” nadiren ayrılmasıdır (**Roskaam 2001**). Yani tarım işçilerinin tüm hayatı tarlada, çapa işlerinde geçmektedir. Geri kalan bir zaman yoktur. Boş zaman bulunmamaktadır. Ertesi gün çalışabilmeleri için uykuya ihtiyaçları vardır. Erkenden kalkıp tarlaya gitmek için hazırlanmaları şarttır. Dinlenmeye, eğlenmeye, okumaya, doktora gitmeye hiç vakitleri yoktur.

Sanayileşmiş ve diğer ülkelerde tarım kesiminde ücretli olarak çalışanların sayısı kendi adına bağımsız çalışanlardan daha azdır. Tarımda ücretli olarak çalışanların toplum içindeki yeri karışıktır; çünkü ne tamamen köylü olmuşlar, ne de çalışan sınıfın bir üyesi olabilmişlerdir.

Tarım işçileri hukuki statü itibari ile prensip olarak yazılı veya sözlü, açık ya da zımni olarak yapılan bir istihdam sözleşmesi ile işverenin emri altında ücret karşılığı çalışırlar. Bu bakımdan hukuki statüleri sanayi işçilerinden farklı değildir.

Tarımsal istihdamda yardımcı aile üyeleri büyük önem taşımaktadır. Tıpkı ücretli işçi gibi çiftçinin otoritesi altında çalışır ve bağımlılık hususunda aralarında fark yoktur. Fakat aynı ailenin bir ferdi olmaları sebebiyle, çiftçiye daha yakındırlar ve bir gün çiftliğin kendilerine devrolunacağını bilmeleri davranışlarına da etki eder. Kiralık işçiler gibi, aynı derecede çalışan sınıfın bir üyesi durumunda değildirler. Yardımcı aile üyeleri düzenli olarak ücret almaz, fakat bu durum, zaman zaman durumlarının ücretli olarak çalışanlardan daha istikrarsız olmasına yol açar. Bir iş sözleşmesi olmasa dahi, yardımcı aile üyeleri de ücretliler gibi aynı ekonomik ve hukuki bağımlılık ilişkisi içinde bulunmakta, dolayısı ile sosyal güvenlik politikalarının bu grubun durumunu da dikkate alması gerekmektedir.

Tarım kesimindeki işgücünün büyük çoğunluğu sanayi kesiminin aksine ücretli olarak çalışmayanlardan teşekkül etmektedir. Dahası, tarımda kendi adına bağımsız çalışanların durumu bu alanda bağımlı çalışanlar gibi belirsiz bir görünüm arz etmektedir. Bunlar bazen toprak sahibi bazen kiracı bazen de ürün ortağı biçimde ortaya çıkarlar. Fakat tarım faaliyetleri çoğunlukla, bu kişilerle yardımcı aile bireyleri tarafından yürütülür. Diğer bir ifade ile aile işletmeleri yaygındır. Gelenekler ve aile bağları tarımdaki faaliyetlere damgasını vururlar. Öyle ki çiftçi hem ailenin hem de çiftliğin başı durumundadır. İşte bu karmaşıklık bu kesimin sosyal güvenlik ihtiyacının karşılanmasını bütün dünyada diğer çalışanlara oranla en sonraya bırakmıştır. O da ancak dar kapsamlı bir biçimdedir. Bununla beraber bazı ülkeler (örneğin Fransa, İspanya) tarım sektöründeki bağımsız çalışanları sosyal güvenlik kapsamına almamışlardır.

Türkiye’de 2926 sayılı kanunun uygulaması Bağ-Kur’a bırakılmıştır. Bağ-Kur’un prim alacağı Bakanlar Kurulu kararı ile ürün bedellerinden stopaj suretiyle tahsil edilebilir. 2006 yılında çıkarılan bir genelge ile primler İnternet ortamından da yatırılabilir. Tarımda bağımsız çalışanların prim borçlarını belirli periyodik dönemlerde değil Bakanlar Kurulunun belirlediği zamanlarda ödemeleri yolundaki düzenleme tarım işlerinin özelliğinden (ürün cinsi, harman zamanı, paraya çevrilmesi, bölge, doğa koşulları gibi) kaynaklanmaktadır. Bakanlar Kurulu primlerin ait oldukları yılın Mart, Haziran, Eylül ve Aralık aylarında ödenmesini kararlaştırmıştır. Doğal afet nedeniyle fiilen çalıştırdığı işyeri veya ikametgah olarak oturduğu konutu yıkılan, tarımsal faaliyetine devam edemeyen veya ürünleri hasar gören sigortalıların, afetin meydana geldiği prim ödeme dönemi dâhil mevcut prim, fark ve gecikme zammı borçları ile bu dönemi takip eden altı aylık prim borçlarının bu altı ayın sonundan itibaren; sağlık kurulu raporu ile belgelenen hastalık hallerinde ise çalışılmayan aylara ait primlerin, sigortalının çalışmaya başladığı tarihi takip eden dönem başından itibaren, gecikme zammı ve fark uygulanmaksızın altı ay süre ile ertelenmesi kabul edilmiştir.

Primler süresi içinde ve tam olarak ödenmezse ödenmeye kısmı, gecikilen her ay için 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun hükümleri uyarınca belirlenen gecikme zammı uygulanarak tahsil edilecektir.

Bağ-Kur Kanunu kapsamındakilerde olduğu gibi 2926 sayılı Kanun kapsamındakiler de Kuruma prim ödemekte düzenli davranmamaktadırlar. 2001 yılında kanunun kapsamında olan 899.999 kişinin % 50.7'si hiç prim ödememiş, % 41.9'u düzensiz aralıklarla ödemiş, düzenli ödeyenlerin oranı ise sadece % 7.4 olmuştur. Ancak, bu düzensiz ödemelerin nedeni ihmalkârlığa bağlanamaz. Çiftçinin sosyal güvenliğe ayıracak parasının olmamasına bağlanabilir. Temel ihtiyaçlardan artan parası olmayan çiftçinin yarınlarını düşünmesini beklemek yanlış olacaktır.

Türkiye'de "gezici", "geçici" ya da "göçmen" işçi olarak isimlendirilen süreksiz tarım işçileri 01/01/1984 tarihinde yürürlüğe giren 2925 sayılı Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanunu ile sosyal sigorta kapsamına alınmıştır. Tarım sigortası, tarım işçilerinde hizmet akdiyle süreksiz olarak çalışanların istekte bulunmaları kaydıyla bu Kanunda yazılı şartlarla sosyal güvenliklerini sağlamayı amaçlayan bir sigorta koludur. Tarım sigortasının, hizmet akdi unsuru bulunmasına rağmen, zorunlu olmayıp isteğe bırakılması sigortalının yaptığı iş için süreksiz olmasından kaynaklanmaktadır. Süreksiz olarak çalışmaktan kastedilen, sigortalının 30 günden az süren işlerde çalışmasıdır. Sosyal güvenlik kanunları kapsamı dışında olanlarla bu kanunlara göre malullük, emeklilik (yaşlılık) aylığı, sürekli tam iş göremezlik geliri almayanlardan; süreksiz olarak tarım işlerinde hizmet akdiyle çalışanlar istekte bulunmaları kaydıyla bu kanuna göre sigortalı sayılmışlardır.

Türkiye'de önce tarım ve orman işlerinde hizmet akdiyle çalışanlar 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu kapsamına alınarak (zorunlu olarak) sosyal güvenliğe kavuşturulmuşlardır. Daha sonra süreksiz olarak tarım işlerinde hizmet akdiyle çalışanlar için ayrı bir kanun çıkarılarak (2925 sayılı Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanunu) bunlar da (isteğe bağlı olarak) sosyal güvenlik kapsamına alınmışlardır. Süreksiz iş 30 günden az süren işler olduğuna göre tarladaki iş örneğinin, 35 gün sürerse tarım işçisi kendi isteğiyle dahi olsa hiçbir şekilde sosyal güvenceden faydalanamayacaktır. Bu durum tarımda çalışan işçilere yapılan bir haksızlıktır. Bu gibi sürelerle tarım işçilerini sosyal güvenceden mahrum bırakmak mantıklı görülmemektedir. 2925 sayılı kanunun kabul edildiği gün 2926 sayılı Tarımda Kendi Adına ve Hesabına Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanunu da kabul edilmek suretiyle tarımda bağımsız çalışanlar yani çiftçiler (zorunlu olarak) sosyal güvenlik şemsiyesi altına sokulmuşlardır. Tarım işçileri "isteğe bağlı", toprak sahibi çiftçiler ise "zorunlu" olarak sigortalı sayılmıştır. Tarım işçisini kendisini sigortalatma isteği olsa bile, aldığı 15.-YTL günlük ücret ile bunu

nasıl yapacağı belirsizdir. Tarım işçileri primlerini aylık değil 4 ayda bir toplam olarak öder. 2007 verilerine göre 4 ayda bir 400.-YTL prim ödemeleri gerekmektedir. Bu primleri ödedikleri takdirde kış aylarında geçinmeleri çok daha zorlaşacaktır. Şunu da belirtmemiz gerekir ki, toprak sahibi çiftçilerin kanunu olan 2926 sayılı kanun her nedense “hastalık” sigortasını kapsama almamıştır. 2925 sayılı Tarım işçileri kanunu da “analık” sigortasının kapsamı dışında tutulmuştur. Adeta tarım işçisi kadınların anne olması yasaklanmıştır. Sonuç olarak; bahsettiğimiz ilgili iki kanun karışıktır, yetersizdir, tarım işçileri kaderlerine terk edilmiştir. Devlet onları desteklememektedir. Her gün sofralarımıza gelen yiyecekleri yetiştiren bu insanlara adaletsiz davranılmaktadır. İşlerliği olmayan kanunlar onlara uymamaktadır.

3.3.2. Tarım – sanayi çalışanı ayırımı

Tarımda ücretli olarak çalışanlar önemli bir çalışan grubunu teşkil ederler ve mevcut sosyal güvenlik politikalarından hiç biri bu grubu tam olarak kapsama alamamıştır. Tarım sektörünü sanayi sektöründen ayıran en önemli hususlardan birini, ücretlilerin oransal olarak küçük bir yüzdeyi teşkil etmeleri oluşturur. Bu sebeple, sanayi kesiminde ücretlilere yönelik olarak oluşturulan bir sosyal koruma politikası, hemen hemen bütün çalışanları kapsamına aldığı halde, böyle bir politika tarım kesiminde çalışanların büyük çoğunluğunu kapsam dışı bırakmaktadır. Geçici tarım işçilerine gerçekten de “geçici” gözüyle bakılmakta ve sosyal güvenlik hakkı onlar için pek layık görülmemektedir.

Karmaşıklık ve çeşitlilik, tarım sektörünün kendine has özelliklerindedir ve bu durum yeterli şekilde kendi durumlarını tarif eden bir istihdam sözleşmesinin olmaması nedeniyle hukuki bakımdan homojen bir grup oluşturamayan ücretlilerin durumunu da etkiler. Ancak, uygulamada, tarımda çalışanlar hukuki ve ekonomik bakımdan, sıkı sıkıya bir işverene veya toprak sahibine bağımlıdırlar ve bu husus ücretli olarak çalışmanın en büyük özelliğini teşkil eder. Fakat, bu istihdam ilişkisi içinde hâlâ bu grubu, sanayi kesiminde ücretli olarak çalışanların statüsüne dâhil etmeyi önleyen birçok husus vardır.

Tarımdaki istihdamın vasıf seviyesindeki gelişme, sanayi kesimindeki gelişme ile aynı olamamıştır. Sanayide vasıflar arasında oldukça rijit (sert / katı) sayılabilecek bir hiyerarşik yapı vardır; düz işçi, yarı vasıflı ve vasıflı işçi, ustabaşı ve denetçi, gibi vasıf seviyesine göre ortaya çıkan bir geçişli yapı vardır. Tarım sektöründe çalışanların büyük çoğunluğu ise hiçbir zaman çıraklık eğitimi görmemiş, elde ettikleri bilgi ve beceriyi günlük çalışmaları esnasında işbaşında edinmişlerdir. Uzun süre sürekli-ücretli statüde çalışan tarım

işçileri, değişik mevsimlerde, duruma göre birbiri ile ilişkisi olmayan çok sayıda işi yapmaktadırlar.

3.3.3. Tarımda çalışanların karşılaştığı riskler

Mesleki olmayan riskler:

Mesleki veya mesleki olmayan tehlikeler, tarım kesiminde çalışanların çalışma veya kazanma gücünü zayıflatır ve sanayi kesiminde çalışan ücretliler gibi, sosyal güvenlik programları tarafından korunma kapsamına alınmaları gerekir.

Tarım kesimindeki ücretliler de fiziki güçlerinin tamamını işveren hizmetine sunarlar ve sosyal güvenlik kapsamındaki bütün fizyolojik risklere maruz kalırlar. Hastalıklar, kaza veya maluliyet iş göremezlik çalışma güçlerini sona erdirecek, buna bağlı olarak da ücretleri kesilecektir. Bu nedenle, kesilen gelirin telafi edilmesi yanında, çalışma güçlerini yeniden kazanmalarını sağlayacak sağlık hizmetlerinin de sunulması gerekir. Ancak, tarım işçisinin, hastalık ve iş kazaları bakımından sanayi işçisine göre daha az mı-çok mu korunması gerektiği konusunda tartışmalar vardır. Bu gün bu tartışma büyük ölçüde önemini kaybetmiş gibi görünmekte, dikkatler tehlikelerin ortaya çıkardığı ihtiyaçlar üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Hastalık konusuna gelince, genel olarak tarım faaliyetinin sanayideki çalışma şartlarına göre daha sağlıklı bir çevrede yapıldığı, bu bakımdan tarım işçisinin daha az hastalanma tehlikesi ile karşılaştığı kabul edilmektedir. Fakat, bu iddia doğru olsa bile, tarım kesiminde yaşayanların hayat standardının düşük olduğu, yetersiz ve dengesiz beslenme problemi ile karşılaştığı bilinmeli ve aksi görüş esas alınmalıdır. Şu noktayı da hemen belirtmek gerekir ki, kırsal kesimde yaşayanların sağlık durumunu şehirlerde yaşayanların sağlık durumundan daha iyi hale getirmek mümkün değildir. Çünkü nüfusun büyük çoğunluğunun kırsal kesimde yaşadığı, bu sebeple “kırsal ülkeleri” adı verilen gelişmekte olan ülkelerde yaygın şekilde bulaşıcı hastalıklar ortaya çıkmaktadır; bu felaketlerin bir çoğu yetersiz beslenmeden kaynaklandığı gibi, bazıları son derece ciddi sonuçlar doğuran parazit hastalıkların da varlığını kabul etmek gerekir.

Tarım işçilerinin sağlık sorunları şunlardır:

- Temiz su olmaması,
- Yetersiz beslenme,
- İş kaynaklı riskler (aşırı güç kullanma, titreşim, tendon zorlanmaları),
- Gürültü,
- Ultraviyole güneş radyasyonu,
- Bulaşıcı hayvan hastalıkları,

- Elle kaldırma ve yük taşımadan doğan zararlar,
- Vahşi veya zehirli hayvanlarla karşılaşma,
- Alerjik biyolojik unsurlardan mağdur olma,
- Tahriş edici veya zehirli buharlar,
- Şiddet,
- Tüberküloz,
- Kanserojen maddeler ve unsurlar,
- İzolasyon eksikliği'dir.

Hepsinden önemlisi de, kimyasal tarım ilacı kullanımından kaynaklanan olumsuz potansiyel üreme sağlığı sonuçları yanında, kimyasal maddelerin taşınması, depolanması ve güvenli kullanımı hakkındaki eğitim ve bilgisizlikten kaynaklanan kimyasallara maruz kalma riskidir.

Malûliyet (sakatlık) konusuna gelince, tarım kesiminde çalışanların çok daha fazla oranda fiziki sakatlıklara maruz kalmaları ihtimali olduğunu da belirtmeliyiz. Çok kısa süreli mesleki eğitim alabilen bu kişiler, fiziki güçten daha başka vasıflar isteyen işler için yeniden eğitilmeyi büyük bir ümitle beklemektedir. Sanayileşmiş ülkelerde bu tür eğitim veren kurumlar ve işler bulunmaktadır. Ancak, gelişmekte olan ülkelerde, eğitim verebilecek tedbirlerin alınması genellikle ihmal edilmiştir. Bu sebeple sakat kalmış çok sayıda tarım işçisi geçimini sağlayacak araçların sağlanmasına ihtiyaç duymaktadır.

Benzer bir problem de yaşlılık konusunda ortaya çıkmaktadır. Yaşlanma durumunda, fiziki güç, beyin gücünden daha fazla etkilenmektedir. Tarım kesiminde çalışan ücretliler fiziki güçleri yeterli olduğu sürece çalışabilmekte, yaşlanınca işi terk etmek zorunda kalmaktadırlar. Sonuçta, sosyal güvenlik bu durumdaki kişilerin geçim kaynaklarını sağlama görevini de üstlenmek durumunda kalacaktır.

Bağımlı nüfus meselesi, tarım kesimindeki ücretliler için de söz konusudur. Küçük yaşta kır kesiminde çocuk yetiştirmenin maliyeti düşük olabilmekte; ancak çocukların eğitim çağları gelince, yerleşme yeri ile okul veya mesleki eğitim kurumları arasındaki mesafenin çok uzak olması nedeniyle masraflar artmaktadır.

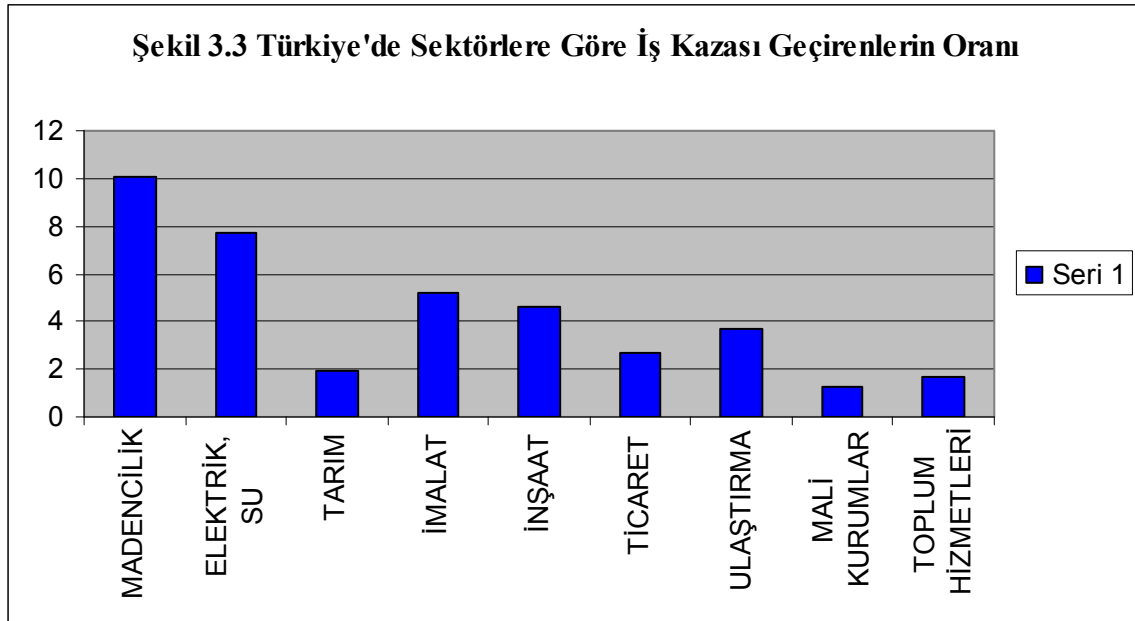
Mesleki riskler

Tarım kesiminde mesleki riskler denilince iş kazaları, meslek hastalıkları ve işsizliğin anlaşılması yerinde olur. Tarım faaliyetlerini yerine getirirken meydana gelen iş kazalarının, sanayi işlerinde meydana gelen kazalar kadar tehlikeli sonuçlar ortaya çıkardığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'nde ölümle sonuçlanan iş kazaları

bakımından madencilik ve inşaat sektöründen sonra tarım sektörü üçüncü sırada yer almaktadır. Tarım işlerinin kendine has özellikleri, üretim birimi olan çiftliklerin çok dağınık olması ve iş gücünün nitelik seviyesinin düşük olması tazmin ihtiyacını artıran unsurlardır.

3.3.4. Tarımda iş kazaları

TÜİK'in (Türkiye İstatistik Kurumu) ilk defa yaptığı, "İş Kazaları ve İşe Bağlı Sağlık Problemleri" konulu araştırma sonuçları 25.Mart.2008 tarihinde erişim sitesinde yayınlamıştır. Bu araştırmaya göre her 100 çalışandan 2,9'unun son bir yılda iş kazası geçirmiş olduğu ortaya çıkmıştır. Son bir yılda iş kazası geçirenlerin oranı erkeklerde % 3,6 iken, kadınlarda % 1,3 olarak gerçekleşmiştir. İş kazası geçirenlerin sektörel dağılıma bakıldığında % 10,1 ile ilk sırayı madencilik ve taşocakları almaktadır (Şekil 3.1). Bu sektörü % 7,7 ile elektrik, gaz ve su sektörü izlemektedir. Daha sonra % 5,2 ile imalat sektörü, % 4,6 ile inşaat sektörü ve % 3,7 ile taşımacılık, haberleşme ve depolama sektörü izlemektedir. Tarım sektörü ise ele alınan dokuz sektör arasında % 1,9 ile 7. sırada yer almaktadır.

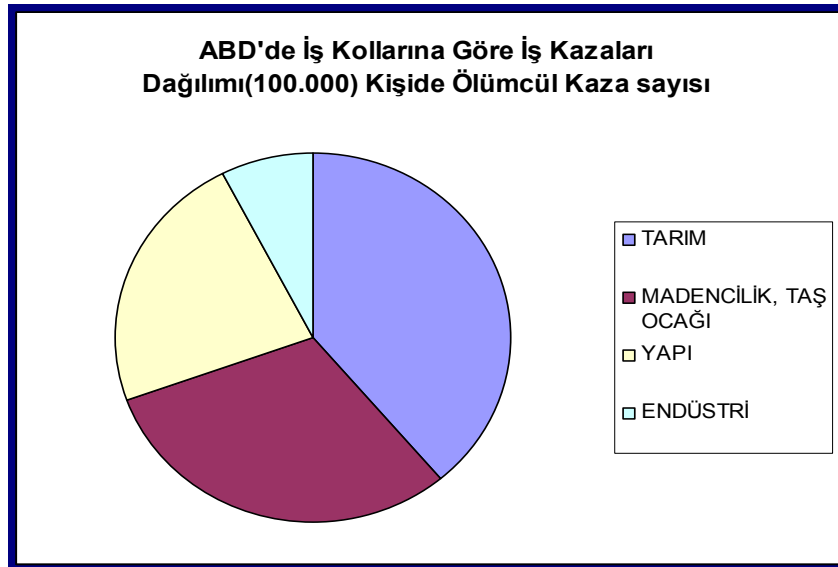
Kaynak: TÜİK, 2008

Dünyada her yıl yaklaşık 1.200.000 iş kazasından yaklaşık yarısının tarımda meydana geldiği belirtilmektedir. Tekne ile balıkçılık dünyanın en tehlikeli işleri arasında birinci sıradadır. İş kazası, hatalı davranış veya teknik bir arıza nedeniyle ortaya çıkan ve sonucunda her zaman bir sakatlanma, ölüm ya da tahrip görülmesi bile, belirli bir faaliyetin tamamlanmasını engelleyen bir olaydır. İş Kazası aniden olur, beklenmeyen bir durumdur. İşçinin yaralanmasına, sakatlanmasına veya ölümüne neden olabilir. Meslek hastalığı ise

tersine aniden olmaz belli bir zaman süreci geçtikten sonra meydana gelir. Örneğin, kimya sektöründe çalışan bir işçi yıllar geçtikçe solunum yolu ve akciğer rahatsızlıklarına yakalanır. Meslek hastalığı sonucunda işçide geçici veya sürekli bir iş göremezlik hali oluşabilmektedir.

Tarla tarımı ve bahçe tarımı gibi uğraş alanlarında güvenli çalışılmazsa tehlikeli olabilmektedir. 1992 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde Ulusal Güvenlik Konseyi'nin (NSC) yaptığı araştırma sonucunda tarım iş kolunda 1.200 ölümcül kaza ve 140.000 kalıcı sakatlıklara yol açan kaza olduğu belirtilmiştir. Ölümcül ve yaralanmaya yol açan kazaların % 50'sinin tarımsal işte doğrudan çalışma esnasında, % 50'sinin de dolaylı olarak olduğu saptanmıştır. Ulusal Güvenlik Konseyi'nin aynı yılın bir başka araştırma sonucunda tarım iş kolunun madencilik ve yapı iş kolu ile birlikte üç riskli meslek grubunda yer aldığı bildirilmiştir. Araştırmaya göre, her 100 000 çalışandan 37'sinin tarım-ormancılık iş kolunda, 29'unun madencilik-taş ocağı iş kolunda, 22'sinin yapı iş kolunda ve 7'sinin endüstri iş kolunda iş kazasına uğradığı belirtilmiştir (Şekil 3.4). Tarımla ilgili kazalar sadece bitkisel üretim ve çiftlik hayvanları üretimini değil aynı zamanda ormancılık, balıkçılık ve tarımsal hizmetleri de kapsamaktadır. Türkiye'de ise tarım iş kolunda iş kazalarına ait istatistikler, yeterli ve ayrıntılı değildir.

Şekil 3.4 ABD'de İş Kollarına Göre İş Kazaları Dağılımı
(1994 yılı verilerine göre)

Kaynak: Aybek ve Sabancı , 2007

Türkiye'de traktör ile yapılan kazalar diğer tarım makinelerine göre daha fazladır. Traktörle yapılan kazalar genellikle traktörden düşme, traktörün şahlanması, yana yatması ve

diğer araçlarla çarpışması şeklinde ortaya çıkmaktadır. Tarımdaki genç ve çocukların güvenliği de bir sorundur. Kesin istatistikler mevcut değildir, fakat tarımsal güvenlik uzmanları her yıl bu iş kolunda 14 yaş grubunun altında 160 çocuktan daha fazlasının kazayla öldüğünü tahmin etmektedirler. Bazı raporlar, her yıl 16 yaş grubunun altında 300 çocuğun kazayla öldüğünü bildirmektedir. ABD’de Ulusal Güvenlik Konseyi’nin 1988 yılında 35 eyalette yaptığı çalışma, tarımsal işlerde, kazalarda zarar gören kişilerin yaş grupları, bu konuda daha fazla bilgiyi ortaya koymaktadır. Çizelge 3.15’te görüldüğü gibi, tarımda oluşan toplam kazalar; 25 yaşın altındaki grupta % 28 (%22+%6), 25-44 orta yaş olarak adlandırılan grupta % 35, 45 yaş ve üstündeki grupta ise % 37 (%32+%5) olmaktadır. Traktör kazalarına neden olan kişilerin yaşları da tarımda oluşan toplam kazalardaki yaş gruplarına benzer olmaktadır. Bu durum tarımda çalışanların ve traktör kullananların iş güvenliği konusunda eğitimsiz olduğu veya güvenlik kurallarını dikkate almadığı şeklinde değerlendirilebilir.

Çizelge 3.15 Tarımsal içerikli kazalarda zarar gören kişilerin yaş gruplarına göre dağılımı (1994 yılı verilerine göre)

Yaş	Kaza türü	
	Toplam (%)	Traktör (%)
5-14	6	6
15-24	22	21
25-44	35	31
45-64	32	33
65 +	5	9
	100	100

Kaynak: **Aybek ve Sabancı** , 2007.

Raporlara göre, tarım makineleri, traktörler ve hayvanlar sık sık kazalara neden olmaktadır. El aletleri ve güç aletlerinin toplamı diğer makineler kadar kazaya neden olmaktadır.

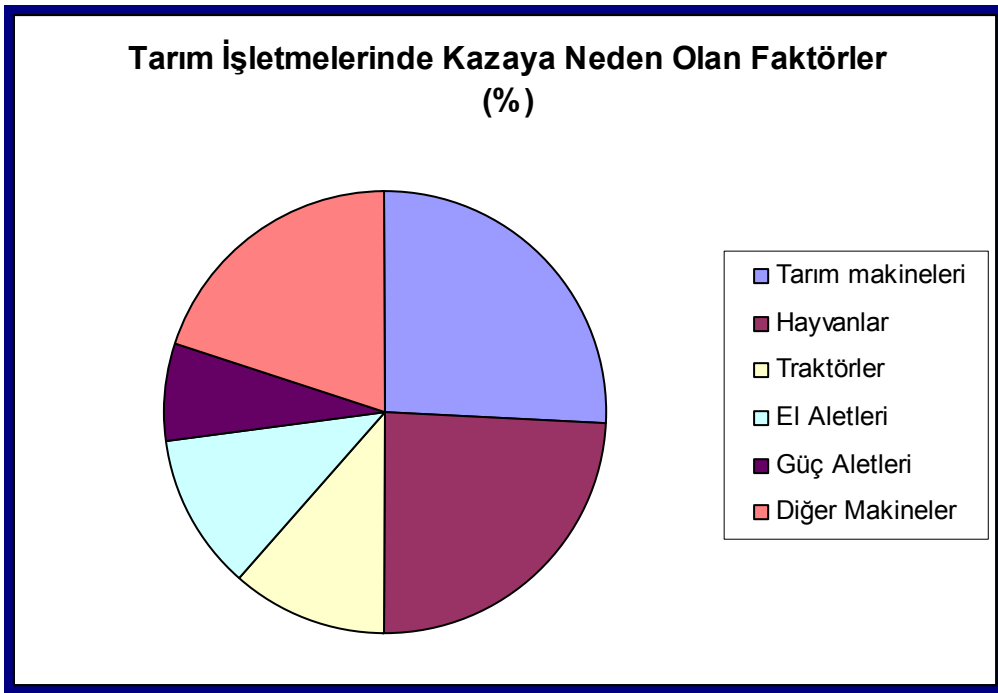
Çizelge 3.16 Türkiye’de Tarım ve Hayvancılıkta İş Kazası ve Meslek Hastalığı Sayıları (2003-2005)

	2003	2004	2005
İş Kazası Sayısı	459	413	334
Meslek Hastalığı sayısı	0	1	1
Sürekli İş Göremezlik sayısı	13	12	9
Ölüm sayısı	5	3	13

Kaynak: TÜİK , 2008

İş kazası sayısında yıllar itibariyle azalma görülmektedir (Çizelge 3.16). Fakat Türkiye’de sigorta kurumlarına kayıtlı az sayıda tarım işçisi varken bu istatistiki verilerin doğruluğu tartışma götürür. Ayrıca tarım sektöründe iş kazalarının azalmasının tarımda çalışan nüfusun azalması ile de bağlantısı kurulmaktadır. Tarım işini yapan insan sayısı azaldıkça tarımda yapılan işler de azalmakta dolayısıyla iş kazası geçirme oranı da buna bağlı olarak düşmektedir. Tarımda çalışan sayısının azalması ise tarımdan elden edilen kazançların her geçen gün azalması ile bağlantılıdır. Bu azalış tarım işçilerini ve toprak sahiplerini tarımdan uzaklaştırmakta ve kendilerine yeni iş alanları bulmalarına yol açmaktadır.

Şekil 3.5 Tarım İşletmelerinde Kazaya Neden Olan Başlıca Faktörler (1994)

Kaynak: **Aybek ve Sabancı** , 2007.

Tarım makineleri ve traktörlerle çalışılırken çeşitli nedenlerden dolayı oluşan kazalardan bazıları aşağıda verilmiştir. Örnek olarak seçilen bu kazalar gerçek olup, tarım kesiminde çalışanların bu olaylardan ders almaları gerekmektedir:

Diskli biçme makinesi ile çalışırken, kesici tarafından fırlatılan bir cismin kaza kurbanının sol gözüne çarpması sonucu gözün kör olması; Balya makinesi çalışırken besleme düzenine elle materyali yedirirken kolun kaptırılması ve kesilmesi; Özel aracı hızlı sürerken, bir biçerdöverle çarpışma sonucu kollarda ve kalça kemiğinde kırık ve başta hasar; Tarım arabasından siloya ürün boşaltma sırasında, onarım yaparken silo içerisine düşme ve silo gazları etkisiyle boğulma; Vitese takılı durumda traktöre binmeden traktörü yerden çalıştırma

sonucu kaza kurbanını ezerek öldürme; Helezonlu bir tarım arabasından mısır boşaltırken ceketin, koruması olmayan kuyruk mili şaftına kaptırılması sonucu her iki kolunu yitirme.

Yukarıdaki kazalar ve buna benzer birçok kaza, güvenlik kurallarının bilinmemesi veya dikkate alınmaması sonucu oluşmaktadır. Bu kazaların en önemli sebepleri arasında eğitimsizlik gelmektedir. Tarım alet ve makinelerini kullanan çiftçilerin bu makineler konusunda bilgisi yetersizdir. Makine ve parçalarını satan bayiler bu eğitimleri yeterince verememekte ayrıca başka kanallardan çiftçilerin bilgi edinme şansı olmadığı için kazalar olmaktadır.

Türkiye’de tarımda çalışan nüfusun yaşlanması, gençlerin kent yaşamını seçmeleri ve gençlerin köyleri orta ve üstü yaşlardakilere bırakmaları muhtemelen tarımsal mekanizasyon gereksinimini artıracaktır. Tarım alet ve makinelerinde bu yaşlı insanların çalışması kaza risklerini de artırabilir.

Tarım işletmeleri ile ilgili kaza kayıtlarından dikkat çekici özelliklerden bir tanesi, çocukların ölümü ve ciddi şekilde sakatlanması ile ilgili olandır. Bu, tarım işletmesinin (çiftliğin) hem ev hem iş yeri olmasından kaynaklanmaktadır. Tarıma özgü sağlık riskleri de vardır. Örneğin, saman yakma ve kimyasalların kullanımı sonucu oluşan yanıklar ve deri rahatsızlıkları, bakteriler tarafından yayılan yaralar sonucu tetanoz tehlikesi, organik tozlardan oluşan Clostridium tetenozu (çiftçi kanseri), farelerin dışkısından yayılan Weil's hastalığı (spirochaete) vb. rahatsızlıklar tarımsal işler ya da ortamlar nedeniyle oluşmaktadır. Tarımsal üretimi daha güvenli ve sağlıklı yaşanan bir çalışma alanı haline getirmek için, insani nedenlerin yanı sıra ekonomik nedenler de vardır. Kazalar, 1- para (maliyet), 2- kaynak kaybına neden olurlar. Bu kayıplar; gelir kaybı, üretim kaybı, hasar, yaralanma ve sakatlık nedeniyle oluşan sağlık giderleri şeklinde ortaya çıkar.

İngiltere’de yapılan bir araştırmaya göre, örneğin traktör devrilmesinde 33 kazanın ortalama gideri kaza başına 4.486 dolardır. Bu giderlerin % 0’ı hasar, % 17’si iş gecikmesi, %15’i önlem ve %7’si de sağlık giderlerinden oluşmaktadır. Diğer kendi yürür makinelerde ise 43 kazanın ortalama gideri kaza başına 2.228 dolardır ve bu giderlerin %17’si hasar, % 49’u iş gecikmesi, % 22’si önlem ve % 13’ü sağlık giderlerinden oluşmaktadır. Bir tarım işletmesinde oluşan herhangi bir kazanın işletmeye getirdiği ortalama gider ise 1.435 dolar olmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri’nin Iowa eyaletinde ölümcül traktör kazalarına ait giderlerin en az 7.250.000.- USD/yıl olduğu bildirilmektedir (**Tarhan 2007**).

Avrupa Birliği’nde meslek hastalıklarının % 82’si, bütün ölümcül kazaların ise % 90’ı, küçük ve orta ölçekli işletmelerde gerçekleşmektedir. İnşaat, tarım, ulaştırma ve sağlık gibi sektörler, iş kazaları bakımından ortalamanın üzerinde bir tehdit taşırken; genç, yaşlı ve

göçmen işçiler ile tehlikeli çalışma koşullarında çalışan işçiler, bu durumdan en fazla etkilenen kesimi oluşturmaktadır. Psikolojik gerginlikten kaynaklanan hastalıklar ve özel mesleki hastalıklar artış göstermektedir. Avrupa Birliği'nin 2007–2012 İş Sağlığı ve Güvenliği Stratejisi incelendiğinde; Avrupa Birliği mevzuatının tüm üye ülkelerde tam olarak uygulanmasına, KOBİ'ler başta olmak üzere yüksek risk taşıyan sektörlere ve yeni potansiyel risklere yönelik olduğu görülmektedir.

2005 yılı SSK istatistiklerine göre, Türkiye'de sigortalı çalıştıran 944.984 işletmenin; % 87'si 1 ile 9 arası, %11'i 10 ile 49, %1,6'sı ise 50 ile 249 arası çalışanı olan işyerleridir. Çalışanların ise; % 30'u 1 ile 9, % 30'u 10 ile 49, % 22'si ise 50 ile 249 arası işçi istihdam eden işyerlerinde bulunmaktadır. Sonuç olarak Türkiye'deki işyerlerinin % 99,6'sı 1 ile 250 arasında işçi istihdam eden KOBİ'lerden oluşmakta olup, çalışanların % 82'si bu işyerlerinde istihdam edilmektedir (**Tarhan 2007**).

Sosyal Sigortalar Kurumu istatistiklerine göre 2005 yılında 73.923 iş kazası, 519 meslek hastalığı vakası meydana gelmiş, bunların 1.096'sı ölümlle sonuçlanmıştır. 2005 yılında iş kazaları ve meslek hastalıkları sonucu kaybedilen işgünü sayısı ise, 1.797.917'dir. İş kazalarının % 74'ü, meslek hastalıklarının ise % 48'i KOBİ'lerde meydana gelmektedir. Bu rakamlardan, ülkemizde işletmelerin önemli bir çoğunluğunu orta ölçekli işletmelerin de ötesinde küçük ölçekli işletmelerin oluşturduğu ve işyeri ölçeği küçüldükçe işyerinde İşçi Sağlığı ve İş güvenliği göstergelerinin bozulduğu anlaşılmaktadır. KOBİ'lerde yaşanan ve İşçi sağlığı ve güvenliği yönünden olumsuzlukların ortaya çıkmasına neden olan sorunların başlıcaları; sınırlı sermaye yapıları, geri ve eski teknoloji kullanılması, geleneksel yöntemlerle üretim yapılması, teknik bilgi birikiminin yeterli olmaması, iş güvenliği bilincinin gelişmemesi ve öneminin kavranmaması, altyapı tesislerinin yetersiz olması, nitelikli işgücünün bulunmaması olarak sıralanabilir. Genelde KOBİ'lerde bu tür sorunların bir kısmı veya tamamı görülebilmektedir (**Tarhan 2007**).

Türkiye'de, 2925 sayılı Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanunu'na göre; Sosyal Güvenlik Kanunları kapsamı dışında olanlarla, bu Kanunlara göre malullük, yaşlılık aylığı sürekli tam iş göremezlik geliri almayanlar, süresiz olarak tarım işlerinde hizmet akdiyle çalışanlar, istekte bulunmaları kaydıyla sigortalı olabilmektedir. Fakat, istekte bulunmaları için bu kişilerin gelirlinin yeterli olması, yani prim ödeme gücünün olması gerekir. Bu gelire sahip olmadıkları için tarım işçileri sosyal güvenceye sahip olamamıştır. Dolayısıyla tarım işçilerinin büyük çoğunluğu iş kazası veya meslek hastalıklarına yakalanmaları halinde kendi kaderlerine terk edileceklerdir.

Tarım işçisi şansı olup da sigortalı olsa dahi “iş kazası ve meslek hastalıkları sigortası”ndan yine de yardım alamayacaktır; çünkü bunlara kanunda yer verilmemiştir. Tarım sigortalılarına iş kazası ile meslek hastalığı kapsamında dışında kalan hastalıklarda sağlanan yardımlar ise şunlardır: Öncelikle sigortalılarda en az 120 gün prim ödeme şartı aranır. Bu şarta haiz iseler kendilerine sağlık yarımaları yapılır. Ayrıca, protez araç ve gereçlerinin sağlanması yardımları da yapılmaktadır.

3.3.5. Sosyal güvenlik durumu

Türkiye’de tarım işçilerinin büyük çoğunluğunun sosyal güvenceleri olmadığı gibi genel olarak İş Hukuku’na da tabi değildirler. “Tarım işleri” 4857 sayılı İş Kanunu’nun tamamen kapsamı dışındadır. İş Hukukunda Tarım işleri çalışan kişi sayısına bağlı olarak bazı sınırlamalara tabi tutulmuştur.

İş K.m.4/b’ye göre, “50’den az işçi çalıştırılan (50 dâhil) tam ve orman işlerinin yapıldığı işyerlerinde veya işletmelerinde”, İş Kanunu hükümleri uygulanmaz. Böylelikle tarım işlerinde elli bir ve daha fazla işçi istihdam ediliyorsa, o işlerde İş Kanunu uygulanır. Bununla birlikte kanun koyucu 1475 sayılı Kanun döneminde olduğu gibi, çalışan işçi sayısına bakmaksızın bazı tarım işlerini kapsamda tutma uygulamasını da sürdürmüştür.

Buna göre, çalışan sayısına bağlı kalmaksızın İş Kanununun kapsamına giren tarım işleri ise şunlardır: “Tarım sanatları” ; “Tarım aletleri, makine ve parçalarının yapıldığı atölye ve fabrikalarda görülen işler” ; “Tarım işletmelerinde yapılan yapı işleri”; “Halkın faydalanmasına açık veya işyerinin eklentisi durumunda olan park ve bahçe işleri” Kanun kapsamındadır (Uşan 2006).

Çizelge 3.17 Türkiye’de Tarım Sektöründe Sosyal Güvenlik Kuruluşlarına Kaydı Olmayanların İşteki Durumu, (Bin Kişi) (2000, 2003, 2007 yılları İtibariyle).

Yıllar	Ücretli	Yevmiyeli	İşveren	Kendi hesabına çalışanlar	Ücretsiz aile işçisi	Toplam
2000 (ilk 3 ay)	4	197	31	2.325	3.360	5.916
2003 (ilk 3 ay)	12	114	32	2.435	3.092	5.685
2007 Ekim	42	318	46	1.770	2.464	4.641

Kaynak: TÜİK ,2008

2000 yılından 2007 yılına kadar geçen zaman sürecinde yevmiyeli çalışan tarım işçilerinden herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna kaydı olmayanların sayısı 121 bin kişi

artmıştır. İlginç olan ise 2000 yılından 2007 yılına kadar sigortasız işverenlerin sayısı da 15 bin kişi artmıştır (Çizelge 3.17). Kendi hesabına çalışan çiftçi sayısı 2000 ve 2003 yıllarına bakıldığında çok değişmemiş fakat 2007 yılında 2003 yılına kıyasla, sigortaya kaydı olmayan kişi sayısında 665 bin kişilik bir azalma olmuştur. Ücretsiz aile işçilerinde de aynı dönemde 628 bin kişilik bir azalma söz konusudur. Bu sonuçları tarımdan sanayi ve hizmetler sektörlerine kaçış şeklinde yorumlanabilir.

Kırsal kesimde yaşayanlar genellikle tarım kesiminde çalışırlar. Geniş bir nüfus kitlesinin içinde bulunduğu bu kesimin toplum kalkınması açısından bir gösterge oluşturan sosyal güvenlik konusunda ihmali düşünülemez. Sosyal güvenlik uygulamalarının amacı; yalnız belirli risklere karşı maddi güvence sağlayacak parasal yardımı yapmak değil, herkese insan onuruna yaraşır bir biçimde, gelecek kuşkusuna kapılmaksızın, huzur ve refah içinde yaşama hakkını sağlamaktır.

Toplumun birçok kesimleri uygulamadaki bazı eksikliklerine rağmen sosyal güvenlik sistemlerinin koruyucu şemsiyesi altına alınırken, kalabalık bir kesimi oluşturan tarım kesimi bu yasalardan ancak sınırlı bir biçimde yararlanabilmektedir. Mevcut sosyal güvenlik olanaklarından çiftçiler yeterince yararlanamadığı gibi, 2926 sayılı “Tarımda Kendi Nam ve Hesabına Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanunu” ile bu kesime getirilen olanaklar da oldukça yetersiz kalmış olup, 4.1 milyon çiftçi ailesinden ancak 1.2 milyonu tarım sigortası kapsamındadır. Türkiye genelinde yaklaşık 250.000 çiftçi Sosyal Sigortalar Kurumu’na kayıtlıdır. Bir diğer sosyal güvenlik uygulaması olan Bağ-Kur’a bakıldığında Türkiye genelinde Bağ-Kur’dan yararlanan yaklaşık 13 milyon nüfusun ancak % 6-7’si tarımda yer almaktadır. Türkiye genelinde nüfusun fazlalığı, toprağın marjinal kullanım sınırına gelmiş olması, makineleşme ile işgücü fazlalığının açığa çıkması, tarımsal üretimin büyük ölçüde doğal koşullara bağımlılığı, tarımsal ürünlerde ve girdilerde fiyat dalgalanmaları, gelir düzeyinin düşük ve dağılımın dengesiz olması, az topraklı ve topraksız çiftçilerin fazlalığı ile geleneksel ilişkilerin varlığı gibi nedenler sağlıklı ve işleyen bir sosyal güvenlik sisteminin varlığını hem zorunlu kılmakta hem de sistemin oluşturulmasını güçleştirmektedir. Bu aynı zamanda, son yıllarda uluslararası kalkınma konularının öncelikleri arasında yer alan sürdürülebilir insani kalkınma açısından da bir gerekliliktir.

3.3.6. Tarım işçilerinin yasal sorunları

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı verileri Tarım, Orman, Avcılık ve Balıkçılık işlerini kapsayan 01 No’lu işkolunda 140.000 kişinin bir işverene bağlı ve ücretli olarak çalıştığını ortaya koymaktadır. Oysa değişik kaynaklar tarım ve orman işlerinde ücret karşılığı

çalışan, bu alanda çalışarak geçimini temin eden tarım ve orman işçilerinin sayısının yaklaşık bir buçuk milyon civarında olduğunu ortaya koymaktadır.

Tarım, orman, avcılık ve balıkçılık alanında ücret karşılığı çalışanların sayısına ilişkin sağlıklı bilgi mevcut değildir. Yukarıda belirtilen 140 bin işçi tarım ve orman işlerinde bir ücret karşılığı olarak sürekli çalışan ve 506 sayılı Sosyal Sigortalar kapsamında bulunan genellikle de kamu işyerlerinde istihdam edilen işçilerdir. Bunların dışında kalan ve asıl büyük çoğunluğu teşkil eden tarım ve orman işçileri konusunda ne Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ne de Sosyal Sigortalar Kurumunun elinde yeterli ve sağlıklı bilgi bulunmamaktadır.

Türkiye’de tüm çalışanlar yasa teminatı altında bulunurken sadece ve sadece tarım ve orman işçileri yasal güvenceden yoksundur.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı istatistiklerinde belirtilen 140 bin işçinin tamamına yakını örgütlenme şansına sahip olmuş ve imzalanan toplu iş sözleşmeleri ile İş Kanunu’nda belirtilen haklara sahip olmuş, hatta pek çok işyerinde İş Kanunu’nda verilenlerden daha ileri haklar elde etmiştir.

Asıl önemlisi, örgütlenme şansı olmayan, işkolunun özelliğinden kaynaklanan nedenlerle örgütlenemeyen tarım ve orman işçilerinin de yasal himayeden istifade etmeleridir. Kaldı ki, sendika üyesi tarım ve orman işçileri imzalanan toplu iş sözleşmeleri ile İş Kanunu’ndaki hakların pek çoğundan aynen yararlanmaktadır.

Bir tarım işletmesinde tarım aletlerinin tamir ve bakımını yapan işçiler 4857 sayılı İş Kanunu kapsamında iken, bu aletleri kullanan işçiler kanun kapsamı dışında kalmaktadır.

İşkolunun tamamı dikkate alındığında aynı işkolunda çalışan bir kısım işçinin yasadan istifade etmesi, diğer bir kısmının yasa dışında mütalaa edilmesi, geniş anlamı ile Anayasada yer alan ve Anayasamızın 10. Maddesinde ifadesini bulan “Kanun önünde eşitlik” ilkesine de ters düşmektedir. Yine Anayasamızın 49. maddesinde “...Devlet, çalışanların hayat seviyesini yükseltmek, çalışma hayatını geliştirmek için çalışanları korumak, çalışmayı desteklemek...” için gerekli tedbirleri alır ifadesine yer vermiştir. Bu ifadeye karşın, değil yaşam düzeyini yükseltmek, işçi olarak kabul edilmek ve bu sıfatın verdiği imkânları kullanmak açısından halen yasal güvenceye kavuşturulmamış tarım işçilerinin varlığı Anayasamızın öngördüğü yukarıda belirtilen esas maddeye aykırılık teşkil etmektedir. Türkiye’de tüm çalışanlar yeterli veya yetersiz bir yasal düzenlemenin koruyucu şemsiyesi altına alınmışken tarım ve orman işçileri İş Kanunu kapsamı dışında bırakılmıştır.

Sonuç Olarak; kendi nam ve hesabına çalışan ve ekonomik özgürlükleri işçi ve memurlarla kıyas dahi kabul etmeyen esnaf ve sanatkârlar yasal güvenceye sahipken, tarım ve

orman işçilerinin iş kanunu kapsamı dışında tutularak korumasız bırakılmasını sosyal politikamızın en büyük eksikliğidir.

Diğer çalışanlarla aynı oranda vergi ödeyen, sigorta primi veren, daha zor koşullarda üreten tarım ve orman işçileri, kendilerini iş kanununun koruyucu şemsiyesi altına alacak bir hukuki düzenlemeyi ve bu kanunların iyi uygulanmasını özlemle beklemektedir. Diğer sonuçlar ise şöyle özetlenebilir:

- İrili ufaklı tarım işletmelerinde mevsimlik ve geçici olarak çalışan tarım işçilerinin hiçbir yasal ve sosyal güvencesi yoktur. Emek arzının çok yoğun olduğu, Devlet denetiminin çok az olduğu kırsal kesimde çalışan bu işçilerin her şeyi işverenin insafına terk edilmiştir.
- Türkiye’de tarımda çalışanların sesini duyuracak örgütler yoktur.
- Özellikle Çukurova Bölgemizde yoğunluk kazanan, Karadeniz ve Ege Bölgelerimizde yaygın olan “gezici tarım işçileri” tarımda ücreti ile geçinen kesimin en kalabalık bölümünü teşkil etmektedir. Çukurova’da pamuk, Karadeniz’de fındık, Ege’de zeytin hasadı döneminde yoğunluk kazanan ve bölgeye dışarıdan gelen bu işgücü çok önemli sorunlarla karşı karşıyadır.
- Bu işçiler hiçbir sosyal güvenceye sahip değildir. Ücretleri tamamen bölgede oluşan koşullara göre işverence belirlenmektedir. Ayrıca bu işçilerin ücret yönünden diğer çalışanlardan bir farkı da ücretlerinin bir kısmını kendilerine iş temin eden iş aracılara ödemeleridir. Çukurova’da “Elçi” , Ege’de “Dayı başı” olarak adlandırılan bu araçılar işçinin sırtından geçinmektedir. 2007 yılı itibariyle Çukurova’da günlük yevmiye 15-16 YTL.’dir. İşçi bunun 2 YTL' sini “elçi payı” olarak ödemekte, eline 13-14 YTL geçmektedir (**Radikal 2007**).
- 2007 yılında çok zor durumda kalan üreticiler, ettikleri hiçbir üründen kâr edemezken, günlük yevmiyelerini alabilmek için hasadı bekleyen tarım işçileri de, hâliyle zor durumda kalmaktadırlar. Tarımın en yoğun olduğu Çukurova’ya her yıl Güney ve Güneydoğu Anadolu’dan gelen binlerce tarım işçisi, ücretlerini alabilmek için ağalarının ürününü satmasını beklemektedirler. Yoğunlukla pamuk çapalama ve toplama işinde çalışan tarım işçileri, son yıllarda fiyatların düşmesinden en az üreticiler kadar etkilenmektedirler. Karpuzdan pamuğa kadar ekim, çapalama ve toplama ücretleri ürünün satış fiyatına göre belirlendiğinden, yevmiyeler genellikle düşük olmaktadır. Ürün hasat edilip satılınca kadar günlük yevmiyeleri belli olmayan işçiler, tarla sahiplerinden aldıkları avanslarla geçinmek zorunda kalmaktadırlar (**TBMM Tutanağı 2006**).

- Tüm aile fertleri ile birlikte çalışma alanına gelen bu işçiler açık arazide ve genellikle çadır bile denilemeyecek naylon bir örtü altında çok ilkel koşullarında barınmaktadır.

- Bu işçilerin aldıkları düşük ücret ve çalışma ortamlarının yerleşim yerlerine uzaklığı, barınma yerlerinin yetersizliği sağlıksız ve yetersiz beslenmeyi de beraberinde getirmektedir. Bu işçiler bırakınız sağlıklı kullanma suyunu içme suyundan bile yoksundur. Su ihtiyacı çevrede bulunan herhangi bir su kaynağından genellikle de sulama kanallarından temin edilmektedir.

- Çalışılan bölgeye genellikle bölge dışındaki illerden gelen bu işçiler geliş ve gidişlerinde kamyon ve traktör gibi araçları kullanmakta her yıl yüzlercesi yollarda can vermektedir.

- Çalışma sahasına ailesi ile gelen bu işçilerin küçük çocukları ya hiç okula gidememekte, ya da iş sezonu geldiğinde okulu bırakıp ailesi ile birlikte çalışmak durumundadır.

Örneğin: Çeşitli kaynaklardan derlenen bilgilere göre Çukurova bölgemize bölge dışından 225 bin mevsimlik işçi gelmektedir. Her ailenin 7 kişiden oluştuğu ve ilköğrenim çağında iki çocuğu varsayılırsa yaklaşık 64 bin çocuk ya yetersiz ya da hiç eğitim alamamaktadır.

- Bu işçilerin bir başka önemli sorunu da çalışma ortamının yarattığı sağlık sorunlarıdır. Günümüz tarımında bolca ve bilinçsizce kullanılan zirai mücadele ilaçları ve diğer kimyasal maddeler bu işçileri doğrudan etkilemekte, çeşitli sağlık problemlerini de beraberinde getirmektedir.

- İş Kanunu, sanayi ve ticari işlerden mevsimlik olanlarda çalışanlara yıllık izin hakkı tanımamıştır. Ancak bunlar, sanayi ve ticari işlerin tamamı içinde küçük bir yer tutar. Halbuki tarım işlerinin önemli bir bölümü mevsimlidir. Bu durumda, mevsimlik işlerde çalışanlara yıllık izin hakkı tanınmadığı sürece, İş Kanunu kapsamına giren tarım işlerinin yapıldığı işyerlerinde çalışanların önemli bir bölümü yıllık izin hakkından yoksun kalacaktır. Oysa ILO'nun 101 sayılı sözleşmesine göre, tarım işlerinde çalışanlara da ücretli yıllık izin hakkı tanınmıştır. Giderek, mevsimlik ve geçici işçilerin de diğer işçilere tanınan haklardan eşit olarak yararlanacakları görüşü ağırlık kazanmıştır. Örneğin, Fransa'daki uygulamaya göre, işçiler çalıştıkları her ay karşılığında en az bir buçuk gün yıllık izne hak kazanmaktadır. Bazı ülkelerde ise, yıl içinde belirlenmiş süreyi çalışanlara ücretli yıllık izin hakkı tanınmaktadır. Bu nedenlerle, uluslararası çalışma sözleşmeleri dikkate alınarak, tarım işlerinde ve doğal olarak sanayi ve ticari mevsimlik işlerde çalışanlara da ücretli yıllık izin hakkı verecek yasal düzenlemenin yapılması gerekmektedir.

- Özellikle pamuk, fındık, çay, tütün toplama faaliyetlerinde yoğun olarak karşımıza çıkan gezici tarım işçileri, sanayi ve ticari işlerdeki gezici işçilerden oldukça farklı bir tablo

çizmektedir. Gezici tarım işçileri genellikle tüm aile fertleri, erkekleri, araç gereçleriyle birlikte çalışmak üzere iş arayacakları yöreye intikal etmektedir. Bu nedenle, gittikleri yörenin yöneticileri tarafından gösterilen yerlerde konaklarlar. Konaklamaları için gösterilen yerlerde kendi olanakları ile orada barınmaya çalışırlar. Tuvalet, temiz su, hazır barınma yerleri genellikle yoktur. Çocuklar dâhil aile olarak geldiğinden ve herkes çalıştığından, çocukların bırakılabileceği ve bakılabileceği yerler yoktur. Büyük çocuklar da aileye katkıda bulunmak için çalışır. Tarım ilaçlarından, güneş yanıklarından en çok zarar görenler, barınacakları özel mekânları olmayan çocuklar olmaktadır.

3.3.7. Tarım işçilerinin sağlık sorunları

Dünya'nın az gelişmiş ülkelerini konu alan bir araştırmaya göre⁶ tarım işçilerinin sosyal güvencesi bulunmamaktadır. Özellikle Afrika'da Kenya, Uganda gibi ülkelerde sosyal güvencesiz olarak tarım işçisi çalıştırılmaktadır. Tarım işçilerinin işsizlik ödeneği, izin parası, hastalık yardımları gibi haklar kendilerine verilmemiştir (Hurst 2005). Gerçek anlamda bir sigortalama sistemine geçilmediği takdirde şu anki durumu itibariyle Türkiye'de çalışan gezici ve geçici tarım işçilerinin durumu Afrika ülkelerinden pek farklı değildir.

Türkiye'de tarım harici sektörlerde sigortalı olan çalışanların oldukça kısa sürelerde sağlık yardımlarından faydalanma hakları mevcuttur (Çizelge 3.18). Ancak, tarım işçilerinin çoğunluğunun sigortası olmadığı için bu yardımlara hak kazanamamaktadırlar. Aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi bu konuda sosyal güvenlik kurumları arasında da adaletsizlik vardır. Devlet memurları ve yeşil kart sahipleri yardımlardan ilk günden itibaren yararlanabilirken SSK'lı işçinin hasta olmak için veya tedavi olmak için en az 90 gün beklemesi gerekmektedir. Bağ-Kur'lu sigortalının ise en az 8 ay beklemesi istenmektedir. 2925'e tabi olan tarım işçisinin ve 2926'ya tabi bağımsız tarım çalışanı çiftçinin de normal Bağ-Kur'lu esnaf gibi aynı şekilde 8 ay bekleme süresi vardır. Bağ-Kur'lu esnafın, tarım işçisinin ve toprak sahibi çiftçilerin bu süreler ile haksızlığa uğramakta olduğuna ve mağduriyetine dikkat çekmek istiyoruz. Örgütsüz, yasal ve sosyal güvenceden yoksun yüz binlerce tarım ve orman işçisinin karşı karşıya bulunduğu sağlık sorunları resmi istatistiklerde yer almamakta, sorunun boyutları rakamsal olarak ortaya koyulamamaktadır.

Ancak, tarım ve orman işçilerinin karşı karşıya bulunduğu sağlık sorunları diğer çalışanlardan çok daha fazla ve ileri boyutlardadır.

⁶ Hurst P (2005) . Agricultural Workers and Their Contribution to Sustainable Agriculture and Rural Development. FOO-ILO-IUF.

Çizelge 3.18 Sigorta Kaydını Takiben Sağlık Yardımlarından Yararlanmaya Başlama Süresi (2007)

Şimdiki Durum					GSS(01.01.2008'e ertelenen Genel Sağlık Sigortası)	
SSK	BAĞ-KUR	EMEKLİ SANDIĞI	AKTİF DEVLET MEMURLARI	YEŞİL KART	YENİ KAYIT	MEVCUTTAN DEVİR ALAN
2 -4 Ay	8 Ay	1. Gün	1. Gün	1. Gün	3 Ay	1. Gün

Kaynak: www.csgeb.gov.tr. (2007)

Sosyal Güvenlik şemsiyesi altında bulunan çalışanların sağlık sorunları, ortadayken, özellikle Sigorta Hastanelerinin durumu herkesçe malumken, hiçbir sosyal güvenliğe sahip olmayan tarım ve orman işçilerinin durumunu kelimelerle ifade etmek çok zordur.

Sigortalı tarım ve orman işçileri SSK sağlık hizmetlerinden yeterince istifade edememektedir. Tarım ve orman işyerleri çoğunlukla kırsal alanda ve küçük yerleşim birimlerindedir.

SSK sağlık tesisleri daha çok büyük yerleşim birimlerinde toplandığından sendikalı tarım işçilerinin bu tesislere ulaşması mümkün olmamaktadır. SSK'nın anlaşmalı tesislerinden istifade edebilen az sayıdaki tarım işçisi de bu defa da ilaç problemi ile karşılaşmaktadır. Küçük yerlerde SSK'nın anlaşmalı eczanesi olmadığından sendika üyesi olan bir kısım tarım işçileri de sigortalı olmalarına rağmen çoğu zaman ilaçlarını kendileri temin etmek zorunda kalmaktadır.

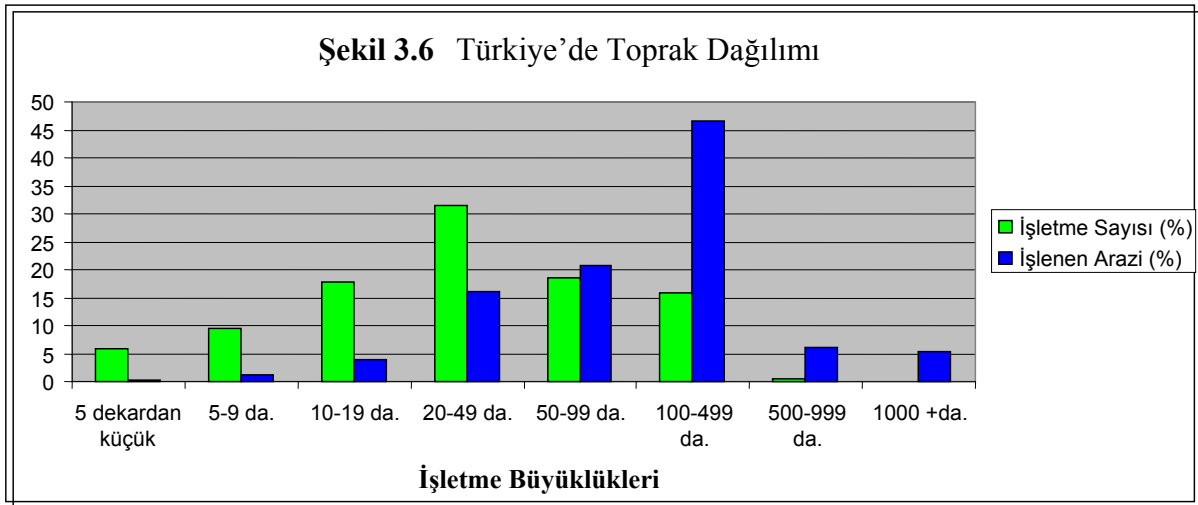
Tarım işçileri yasal olarak henüz işçi sayılmasa da bize göre pek çok işkoluna göre daha ağır işçidir. Yaz aylarında yakıcı güneşin altında, kışın dondurucu soğukta sadece işiyle değil doğa koşullarıyla da savaşıyor bu insanların hâlâ yasal korumadan yoksun çalıştırılması; İş Kanunu kapsamındaki fabrika işçisi ile büro işçisini “ İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Hakkında Tüzük” hükümleri ile korunurken tarım işçilerine bu Tüzük hükümlerinin bile uygulanmamasını Anayasa'da ifadesini bulan “Sosyal Hukuk Devleti” ile çelişmektedir.

3.3.8. Mülkiyet dağılımı

Tarımsal yapıyı belirleyen en önemli kriterler arasında tarımsal mülkiyetin dağılımı ve işletme büyüklükleri ön sıralarda yer alır. Tarımsal mülkiyet denildiğinde ise, öncelikli varlık topraktır. Tarımda mülkiyet dağılımında eğer dengesizlikler varsa ve işletmeler yeterli büyüklükte işletme toprağına sahip değilseler, bu durum tarım topraklarında verimli bir

tarımsal üretim yapılmasını engellediği gibi, toplum katmanları arasında da farklılığa ve kalkınmanın gecikmesine neden olur.

Şekil 3.6’da görüleceği gibi, Türkiye genelinde toprak dağılımı dengesizlik göstermektedir. 50 dekardan küçük tarım işletmelerinin Türkiye genelindeki payı % 64.8 iken, bunların işlediği arazi miktarı % 21.3’dür. Buna karşılık, 500 dekardan daha büyük araziye sahip olan tarım işletmelerinin oranı % 0.7 iken, bunların işlediği arazi miktarı % 11.4’tür. Doğal olarak, böyle bir dağılım, tarımsal ve kırsal kalkınma çalışmalarında öncelikli sorun alanı olarak ortaya çıkmaktadır.

Kaynak: 2001 Yılı Genel Tarım Sayımı Sonuçları-DİE.,2007

Türkiye’de ekilen toprakların parçalı olması verim düşüklüğüne ve sonuçta çiftçi için gelir düşüklüğüne neden olabilmektedir. Oysa Türkiye’de yapılması gereken parçalanmış küçük arazilerin birleştirilerek kolektif üretim yapılmasının önünün açılmasıdır. Böylelikle ekilen dekar başına birim maliyet seviyesi düşürülerek marjinal fayda artırılabilir. Büyük arazinin hasadı ve geliri yüksek olacağı için çiftçinin net kazancı artırılmış olacak ve sosyal güvencesini sağlaması için imkan yaratılmış olacaktır. Bu konuda 1982 Anayasası’nın 44. maddesinde “Toprak mülkiyeti” başlığı altında yer alan ifade şöyledir: “Devlet, toprağın verimli olarak işletilmesini korumak ve geliştirmek, erozyonla kaybedilmesini önlemek ve topraksız olan veya yeter toprağı bulunmayan çiftçilikle uğraşan köylüye toprak sağlamak amacıyla gerekli tedbirleri alır. Kanun, bu amaçla, değişik tarım bölgeleri ve çeşitlerine göre toprağın genişliğini tespit edebilir. Topraksız olan veya yeter toprağı bulunmayan çiftçiye toprak sağlanması, üretimin düşürülmesi, ormanların küçülmesi ve diğer toprak ve yeraltı servetlerinin azalması sonucunu doğuramaz”. Devletin yeterli toprağı olmayan köylüye ilgi

gösterdiğini söyleyemeyiz. O halde anayasanın gereği yeterince yerine getirilmemiştir diyebiliriz.

Bu amaçla dağıtılan topraklar bölünemez, miras hükümleri dışında başkalarına devredilemez ve ancak dağıtılan çiftçilerle mirasçıları tarafından işletilebilir. Bu şartların kaybı halinde, dağıtılan toprağın Devletçe geri alınmasına ilişkin esaslar kanunla düzenlenir.

3.4. Kırsal Alanda ve Tarımsal Üretimde Kadın

Özellikle tarım işçisi olan, kendi evini-yöresini geçici olarak terk edip ailesiyle birlikte başka yörelere çalışmaya giden kadınlar çok zor şartlarda yaşamaktadır. İnsanca yaşayacak bir barınakları dahi yoktur. Yapılan kapsamlı bir araştırma, çalışan bir tarım işçisi kadının “İŞ GÜNLÜĞÜ”nü şöyle belirtir (Yıldırak ve ark. 2002):

05:30	Kalkış
05:30 - 06:30	Kahvaltı, bulaşık, iş hazırlığı
06:30 - 07:00	İşe gidiş
07:00 - 10:30	Çalışma (3,5 saat)
10:30 -10:45	Dinlenme
10:45 - 13:00	Çalışma (2,15 saat)
13:00 -13:30	Yemek molası
13:30 - 15:30	Çalışma (2 saat)
15:30 -15:45	Dinlenme
15:45 - 18:00	Çalışma (2,15 saat)

Kaynak: (Yıldırak ve ark. 2002)

Görüldüğü gibi kadın tarım işçisi fiilen 9,8 saat tarlada çalışmaktadır. Çalışma süresinde, 40 derece sıcaklıkta güneş altında bulunmak hem yıpratıcı hem de üretim verimliliğini düşüren bir faktördür. Kadınlar ayrıca akşam saatlerinde de yemek, ekmek yapımı, temizlik ve çocuk bakımı, çamaşır yıkama gibi günlük işlerini yapmaktadır.

Üretimin her aşamasına aktif bir biçimde katılan kadınlar, kalkınmanın olanaklarından yeterli pay alamamaktadır. Kırsal alanlardaki kadın için, üretim ve ev işlerinin birlikte yapılması, eğitim düzeyinin ve toplumsal statünün düşüklüğü, örgütlenmenin sağlanamaması, kısmi çalışma olanaklarının bulunmaması ve başta sosyal güvenlik olmak üzere çalışma yaşamı ile ilgili yasal mevzuattaki eksiklikler nedeniyle önemli sorunlar ortaya çıkmaktadır.

Günümüz koşullarında kırsal kesimde yaşayan kadınlara yönelik projelerin öncelikle okuma-yazma öğretme, beceri geliştirme ve pazara yönelik üretimlerinin gelir getirme amacına dayandırılması konusu yaşam düzeyinin yükseltilmesi açısından büyük önem

kazanmıştır. Bu projeleri gerçekleştirmek amacıyla açılacak olan kursların öncelikle gelir getirici beceri kazandırma faaliyetleri açısından önemi büyüktür. Özellikle bu kursların nakış-dikiş, dokuma, örme, el sanatları vb. olması becerilerinin ve gelirlerinin artmasını sağlayacak, hem kişiye, hem aile ekonomisine hem de yöresel kalkınma ve işsizlik sorunlarının çözümüne katkıda bulunacaktır. Örneğin, ABD’de çiftçiler için çok çeşitli kurslar vardır. Çiftçiler her ay eğitime gitmek zorundadır. Bu eğitimler devlet / eyalet eliyle yürütülür. Hatta bu kurslarda işçi sağlığı ve iş güvenliği eğitimleri de verilmektedir. Yeni teknolojiler çiftçilere öğretilmekte verimli üretim yapılması için sürekli bir eğitim verilmektedir.

Kalkınma çalışmalarında kadın ve çocuklar toplumların en dezavantajlı grupları olarak kabul edilmektedirler. Kadınlara karşı yapılan ve kadının yaptığı işin erkek tarafından yapılan işe nazaran daha az değerli ve daha az saygın kabul edilmesi, ülkeler çapındaki değerlendirmelerde ve kayıtlarda daha az “kayda değer” bulunması, kadının üretimdeki kaynaklara erkeğe oranla daha az erişimi, aile gelirin kontrolünde kadının çok az söz hakkına sahip olması, kamusal alanda yönetim ve denetim rollerini daha az oranda üstlenebilmesi anlamını taşıyan negatif ayrımcılıktan dolayı, statüsü ve konumu ne olursa olsun kadın dezavantajlı duruma düşmektedir. Tarım ağırlıklı bir toplum özelliği gösteren Türkiye’de de kadının özellikle tarımsal üretimdeki, payı küçümsenmeyecek kadar fazladır.

Tarım kesimindeki kadınların üretime katılım düzeyleri, ailenin sahip olduğu arazi ve hayvan varlığına, gelire ve ürün desenine göre değişmektedir. Ancak, tarımda mekanizasyon düzeyi arttıkça kadın tarımsal üretimden kopmakta ve çalışma potansiyeli ev kadınlığına yönelmektedir. Az topraklı ailelerde kadınlar mevsimlik işçilik başta olmak üzere bitkisel ve hayvansal üretimin her aşamasına katılmaktadır.

Kırsal alanda kadının emek yoğunluğu sadece tarımsal üretimde değil, aynı zamanda hane içinde de çok yüksektir. Hane içi istihdam bağlamında ücretsiz aile işçisi konumunda olan kadın ve genç kızlar ağır bir iş yüküne sahiptirler. Kadınlar, ev temizliği, ekmek/yemek yapımı, çamaşır yıkama ve su taşıma gibi rutin işlerin yanı sıra tarla, bağ-bahçe işleri, odun taşıma, hayvan bakımı gibi yüksek efor gerektiren ve bir hayli zaman alan işleri de yapmak durumundadır. Kentsel alanda maddi durumu ve gelir düzeyi göreceli olarak daha iyi olan ve bu nedenle çamaşır makinesi, elektrik süpürgesi gibi elektrikli ev aletlerini kullanabilen kadınlar ile kıyaslandığında kırsal genelindeki kadınlar bir anlamda “ağır işçi” statüsüne girmektedirler.

Tarımda çalışan kadınların % 87.3’ü ücretsiz aile işçisi, % 8.5’i kendi hesabına veya işveren, % 4.2’si ise ücretli olarak çalışmaktadır. Kırsal alanda kadınların ve erkeklerin

üstlendikleri roller farklılık göstermektedir. Ayrıca, kadınların beklentileri ve potansiyelleri birbirine yakın köylerle benzerlikler göstermektedir.

Yeniden üretimle ilgili olarak (yemek, kışlık yiyecek hazırlanması bulaşık, çamaşır, temizlik, çocuk bakımı) yapılan işler kadınlar tarafından yapılmaktadır. Ağırlıklı olarak köylerin temel geçim kaynağını bitkisel üretim, hayvancılık ve mevsimlik göç oluşturmaktadır. Tarımsal üretimin sınırlı olduğu köylerde erkekler hane tüketimine yönelik olarak yapılan sebzeçilik ve bağcılık, bahçe hazırlığı, toplama, sulama, çapada çalışmaktadır. Temel geçim kaynağı bitkisel üretim olan hanelerde ise kadının iş yükü daha fazla üretimin satış hariç her aşamasında yer almaktadır. Hayvancılık faaliyetlerinde yine erkekler hayvanların otlatılması, besleme, kırkım gibi işler yapmakta, kadınlar ise sağım, süt ürünlerinin değerlendirilmesi, ahır temizliği ve ot toplama işlerini üstlenmektedir. Ayrıca, hayvansal ürünlerden yağ, yoğurt ve peynir üretimini kadınlar ailelerinin günlük tüketimleri için üretmektedirler.

Türkiye’de kırsal alanda yerleşme düzenine damgasını vuran az nüfuslu ve küçük yerleşim birimlerinin, özellikle mezraların genellikle okulları yoktur. Bu dağınık ve küçük yerleşim birimlerinde yaşayanlar-ulaşabilir uzaklıkta olması durumunda-bağlı oldukları köy merkezindeki okuldan yararlanmakta ya da öğrenim dışı kalmaktadır. Ayrıca, bazı kırsal yerleşimlerde ailelerin geçim koşulları ve gelir düzeyleri, bu arada iş gücüne duydukları gereksinme, çocukların ilköğretimden sonra öğrenim sürdürme şanslarını azaltmaktadır. Ancak kız çocuklarına kayıp aile üyesi gözü ile bakılması, küçük yaşta nişanlanması ve evlendirilmesi, geleneksel anlayış gereği bazı ailelerin kız çocuklarının bedenlen gelişmiş olmaları nedeniyle dört, beş ve altıncı sınıflardan geri almaları, küçük kardeşlerine annelik yapmaları, onların eğitim hizmetlerinden yararlanmalarını engellemektedir. Kız çocukların, anneleri gibi, görünmez ağır işçiliği, eğitimlerine yönelik güçlü negatif yargılar, erken yaşta hamilelik, töreler ve çevre endeksli düşünce tarzı kırsalda okullaşmayı engelleyen en belirleyici iç faktörler olarak ortaya çıkmaktadır.

Sürdürülebilir bir tarımsal ve kırsal kalkınmada kırsal kadının tarımsal üretime yaptığı katkılar yüksektir. Kırsal alanda yaşayanların yaşam koşullarının iyileştirilmesi için uygulanan programlarda kadın varlığı ön koşullardan birisi olmak durumundadır. Toplumsal cinsiyet duyarlılığı olmayan projelerde kadınlar ve onlar gibi dezavantajlı gruplar kalkınmadan yararlanmak bir yana olumsuz etkilenmektedir. Kırsal alanda cinsiyet rolleri kırsal toplum özelliklerine göre değişme gösterir. Dolayısıyla evrensel erkek ve kadın rollerinden söz etmek mümkün değildir. Kadına yönelik geliştirilecek kırsal kalkınma stratejilerinin de bu kırsal toplum özelliklerine ve farklı sosyal formasyonlarda kadınların üstlendikleri rollere göre

belirlenmesi gerekir. Kırsal alanda kadınların mevcut durumunun iyileştirilmesi aynı zamanda; Türkiye’de bölgeler ve cinsiyetler arası eşitsizliğin azaltılması, insan kaynaklarının geliştirilmesi ve sosyal kalkınmanın desteklenmesi anlamına da gelmektedir.

3.4.1. Türkiye’de kadın çiftçilerin sorunları

Türkiye’de iktisaden aktif nüfusun % 34,5’i tarım kesiminde çalışmaktadır. Bu sektörde 12 yaşından küçük çocukların da çalıştırıldığı dikkate alınırsa Türkiye’de 10-12 milyonluk bir nüfusun tarım kesiminde çalıştığı söylenebilir. Kırsal kesimde 12 ve daha yukarı yaştaki nüfus 18.934.000 kişidir.

Çizelge 3.19 Türkiye’de İşgücüne Katılım Oranları (%)

İşgücüne Katılanlar	Toplam Nüfusun İşgücüne Katılım Oranı	Kırsal Alanda Nüfusun İşgücüne Katılım Oranı	Kırsal Alanda İstihdam Edilenler İçinde Tarımın Payı
Genel Nüfus	48,7	60,1	77,0
Erkek	70,1	76,7	66,6
Kadın	27,4	43,8	94,2

Kaynak: DİE,2008

Avrupa Birliği erişim sitelerinde çok sık olarak yaşlı insanların iş gücüne katılmaları için düzenlenen çalışma ve seminerlere rastlanılmıştır. Yaşlıların dahi işgücüne katılması için çaba harcayan Avrupa Birliğine nazaran Türkiye’de daha kadınların işgücüne katılımı sağlanamamış durumdadır. DİE 2003 verilerine göre; Türkiye genelinde toplam nüfusun işgücüne katılım oranı % 48,7 olup, bu oran erkeklerde % 70,1, kadınlarda % 27,4’tür (Çizelge 3.19). Kırsal alanda ise toplam işgücüne katılma oranı %60,1 olup, bu oran erkeklerde % 76,7, kadınlarda ise % 43,8’dir. İlave olarak, kırsal alanda istihdam edilenlerin % 77,0’si tarımda yer almakta olup, bu oranın % 47,5’i kadın, % 52,5’i erkektir. Yine kırsal alanda istihdam edilen erkeklerin % 66,6’sı kadınların ise % 94,2’si tarımda yer almaktadır. Kuzey doğu Anadolu Bölgesinin kırsal kesiminde kadın istihdamının payı % 98’dir (**Türktan 2006**). Yani kırsal alanda kadınların tamamına yakını tarımda istihdam etmektedir. Görüldüğü üzere Türk tarımı kadınlara emanet edilmiştir.

Tarımdaki kadınlar üretim faaliyetlerinin büyük bir bölümünü küçük aile işletmelerinde ücretsiz aile işçisi olarak yerine getirmektedir. Tarımda çalışan kadınlarımız,

çalışmalarının karşılığında işgücüne ya doğrudan katılır veya ücretli olarak başka işletmelerde çalıştığı zaman çalışmasının karşılığını alır.

Çizelge 3.20 Tarımda Çalışan Kadınların
Ücret Konumlarına Göre Dağılımı (%)

Çalışma Biçimleri	Genel Nüfus	Erkek	Kadın
Ücretsiz Aile İşçisi	56,6	31,0	87,3
Kendi Hesabına veya İşveren Olarak Çalışanlar	38,0	62,6	8,5
Ücretli veya yevmiyeli çalışanlar	5,4	6,4	4,2
Toplam	100,0	100,0	100,0

Kaynak: DİE,2008

2003 yılı verilerine göre tarımda çalışan kadınların ücret konumlarına göre dağılımına bakıldığında, % 87,3'ünün ücretsiz aile işçisi, %8,5'inin kendi hesabına veya işveren adına, % 4,2'sinin ise ücretli veya yevmiyeli olarak çalıştığı görülmektedir (Çizelge 3.20).

Çizelge 3.21 Türkiye' de Bölgelere ve Cinsiyete Göre
Tarım Çalışanları (2006 yılı verileri) (Bin Kişi)

	ERKEK				KADIN			
	Toplam	Ücretli, maaşlı ve yevmiyeli	İşveren	Ücretsiz aile işçisi	Toplam	Ücretli, maaşlı ve yevmiyeli	İşveren	Ücretsiz aile işçisi
2006 YILI								
TOPLAM	3.272	347	2.266	659	2.816	183	538	2.094
İstanbul	17	3	13	1	3	1	0	2
Batı Marmara	226	22	170	34	169	12	16	141
Ege	552	68	385	99	427	57	50	320
Doğu Marmara	221	27	147	46	171	11	38	122
Batı Anadolu	238	32	167	39	109	13	14	82
Akdeniz	491	95	322	73	401	49	78	273
Orta Anadolu	214	18	148	47	174	7	45	122
Batı Karadeniz	395	11	271	113	473	11	84	378
Doğu Karadeniz	261	12	200	50	458	5	145	308
Kuzeydoğu Anadolu	188	6	123	59	177	1	28	149
Ortadoğu Anadolu	230	11	156	63	194	3	34	157
Güneydoğu Anadolu	239	41	162	36	60	15	5	40

Kaynak: TÜİK, 2008

Çizelge 3.21 verilerine göre toplam 3.272.000 ücretsiz aile işçisi erkekten yalnızca 659 bin erkeğin tarımda çalıştığı görülebilir. Kadınlarda ise tersi bir durum vardır. 2.816.000 ücretsiz aile işçisi kadının 2.094.000'i tarımda; tarlada, bağda, bahçede çalışmaktadır. 2006 yılında kırsalda yaşayan her 100 kadından yaklaşık 75'i tarlada çalışmaktadır. En çok ücretsiz aile işçisi kadın ise 378 bin kişi ile Batı Karadeniz bölgesindedir. En az ücretsiz aile işçisi kadın 40 bin kişi ile Güneydoğu Anadolu'dadır. Tarımda en çok erkek işveren 385 bin kişi Ege bölgesinde, kadınlarda en çok işveren ise 145 bin kişi ile Doğu Karadeniz'de bulunmaktadır.

Tarım Türkiye için çok önemlidir. Bu yapı devam ederse Türkiye için açlık sorunu ortaya çıkabilir. Bazı çiftçilerin çiftçilik yapmaktan vazgeçmesi, birçok insanı aç bırakabilir. Türkiye'de çiftçilere yaptığı işin değeri gösterecek davranışlar sergilenmelidir. Devlet çiftçilere sahip çıkmalıdır. Örneğin, önümüzdeki yıl tüm buğday üreticileri buğday üretiminden vazgeçerse ülkede ekmek sıkıntısı doğar. Bunun çözümü için un veya buğday ithalatı yapılır. İthalat ise ülke kaynaklarının yabancı ülkelere aktarımıdır. Oysa kaynakların Türk çiftçisine aktarımı gerekir. Bu durum Türkiye'nin menfaatinindedir. Çiftçinin fakir olması onu üretim yapmaktan vazgeçirebilir. Tarımsal üretim olmazsa, tarıma dayalı sanayi de yok olur. Şu anda olduğu gibi bu sanayi kollarında çalışanlar işsiz kalır. Refah azalır, gelir seviyeleri düşer. Tarımsal ve tarıma dayalı sanayi ürünleri ihracatı düşer ve cari açık büyür, döviz dengeleri bozulur ve sonuçlar Türkiye için hüsrana olabilir.

Türkiye'nin geleceği için tarımsal gelirlerin artması ve çiftçilerin kendilerini güvencede hissedecekleri bir sosyal güvenlik sistemine dâhil olmaları gerekir.

Çiftçi ürününü ekerken zarar etmeyeceğini bilmeli, aynı zamanda sosyal güvenlik primlerini ödeyebilmeli, diğer aile bireylerini de bu kapsama alabilmelidir. Geliri olmayan tarım işçisinin veya toprak sahibi çiftçinin sosyal güvenlik primi ödemesi düşünülemez. Zaten Türkiye'de pamuk, zeytin, toplayan; tarlayı ekip biçen; buğdayı hasat eden tarım işçisine işverenleri "Gelin sizin önce sigortanızı yapalım sonra işe başlayın" dememektedir. Oysa sanayi işçisi çalışmaya başlamadan bir gün önce sigortalı olmak zorundadır. 4857 sayılı iş kanuna göre işçi çalışmaya başlamadan en az bir gün önce sigortalı yapılmak zorundadır. Yani, işe giriş bildirgesi SSK'ya verilmek zorundadır. Aynı sistem tarım işçileri için de getirilmelidir. Ancak, daha önce de bahsettiğimiz gibi işçiyi sigortalayan işverenin SSK işveren primlerini yatıracak gelirin olması gerekir. Aksi halde bugün olduğu gibi tarım işçisi yine kaçak (sigortasız) çalıştırılmaya devam edilecektir. Aile içinde çalışan, eş, çocuklar veya diğer yakınların primlerinin ödenebilmesi için aile reisine yardım yapılmalıdır. İşçi çalıştıran arazi sahiplerinin SSK işveren primleri düşürülmeli veya devlet katkısı

sağlanmalıdır. Dikkat edilecek diğer konu ise sigorta yaparken istismarların önlenmesi ve ağır cezalar getirilmesi yerinde olur. İşveren işçileri sigortaladığını beyan ederek bu primleri ilgili kuruma yatırmayabilir. Böyle olunca işçiler sağlık yardımlarından faydalanamazlar, daha geç emekliliğe hak kazanırlar, iş kazası ve meslek hastalığı yardımları almaları güçleşir.

3.4.2. Kadın çiftçilerin eğitim düzeyi

Kadın çiftçilerimizin sosyo-ekonomik yapıları incelenirken, eğitimle ilgili durumlarına, düzeylerine ve sorunlarına değinmek adeta bir zorunluluktur. Çünkü içinde buldukları sosyo-ekonomik yapı toplumun eğitim düzeyi ile yakından ilişkilidir. Yapılan araştırmalar kadın tarım işçilerinin yarısından fazlasının (54,2) okuma yazma bilmediğini göstermektedir.

Çizelge 3.22 Kadın İşçilerin Yaşlarına Göre Eğitim Düzeyleri (2003 yılı verileri)

Eğitim Düzeyi	Okur-Yazar Değil		Okur-Yazar		İlkokul Mezunu		Ortaokul Mezunu		Lise Mezunu ve Üstü	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
20 Yaş ve Altı	242	36,1	84	60,0	166	42,6	14	58,3	8	66,6
21-30	154	22,9	18	12,9	92	23,6	4	16,7	2	16,7
31-40	116	17,4	12	8,6	96	24,6	4	16,7	2	16,7
41-50	106	15,8	14	10,0	30	7,7	-	-	-	-
51-60	40	6,0	8	5,7	6	1,5	2	8,3	-	-
61- +	12	1,8	4	2,8	-	-	-	-	-	-
Toplam	670	100,0	140	100,0	390	100,0	24	100,0	12	100,0
Toplam	670	54,2	140	11,3	390	31,6	24	1,9	12	1,0

Kaynak: DİE, 2006

Çizelge 3.22’de görüldüğü üzere, araştırma kapsamındaki kadınların yaşları küçüldükçe bir eğitim kurumundan mezun olma oranı artmaktadır. İlkokul mezunu kadınların % 42,6’sını 20 yaş ve daha küçük kadınlar oluştururken, % 9,2’sini 41 yaş ve daha büyük yaş grubundaki kadınlar oluşturmaktadır ki 61 yaş ve üzerindeki kadınlardan herhangi bir eğitim kurumundan mezun olan kadına rastlanmamıştır. Aynı değerler ortaokul, lise ve üstü eğitim kurumundan mezun olanlar içinde geçerli olup, ortaokul mezunu kadınların % 58,3’ünü, lise ve üstü okullarından mezun olan kadınlarında % 66,6’sını 20 yaş ve daha küçük yaştaki kadınların oluşturduğu görülmektedir. Okuma yazma oranı açısından Türkiye ortalamasının bir hayli altında bulunan kadın işçilerin bu durumu çeşitli nedenlerle açıklanabilir. Özellikle

tarımda çalışan işçi kadınlar, tarımda işgücüne gereksinim duyulan aylarda çalışmak zorundadırlar, bu aylarda okul eğitiminin yoğun olduğu aylara rastlamaktadır ki bu yüzden kırsal kesimde yaşayan insanların geçim zorluğu ve yaşamsal önemi itibariyle okul eğitiminden ziyade çalışmayı tercih etmektedirler. Ayrıca eğitimle elde edecekleri kazanımların ekonomik durumlarına yansımadağı düşüncesiyle çalışma daha cazip gelmektedir. Burada genel amaç her kesimdeki kadınlarımızın eğitim seviyelerinin belirli bir düzeye getirilmesi olmalıdır.

3.4.3. Kadın çiftçilerin sağlık sorunları

Kadınlarımızın yüklendikleri sorumluluklar ve görevler karşısında çok fazla yıprandıkları gözlenmektedir. Bu durum sağlık problemleriyle karşılaşmalarına neden olmaktadır. Sosyal statülerine bakıldığında kadınlarımızın her türlü sorununun eğitim seviyesiyle yakından ilişkili olduğu görülmektedir. Sağlık konusunda da eğitilmiş ve bilinçli olan kadınların daha duyarlı olduğu ve her türlü problemlerine daha ciddi eğildikleri, bunun yanı sıra yinede ihmal ettikleri gözlenmektedir.

Kırsal kesimdeki kadınlarımızın ise hem eğitim seviyelerinin düşüklüğü, hem de yaşam şartlarının ve olanaklarının yetersizliği nedeniyle sağlıklarıyla ilgilenmedikleri ya da ihmal ettikleri görülmektedir. Ayrıca, kırsal kesimde gerekli sağlık kuruluşlarının ya hiç olmaması ya da yetersiz olması da sorunlara çözüm bulunmasını engellemekte veya geciktirmektedir.

Kentlerde ve kırsal kesimde her alanda olduğu gibi sağlık konusunda da farklılıklar vardır. Eğitim seviyesi, yaşam şartları, iklim ve yöre koşullarının farklılığı, sağlık kuruluşlarının çeşitliliği, hastalık çeşitleri vb. farklılıklar vardır. Özellikle kırsal kesimde kadınların içinde buldukları çevre koşulları ve beslenme biçimleri, çalışma şartlarının uzunluğu ve yorucu olması sağlıklarına daha fazla dikkat ve özenin gösterilmesini gerekli kılmaktadır.

Çevre koşullarından kaynaklanan hastalıklar genellikle ishal, tifo, soğuk algınlığı, güneş çarpması, bel ağrısı, romatizma olarak sayılabilir. Bunların yol açtığı diğer hastalıklar ise kadın hastalıkları, böbrek, mide ve benzeri hastalıklardır. Ayrıca aşırı yorgunluk ve bu yorgunluğu giderecek ortamın bulunmayışı da kadınların sıkça rahatsızlanmalarına ve gerekli tanı ve tedavinin yapılmaması nedeniyle de diğer kronik hastalıklara neden olmaktadır. Kadınlar, çeşitli hastalıklara maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Bunlar; bel ağrısı, kronik romatizma, mide ve böbrek hastalıkları, soğuk algınlığı, böcek sokması ve hijyen kuralları ile

ilgili hastalıklar, aşırı sıcaktan kaynaklanan güneş çarpması, baş dönmesi ve kötü yaşam koşullarından kaynaklanan kadın hastalıklarıdır.

3.4.4. Kadın çiftçilerin sosyal güvenlik durumu

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesine göre; “Toplumun bir bireyi olarak herkes sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Sosyal güvenlik temel bir haktır”.

1982 Anayasası'nın Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler başlığını taşıyan 3. bölümünün C. Maddesinde “Tarım, hayvancılık ve bu üretim dallarında çalışanların korunması” başlığı altında yer alan 45.maddesi aynen şöyledir: “Devlet, tarım arazileri ile çayır ve meraların amaç dışı kullanılmasını ve tahribini önlemek, tarımsal üretim planlaması ilkelerine uygun olarak bitkisel ve hayvansal üretimi artırmak maksadıyla, tarım ve hayvancılıkla uğraşanların işletme araç ve gereçlerinin ve diğer girdilerinin sağlanmasını kolaylaştırır. Devlet, bitkisel ve hayvansal ürünlerin değerlendirilmesi ve gerçek değerlerinin üreticinin eline geçmesi için gereken tedbirleri alır”. Anayasanın çiftçiyi ve tarımı korumaya yönelik hükümlerine rağmen tarıma, çiftçilere ve tarımda çalışan işçilere gereken önem verilmemektedir.

Türkiye’de 1982 Anayasa’sının 60.maddesinde belirtildiği gibi “Herkes sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Devlet bu güvenliği sağlayacak gerekli önlemleri alır ve örgütleri kurar” denmesine karşın kadınlarımızın çoğunun çalıştığı işle ilgili olarak herhangi bir sosyal güvenceleri olmadığı saptanmıştır. Oysa devletin bir görevi de alınan sosyal politika önlemleri ile kadınlarımızın da güvenlik ve refah içinde yaşamalarını sağlamaktır.

Ancak o kadar ilginçtir ki kadın çiftçilerimizin kendilerinin sosyal hakları olmamasına rağmen kadınların % 68,3’ünün bu konuya ilişkin bilgi birikimlerinin olduğu gözlenmiştir. Bu birikim genel olarak orta yaşlı ve evli kadınlarda daha yoğunudur. Sosyal güvenlik konusu kadınlarımızın karşısına genellikle kendilerinin veya aile bireylerinin rahatsızlanması sonucu ortaya çıkmaktadır.

Çizelge 3.23 Kadınlara Göre Sosyal Güvenliğin Anlamı, (2003 yılı verileri)

Sosyal Güvenliğin Anlamı	Sayı	%
Bilmiyorum	392	31,7
Sağlık güvencesi	640	51,8
Maaş, emeklilik	116	9,4
İş güvencesi, gelecek güvencesi	72	5,8
Devlet yardımı, koruması	10	0,8
Yararlı bir şey	6	0,5
TOPLAM	1236	100,0

Kaynak: www.ka-der.org.tr, 2007

Kadın Adayları Eğitim ve Destekleme Derneği (Ka-Der)'nin yaptığı anketlere katılan kadınların % 31,7'si sosyal güvenliğin ne anlama geldiğini bilmediklerini bildirmiştir (Çizelge 3.23). Bu konuda bilgisi olmayanların % 51,0'i 20 yaşın altındaki kadınlardan oluşmaktadır. Yine bilgisi olmayan kadınların % 69,9'u okur yazar olmayan kadınlardır. Kadınların yarısından fazlası % 51,8'i sosyal güvenliği hastane, doktor, ilaç gibi direk sağlık güvencesi olarak anlamlandırmışlardır. Sosyal güvenliği maaş alma ve emeklilik olarak nitelendiren kadınların çoğunu babalarından veya eşlerinden dolayı sosyal güvenceye sahip olan kadınlar oluşturmaktadır.

Çizelge 3.24 Kadınların Sosyal Güvenlik Durumları, (2003 yılı verileri)

Kayıtlı Olduğu Kurum	Sayı	%
Sosyal Güvenlik Kapsamı Dışında	826	66,8
Yeşil Kart	224	18,1
SSK (Eşinden)	86	7,0
SSK, BAĞ-KUR, Emekli Sandığı (Babadan)	34	2,8
BAĞ-KUR (Eşinden)	30	2,4
BAĞ-KUR-Çiftçi (Eşinden)	12	1,0
SSK	10	0,8
Emekli Sandığı (Eşinden)	10	0,8
Özel Hayat Sigortası	4	0,3
Toplam	1236	100,0

Kaynak: TÜİK, 2008

Araştırma kapsamındaki kadınların % 66,8'i herhangi bir sosyal güvenlik kapsamında değildir (Çizelge 3.24). %18,1'i yeşil karta sahip olan kadınların, yeşil kartın sadece muayene hizmeti veren bir uygulama olması, işçilerin ilaç alacak maddi olanağı genellikle bulamaması nedeniyle yetersiz kalmaktadır. Kadınlarımızın % 14,8'i ise eşinden veya babasından dolayı sosyal güvenliğe sahip bulunmaktadır.

Hem bu kadar zor şartlarda çalışılması, hem de sosyal güvencelerinin bu kadar kısıtlı ve yetersiz olmasına rağmen kırsal yaşamda kadınlarımız gününün büyük bir bölümünü tarım ve tarım dışı işlere ayırmakta, dinlenmek için çok az zamanları kalmaktadır. Ücretli veya ücretsiz işgücü olarak kadın; tarım, ev işleri ve çocuk bakımına bazen günde 19 saat harcamaktadır. Buna rağmen kadınlar sosyal güvenlik kapsamında olmayan bu işlerden dolayı kendilerini sigorta ettirememektedirler.

Türkiye'de tarımda çalışan kadınların sosyal güvenliğe tam anlamıyla kavuşabilmesi için alınabilecek önlemlerden bazıları şöyle özetlenebilir:

Uluslararası normlara uygun bir tarım iş kanununun çıkartılması ve/veya iş kanunu ve sosyal sigortalar kanununda gerekli değişikliklerin yapılarak bu kesimin sigorta kapsamına alınması; geçici tarım işçisini de sigortalama mecburiyetinin getirilmesi; ancak, bunu teşvik için işlemleri çok kolaylaştırılıp ve sosyal katkı paylarının da düşürülmesi; farklı bir tarım-işçi sigortasının organize edilmesi gerekmektedir.

2926 sayılı Tarımda Kendi Hesabına Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanunu madde 2/b gereğince, aile reisliği koşulunun kaldırılması; ayrıca, tarım işçilerinin "isteğe bağlı" olarak Bağ-kur'da olduğu gibi, sosyal sigortalarını, çok düşük katkı payları ödeyerek kendilerinin de devam ettirebilmesi gerekir. Böylece yeşil kart yerine az da olsa kendilerinin de katkısı bulunan bir sağlık sigortalarının olmasıdır.

3.4.5. Avrupa Birliği ve Türkiye'de kadın

Kadınların tüm işkollarında istihdamı meselesi özellikle Türkiye'de son yıllarda sıkça tartışılan ve giderek daha fazla önem kazanan bir mesele haline gelmiştir. Avrupa Birliği'nin 27 ülkesinin ortalama kadın istihdamı oranı 2005 yılında yüzde 56 iken Türkiye'de bu oran bu ortalama değerinin ancak yarısı seviyesindedir (Çizelge 3.25). Kişi başına milli gelirleri Türkiye'ye yakın yeni Avrupa Birliği üyeleri Bulgaristan ve Romanya'da dahi durumun Türkiye'dekinden çok daha iyi olduğu görülmektedir. Bulgaristan'da kadın istihdam oranı yüzde 51,7, Romanya'da yüzde 51,5 civarındadır.

Çizelge 3.25 Avrupa Birliği ve Türkiye’de Kadın İstihdam Oranları, (2005 yılı verileri)

Ülke	Oran (%)
Danimarka	71,9
Hollanda	66,4
Almanya	59,6
AB-15	57,4
Çek Cumhuriyeti	56,3
AB-27	56,0
Bulgaristan	51,7
Romanya	51,5
İspanya	51,2
Polonya	46,8
Yunanistan	46,1
İtalya	45,3
Türkiye	23,8

Kaynak: TÜİK (2008)

TÜİK verilerine göre Türkiye’de kadın istihdam oranı 1990 yılının nisan ayında yüzde 30 civarında iken, bu oran 2000 yılında yüzde 24,9’a düşmüş, 2006 yılında ise yüzde 22,3’e kadar gerilemiştir. Bu da Türkiye’de kadın istihdamının son yıllarda belirgin bir biçimde düşmekte olduğunun göstergesidir. 2006 yılında kadın istihdam sayısının 2002-2006 dönemini ele aldığımızda gerçekten de bir düşüş içerisinde olduğunu görebiliriz (Çizelge 3.25). Fakat bunun yanında tarım sektöründe çalışan kadın sayısının azaldığını ve tarım dışı sektörlerde çalışan kadın sayısının 2006 yılında arttığını ve ilk kez tarımda çalışan kadın sayısını geçtiğini belirtebiliriz. Bu durum kadın çalışan sayısının sabit kaldığı bir ortamda çalışan yoğunluğunun hizmet ve sanayi sektörlerine kaydığı şeklinde yorumlanabilir (**Ertör 2007**).

Türkiye’de kadın istihdam sayılarına baktığımızda 2000 yılında 3.508.000 kadın çalışandan, 2006 yılında 2.816.000 kadın çalışana düştüğü ve yıllar itibariyle azalmakta olduğu görülmektedir (Çizelge 3.26). Aynı şekilde tarımda çalışan ücretsiz aile işçileri de yıllar itibariyle azalmaktadır.

Türkiye kadınının sosyal, ekonomik ve siyasal hayata katılımı konusunda çelişkilerle dolu bir ülke görünümünü sergilemektedir.

Akademi dünyasındaki öğretim görevlilerin % 30’a yakını,

mimarların % 31’i,

doktorların ve operatörlerin % 29’u, avukatların ise % 26’sı kadınlardır.

Çizelge 3.26 Türkiye’de Kadın İstihdamı (2007) (Bin kişi)

Yıllar	Çalışan Toplam Kadın Sayısı	Tarım Dışı Sektörde Çalışan Kadın Sayısı	Tarımda Çalışan Toplam Kadın Sayısı	Tarımda Çalışan Ücretsiz Aile İşçisi	Tarımda Ücretli, yevmiyeli, İşveren, Kendi hesabına Çalışan
2000	5.801	2.293	3.508	2.873	634
2001	5.969	2.190	3.780	3.046	734
2002	6.122	2.448	3.674	2.881	792
2003	5.891	2.444	3.447	2.747	699
2004	5.768	2.469	3.299	2.703	595
2005	5.700	2.757	2.943	2.207	735
2006	5.810	2.994	2.816	2.094	721

Kaynak: TÜİK, 2007

Anayasa Mahkemesi Başkanlığı’nı, Danıştay Başkanlığı’nı, TÜBİTAK ve TÜSİAD başkanlıklarını çok başarılı kadınlar yürütmektedir. Ancak her 4 kadından birisinin üniversite öğretim görevlisi olarak akademik kariyer yaptığı Türkiye’de bazı bölgelerde her 4 kadından biri okuma yazma bilmemektedir. Bu büyük uçurumun kapanmasında, Türkiye’de iş yaşamında başarılı rol modellerin bulunması kadar farklı kurumlar arasında yürütülecek etkin bir çalışma ve işbirliğinin çok önemli etkisi olacaktır. Aynı zamanda Avrupa Birliği’ne üyelik sürecinin Türkiye’de kadın haklarının gelişmesi konusunda yapılan çalışmaları hızlandırdığını ve güçlendirdiğini göz önüne alırsak, Türkiye’nin Avrupa Birliği stratejilerine bağlılığının kadın istihdamı için önemli açılımlar sağlayabilecektir. Şu bir gerçek ki kadınların ekonomik bağımsızlığı hem kendileri, hem Türkiye, hem de Avrupa Birliği için önemli bir fırsat yaratmaktadır. Bu fırsatın değerlendirilmesi ve kadının istihdam oranındaki sürekli düşüşü durdurmak ve bunu tersine çevirmek için hükümet, işçi sendikaları, işverenler ve sivil toplum kuruluşlarının mutlaka birlikte çalışması gerekmektedir (**Bozkurt 2007**).

Avrupa Birliği’nin kadın-erkek eşitliği konusundaki tüm politikalarının arkasında yatan temel unsur, genişlemeye rağmen işgücünün azalması ve nüfusun yaşlanmasıdır. Türkiye’de yaklaşık olarak Romanya’nın toplam nüfusu kadar insan tarımda çalışmaktadır. Avrupa Birliği’nde Tarım çalışanı sayısı önemli bir yer tutmamaktadır.

Avrupa Birliği’nde, doğum oranları ortalama % 1.4 olup, uzun vadede istikrarlı bir nüfus gelişimi için gerekli olan % 2.1’in çok altındadır.

Avrupa Birliği 25 lke bazında, kadın ve erkekler arasında eğitimde ve istihdamda farklar azalma eğiliminde olmakla beraber, ücret farklılıklarında hiçbir iyileşme yaşanmamıştır.

Avrupa Birliği'nde nüfus azalışının en önemli nedenleri olarak, çocukların bakımı için altyapı eksikliklerinin bulunması ve çalışma şartlarının yeterince esnek olmaması sayılmaktadır.

Yaşlanan nüfus karşısında Avrupa Birliği'nin yönlendirmesi ve teşvikleri aşağıdaki alanlarda olmaktadır:

Çalışma hayatına katılım;

Her yaş grubundan kadının çalışma hayatına girmesini teşvik eden politikalar, özellikle ileri yaş grubundaki kadınlar,

Yabancı göçmen nüfus arasından kadın potansiyelini iyi değerlendirmek şeklinde algılanır.

Türkiye'de kadının iş hayatına katılımındaki eşitsizliği eğitimden başlamaktadır. Türkiye'de

2015 yılında nüfusun 80 milyona ulaşacağı tahmin edilmektedir (Birleşmiş Milletler) ve

Avrupa Birliği'nin aksine Türkiye'de geçen nüfusun önemini koruyacağı görülmektedir.

Avrupa Birliği'nde kadın-erkek eşitsizliği sorunu Türkiye'den farklı bir noktadadır. Avrupa Birliği'ne son katılan 10 ülkedeki eğitim politikaları nedeniyle yüksek öğrenim diploması olan kadınların oranı % 58'e ulaşmıştır. Avrupa Birliği'nde doktoralı kadın oranı % 41'e ulaşmıştır. Türkiye'de 2000 yılı verilerine göre yüksek ğrenimliler arasındaki kadınların oranı % 34,6 'dır. Bu oran lise ve dengi okullarda daha düşük olup, % 29'dur. Türkiye'de her 4 kadından biri okuma yazma bilmemektedir.

Avrupa Birliği'nde kadınların istihdam oranı % 55.1'dir. Avrupa 'da her yaşta insanın çalışması esas olduğundan ileri yaştaki nüfus gurubunda kadınların iş hayatına katılımının göreceli olarak eksik kalması Avrupa Birliği'nde endişe yaratmaktadır.

Kadınların kentlerde işsizlik oranı % 18.2 olurken, bu oran erkekler için % 12.9'dur.

Kısmi süreli işlerde çalışan kadınların oranı % 30.4'tür. Oysa bu oran Avrupa Birliği 25'te erkekler için % 6.6 ile kısıtlıdır. Avrupa Birliği'nde kadınlarda işsizlik 1.7 puan daha yüksektir ve % 10'dur (erkeklerde bu oran % 8.3'tür). Kadın-erkek ücret farkları Avrupa Birliği 15 için % 16, Avrupa Birliği 25 için % 15'tir. Avrupa Birliği'nde 2003 verilerine göre idarecilerin % 31'i kadındır ve bu oranın % 30 olduğu 2002 yılına göre artış kaydedilmiştir. Türkiye'de istihdamda kadın-erkek eşitsizliği kent-kır ayırımında daha belirgin ortaya çıkmaktadır: Kırsal kesimdeki kadınların % 87.6'sı, tarımda çalışmaktadır. Türkiye genelinde

2 milyon 870 bin kadın (2004) ücretsiz aile işçisi olarak istihdam edilmektedir; çalışan kadınların % 50'sidir. Bu oran kırsal kesimde % 75.3'tür (**TİSK 2006**).

4. ARAŞTIRMA BULGULARI

4.1. Trakya Bölgesi'nde Uygulanan Sosyal Güvenlik Anketinin Genel Değerlendirmesi

Araştırmaya konu olan anket Trakya bölgesinde yer alan Tekirdağ, Kırklareli ve Edirne illerine bağlı 19 köyde uygulanmıştır. Anketler birebir, yüz yüze görüşülerek gerçekleştirilmiştir. Tarım sektöründe çalışanların sosyal güvenliğinin olup olmadığı, çiftçilerin gelir seviyeleri, sağlık harcamalarına ayırdıkları pay gibi birçok yardımcı sorular ile tarımda sosyal güvenliğin hangi seviyede olduğu tespiti çalışılmıştır. Anket uygulanan çiftçiler, yöneltilen sorulara cevap vermeden önce çoğunlukla tarımsal girdilerin yüksek fiyat artışlarından şikâyet etmiştir. Mazot ve gübreye yapılan zamların görüldüğü gibi değil yüksek seviyelerde olduğunu belirtmişler ve bu durumun gelirlerinde önemli bir kayıp yarattığını ifade etmişlerdir. Gelirin düşmesi ise sağlığa ve sosyal güvenliğe daha az para ayrılması anlamına geldiğinden tarım sektöründeki maddi sıkıntılar, tarım çalışanlarının sosyal güvenlik açısından geleceğe güvenle bakmalarına engel olmaktadır. Çiftçiler bunu aşmak için Trakya bölgesinde topraklarını sanayicilere satarak başka işlere yönelmekte veya son çare olarak köylerini bırakıp göç etmekte gelişmiş il veya ilçelerde iş aramaktadırlar. Birçok çiftçi çocuklarının çiftçi olmasını istemediklerini, Çorlu veya Çerkezköy'de bir fabrikada iş bulup sigortalı olarak çalışmalarının daha iyi olacağını belirtmişlerdir.

Trakya bölgesindeki illere bağlı 19 köyde yapmış olduğumuz anket sonuçlarını ana hatları ile şöyle sıralanabilir;

- 1.) Çiftçilerin % 35'inin ek geliri hayvancılıktan gelmektedir.
- 2.) Çiftçilerin % 35'i, 300 ile 450 YTL arası devletten yardım beklediklerini bildirmiştir.
- 3.) Çiftçilerin % 57'si çocuklarını tarım işinde çalıştırmaktadır.
- 4.) Çiftçilerin % 26'sı çiftçiliği bırakmayı düşünmektedir. Sebep olarak ise kâr edemediklerini ve çiftçiliğin yeterli gelir sağlamadığını beyan etmişlerdir.
- 5.) Çiftçilerin % 24'ünün sosyal güvencesi yoktur.
- 6.) Çiftçilerin % 59'u Bağ-Kur üyesidir.
- 7.) Çiftçilerin % 24'ü genel olarak sosyal güvencede olmadığını düşünmektedir.
- 8.) Çiftçilerin %46'sı sağlık harcamalarına aylık 150'YTL'den daha aza para ayırabilmektedir.
- 9.) Çiftçilerin % 97'si iş kazası geçirmediğini bildirmiştir.
- 10.) Ancak, "Hangi iş kazasını geçirdiniz?" sorusuna;
% 66,7'si traktör kazası,

- % 33,3'ü ise gübre zehirlenmesi demiştir.
- 11.) Yapılan anketlerde ailelerdeki sakat/özürlü oranı % 5,7 çıkmıştır.
- 12.) Çiftçilerin % 81'i emeklilik haklarını bilmemektedir.
- 13.) Çiftçilerin % 86'sının sosyal güvenlik alanında yapılması gereken iyileştirmeler konusunda fikrinin olmadığını belirtmiştir.
- 14.) Çiftçilerin % 72'si sağlık hizmetlerinin özelleştirilmesinden yana olduklarını belirtmiştir.
- 15.) Avrupa Birliği'ne tam üyelik istihdamı artıracak diyenlerin oranı %28'dir.
- 16.) Anketimize katılan çiftçilerin;
- % 70'i ilkokul mezunu,
 - % 16'sı ortaokul mezunu,
 - % 6'sı lise mezunudur.
 - % 5'i ise okuryazar değildir.
- 17.) Çiftçilik dışında en çok uğraş alanları; Hayvancılık, dükkân işletmeciliği ve işçi olarak çalışmadır.
- 18.) Haneler 4 kişiden oluşmaktadır.
- 19.) Ailelerden büyük şehirlere göç edenlerin sayısı en fazla sıklıkla "2 kişi" olarak belirtilmiştir.
- 20.) En çok göç edilen yerler sırasıyla:
1. Çorlu
 2. İstanbul
 3. ve 4. sırada eşit olarak Almanya ve Saray ilçesi olarak belirtilmektedir.
- 21.) Çiftçi ailelerinin aylık geliri en fazla sıklıkla, 900-1050 .-YTL olarak beyan edilmiştir.

4.2. Trakya Bölgesi'nde Uygulanan Sosyal Güvenlik Anketinin Sonuçları

Çizelge 4.1 Tarım İşletmelerinde İşçi Çalıştırma Oranı (%)

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Geçerli Hayır, çalıştırmıyorum	104	83,2	83,2	83,2
Evet, çalıştırıyorum	21	16,8	16,8	100,0
Toplam	125	100,0	100,0	

Çiftçilerin % 17'si işletmesinde aile dışından olan işçi çalıştırmamaktadır. Türk çiftçisinin genel olarak bakıldığında topraklarının 50 dekar civarında oluşu onların yeterli gelire erişmelerine engel olmaktadır. Bu yetersiz gelir seviyesi ile aile dışından ücretli işçilere ayıracakları kaynağın olmadığı bu anket sonuçlarında görülebilir.

Çizelge 4.2 Tarım İşletmelerinde Çalıştırılan Kişi Sayısı

	Frekans
İşletmenizde kaç kişi çalıştırıyorsunuz?	
1-5 kişi	19
6-10 kişi	2
Toplam	21

* İşletmesinde işçi çalıştıran kişilere sorulmuştur.

Tarım işletmelerinde, aile dışından işçi çalıştırabilen çiftçilerin büyük çoğunluğu 1 ila 5 kişi arasında işçi çalıştırabilmektedir. Türkiye'de küçük çiftçilerin işgücü maliyetleri yüksek olacağı için fazla işçi çalıştıramadıkları gözlenmektedir. Yapılacak işlerin çok olması ve yeterli işçi çalıştırılmasının olanaksız olması nedeniyle işgücü açığı aile bireylerin çalıştırılması ile kapatılmaktadır. Bu nedenle ücretsiz aile işçisi kavramı literatürümüze yerleşmiştir. Oysa Avrupa Birliği'nde böyle bir kavrama rastlayamadık. Ücretsiz çalışan aile fertleri her ne kadar aile içi yardımın bir gereğini yerine getiriyor olsalar da insan hakları açısından onların devamlı surette aile reisine bağımlı kılınmakta olması doğru olmamaktadır görüşünderiz.

Çizelge 4.3 Aylık Kazancın Yeterliliği

		Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Geçerli	Evet, yetiyor	78	62,4	62,4	62,4
	Hayır, yetmiyor	47	37,6	37,6	100,0
	Toplam	125	100,0	100,0	

Türkiye’de çiftçi ailelerinin aylık sabit geliri yoktur. Bu ya başka işlerde çalışarak geçimlerini sağlarlar ya da ürün hasadının satışından elde ettikleri toplam geliri aylara bölerek aylık harcamalarını dengelemeye çalışırlar. Çiftçilerin % 38’inin aylık gelirinin yetersiz olduğu yapılan anket ile ortaya çıkmıştır. Türk çiftçisinin çiftçiliği bırakmak istemenin en önemli nedeni gelir yetersizliğidir. Gelir düşüklüğü onları tarla, bahçe vs. ile uğraşmaktan yani, tarımdan soğutmaktadır.

Çizelge 4.4 Çiftçilerin Ek Gelir Kaynakları

		Yanıtlara Göre	Yanıtlara Göre %
Ek gelir kaynakları:	HAYVACILIK	31	34,8
	EMEKLİ MAAŞI	14	15,7
	İŞÇİ	13	14,6
	DÜKKAN	5	5,6
	BAKKALCILIK	4	4,5
	TUCCAR	4	4,5
	SSK	2	2,2
	BAĞKUR	2	2,2
	ZAİRECİLİK	2	2,2
	SÜTÇÜLÜK	2	2,2
	İNTERNET	2	2,2
	CAFE	2	2,2
	ARICILIK	1	1,1
	PAZARCILIK	1	1,1
	YEŞİLKART	1	1,1
	PEYNİRCİLİK	1	1,1
	YEVMIYECİ	1	1,1
	EV	1	1,1
	KAHVE HANE	1	1,1
	MAGAZACILIK	1	1,1
Toplam		89	100,0

* Birden çok yanıt alınmıştır.

Çiftçilerin % 35'inin ek geliri hayvancılıktan gelmektedir. Hayvancılığın özellikle Trakya bölgesinde tercih edilmesinin nedeni devletin hayvancılığa vermiş olduğu primlerin (desteklerin) diğer üretim alanlarına nazaran daha yüksek olmasıdır. Çiftçilerini ikinci ek gelir kaynakları emekli maaşı, üçüncü sırada ise işçi olarak çalışmaktan elde ettikleri ücretler gelmektedir (Çizelge 4.4). Çiftçilerin tarımsal gelir yetersizliği onları başka iş alanlarına yöneltmektedir. Gelirin devamlı surette azalması ise onların çiftçiliği tamamen bırakmalarına yol açmaktadır. Çünkü gelir tüm aileye yetemez hale gelince geleceğini ve özellikle çocuklarını düşünen çiftçiler ek işler yapmaya veya çiftçiliği tamamen bırakarak göç etmeye başlamaktadırlar. 2007 yılında Çorlu Belediyesi yetkililerinden aldığımız bilgiye göre Çorlu ilçesine her yıl 11.000 kişi göç etmektedir. Çorlu ilçesine olan bu büyük ilginin sebebi ise Türkiye genelindeki işsizlik ve Çorlu'nun sanayi ilçesi olmasıdır. Ayrıca Çerkezköy gibi büyük ölçekli organize sanayi bölgesine yakınlığı göç almayı devamlı olarak tetiklemektedir. Çorlu ilçesine göç edenlerin büyük çoğunluğu Doğu ve Güneydoğu Anadolu illerindedir. 2008 yılında ise Karadeniz Bölgesi'nden yoğun göç alındığı kamu yetkililerince ifade edilmiştir. Çorlu'ya gelenler sanayi ve inşaat sektöründe istihdam olanakları bulabilmektedirler.

Çizelge 4.5 Çiftçilerin Sosyal Güvencesinin Var Olup Olmadığı

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Geçerli Evet, var	95	76,0	76,0	76,0
Hayır, yok	30	24,0	24,0	100,0
Toplam	125	100,0	100,0	

Anket sonuçlarına göre çiftçilerin % 76'sının sosyal güvencesi varken % 24'ünün hiçbir sosyal güvenceye sahip olmadığı ortaya çıkmıştır (Çizelge 4.5). Her dört çiftçiden birinin sosyal güvencesi mevcut değildir. Trakya bölgesi ve Marmara bölgesi bilindiği üzere gelir seviyesi olarak Türkiye'nin zengin bölgeleridir. Bu duruma rağmen çiftçilerin dörtte birinin sosyal güvence kapsamı dışında olması oldukça düşündürücüdür. Türkiye'nin az gelişmiş bölgelerinde durumun çok daha vahim olduğunu öngörmek hiç de zor görülmemektedir.

Çizelge 4.6 Çiftçilerin Kayıtlı Olduğu Sosyal Güvenlik Kuruluşu

	Frekans	Yüzde %
Hangi sosyal güvenlik kuruluşuna mensupsunuz?		
Bağ - Kur	55	59,1%
SSK	26	28,0%
Emekli Sandığı	10	10,8%
Yeşil Kart	2	2,2%
Toplam	93	100,0%

*Sosyal güvenlik kuruluşuna mensup olanlara sorulmuştur

Çiftçilerin büyük çoğunluğu (%59,1) Bağ-Kur üyesidir (Çizelge 4.6). Çiftçiler arasında yeşil kart kullananların düşük olması dikkat çekicidir (%2,2). Çiftçilerin Bağ-Kur üyeliği yukarıdaki bölümlerde de belirttiğimiz gibi 2926 sayılı kanuna dayanarak gerçekleşmektedir. Çiftçilerin emekli sandığı üyeliği ise ana-babadan veya eş durumundan dolayı ileri gelmektedir. Bir de daha önce devlet memurluğu yaptıktan sonra toprak alarak bunları işleyen az sayıdaki insanların varlığından dolayı % 10,8 oranında Emekli Sandığı sigortalısı mevcuttur.

Çizelge 4.7 Çiftçilerin SSK'dan Faydalanma Seviyesi

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Geçerli Hiç faydalanmıyorum	1	,8	100,0	100,0
Geçersiz Sistem	124	99,2		
Toplam	125	100,0		

Çizelge 4.7'de ilginç bir sonuçla karşılaşırız. Yukarıdaki Çizelge 4.6'da çiftçilerin % 28'inin SSK'lı olduğu belirlenmişken, Çizelge 4.7 verilerine göre bu çiftçilerin neredeyse tamamının SSK hizmetlerinden faydalanmadığı ortaya çıkmıştır. Bunun sebepleri şunlar olabilir:

1. Aile reisi Bağ-Kur üyesi ancak çocuklar tarım işçisi olarak 2925'e tabi sigortalı olmuşlar, ancak SSK yerine Bağ-Kur hizmetlerini seçiyor olabilirler,
2. Şehir merkezlerindeki SSK sağlık tesislerine ulaşmaları zor olabilir,
3. SSK'ya sadece prim ödeyerek sigortalarını devam ettiriyor olabilirler. Buna benzer tahminler yürütülebilir ancak çiftçilerin SSK'yı hiç tercih etmemeleri kamu hizmetinin sunumunda bir aksaklık olduğunu düşündürmektedir.

Çizelge 4.8 Çiftçilerin Kendilerini Sosyal Güvencede Hissetme Seviyeleri

		Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Geçerli	Evet, düşünüyorum	79	63,2	74,5	74,5
	Hayır, düşünmüyorum	27	21,6	25,5	100,0
	Toplam	106	84,8	100,0	
Geçersiz	Sistem	19	15,2		
	Toplam	125	100,0		

Trakya'ya bölgesinde çiftçilerin dörtte birinin sosyal güvencesinin olmaması, yine yaklaşık aynı oranda doğal olarak, sosyal güvencelerinin olmadığını hissetmelerine yol açmıştır. Çizelge 4.8'e göre çiftçilerin % 25,5'i sosyal güvenlik şemsiyesi altına giremediklerini beyan etmiştir.

Çizelge 4.9 Çiftçilerin Kendilerini Sosyal Güvencede Hissetmeme Nedenleri

	Yanıtlar a Göre	Yanıtlara Göre %
Kendinizin ve ailenizin sosyal güvencede olduğunu düşünmeme nedenleri:		
SOSYALGÜVENCE KAYNAĞIM YOK	6	40,0
SAĞLIK HİZMETLERİNDEN YARARLANAMIYORUM	3	20,0
MAAŞ AZLIĞI	2	13,3
YETERLİ VERİM ALAMAMA	2	13,3
HİZMETLER YETERSİZ	2	13,3
Toplam	15	100,0

* Birden çok yanıt alınmıştır.

Çizelge 4.9'dan görüleceği üzere çiftçilerin % 40'ı gelirleri yetersiz olduğu için sosyal güvenlik hizmetlerinden yeterince faydalanamamaktadırlar. Bunun sebebine bir çok faktör dahildir. Çiftçinin hastaneye ulaşım için gelirinin olmaması, hastaneye gittiğinde uzun süren işlemleri, tahlil sonuçlarını beklerken yeme-içme giderlerini karşılayamaması ve en önemli sebep ise sosyal güvenlik kurumlarına prim ödeyecek maddi olanaklarının yetersiz oluşu onları sosyal güvence kaynağından yoksun kılmaktadır. Çiftçilerin beşte biri ise sosyal güvenlik hizmetleri içinde önemli görülen sağlık hizmetlerinden yeterince

yararlanamadıklarını belirtmiştir. Maaş azlığı, yeterli verim alamama ve hizmetlerin yetersiz olduğunu bildirenler eşit oranda olup (%13,3) azımsanmayacak bir paya sahiptir.

Çizelge 4.10 Çiftçilerin Türkiye’deki Sosyal Güvenlik Hizmetlerinden Yeterince Yararlanabilme Konusundaki Düşünceleri

		Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Geçerli	Evet, düşünüyorum	78	62,4	75,0	75,0
	Hayır, düşünmüyorum	26	20,8	25,0	100,0
Toplam		104	83,2	100,0	
Geçersiz	Sistem	21	16,8		
Toplam		125	100,0		

Trakya Bölgesi’nde çiftçilerin % 75’i sosyal güvenlik hizmetlerinden yararlanabildiğini düşünürken % 25’i hizmetlerden faydalanamadığını belirtmiştir. Çizelge 4.8 ile paralellik bulunmaktadır. Çizelge 4.9’deki hizmetlerden yararlanamama oranı (%20), çizelge 4.10’da % 25 olarak belirlenmektedir.

Çizelge 4.11 Çiftçilerin Sosyal Güvenlikten Yararlanamama Nedenleri:

		Yanıtlara Göre	Yanıtlara Göre %
Sosyal güvenlik hizmetlerinden yararlanamama nedenleri:	SİGORTALI OLMAMASI	5	33,3
	HASTANELERİN YETERSİZLİĞİ	3	20,0
	EŞİT HİZMET VERİLMEDİĞİ İÇİN	1	6,7
	PARA SIKINTISI OLMASI	1	6,7
	HASTANELERE GİTMİYOR	1	6,7
	DOKTORLARA GÜVENMİYOR	1	6,7
	GİTMİYOR	1	6,7
	KÖYLUYE İTİBAR AZDIR	1	6,7
	VERGİ KESİNTİLERİ ÇOK OLDUĞU İÇİN	1	6,7
	Toplam	15	100,0

Çiftçilerin % 33'ü sigortalı olmadığı için sosyal güvenlik hizmetlerinden yararlanamamaktadır. Çiftçilerin beşte biri hastanelerin verdiği hizmetleri yetersiz bulduğu için sosyal güvenlikten faydalanma oranları düşmektedir. Diğer iki göze çarpan sonuç ise çiftçilerin % 6,7'si kendilerine eşit hizmet verilmediğini, yine aynı oranda (%6,7) köylüye itibarın olmadığını belirtmiştir. Oysa Mustafa Kemal ATATÜRK “Köylü Milletın Efendisidir” demek suretiyle köylülerin toplumdaki değerini göstermiştir. Köylülere verilmeyen önem, onların gelirlerinin düşük seviyelerde gerçekleşmesine yol açmakta ve sonuçta, tarımsal üretimin düşmesi ile ürün fiyatı artışı olarak karşımıza çıkabilmektedir.

Çizelge 4.12 Çiftçilerin Bütçelerinden Sağlık Harcamalarına Ayırdığı Pay

		Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Geçerli	150 YTL ve altı	46	36,8	46,0	46,0
	151 - 300 YTL	24	19,2	24,0	70,0
	301 - 450 YTL	12	9,6	12,0	82,0
	451 - 600 YTL	5	4,0	5,0	87,0
	601 - 750 YTL	7	5,6	7,0	94,0
	751 - 900 YTL	4	3,2	4,0	98,0
	1051 YTL ve üzeri	2	1,6	2,0	100,0
	Toplam	100	80,0	100,0	
Geçersiz	Sistem	25	20,0		
	Toplam	125	100,0		

Çizelge 4.12'den görüleceği üzere çiftçilerin % 46'sı, yarıya yakın kısmı sağlık harcamalarına 150.-YTL'den daha az para ayırabilmektedir. Bilindiği gibi özel hastaneler sosyal sigorta kapsamı olan kişilerden de katılım payı adı altında ücret almaktadırlar. Bu ücretleri çift ailelerinin yarıya yakını veremeyeceği için özel değil devletin sağlık kuruluşlarından faydalanmaları gerekmektedir. Ancak devlet hastanelerindeki yığılma ve saatlerce sıra bekleme köyden kente hastaneye saatlerce yol giderek ulaşabilen çiftçi ailelerinin mağdur olmalarına yol açmakta ve hizmetlerden faydalanma seviyesini düşürmektedir.

Çizelge 4.13 İş Kazası Oranları

		Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Geçerli	Hayır, geçirmedim	103	82,4	97,2	97,2
	Evet, geçirdim	3	2,4	2,8	100,0
	Toplam	106	84,8	100,0	
Geçersiz	Sistem	19	15,2		
Toplam		125	100,0		

Çizelge 4.14 En Çok Maruz Kalınan İş Kazası Çeşitleri

		Yanıtlara Göre	Yanıtlara Göre %
Hangi iş kazalarını geçirdiniz?	TRAKTÖR KAZASI	2	66,7
	GÜBRE ZEHİRLENMESİ	1	33,3
	Toplam	3	100,0

* Birden çok yanıt alınmıştır.

Yukarıdaki Çizelge 4.13 ve 4.14'e birlikte baktığımızda şu sonuç dikkat çekicidir. Çizelge 4.12'de çiftçiler neredeyse hiç iş kazası geçirmediği beyan ederken, Çizelge 4.13'te % 66,7'sinin traktör kazasına maruz kaldığı; % 33,3'ünde gübre zehirlenmesi geçirdiği belirtilmiştir. 2008 yılı Mart ayında açıklanan TÜİK verilerine göre iş kazaları açısından tüm Türkiye'deki sektörler içinde tarım sektörünün oranı % 2'dir. Ancak iş kazaları konusunda istatistiksel veriler çoğunlukla resmi makamlara yansıtılmadığı için oranın daha yüksek seviyede olduğunu düşünüyoruz. Çiftçilerin geçirdikleri iş kazalarında hastaneye ulaşma güçlükleri söz konusu iken bunun kayıtlara intikalinin daha zayıf bir oranda olacağı düşüncesindeyiz.

Çizelge 4.15 İş Hastalığı (meslek hastalığı) Oranları

		Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Geçerli	Hayır, yakalanmadım	103	82,4	97,2	97,2
	Evet, yakalandım	3	2,4	2,8	100,0
	Toplam	106	84,8	100,0	
Geçersiz	Sistem	19	15,2		
Toplam		125	100,0		

Çizelge 4.16 En Çok Maruz Kalınan İş hastalıkları (meslek hastalıkları)

		Yanıtlara Göre	Yanıtlara Göre %
Hangi iş hastalığına yakalandınız?	EGZAMA	1	33,3
	MİDE KANAMASI	1	33,3
	BACAĞIM EZİLDİ SEKİYORUM	1	33,3
Toplam		3	100,0

* Birden çok yanıt alınmıştır.

Çalışanların, işyerlerinde sağlıklarını tehdit eden, hastalıklara ve rahatsızlıklara yol açabilecek kaynaklar oldukça çok ve çeşitlidir. Bunlardan meslek hastalıklarının nedenlerini kısaca fiziki nedenler ve kimyasal nedenler olmak üzere ikiye ayırabiliriz. Aydınlatma, hava koşulları, gürültü, ergonomi ve çalışma şartları fiziki nedenler olarak adlandırılmaktadır. Kimyasal nedenler ise kurşun, civa, arsenik, benzin, azot bileşikleri, analin ve nitro amin türevleri, halojenli hidrokarbonlar, karbon, sülfür gibi çalışanları olumsuz etkileyen, sağlığa zararlı maddelerdir. Meslek hastalıklarının nedeni insan davranışından bağımsızdır. Gereken önlemlerin alınmadığı zamanlarda meslek hastalıklarıyla her işçi karşılaşabilir. Bunda işçinin davranışının, o işte ve işyerinde çalışmaktan başka, herhangi bir rolü yoktur.

Meslek hastalığına neden olabilecek kaynaklar geniş olarak da 6 grupta toplanabilir. Bunlar:

- 1- Madensel cisimlerden oluşanlar
- 2- Organik cisimlerden oluşanlar
- 3- Fizik ve mekanik etkilerden oluşanlar
- 4- Tozlardan oluşanlar
- 5- Bakterilerden oluşanlar
- 6- İşyerinin psikososyal ortamı'dır.

İş kazalarındaki çelişkili durum meslek hastalıkları konusunda da karşımıza çıkmaktadır. Çiftçilerin yine neredeyse tamamı meslek hastalığına yakalanmadığını beyan ederken sadece % 3'e yakını meslek hastalığına yakalandığını bildirmiştir (Çizelge 4.15). Ancak anket soruları derinleştirilince çiftçiler eşit oranda olmak üzere (%33,3) egzama, mide kanaması ve bacak ezilmesi rahatsızlıkları yaşadıklarını bildirmişlerdir (Çizelge 4.16).

Yukarıdaki çizelge 4.14'te gübre zehirlenmesi oranının da % 33 olarak çıkmış olduğunu göz önüne alarak; özellikle mide hastalıklarının kimyasal maddelerden kaynaklanması olasılığının araştırılmasının faydalı olacağını düşünüyoruz.

Belirtmek gerekir ki egzama, mide kanaması ve bacak ezilmesi İş Kazaları ve Meslek Hastalıkları Tüzüğü'nde meslek hastalığı olarak yer almamaktadır. Bu tip arızaların meslek hastalığı sayılması için çalışma gücünün 2/3 oranında kaybı gerekir.

Çizelge 4.17 Çiftçi Ailelerinde Sakat ve Özürlü Birey Oranı

		Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Geçerli	Hayır, yok	100	80,0	94,3	94,3
	Evet, var	6	4,8	5,7	100,0
Toplam		106	84,8	100,0	
Geçersiz	Sistem	19	15,2		
Toplam		125	100,0		

Trakya bölgesi'ndeki çiftçi ailelerinde % 5,7 oranında sakat / özürlü fertler ailelerde yaşamlarını sürdürmektedir. Türkiye'de şehirlerde dahi özürlü kişilere yönelik imkânlar yetersiz iken kırsal kesimde bu insanların bakıma muhtaçlığı artmaktadır.

Türkiye'de yaşayan kadın ve erkek okur-yazarlık oranları arasında büyük fark bulunmaktadır. Özürlü ve özürlü olmayan kadınlar açısından bu oranlara baktığımızda ise bu farkın daha da arttığı görülmektedir. Birçok aile özürlü kız çocuğunu saklamakta ve onu okula göndermekte tereddüt etmektedir. 2002 Türkiye Özürlüler Araştırması sonuçlarına göre okuma yazma bilmeyenlerin genel nüfusta oranı % 13 iken, ortopedik, işitme, dil ve konuşma, görme ve zihinsel özürlü erkeklerde bu oran % 28.14, bu özür grubundaki kadınlarda ise %48.01'dir. Süreğen hastalığa sahip özürlü erkeklerde okuma-yazma bilmeyenlerin oranı % 9.78 iken bu oran kadınlarda % 35.04'e çıkmaktadır (DİE, 2004). Az gelişmiş ülkelerde ihtiyacı olanların % 2'sinden daha azının sağlık ve rehabilitasyon hizmetlerine ulaşabildiği tahmin edilmektedir. Rehabilitasyon ise kırsal alanlarda yaşayanlar için neredeyse tamamen ulaşılmazdır. Cinsiyet ayrımcılığı da burada etken olmaktadır. Kalp hastalıkları gibi bazı durumları erkekler kadar kadınlar da yaşamaktadırlar ama aynı görülmemektedir. Türkiye'deki verilere bakıldığında özürlü kadının işgücüne katılım, özürlü erkeğin işgücüne katılım düzeyine göre daha düşüktür. Özürlü kadınların işgücüne katılım oranı % 6.71 iken; bu oran erkeklerde % 32.22'dir (DİE, 2002). Türkiye'de 15 yaş ve üstü yaş grubu esas

alındığında toplam 591.751 özürli kadından ancak 39.719'unun işgücü piyasasında istihdam edilmekte veya iş arama süreci içinde bulunmaktadır. Özürli kadının işgücüne katılım oranı, kentsel ve kırsal kesimde farklılık göstermektedir. Kentsel kesimde özürli kadının işgücüne katılım oranı % 8.88 iken; bu oran kırsal kesimde % 4.51'dir (DİE, 2004). İŞKUR'dan alınan 2005 yılı verilerine göre 2004 yılı için işe yerleştirilmek üzere sıra bekleyen 71.703 özürli bulunmaktadır. Bunlardan 62.158'i erkek, 9.545'i ise kadındır. Bu rakamlar erkek ve kadın özürlilerin çalışma ve iş arama motivasyonları açısından da önemli bir bulgudur. 2004 yılı için işe yerleştirilen toplam özürli sayısı 17.175 olup bunun 1.320'si kamuda, 15.855'i özel sektörde işe yerleştirilmiştir. Buna karşılık aynı yıl için İş Kanunu gereğince özürli istihdam etme zorunluluğu olan iş yerlerindeki açık kontenjan 26.729'dur. Açık bulunan kontenjanın 21.840'ı özel sektörde, 4.889'u kamudadır (www.ozida.gov.tr).

Çizelge 4.18 Çiftçilerin Emeklilik Hakları Konusunda Bilgi Seviyesi

		Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Geçerli	Hayır, bilmiyorum	83	66,4	81,4	81,4
	Evet, biliyorum	19	15,2	18,6	100,0
	Toplam	102	81,6	100,0	
Geçersiz	Sistem	23	18,4		
Toplam		125	100,0		

Çizelge 4.19 Çiftçilerin Bilgi Sahibi Olduğu Emeklilik Hakları

		Gözlemlere Göre	Gözlemlere Göre %
Emeklilik haklarınızdan hangilerini biliyorsunuz?	SAĞLIK HİZMETİ	7	70,0
	MAAŞ	7	70,0
	PRİMLERİN ODEMESİ BİTİNCE EMEKLİLİK	2	20,0
	YAŞIMIZ DOLUNCA	2	20,0
	GÜVENCE	1	10,0
	KREDİ KULLANABİLİRİM	1	10,0
Toplam		10	200,0

* Birden çok yanıt alınmıştır.

Çizelge 4.18 ve 4.19’u birlikte değerlendirdiğimizde; Çiftçilerin % 81,4’ünün emeklilik haklarını bilmediğini ve çiftçilerin emeklilik hakkı olarak en çok sağlık hizmetinden yararlanmayı ve maaş olarak algıladıkları ortaya çıkmaktadır. Türkiye’de çok sık değişen sosyal güvenlik mevzuatı yüzünden işin uzmanları hariç hiç kimse emeklilik haklarını zaten bilmemektedir. Sonuçta sigortalılar ve sigortalı çiftçiler emekli olduklarında maaş alacakları ve sosyal güvenceden çıkmadan sağlık hizmetlerinden yararlanmayı emeklilik hakkı olarak görmekte ve bilmektedirler. İlginçtir ki Çiftçilerin % 10’u da emekliliği kredi kullanma olanağı olarak algılamaktadır. Bunun sebebi T.C.Ziraat Bankası’nın emeklilere maaşlarının 10 katına kadar kredi uygulamasını başlatmış olmasıdır. Genç emeklilerin ise özel bankalardan da kredi kullanma olanakları vardır.

Çizelge 4.20 Çiftçilerin Sosyal Güvenliğin İyileştirilmesi İçin Önerilerinin Olup Olmadığı

		Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Geçerli	Hayır, önerim yok	90	72,0	85,7	85,7
	Evet, önerim var	15	12,0	14,3	100,0
	Toplam	105	84,0	100,0	
Geçersiz	Sistem	20	16,0		
Toplam		125	100,0		

Çizelge 4.20 ve 4.21’i birlikte ele aldığımızda çiftçilerin yapılacak iyileştirmeler konusunda pek fazla önerilerinin olmadığı, önerisi olan % 14,3’lük kesimin ise sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesi ve kendilerine daha fazla ilgi gösterilmelerini istemesi konularına değindikleri görülür. Çizelge 19’a göre çiftçilerin yaklaşık % 85’i iyileştirme önerilerinin olmadığını bildirmiştir. Ancak bunun sebebi ilk sorulduğunda sorunların dile getirilememesidir. Sonraki soruda ise konuya açıklık getirilmiştir. % 13,3’ü güvenilir hastaneler istemekte olduklarını belirterek hastane hizmetlerinin kalitesinin artırılmasını istediklerini dile getirmişlerdir.

Çizelge 4.21 Çiftçilerin Sosyal Güvenlik Konularında İyileştirme Önerilerinin Çeşitleri

		Gözlemlere Göre	Gözlemlere Göre %
Sosyal Güvenlik konularında yapılmasını istediğiniz iyileştirmeler ve önerileriniz:	SAĞLIK HİZMETLERİMİZ GELİŞSİN	3	20,0
	DAHA ÇOK İLGI VE HİZMET İSTİYORUZ	3	20,0
	SOSYAL GÜV. İLE İLGİLİ KONULAR HALKA SUNULABİLİR	2	13,3
	EMEKLİLİK YAŞININ DÜŞÜRÜLMESİ	2	13,3
	GÜVENİLİR HASTANELER İŞİYORUZ	2	13,3
	YEŞİL KART VERİLSİN	2	13,3
	BERABER ÇALIŞMAYA TEŞVİK EDEBİLİR	1	6,7
	ÇOK SIRA BEKLEMİYELİM	1	6,7
	HIZLI İŞLEM	1	6,7
	HERKESE EŞİT DAVRANILMASI	1	6,7
Toplam		15	120,0

Birden çok yanıt alınmıştır.

Çizelge 4.22 Çiftçilerin Sosyal Güvenlikte Özelleştirmenin Faydalı Olacağına İnanma Yüzdeleri

		Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Geçerli	Evet, inanıyorum	76	60,8	72,4	72,4
	Hayır, inanmıyorum	29	23,2	27,6	100,0
Toplam		105	84,0	100,0	
Geçersiz	Sistem	20	16,0		
Toplam		125	100,0		

Çizelge 4.23 Çiftçilerin Sağlık Hizmetlerinin Özelleştirilmesinin Faydalı Olacağına İnanmama Nedenleri

		Gözlemlere Göre	Gözlemlere Göre %
Sağlık hizmetlerinin özelleştirilmesinin faydalı olacağına inanmama nedenleri:	YETERİNCE SAĞLIK HİZMETİNDEN YARARLANAMAYACAK	5	35,7
	İNSANLAR EKONOMİK YÖNDEN ZOR DURUMDA KALIR	4	28,6
	ÖZELLEŞTİRME YANLISI DEĞİLİM	3	21,4
	GÜVENCELİ DEĞİL	2	14,3
	EKONOMİK FARKLILIKLARDAN DOLAYI SAĞLIK HİZMETLERİNİN EŞİT SUNULACAĞINA İNANMIYORUM	2	14,2
Toplam		14	114,3

Türkiye’de sağlık hizmetlerinin özelleşmesi; yeni teknoloji getirilmesi, insanların kuyruklarda sıra bekletilmemesi vb. konularında topluma faydalı olmaktadır. Ancak bu iyi sunulan hizmetlerden tüm toplum eşit oranda faydalanamamaktadır. Devlet memuru, özel sektör çalışanı veya tarım sigortalısı olmak özel sağlık kuruluşları açısından bir anlam ifade etmemekte hepsinden en az 30.-YTL katılım payı adı altında ücret alınmaktadır. Çizelge 20 ve 21’de çiftçiler % 70 oranında sağlık hizmetlerinin özelleşmesinden yana olduklarını belirtirken diğer soruda kaygılarını dile getirmişler ekonomik sebeplerden dolayı sağlık hizmetlerinden yeterince yararlanamayacaklarını ifade etmek istemişlerdir.

Çizelge 4.24 Son Beş Yılda Çiftçi Ailelerinden Büyük Şehirlere Göç Oranı

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Geçerli Hayır, göç eden olmadı	93	74,4	88,6	88,6
Evet, göç eden oldu	12	9,6	11,4	100,0
Toplam	105	84,0	100,0	
Geçersiz Sistem	20	16,0		
Toplam	125	100,0		

Çizelge 4.25 Son Beş Yılda Çiftçi Ailelerinden Büyük Şehirlere Göç Eden Kişi Sayısı

	Frekans	Yüzde	
Aileniz bireylerinden kaç kişi son beş yılda büyük şehirlere göç etti?	2 3 1 4 5	5 3 2 1 1	41,7 25,0 16,7 8,3 8,3
Toplam	12	100,0	

*Ailesinden göç ettiğini belirtenlere sorulmuştur.

Çizelge 4.26 Son Beş Yılda Çiftçilerin Göç Ettiği Yerler

	Frekans	Yüzde
Göç ettiği yer adı:		
ÇORLU	7	63,6%
İSTANBUL	2	18,2%
ALMANYA	1	9,1%
SARAY	1	9,1%
Toplam	11	100,0%

*Ailesinden göç ettiğini belirtenlere sorulmuştur.

Çizelge 24, 25 ve 26 göç ile ilgili sorulardan oluştuğu için birlikte değerlendirmenin daha mantıklı olacağını düşünüyoruz. Çizelge 4.24'e göre çiftçi ailelerinden % 11,4 oranında büyük şehirlere göç yaşanmıştır. Ailelerden göç eden kişi sayısı ise en büyük sıklık ile (%41,7) 2 kişi olarak belirtilmiştir. En çok göç edilen yer ise % 63,6 oranı ile Çorlu İlçesi olmuştur. Çorlu'nun bu kadar göç almasının sebebi sanayinin yoğun olduğu bir ilçe olması ve hem bünyesinde barındırdığı sanayi kuruluşları hem de Çerkezköy ilçesine yakınlığı sebebiyle iş imkanlarının fazla olmasından kaynaklanmaktadır. Çorlu Belediyesi yetkilileri ilçenin yılda yaklaşık 11.000.-kişinin göç aldığını belirtmiştir. TÜİK 2007 yıllığı verilerine göre Tekirdağ

İli Türkiye'nin en fazla göç alan ilidir. Tekirdağ İli % 96,8 ile Türkiye birincisi olmuştur. 1975-1980 yılları arasında Tekirdağ'a 4.849 kişi göç etmiş iken, 1995-2000 yılları arasında bu il 51.335 göç eden kişiyi kabul etmiştir.

TR 21 Kod numarası ile belirtilen istatistik verilerinde Tekirdağ; Edirne ve Kırklareli yöresinde 126.000.-kişi tarımda istihdam edilmektedir. Bu rakam bu yöre için 2006 yılı itibariyle yörenin toplam istihdamının % 22,9'udur.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye’de tarım sektöründe çalışanlar gerçek anlamda sosyal güvenliğe kavuşturulamamışlardır. Çeşitli dönemlerde çıkarılan kanunlar, özellikle 2925 ve 2926 sayılı kanunların çıkarılması ile artık tarım çalışanlarının sosyal güvenceye sahip olduğu düşünülmüş ancak bu konuda önemli bir yanılgıya düşülmüştür. Yapılan bazı araştırma ve makalelerde dahi anılan bu kanunlar tarım çalışanlarının sosyal güvenceye sahip olduğu vurgulanmıştır. Oysa sadece kanun çıkarmak ile sosyal güvenliğin sağlanması olanaksızdır. Sosyal güvenlik kişilerin gelir seviyeleri ile doğrudan ilgilidir. Avrupa Birliği ülkelerinde gelir seviyesi Türkiye’ye nazaran oldukça yüksektir. Dolayısıyla kişiler sosyal güvencelerini sağlamada Türkiye’deki çalışanlar kadar zorlanmamaktadırlar. Avrupa Birliği ülkelerinde gelir dağılımında Türkiye’deki kadar uçurumlar mevcut değildir. Çiftçiler ise Avrupa Birliği ülkelerinde önemli bir koruma altındadır. Ürün satışından zarar etmemeleri için her türlü yardım yapılır ve bir çok mali destek çiftçilere sağlanmaktadır. Bu sayede gelir seviyesi yüksek olan çiftçiler geleceğe güvenle bakabilmekte, sosyal güvenlikleri için maddi sıkıntıya düşmeden kaynak bulabilmektedirler. Çiftçiler her zaman seslerini hükümetlere duyurabilmekte ve hükümetler de tarımın önemini iyi kavradıkları için tarım çalışanlarının seslerine duyarlılıkla kulak vermektedirler.

Türkiye’de tarım çalışanlarının kolektif hareket etme güçleri bulunmamaktadır. Sendikacılık ve toplu pazarlık sistemleri tarım alanında neredeyse yok denecek kadar azdır. Bu yüzden tarım çalışanları özellikle tarımda işçi olarak çalışanlar seslerini hükümetlere duyuramamaktadır.

Türkiye’de sosyal güvenlik sisteminde gerçek bir reform gereklidir. Ancak bu dönüşümün temellerini atacak kamusal birimlerin yeterli olmadığını ve yenilikleri takip edemediklerini belirtmek istiyoruz. Örneğin Avrupa Birliği alanında yapılan araştırmalar çok yetersizdir. Kamu kurumlarında bu konuda yeterince araştırma birimleri kurulamamıştır. Kurulu olanlardan bilgi alma olanağı bulunamamıştır. Sosyal güvenlik alanında araştırmalar çok yetersizdir. Var olan araştırmalar Avrupa Birliği’nin yapmış olduğu araştırmaları sadece tercüme etmekten öteye gidememektedir. Avrupa Birliği’ne üye olmak isteyen Türkiye’nin bu isteğini daha dikkatli adımlarla göstermesi gerekir.

Sosyal güvenlik sistemi deneme tahtası değildir. Çok iyi planlanarak ve tüm kamu örgütlerinin fikirleri sorularak çalışılmalıdır. Yabancı ülke mevzuatlarının çevirisi ile yürütülen sistem artık işlerliğini kaybetmektedir. Sağlık sisteminin özelleşmesinin faydası olmayacaktır diyemiyoruz. Çünkü, bu kuruluşlar en son teknoloji ile hastalara yardımcı

olmaktadır. Ancak, sadece üst seviye de geliri olanlara hitap etmektedir. Yoksul vatandaşlar özel hastanenin kapısından dahi girememektedir. Türkiye’de özel hastanelere müracaat eden vatandaşlardan sadece muayene ücreti olarak en az 25.-YTL katkı payı istenmektedir. Katkı payı adı altında istenen paranın kamusal ve yasal bir zemine oturtulması gerekir.

Türkiye’de tarım işçilerinin sorunlarını şu başlıklar altında toplayabiliriz:

1-Mevcut iş yasasının kapsamına alınmayan ve kayıt dışı iş gücü olarak kullanılan tarım işçilerinin anayasal hakkının tanınarak yasal mevzuatların düzenlenmesi ve özel olarak bir yasanın çıkartılması gerekmektedir.2-Sürekli göç, seyahat halinde çalışmak zorunda bırakılan tarım işçileri yerleşik vatandaşlık haklarından yararlanamamakta ve barınma, eğitim, sağlık, ulaşım, sağlıklı çevre, vatandaşlık hizmetleri (nüfusa kayıt, ikametgah gerekli işlemler) gibi en temel insan haklarından mahrum bırakılmaktadırlar.

3-Kayıt dışı çalıştırıldıkları için sigorta, sendika, sosyal güvence hakları verilmemektedir.

4-Günlük 13 ile 30.-YTL arası yevmiyelerle çalıştırılan tarım işçileri 12-16 saatlere varan işgünü boyunca çalışmaya zorlanılmaktadırlar. Türkiye’nin batısına doğru gidildikçe günlük ücret artmaktadır.

5- Terör, yoksulluk ve işsizlik gibi hayati zorunluluklardan tarımsal yörelere çalışmaya gelen Tarım işçilerinin ve ailelerinin barınmaları için naylon çadırlarda kalmaları dayatılmakta ve yaz ve kış aylarındaki fiziki zorluklar nedeniyle işçiler ve aileleri sağlık sorunları yaşamaktadır.

6-Günlük yevmiyelerin çok düşük olması ve eğitim olanaklarından ailelerin yararlanamaması yüzünden erkek, kadın, çocuk ve yaşlılar çalışmak zorunda bırakılmaktadır.

7-Tarım işinin yapılacağı bölgeye işçiler yasak olmasına rağmen kamyonlarla toplu olarak götürülmekte ve birçok trafik kazasında tarım işçilerinin ölmelerine ve yaralanmalarına sebep olmaktadır.

8-Tarımsal üretimde kullanılan tarım ilaçları işçilerin sağlıklarını bozmakta ve kalıcı rahatsızlıklara sebep olmaktadır.

9- Adil olmayan işbölümünün (çavuşluk, aracılık, elçilik) yarattığı sorunların çözülmesi gerekir.

10- Ücretlerin verilmemesi veya çok geç verilmesi sorunu,

11- Tarım işçileri Mart ayından itibaren göç ettikleri için bahar ve yaz aylarında çocuklarını okula gönderememektedirler.

Türkiye’de tarım sektöründe yapılması gerekenler ve önerilerimiz şunlardır:

Köylere; okul, sağlık, güvenlik, içme suyu, yol, köy konutları en modern şekilde ve şehirleri aratmayacak biçimde getirilmelidir; yüksek bir yaşam standardı sağlanmalıdır,

Kırsal alanda eğitim olanakları artırılmalıdır. Çiftçilere aylık veya en geç üç aylık eğitimler verilmelidir. Eğitime katılanlara vergisel teşvikler verilmelidir.

Tarımın sanayi ile uyumlaştırılması sağlanmalıdır.

Araziler birleştirilmeli, şekillendirilmeli ve gerekli hukuksal düzenlemeler yapılmalıdır.

Yerel zirai kuruluşlarda istihdam fazlası olan ve atıl duran personel çiftçi eğitime yönlendirilmelidir,

Kırsal alanlara kültürel, sportif, sanatsal faaliyetler götürülerek, kırsal yörelerin cazibesi artırılmalıdır.

Ürünleri işleyecek, pazarlayacak kurumlar / örgütler/ kooperatifler desteklenmelidir.

Çiftçilere birlikte iş yapma, ortaklaşa hareket edebilme ruhu aşılanmalıdır.

Kooperatifçiliğin ne olduğu çiftçilere eğitimler ile iyi anlatılmalıdır.

Çiftçiler hiçbir şekilde zarar etme ve gelecek kaygısı taşımamalıdır. Bunun sağlanması için gelirleri destekler yoluyla artırılmalı, sosyal güvenlik primleri ürün satışında tahsil edilmelidir.

Sosyal güvenlik primleri konusunda çiftçiler sıkıntıya sokulmamalı, 6 ayda bir ve yılda bir prim tahsil edilmelidir. Zira, çiftçi sanayi işçisi gibi aylık maaş almamaktadır; ücret bordrosu olmadığı için aylık SSK primi ödemesi anlamsızdır ve gerek toprak sahibi çiftçiyi gerekse tarımda çalışan işçiyi ekonomik sıkıntıya sokmaktadır.

Fiyatlar genel seviyesi düştüğünde çiftçinin ürün satış fiyatı ile piyasa fiyatı arasındaki fark kendisine devlet tarafından ödenmelidir (Avrupa Birliği’nde olduğu gibi),

Ürünü satan ve kâr eden toprak sahibi çiftçiden, yanında çalıştırdığı aile bireyleri ve tarım işçileri için de prim kesilmeli ancak prim oranları çiftçilerin gelirini önemli oranda azaltacak şekilde olmamalıdır.

Sosyal güvenlik mevzuatı yeniden gözden geçirilmeli, standart hale getirilmeli, kurumlar arası farklılıklar ortadan kaldırılmalıdır.

Sosyal sigorta kaynakları verimli alanlarda değerlendirilmeli, bu amaçla bir fon idaresi kurulmalı, bilanço ve kâr /zarar durumları kamuoyuna açıklanmalıdır.

Tarım için özel fonlar veya sandıklar kurulmalı, tarım bankacılığı geliştirilmeli; tarımı ve çiftçiyi desteklemek için devlet bankaları veya özel bankalarda ayrı servisler kurularak çiftçilerin kredi işlemleri hızlı yapılmalı, düşük faizli kredi kullanımı desteklenmelidir.

Tarım sektörünün kendine has yapısı göz önünde tutularak sosyal sigorta hizmetleri basitleştirilmelidir. İşçiler topluca ve tek elden sigortalı yapılabilir. Bu konuda çiftçiler , muhasebeciler ile diyaloga geçebilmelidir.

İşçi çalıştıran toprak sahiplerine işçileri sigortalama konusunda yaptırımlar getirilmelidir.

Tarımda sosyal güvenliği sağlayacak “Tarım Sosyal Sigortalar Kurumu” oluşturulmalıdır. Bu kurum, toprak sahibi çiftçi ve tarım işçilerinin sosyal güvenliği ile ilgilenmelidir. Şu anda olduğu gibi tarım işçileri ve mülk sahibi çiftçiler farklı kanunlara (2925-2926) ve farklı kurumlara (SSK – Bağ-Kur veya Sosyal Güvenlik Kurumu) bağlı olmamalıdır. Hepsi tek elden ve tek merkezden yönetilmelidir.

Tarımda çalışıp emekli olanlara diğer sektörlerden bir miktar daha fazla emekli aylığı verilerek, tarımda çalışma özendirici hale getirilmelidir.

Tarım işçilerine günlük ücret yerine saat ücreti ödenmelidir.

Tarım işçileri sözleşmeye dayalı olarak çalıştırılmalıdır.

Tarımın kendine özgü bir mevzuatı olmalıdır: Parçalı mevzuat birleştirilmeli tarımda işçi-işveren ayırımı kaldırılmalıdır.

Küçük çiftçi ile büyük arazilere sahip çiftçiler aynı işveren primleri ödememelidir.

Tarımda sosyal güvenlik açısından haksızlıklara yol açan, sürekli-süreksiz iş ayırımı ve 50 işçi sınırı gibi çalışanların aleyhine olan uygulamalara son verilmeli, tüm tarım çalışanları sosyal güvenceye kavuşturulmalıdır.

İşverenler tarım işçilerini mümkünse sanayideki gibi çalışmaya başlamadan önce sigortalamalıdır. Gerekirse işverenlere ürün bedellerinden düşülmek üzere sigorta avansı verilmelidir.

Tarımda çalışan işçi ve toprak sahibi işverenlerin hepsi tüm sigorta kollarından faydalanabilmeli, hiçbir sigorta kolu kapsam dışı bırakılmamalıdır.

Özellikle tarım işçilerine prim ödeme konusunda devletin yardım etmesi gerekir. Bu insanlardan yüksek oranda prim almaya çalışmak onları yine sigortasızlaştırmaya götürecektir.

Türkiye’deki tarım işletmelerinin büyük kısmının küçük tarım işletmesi yapısında (ortalama 50 dönüm) olması nedeniyle yıllık gelir düzeyleri tasarruf yapmalarını engellemektedir. Bu nedenle çiftçiler ekonomideki değişikliklere uyum sağlayabilmek için öz sermaye ihtiyaçlarını kendi kuruluşlarından karşılamak zorunda kalmaktadırlar. Tarımsal üretimin artırılması ve çiftçilerin hayat standardının yükseltilebilmesi için yeterli ve etkin işleyen bir kredi kaynağına ihtiyaç bulunmaktadır (**Erdoğan 2002**).

Türkiye’de çiftçilere yeterli gelir sağlanmadan geleceğe güvenle bakmaları beklenemez. Geliri düzensiz ve yetersiz olan insan devamlı bir tedirginlik ve sıkıntı yaşar, kendisini işine veremez, belki duyarsızlaşır, işini iyi yapamaz. İnsanların gelecekte ümitli olmaları gerekir. Çiftçilere bu ümidi verecek olan şu an için devlettir. Devlet sosyal güvenliği sağlamak için kurumları oluşturmakla görevlidir. Bu görevin kaynağı anayasadır. Bunun için gerekli kurumlar oluşturulmuş ancak tarım ihmal edilmiştir. Tarımın kendine özgü bir faaliyet olduğu Avrupa Birliği ve ABD’de yapılan birçok araştırma ile de ispat edilmiştir. Bu nedenle tarımın finansmanı ve tarımda sosyal güvenliği sağlayacak ayrı teşkilatlanmalara gidilmelidir. Çiftçiyi köyden kente sürüklemeyen sistem işletilmelidir. Ancak, yapılması gereken ilk şey sosyal güvenliğe yeterli kaynak bulmaktır. Parasız sosyal güvenlik sağlanamaz.

Geliri az olan çiftçilerin sosyal güvenliğe pay ayırmasını beklemek yanlış olacaktır. Ayrıca, sadece yevmiye ile çalışan mevsimlik tarım işçilerinin kendi sosyal güvenliklerini sağlaması, bu amaçla para ayırmasını beklemek onlara haksızlık olacaktır düşüncesindeyiz. Yardımcı aile fertlerinin sosyal güvenlik açısından aile reisine bağımlı kalması kişilik haklarıyla bağdaşmaz. Bu nedenle her bireyin kendisine ait sosyal güvencesi oluşturulmalıdır. Böylelikle aile fertlerinin gelecek kaygıları ortadan kaldırılabilir, daha verimli, özenli ve işine sahip çıkar şekilde çalışmalarını teşvik edilmiş olunur.

Türkiye’de tarım sektörü adeta bilerek göz ardı edilmektedir. Sanayi kesimine çok fazla önem verilerek tarım unutturulmaya çalışılmaktadır. Türkiye, ihraç ettiği birçok tarım ürünüde ithalatçı durumuna düşmüştür (ayçiçeği yağı, pamuk gibi). Bu durum devam ettiği sürece çiftçilerin ve tarım işçilerinin gelir seviyeleri de artmamakta hatta geriye gitmektedir. Geliri yetersiz olan tarım çalışanlarının geleceğini güvence altına almaları gittikçe zorlaşmaktadır. Yiyecek, giyim, ilaç, gübre, mazot gibi ihtiyaçlar sosyal güvenlik ihtiyacını önüne geçmektedir. Tarımda sosyal güvenlik devletin şemsiyesi altına alınamamıştır. Tarımda verim düşüklüğünün diğer etkenler yanında çalışma isteğinin azalmasıyla da bağlantısı olduğu düşüncesindeyiz. Sanayide çalışan bir işçi sosyal güvencesini ne kadar düşünüyorsa tarım çalışanı da o derecede sosyal güvenliğini düşünecektir. Fakat tarımda işverene bağımlılık çok daha fazladır. Tarımda çalışanların eğitim seviyesi sanayi çalışanına göre daha düşüktür. Tarım çalışanlarının sosyal güvenlik bilgileri sanayi işçisine nazaran zayıftır. Sanayide çalışan bir işçinin fazla mesai ücretini 1.-YTL eksik ödendiğinde işverenden hesap sorabilmektedir. Ancak, tarım işçisinin böyle bir şansı yoktur. Zaten tarımda fazla mesai kavramı da yoktur. Fazla çalışma (fazla mesai) yapması karşılığında ek ücret talep edebileceği bilgisi, tarım işçisine verilmemiştir.

Her ülkenin kendine özgü sosyal güvenlik yapısı içerisinde taraflar üzerindeki prim yükü değişmekle birlikte Avrupa Birliği ülkelerinde işveren üzerindeki ortalama sosyal güvenlik primi yükü % 24,7 civarlarındadır. Burada belirtilmesinde fayda görülen önemli bir husus sosyal güvenlik primi oranları çok düşük olan ülkelerde farklı bir yapı bulunmakta, prim miktarı düşük tutulurken bu fark vergiye yansıtılmaktadır. Başka bir ifade ile sosyal güvenlik primi vergi içerisinde alınmaktadır.

<< Tarım işkolunda “ayrı bir mevzuat” düzenlemesine ihtiyaç bulunmaktadır >>.

Türkiye’de toprağı işleme bakımından tarımda çalışanları işçi ve işveren olarak ayırmak çok zordur. Doğrudan doğruya işçi olarak çalışanlar yanında ırgatlar, yardımcılar, ortakçılar, yarıcılar, yıllık, mevsimlik, aylık ve gündelikçi işçiler de yer alırlar. Bazıları kendi toprağını işledikten sonra veya işlerken başkasının toprağında da çalışır. Öte yandan, tarım işleri iklim olarak birbirine benzemeyen, bölgeler ve hatta mntıklar itibariyle değişen özellikler arz eder. Bu nedenlerle, tarım sektörünün yapısal özelliklerinin iyi bir incelemeye tabi tutularak, bu sektörde yapılan çalışmaların mahiyetine uygun düşecek; toprağı olsun olmasın tüm tarım çalışanlarını kapsayacak ayrı bir “Tarım İş Kanunu”nun hazırlanması bu işçilerin ihtiyaçlarının karşılanmasına ve haklarının korunması amacına da uygun düşecektir. Çıkarılacak kanun toprak sahibi ve tarım işçisi ayırımını ortadan kaldırmalı, standart bir prim oranı belirlemeli, işlemler kolay olmalı, topraksız işçilere prim ödemesi konusunda yardım yapılmalıdır.

Tüm sosyal güvenlik kurumlarının tek bir çatı altında toplanması çalışmalarını süratle tamamlanmalı, tek bir bilgi bankası ve denetim birimi oluşturularak kurumların bugün içinde bulunduğu sakıncalar süratle giderilmeli, gereksiz ve usulsüz harcamalarla ödemeler önlenmelidir.

Sosyal güvenlik kurumlarının olanakları iyi değerlendirilmeli, sahip oldukları tesis, gayrimenkul gibi varlıkların gelir getirici bir şekilde kullanılması yolları araştırılmalıdır. Özellikle kurumların mülkiyetinde bulunan gayrimenkuller satılmayıp uzun vadeli gelir getirici kaynaklara dönüştürülmeli, bunun için yap-işlet-devret veya kiralama yöntemleri uygulamaya konmalıdır.

Her şeyi özelleştirmek yerine, var olan tesisleri özel sektör mantığı ile işletmeye çalışılmalıdır. Profesyonel yöneticiler kamu alanında işe alınmalı, kendilerine her türlü imkân verilerek devlet kurumlarının zarar etmemesi verimli çalışması sağlanmalıdır. Devlet kurumlarını özelleştirmek yerine özel sektör yöneticilerini devlette çalıştırmak, devletin çıkarına olacaktır düşüncesindeyiz.

Devlet bütçesinden doğrudan para aktarma yerine, uzun vadeli bir plan dâhilinde sosyal güvenlik kurumlarının sağlam gelir kaynaklarına sahip olması sağlanmalıdır. Örneğin devlete ait şehir merkezlerinde bulunan bazı arazi ve binalar satılmamak koşulu ile bu kurumlara verilebilir, mülkiyeti sosyal güvenlik kurumlarına ait olmak üzere sanayi siteleri, ticaret merkezleri vb. yapılabilir.

Türkiye’de kamuya ait devlet hastanelerinin yönetimi kendisini özel sektörde ispatlamış profesyonel yöneticilere bırakılmalıdır.

Kayıt dışı istihdam kontrol altına alınmalı, bunun için etkin denetim sisteminin oluşturulmasının yanında, nüfus kayıtları kullanılarak çalışma yaşında olan nüfus kesiminde olup da sosyal güvenlik kapsamında olmayanların neden bu kapsamda olmadığını dair incelemeler yapılmalıdır.

Sigorta prim gelirlerinin artışı için ev hanımları çalışmaya ve üretime katkı yapmaya sevk edilmelidir. Bu yönlendirme bireysel bazda olmamalı, kadınların kolektif olarak üretime yönelimi sağlanmalıdır.

Türkiye’de bağımsız çalışanlara ilişkin olarak 1971’den günümüze devam eden sosyal güvenlik rejimi, söz konusu kişilerin sadece % 5’inin düzenli prim ödemekte olduğu gerçeği dikkate alındığında, başarılı olmuş sayılamaz. Bu durumun ortaya çıkmasına, Bağ-Kur’un üyelerine sunduğu edimlerin –diğer zorunlu sigorta kurumları ile karşılaştırıldığında– yetersizliği nedeniyle mensuplarının ona karşı olan güven kaybı neden olmuştur. Mevcut yapı devam ettiği sürece, alınacak tedbirler hastanın ölmesini engelleyebilecek ancak, ayağa kalkmasını sağlayamayacaktır. Anılan nedenle, bağımsız çalışanların tümünün, etkin bir şekilde, sosyal güvenliğinin sağlanması için geçici değil radikal (köktenci) tedbirler alınması gerekir. Türkiye’de sosyal sigorta sisteminden kaynaklanan sorunların başlıca iki nedeni olduğu bilinmektedir. Nedenlerden biri merkezîyetçi ve bürokrat ağırlıklı yönetim, diğeri ise devletin bürokratlarına dahi güvenmeyip karar yetkisini hükümette tutmasıdır. Anılan nedenlerle çözüm için atılması gerekli adımlardan ilki sigorta kurumlarının yönetimini güvenceye ihtiyaç duyanlara bırakmak ve bunun gerçekleştirilmesini de yerel düzeyde sağlamak olabilir. Türkiye’de ziraat odaları tarımda sosyal güvenliğin sağlanmasında etkin bir rol oynayabilir. 450 ziraat odasının vücut verdiği Türkiye Ziraat Odaları Birliği (TZOB) de 2,7 milyon potansiyel üye ile bir sandık oluşturabilir (Sözer 2000).

Devlet Planlama Teşkilatı’nın Bilgi Toplumunun Geleceğine ilişkin öngörülerinde şu ifadeler yer almaktadır:

“ Sosyal güvenlik reformu kapsamında, sosyal güvenlik kurumları bilgi sistemleri tek çatı altında toplanarak hizmette etkinlik sağlanacaktır. Sosyal güvenlik sistemindeki kayıp ve kaçaklar, elektronik vatandaşlık kartının kullanıma sokulmasıyla önlenecektir. İş ve işçi arama hizmetleri tek noktadan elektronik olarak sunulacaktır. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin sağladığı bilgi paylaşımı imkânları ile sosyal yardımların adil dağıtımı sağlanacaktır. Tarım bilgi sisteminin kurulumu tamamlanacak, tarım politikaları ve tarımsal destek mekanizmaları, bilgi teknolojileri yardımı ile bilimsel analizlere dayalı şekilde oluşturulacaktır”⁷. Türkiye’de sağlam bir istatistiki veri ağının oluşması, kişilerin sağlık sisteminden daha hızlı ve az maliyetli yararlanmalarını sağlayacak; sevk sistemine gerek kalmayacak, hekimler açısından da hastaların takibini kolaylaştıracaktır. Elektronik kartlara hasta ile tüm bilgiler yüklenebilir. Örneğin, kimlik bilgileri; geçirdiği hasatlıklar; sosyal güvence kurumu ve bilgileri vb. Ayrıca, elektronik kartlara özel şifreler konularak hekimin, hastanın ve sosyal güvenlik kurumunun erişebileceği bilgiler de sınırlandırılabilir.

Türkiye’de emeklilik sistemi mali açıdan dengede olsaydı bile, demografik yapıdaki değişimler nedeniyle sistemde köklü değişiklikler yapılmak zorundadır. Türkiye nüfusu diğer birçok gelişmiş ülkeye oranla hızla yaşlanmaktadır. Yaşlıların (65 yaş ve üstü kişilerin) toplam nüfus içindeki payının % 7’den % 14’e ulaşması Fransa’da 115, Batı Almanya’da ve İngiltere’de 45 yıl, ABD’de 75 yıl sürmüşken, Türkiye’de bu orana 25 yılda ulaşılacaktır. Bu durum, devlet bütçesini daha fazla sıkıntıya sokacaktır. Çünkü bütçeden sosyal güvenliğe ayrılan pay artırılmak zorunda kalacaktır. Genel ekonomik yapıda bir gerileme olması halinde kayıt dışılığın artışı ile beraber sosyal güvenlik sisteminde olumsuzluklar ve yolsuzluklar daha da artabilecektir. Bunun sonucunda prim tahsilatları düşecek, devlet yine daha fazla ayni/nakdi yardım yapmak zorunda kalacak, kısacası içinden çıkılmaz bir kısır döngü oluşabilecektir. Bu tehlikelerden korunmak için şu an mevcut olan genç nüfusun derhal istihdama katılması gerekmektedir.

Türkiye’de sosyal güvenlik kurumu ve mevcut sistem yoksulluğu önlemek konusunda yeterince etkili değildir. Kendi hesabına çalışanlar, ücretsiz aile işçileri ve yevmiyeli çalışanlar arasında yoksulluk riski, işsizlerden daha yüksektir. 2005 verilerine göre bu üç kesimde çalışanların % 76’sı kayıt dışındadır. Yoksulluk riskinin en düşük olduğu iki grupsa,

⁷ “Bilgi Toplumu Stratejisi(2006-2010)”; Devlet Planlama Teşkilatı ; “Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eki Eylem Planı” 11/07/2006 tarihli ve 2006/38 sayılı Yüksek Planlama Kurulu Kararı’yla onaylanmış olup, 28/07/2006 tarihli ve 26242 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

işverenler ile ücretli ve maaşlı çalışanlardır. Oysa sosyal güvenlik kurumları aracılığı ile aktarılan kamu kaynakları büyük oranda emeklilik sistemi açıklarını finanse etmek amacıyla kayıtlı çalışma ve emekli olma olanağını yakalamış bu kesime yöneliktir. Bu durum, kamu kaynaklarının yoksulluğu önlemek konusunda yeterince etkin kullanılmadığının açık bir göstergesidir.

Türkiye’de kırsal kesim kadınının kalkınma sürecine katılımının sağlanması konusundaki çaba ve girişimlerin oldukça yetersiz olduğu görülmektedir. Projelerin hemen hepsinde kadının kırsal yapıdaki önemine değinilmiş ancak kadın büyük ölçüde kapsam dışı bırakılmıştır. Genel amaç kırsal alt yapıyı geliştirmek, teknoloji transferleri yolu ile tarımı modernleştirmek ve böylece kırsal kesimde yaşayan ailelerin gelir düzeylerini yükseltmek olmalıdır.

Kadınların mutlaka sosyal güvenlikten yararlanması ilkesinden hareketle, ekonomik alanda fonksiyon kazanmaları ve toplumla iç içe olma imkânı sağlanmalıdır. Yeni yüzyılda kadınların çağa uyum sağlayabilmeleri için eğitim ve mali destek verilmelidir. Kırsal alandaki kadın, önemle ve öncelikle ele alınması gereken bir hedef kitle olmalıdır. Türkiye’de tarımda çalışan veya işgücüne katılanlar kadınlar olduğuna göre, yaşam boyu eğitimde kadınlara öncelik verilmelidir. Açılan kurslar ile birden fazla meslek / sanat kendilerine öğretilmelidir.

Türkiye’de sosyal güvenlik ciddi bir kriz içindedir. Bu krizin temel kaynaklarından birisi finansman sıkıntısıdır. Aşağıda verilen ATO raporunda finansman sıkıntısının nedeni vatandaşların bir takım sahtecilikler yaparak devleti dolandırdığı iddia edilmektedir. Bunu yapanlar elbette suç işlemektedir. Ancak, insanları bu suça iten nedenlerin iyi araştırılması gerekir. Acaba bu insanların yeterli geliri veya iyi işleyen bir sosyal güvenceleri olsaydı bu suçları işlerler miydi? Bu insanlar toplumda yalnız kalacakları hissine kapılarak, kimsenin kendilerine sahip çıkmayacağı düşüncesine kapılmasalardı bu sahtecilikleri yaparlardı mıydı? Herhalde zorda kalmasa hiçbir insan devleti dolandırmaya yeltenmez veya böyle bir riski almak istemez. Bizim görüşümüz bu insanların çok zor durumda kaldıkları için bu gibi yasadışı yollara başvurduklarıdır. Bu insanların cezalandırılması sonunu kesinlikle çözemez. Önce vatandaşların gelir seviyesinin yükseltilmesi gerekir. Kendisini ve geleceğini güvencede hisseden ve yeterli geliri olan vatandaşın bu yollara sapacağına inanmıyoruz. Raporun dikkatimizi çeken sonuçları şöyledir:

Ankara Ticaret Odası (ATO)’nun hazırladığı “Sosyal Güvensizlik Raporu” sosyal güvenlik şemsiyesi altına girmek isteyen açığöz vatandaşların sosyal güvenlik kurumlarını akıl almaz yöntemlerle nasıl dolandırdıklarını gözler önüne sermiştir. Rapora göre, nüfusu 73

milyona ulaşan Türkiye'de, sosyal güvenlik şemsiyesinin kapsadığı nüfusun toplamı 83 milyon kişidir.

14.5 milyon kişinin aktif olarak çalıştığı ve SSK, Bağ-Kur ve Emekli Sandığı'na prim ödediği Türkiye'de, bu üç kurumun kapsamında bulunan ve sağlık hizmetlerinden yararlanan kişi sayısı 71.7 milyon. Prim ödeyenlerle hizmetten yararlananlar arasındaki sayıca büyük fark, sosyal güvenlik kuruluşlarının gelir gider dengesinin bozulmasına ve bütçelerinin açık vermesine ve sonuçta da devletin sırtına her geçen gün daha fazla yük olmasına yol açmıştır. 1997-2006 yılları arasındaki son 10 yıllık dönemde SSK, Bağ-Kur ve Emekli Sandığı'nın açıkları toplamı 80 milyar dolar (99.4 milyar YTL) olmuştur.

ATO'nun hazırladığı rapora göre, sosyal güvenlik sisteminin neredeyse iflasına neden olan bu dengesizlikte, zamanında tahsil edilemeyen primler, sayısız kez çıkartılan aflar, kamu kurumlarının ödemediği prim borçları ve erken emekliliğin yanı sıra, haksız yere sisteme dâhil olarak emekli maaşı alanlarla, sağlık sisteminden yararlananların da payı olduğu belirtilmiştir.

Rapora göre, sosyal güvenlik şemsiyesi altına girmek isteyen vatandaşlar akıl almaz kurnazlıklara başvurmuştur. Kurumlar arasındaki koordinasyonsuzlukları fırsat bilen vatandaşlar, bu kurumlardan haksız yere maaşlar almışlar, sağlık hizmetlerinden yararlanmışlardır. Sadece Emekli Sandığı'ndan 12 bin kişinin maaşının öldükleri halde başkaları tarafından çekildiği tespit edilmiştir. Yine Emekli Sandığı'nda 10 bini aşkın kişinin de evli olduğu halde anne ve babasından dul ve yetim aylığı almaya devam ettiği belirlenmiştir. SSK ve Bağ-Kur'da da aynı durumun yaşandığı kaydedilmiştir.

Rapora göre, tam olarak rakamı tespit etmek mümkün olmasa da boşanma rakamlarındaki artış da haksız yere gelir elde etmek için en sık başvurulan yöntemlerden birinin boşanma olduğunu ortaya koymuştur. 1990 yılında 25 bin 712 olan boşanma sayısı, yıllık ortalama yüzde 5 artışla ilerlerken, 2000 yılında 34 bin 862 olan boşanma oranı ertesi yıl yüzde 163 artışla 91 bin 994'e yükselmiştir. 2005 yılında Türkiye'de boşanma sayısı 95 bin 894 olmuştur.

Sosyal güvenlik şemsiyesi altına girmek için vatandaşların başvurduğu yasadışı yöntemlerden bazıları şunlardır:

- Baba ya da annesinin emekli maaşını alabilmek için eşinden anlaşmalı boşananlar,
- Kayınpederinin emekli maaşını alabilmek için, fiilen oğluyla ancak resmi olarak kayınpederiyle evli olan gelinler,
- Bakıma muhtaç derecede hasta, dul ve emekliye, yaşadığı sürece bakmak koşuluyla anlaşmalı evlenip, karşılığında emekli maaşı alanlar,

- Babası ya da annesinin emekli maaşını alabilmek için cinsiyet değiştirip pembe renkli nüfus kağıdı alanlar,
- Ölen annesinin öldüğünü haber vermeyip, elbiselerini giyip bankadan maaşını almayı sürdürenler,
- Emekli sandığından emekli birinci kocasının dul maaşını aldıktan sonra, Bağ-Kur ya da SSK'dan emekli ikinci kocasından dul maaşı bağlatarak iki kez maaş alanlar,
- Çeyiz parası alabilmek için anlaşmalı evlenip, parayı aldıktan sonra boşananlar,
- İmam nikahıyla evlenerek annesinden ve babasından maaş almayı sürdüren kadınlar,
- Babası veya annesi öldüğü halde, daha önce düzenlenen vekaletname ile maaş almaya devam edenler,
- Çocuğunu dedesinin üzerine vererek, emekli maaşının çocuğuna kalmasını sağlayanlar,
- Kayıt dışı çalışıp yeşil kart alarak sağlık hizmetlerinden yararlananlar,
- Herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşunun şemsiyesi altında oldukları halde, bir süre öncesine kadar yeşil kartlılardan yüzde 20 katılım payı alınmadığı için yeşil kart alanlar,
- Başkasının sağlık karnesini kullanarak sağlık hizmeti alanlar .

ATO'nun raporunda yer verilen olumsuzlukları, vatandaşların mecburiyetten dolayı başvurduğu yollar olarak yorumlamak daha doğru olur. Şunu da belirtmek gerekir ki vatandaşların bir kısmının bu şekilde devleti dolandırması sosyal güvenlik sisteminin krize sürüklenmesine temel sebep olarak gösterilemez. Tahsil edilemeyen prim alacakları, çalışanların yarısının kayıt dışı olması, bütçe açıklarında çok daha önemli etkenlerdir.

Türkiye'de sağlığın kamusal hizmetlere dâhil olduğu gün geçtikçe unutulmaktadır. Sağlık sisteminde en çok korkulan sistemin paralı hale geleceğidir. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi sağlık hizmetlerine erişimde kırsal kesim ve kentler arasında oldukça yüksek uçurumlar olduğu gibi kentte yaşayan vatandaşların da gelir dağılımının düzensizliğinden dolayı sağlık hizmetlerine erişmesi aynı seviyede olamamaktadır. Kentlerde durum böyle iken kırsal kesimde daha vahim olduğunu düşünmek yanlış olmayacaktır. Özel hastanelerin daha hastane kapısından girişte para almaları, yapılan tahlil ve tedavi ücretlerinin kapsamının ve fiyatının sık sık değişmesi vatandaşları mağdur etmektedir. Muayene özel sektörde ücretli olduğu için düşük gelir seviyesindeki vatandaşlar yine eskiden olduğu gibi devlet hastanelerine veya askeri hastanelere yığılmaktadır. Türkiye'de 2004' yılında 1249 adet hastane bulunmaktadır. Bu sayıya dâhil olan özel hastane sayısı ise 248'dir. Türkiye'de yaklaşık 4 hastaneden bir tanesi özel hastanedir. 2004 yılında 248 olan özel hastane sayısı, 2005 yılında 270'e çıkmıştır. Bu hastanelere milyonlarca lira yatırım yapılmakta , sağlık hizmetlerinin kalitesi artmaktadır. Ancak, bu kaliteden faydalanan yine belli gelir

seviyesindeki vatandaşlar olmakta, hizmet tüm halka yaygınlaştırılmamaktadır. İnsanlar için önemli olan, mali anlamda yıkıma uğramayacakları bir bedel karşılığında sağlıkları için gerekli hizmetlere erişebilmektir. Sağlık sektöründe reformu amaçlayan yaygın politikalar bu basit gerçeği çoğu kez gözden kaçırmışlardır.

ILO “Dünya Çalışma Raporu 2000”de; gelişmekte olan birçok ülkede, enformel (kayıtdışı) sektörde olanlarla kendi hesabına çalışanlar dâhil nüfusun büyük çoğunluğunun herhangi bir sosyal güvenlikten yoksun olduğunu belirterek uyarıda bulunmakta ve sosyal güvenlik kapsamının bu kesimleri de kapsayacak biçimde genişletilmesinin başlıca görev olduğunu vurgulamaktadır.

Raporda belirtildiğine göre enformel sektörde çalışan milyonlarca insan “çok düşük ücret almaktadır ve bu kesimin sosyal güvenlik sistemlerine katkıda bulunma güçleri de son derece sınırlıdır”. Bu insanlar, zaten kıt olan gelirlerinden herhangi bir tasarruf yapabilecek durumda değildirler. Sağlık sigortası ve emeklilik gibi sosyal güvenlik sistemleri bu insanları kapsamamaktadır. Sosyal yardım ve güvenlik sistemlerinden yararlanmada ya isteksiz davranılmakta ya da buna güç yetmemektedir. ILO’ya göre gelişmekte olan ülkelerden düşük gelir düzeyinde olanlar için “enformel sektörde çalışanların gereksinimlerini karşılamak üzere özel sistemler geliştirilmesine öncelik tanınması zorunludur.” Bu yöndeki çabalarda devlet desteği “vazgeçilmez” sayılmaktadır. Başlangıç olarak, yasalarla oluşturulmuş sosyal güvenlik sistemlerinin “mümkünse herkesi kapsayacak biçimde genişletilmesi” düşünülebilir. Bu hedefin gerçekleştirilmesi için başvurulabilecek üç yol, mevcut programların kapsamının genişletilmesi, enformel kesimde çalışanları hedefleyen yeni programların geliştirilmesi ve vergilerle finanse edilen sosyal güvenlik sistemlerinin oluşturulmasıdır.

Mevcut sistemlerin kapsamının genişletilmesinde “düzenli istihdama tabi, ama kapsam dışı çalışanlardan başlanarak daha sonra geçici ve süreli işlerde çalışanlara doğru uzanılabilir” diyen rapor daha sonra şöyle devam etmektedir: “İşlerini evlerinde yapanlar ve ev işlerinde çalışanlar gibi, işveren katkısı sağlanabilecek kesimler de bu kapsam genişletme çabasının hedefi olabilirler. Kendi hesabına çalışanların bu tür sistemlere entegrasyonunun karmaşık bir iş olduğu belirtilmektedir: “İşgücünün bu kategorisindeki insanların pek çoğu, ana sosyal güvenlik sistemine hem işçi hem de işveren olarak katkıda bulunmaya ya hazır değildirler ya da bu katkıya güçleri yetmemektedir”. Böyle durumlarda, özellikle formel sektör dışında çalışanlar için kendi kendini finanse eden sosyal güvenlik sistemlerinin geliştirilmesine öncelik tanınabilir. “Mikro sigorta” adı verilen bu sistemler, çeşitli işçi kesimleri tarafından, genellikle hükümet dışı kuruluşlar ve sendikalar gibi kuruluşların da yardımlarıyla gerçekleştirilmiştir. Hükümetler ve sosyal sigorta kuruluşları ise bu sistemleri “saydam ve

katılımcı yönetim süreçlerini teşvik eden yasal ve kurumsal çerçeveleri oluşturarak” ve teknik yardım sağlayarak destekleyebilirler.

Yakın zamana değin tarımsal alanda ”kendi kendine yeterli” olmakla övünen Türkiye’nin, artık tarım ürünleri ve özellikle de besin maddeleri yönünden dışa bağımlı ülke bir duruma gelmesi kaçınılmaz bir durum olmaktadır. Örneğin tarım sektöründe üretim 1940 ve 1950’li, hatta 1960’lı yıllarda olduğu gibi büyük ölçüde doğal koşullara bağımlı olmuş; tarımsal büyüme hızı da bu koşullara göre değişmiştir; düzensizleşmiştir. Kamunun tarımdan, deyiş yerindeyse büyük ölçüde çekilmesi, başta erozyon olmak üzere kırsal çevre sorunları gündelik yaşamı etkileyebilecek boyutlara ulaşmasına ve en olağan doğal oluşumlar bile artık doğal felaketlere dönüşebilmesine yol açmıştır. Bu gerçeklikleri göz önünde bulundurmayan, dolayısıyla da bu kesimlerdeki kamu çalışanlarına insanca çalışma ve yaşayabilme ortamlarının sağlanmasını da hedeflemeyen tarım ve ormancılık politikaları ile yurttaşlarımızın sağlıklı beslenebilme ve yaşayabilmesi daha da güçleşecek; giderek olanaksızlaşacaktır (Kaya 2004) .

Ankara Ticaret Odası (ATO) nın hazırladığı “Sosyal Güvenlik Raporu” önlem alınmaması halinde Türkiye’nin kısa ve orta vadede ciddi bir sosyal güvenlik sorunuyla karşı karşıya geleceğini gözler önüne sermiştir.

ATO Raporu’nda Türkiye’de sosyal güvenlik sisteminin sorun haline gelmesinin başlıca nedenleri şu şekilde sıralanmaktadır:

Prim tahsilat oranının düşük kalması, Kayıt dışı istihdam oranının yüksekliği, prim ödeme sürelerinin kısalığı, erken emeklilik, sosyal güvenlik kurumları arasında koordinasyon eksikliği, bu kurumlar arasında bir standardın sağlanamaması, sosyal güvenlik sisteminin yaygınlaştırılmaması ve aktif-pasif sigortalı oranının dengelenememesi, Sosyal yardımlar ile sosyal sigorta hizmetlerinin iç içe girmesi, Denetim hizmetlerinin yetersizliği’dir.

Türkiye’de sosyal güvenlik kurumlarında denetim mekanizması gerçekten iyi çalışmamaktadır. SSK, Bağ-Kur ve Emekli Sandığı’nın merkezde ve bölge müdürlüklerinde görev yapan Müfettişleri bulunmaktadır. Ancak denetim işlemleri altı aylık turne denetimleri şeklindedir. Mekanizmanın çalışması genelde bu kurumlardan mağdur olanların şikayeti üzerine olmaktadır. Örneğin, işinden haksız yere çıkarılan bir işçi, bölge çalışma müdürlüklerine veya iş müfettişine başvurmadıkça haklarını genelde kaybetmektedir. Sosyal güvenliğe ilişkin denetimlerin işyerine haber verilmeden ani baskınlar şeklinde olması gerekir. Şirket sahipleriyle değil daha çok çalışanlara sorular sorulması yerinde olur. Yapılan

denetimin sonuçlarının takibi de önemlidir. Müfettiş işyerinden ayrıldıktan 1 saat sonra her şey eskiye dönüyorsa, denetim etkinliğini kaybetmiş demektir. Denetimin sürekli olması gerekir, ancak iş sahiplerini ve çalışanları tedirgin etmeden yapılması, dikkatli olunması ve değişik zaman dilimlerinde yapılması gerekir.

Sosyal yardımların farklı kurumlar eliyle sunulması, sistemi karmaşık bir hale getirmektedir. Sosyal yardım ve hizmetlerden yararlananlar ile ilgili merkezi bir bilgi bankası mevcut değildir. Bu alanda faaliyette bulunan kuruluşlar arasında yeterli koordinasyon ve işbirliği yoktur. Yardım alan kişilerin birden fazla kuruluştan yardım alıp almadığının ve durumlarında bir değişiklik olup olmadığının periyodik olarak takip edilmesi mevcut sistemde mümkün değildir. Diğer taraftan, mevcut sistemde sosyal yardımlardan kimlerin, hangi oranda yararlanacağına dair bir standart da bulunmamaktadır. Sosyal yardım ve hizmet uygulamalarında istenilen hedeflere ulaşabilmek, kaynakların yerinde, belirlenmiş objektif kriterler çerçevesinde, gerçek ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmasıyla mümkün olabilecektir.

Türkiye’de yaşayan vatandaşlar, özellikle fakir vatandaşların hangi kurumdan, nasıl ve ne miktarda yardım alacaklarına dair bilgisi yoktur. Belediye hoparlörlerinden yapılan kömür/ gıda / giyim yardımı anonsları halkı bilinçlendirme veya bilgi verme anlamına gelmez.

Sosyal güvenlik kurumlarının devlet bütçesi üzerindeki yükü her geçen yıl artmaktadır. Emekli sayısı her geçen yıl sigortalı çalışan sayısından daha hızlı arttığından bu yükün önümüzdeki yıllarda daha da artacağı tahmin edilmektedir. Özellikle kalkınmada öncelikli illerde çalışan SSK üyesi işçilere ait primlerin bir kısmının devlet tarafından ödenmesi şeklindeki teşvik uygulaması bütçedeki SSK yükünü daha hızlı artıracaktır. Fakat, Türkiye’de teşvik uygulamaları kağıt üzerinde kalmaktadır. İş adamlarını bu yörelere çekebilmek için bir ışık olması gerekir. Bu ışık ise o yörelerde ekonomik canlanmanın iş adamlarına hissettirilmesidir. Yatırımcılar kalkınmaya başlayan yörelere devlet teşviği olmasa da zaten gideceklerdir. Kalkınmakta olan yörelerin kalkınması sadece hemşehrilerin o yöreye yatırım yapması ile sağlanamaz. Devletin öncülük etmesi ve planlı hareket edilmesi gerekir. Kalkınmamış yörelerde öncelikle yapılması gereken göçün engellenmesi için istihdam sağlayıcı tesislerin kurulmasıdır. Tarıma özel sektörün hatta holdinglerin çekilmesi gerekir. Büyük sermaye gücü olan firmaların tarıma üretici olarak dâhil olmaları gerekir. Türkiye’de şu an için tarıma dayalı sanayi ile yetinilmektedir. Oysa hem üretip hem de bu ürünlerin sanayi üretimini yapmak maliyetleri düşürebilir. Bu nedenler büyük tarımsal üretim birimleri oluşturulması için özel sektörün tarıma yönelmesi için planların acilen yapılması gerekir. Şirket olarak kurulacak olan tarım işletmelerinde vergi takibi daha kolay olacaktır. Ayrıca çalışanların sigortasız çalışması da daha kolay önlenebilir.

Tarım alanında reform yapılması artık kaçınılmaz bir gereklilik haline gelmiştir. Aksi takdirde, Türkiye’de tarım yok edilebilir veya o kadar verimsizleşir ki tüm gıda ürünlerinde ithalat eğilimleri başlayabilir. Üreticilerin topraklarını terk etmemeleri için her türlü destek verilmelidir. Türkiye’de tarımdaki istihdamın azaltılmasında yabancı kaynaklı yanlış fikirlerin yattığını düşünüyoruz. Tarımın yok edilmeye çalışılması ve ülkenin tamamen dışa bağımlı olması için tarımın geriletilmesi istenmektedir. Bunu başarmanın ilk yolu da tarımda çalışanların kırsal alanlardan uzaklaştırılmasıdır. İnsanları toprağından koparmak zordur, ancak başka çaresi olmayan çiftçiler göç etmekte haklıdır. Toprağına satıp geri teknolojiyle üretim yapan fabrikaların kurulması da tarımı yok etmenin bir başka yoludur.

KAYNAKLAR

KİTAP

Akyiğit E (2008). İş Hukuku. Seçkin Yayınevi. 568s Ankara.

Akyıldız H (1999). Dünyada Sosyal Güvenlikte Alternatif Reform Arayışları. D.E.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt:14, Sayı:2, İzmir.

Alper Y, Tatlıoğlu İ. (1994). 21. Yüzyıla Doğru Sosyal Güvenlik. Uludağ Üniversitesi. İİBF. KUTYAY, 97s.Bursa.

Altan Ö Z . (2007). Sosyal Politika. T.C.Anadolu Üniversitesi Yayın No:1744, Eskişehir.

Bozkurt E, Özcan M, Köktaş A (2001). Avrupa Birliği Hukuku. Nobel Yayın Dağıtım, 350s, Ankara.

Çiçekli B (2001). Avrupa Sosyal Şartı Temel Rehber. Çeviren:Bülent Çiçekli .Seçkin Yayınevi, 237s,Ankara .

Ekdemir H Ş. (2005). Avrupa Birliği Türkiye Sosyal Güvenlik Normları. TİSK Yayın No: 257. 826s. Ankara.

Erdoğan N (2002). Dünya ve Türkiye’de Tarımın Finansmanı . Ziraat Matbaacılık AŞ; 160s, Ankara.

Erdut Z (2003). Küreselleşme Bağlamında Uluslararası Sosyal Politika ve Türkiye ,Dokuz Eylül Yayınları,İkinci Basım; 246s; İzmir.

Hekimler A (2006). Sosyal Politika Boyutunda Federal Almanya’da Esnek Çalışma Modelleri. TİSK Yayın No:263, Yorum Matbaacılık, 220s, Ankara.

Karlık R (1998). Avrupa Birliği ve Türkiye. Beta, 423s, İstanbul.

Koray M (2002). Avrupa Toplum Modeli (Nereden Nereye) Tüses yayınları, İstanbul

Koray M (2000). Sosyal Politika. Ezgi Kitabevi.314s, Bursa.

Özen S ,**Uzun T** (2004). Avrupa birliği'nin Sosyal Politika Gündemi . “Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye”,Seçkin Yayınları, Ankara

Palaz S (2003). Avrupa Birliği Sosyal Politikası, “Editörler: Muhsin KAR, Harun ARIKAN “Avrupa Birliği Ortak politikaları ve Türkiye, Beta Basım. İstanbul,

Savay R (1987). Tarımda ve Kırsal Kesimde Sosyal Güvenlik, Çeviren Yusuf ALPER, 143s, İstanbul.

Şenkal A (2005). Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika. Alfa Basın Yayım, 605s.İstanbul.

Tezcan E. (2002). Avrupa Birliği Hukuku'nda Birey. İletişim Yayıncılık A.Ş, 424s, İstanbul.

TİSK (2006) Sosyal Güvenliğin Yeniden Yapılandırılması Semineri. 7-8 Aralık 2006. Yayın No:284; 327s. Ankara.

Tokol A (2000) Sosyal Politika, Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Yayınları Yayın Sıra No:39. 168s, Bursa.

Tuncay A C (1986). Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri. Beta Yayın Dağıtım AŞ, İstanbul.

Tuncay A C (2002). Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri. Beta Yayınları, 504s, İstanbul.

Tunçomağ K (1982). Sosyal Güvenlik Kavramı ve Sosyal Sigortalar. İstanbul Üniversitesi Yayın No: 3018, İstanbul.

Uşan F (2006). İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku. Cilt-1. Gazi Kitabevi. Konya

Ünlütürk Ç (2007). Örgütlenme Özgürlüğü. Uluslararası Çalışma Ofisi. 231s,Ankara.

Yurtman A Akgür M (2004). AB Ülkelerinde Sosyal Güvenlik Sistemi ve Prim Kesintilerinin Sosyal Taraflar Üzerindeki Yüğü . İstanbul Ticaret Odası. Yayın No: 2004-59. İstanbul.

MAKALE

Arı A (2006). Türkiye’de Tarımın ekonomideki Yeri ve Güncel Sorunları. Birleşik Metal İş Sendikası. Çalışma ve Toplum dergisi, 2006/2, Sayı 9.

Arıcı K (2006). Sosyal Güvenlikte Yeni Dönem ve İşveren Yükümlülükleri Semineri.14.Aralık 2006. İstanbul.; TİSK Yayın No: 280.

Bilgili Ö (2007). Genel Sağlık Sigortasında Kör Düğüm. İZSMMMÖ, Dayanışma Dergisi sayı:100: s.171

Bozkurt E (2007). Türkiye’de Kadın ve İstihdam. Mercek Dergisi; Türkiye Metal Sanayicileri Sendikası (MESS). Yıl:12. Sayı:46: s.61

Çalıköğlü E (2006). Sosyal Güvenlikte yeni Dönem. Ekonomist. Vergi Rehberi: s.97-100.

Ertör S (2007). Türkiye Otomotiv Sanayinde Kadın İstihdamı. Mercek Dergisi, MESS. Yıl:12. Sayı:47: s.83.

Gökbayrak Ş (2005). Avrupa Birliği’nin Sosyal Koruma Sorunsalı Olarak Sosyal İçerme Politikaları. Çalışma Ortamı Dergisi.Sayı 80.

Gülmez M (2007). Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartına Uyum Sağlayabilecek miyiz? .Birleşik Metal İş Sendikası, Çalışma ve Toplum dergisi, 2007 / 1, Sayı 12.

Güvercin C H (2004). Sosyal Güvenlik Kavramı ve Türkiye’de Sosyal Güvenliğin Tarihçesi. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası, Cilt :57.Sayı 2 : s.91-93.

Güzel A (2005). Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Öngörülen Reform Mevcut Sorunlara Çözüm mü?. Çalışma ve Toplum Dergisi.

Güzel A (2001). Avrupa Birliği'ne Tam Üyelik Sürecinde Türk Sosyal Güvenlik Sistemi" İktisat Dergisi, Ocak 2001, S.38.

İzgi B B (2008). Türk Sosyal Güvenlik Siteminde Son Gelişmeler. Çalışma ve Toplum Dergisi, DİSK/ Birleşik Metal İş, 2008/1. Sayı:16: s.85-106.

Karauçak Ş (1990). AT'nda Sosyal Politika ve Sosyal Güvenlik Sitemi, İKV Yayınları: 94: s. 154.

Kocacık F (2001). Küreselleşme ve Sosyal güvenlik. C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi. Aralık 2001, Cilt:25. No:2: s.193-199.

Koç M (2004). Dünyada Sosyal Güvenlik Sisteminin Tarihsel gelişimi. Mali Çözüm Dergisi ; İSM MMO (İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası). Yıl 14: Sayı 68: s.196,197.

Kurt R (2007). Sosyal Güvenlik Açıkları ile SSK Prim İndiriminin Ekonomiye Etkileri. Mali Çözüm Dergisi. İSM MMO, Yıl: 17. İstanbul: s.242

Özcan C (2008). Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu. Mercek Dergisi. Türkiye Metal Sanayicileri Sendikası (MESS), Yıl:13. Sayı:49: s:61

Roskam E (2001). Tarımsal Çalışma Yaşamının İyileştirilmesi İçin Eğitim İhtiyacı. (Çeviren Dursun GÜLEÇ). Türk Tabipler Birliği. Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi: s.42.

Spidla V (2005). AB Sosyal Gündemi 2005-2010. Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu: s.9-10.

Tarhan Ü (2007). AB İş Sağlığı ve Güvenliği ve Ülkemizdeki Gelişmeler. Mercek Dergisi. Türkiye Metal Sanayicileri Sendikası (MESS), Yıl:12. Sayı:47: s.90-91.

Toksöz G (2007). İşgücü Piyasasının Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Analizi ve Bölgeler Arası Dengesizlikler. Birleşik Metal İş Sendikası. Çalışma ve Toplum Dergisi. 2007 / 4, Sayı 15: s.70.

Uğur S (2002). Sosyal Güvenliğimizdeki Son Gelişmelerin Değerlendirilmesi. DEÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Cilt: 4 . Sayı:2: s.139-140.

Usal Z O (2005). Avrupa Birliği ve Türkiye – AB İlişkileri Hakkında Doğru Bilinen Yanlışlar. İktisadi Kalkınma Vakfı İKV.178. s.48-49

Uçkan B (2005). Avrupa Anayasası'nın Genel Çerçevesi ve Sosyal Politikalara İlişkin Temel Düzenlemeleri. Çalışma ve Toplum Dergisi, Sayı:6, 2005/3: s.107-136.

Uşen Ş (2007). Avrupa Birliği ülkeleri ve Türkiye'de Aktif Emek Piyasası Politikalar. Birleşik Metal İş Sendikası. Çalışma ve Toplum Dergisi. 2007/2, Sayı 13,

BİLDİRİ

Aybek A. Sabancı A (2001). Tarım Makineleri İle Çalışmada Oluşan İş Kazaları, Kaza Giderleri, Kazaların Önlenmesi ve Önemli Güvenlik Kuralları, Sekizinci Ekonomi Kongresi, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi , İzmir.

Başesgioğlu M (2006). Sosyal Güvenliğin Yeniden Yapılandırılması Semineri. TİSK,(Yayın No:284), İstanbul.

Buğra A (2007). Yoksulluk ve Sosyal Haklar. Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forum.

Demirci İ (2006); “ Sosyal Güvenlikte Yeni Dönem”; “ Sosyal Güvenlikte Yeni Dönem ve İşveren Yükümlülükleri Semineri,14.Aralık 2006 İstanbul”.; TİSK Yayın No: 280, Ankara.

Ekonomi M (2006). Sosyal Güvenliğin Yeniden Yapılandırılması Semineri. TİSK. Yayın No:284.

Sözer A.N (2000). Bağımsız Çalışanların Sosyal Güvenlik Açısından Yeniden Yapılanmalarına İlişkin Bir Model Önerisi, Prof.Dr.Turhan Esener'e Armağan, s.639-658, Ankara.

Sözer A.N (2006). Sosyal Güvenliğin Yeniden Yapılandırılması Semineri. TİSK, Yayın No:284.

RAPOR

Ankara Ticaret Odası (ATO) (2007). Sosyal Güvenlik Raporu.

Benokan Ö (2007). Yenileşme ve Değişim için Türkiye’de Sosyal Diyalogun Güçlendirilmesi Projesi. Türkiye Deri İş Sendikası Yayını, 223s, İstanbul.

DİE (2001). 2001Yılı Genel Tarım Sayımı Sonuçları.

DPT (2006), “Bilgi Toplumu Stratejisi(2006-2010). Devlet Planlama Teşkilatı, 26242 sayılı Resmi Gazete.

Hurst P (2005) . Agricultural Workers and Their Contribution to Sustainable Agriculture and Rural Development. FOO-ILO-IUF.

ILO (2000). Dünya Çalışma Raporu 2000

“**Kırsal Kalkınma Politikaları Komisyon Raporu**”, II.Tarım Şurası (2004). Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı.

OECD (2007). Employment Outlook 2005 (LFPR 15-64)

The Evolution of Labour Law (1992-2003) (2007). Volume 2 : National Reports; European Commission.

TİSK (2006). Sosyal Politika ve İstihdam” Başlıklı AB Müktesebatı ve Türkiye; TİSK AB Mevzuatını İnceleme Komisyonu Raporu; Yayın No:268,160s.Ankara

TİSK (2006). Avrupa Birliği'ne Üyelik Sürecinde AB ülkeleri ve diğer Aday Ülkeler Karşısında Türkiye'nin Durumu(2). TİSK Kıyaslama (Benchmarking) Raporu. Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu(TİSK); Yayın No:274; Ankara.

Yıldırak N, Gülçubuk B, Gün S, Olhan E, Kılıç M (2002). Türkiye'de Gezici ve Geçici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Yaşam Koşulları ve Sorunları"; ILO Türkiye Temsilciliği. Ankara.

Yılmaz B E , Şeker M. (2007). Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Yaşanan Sorunlar ve Bir Alan Araştırması"; Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği.

İNTERNET KAYNAKLARI

www.abm.gov.tr/ - 28k -Avrupa Bilgi Merkezi; (erişim tarihi,23.02.2007).

“ Agricultural Workers and their Contribution to sustainable Agriculture and Rural Development”, FAO-ILO-IUF, www.ilo.org. October 2005, (erişim tarihi,01.02.2008)

“ Agricultural Wages Board For England and Wales” , www.eu.int. (erişim tarihi, 23.05.2008)

Ak M Z, Cicioğlu Ş. Sosyal Güvenlik Sisteminin Yeniden Yapılandırılması Gereği ve Reform Paketi, http://paribus.tr.googlepages.com/s_cicioglu09.doc (erişim tarihi: 11.06.2008).

www.aksam.com.tr/arsiv/aksam/2005/06/28/ekonomi/ekonomi8.html(erişim tarihi,17.10.2006).

Aktürk Songül, “İşgücünün Küreselleşmesi”,
http://www.isguccdergi.org/?p=arc_view&ex=65&inc=arc&cilt=3&sayi=2&year=2001
(erişim tarihi: 19.05.2008).

<http://www.atonet.org.tr/turkce/bulten/bulten.php3?sira=329> (erişim tarihi, 10.10.2007).

www.bagkur.gov.tr/finansman/bulten.html (erişim tarihi,21.10.2006).

Buschak W. “ Genişleyen Avrupa’da hayat Şartları Algılamaları” European Comission Luxembourg: Avrupa Toplumlari Resmi Yayınlar Ofisi, 2004; www.Eurofound.eu.int. (erişim tarihi,07.01.2007).

www.calisma.gov.tr (erişim tarihi,21.12.2007).

http://72.14.221.104/search?q=cache:NirP1SPDcgIJ:www.calisma.gov.tr/birimler/sgk_web/html/beyazkitap.doc+2925+say%C4%B1%C4%B1+kanundan+do%C4%9Fan+problemler&hl=tr&gl=tr&ct=clnk&cd=2 (erişim tarihi, 30.12.2007).

www.devmadensen.org. (erişim tarihi,19.03.2007).

www.die.gov.tr.(erişim tarihi, 06.10.2006).

www.disk.org.tr/default.asp?Page=ContentList&CatId=15 (erişim tarihi,14.01.2008).

www.disk.org.tr/default.asp?Page=Content&ContentId=453&Highlight=tarım(erişim tarihi,14.01.2008).

www.disk.org.tr/default.asp?Page=Content&ContentId=427&Highlight=tarım (erişim tarihi,16.01.2008)

www.disk.org.tr/default.asp?Page=Content&ContentId=194&Highlight=tarımda+sosyal+güvenlik (erişim tarihi, 15.01.2008).

e-akademi.org. (erişim tarihi, 19.05.2008).

http://ec.europa.eu/agriculture/publi/reports/ccsocialsec/index_en.htm (erişim tarihi, 03.07.2008).

<http://www.eiro.Eurofound.eu.int/2005/09/study/tn0509101s.html> (erişim tarihi, 20.12.2007).

“Employment in Europe; Recent Trends and Prospects”; European Comission: s.48-56.
www.eu.int (erişim tarihi,22.12.2006).

www.eu.int.(erişim tarihi,10.05.2007).

www.Eurofound.Europa.eu/eiro/ - 19k(erişim tarihi,04.07.2007)

European Foundation. Industrial Relations in Agriculture. Eironline.European Foundation,

Evren Gürbüz, Kişilerin Serbest Dolaşımı,http://www.kanalb.com.tr/ab_ozel.php?id=195
(erişim tarihi,19.05.2008).

www.ilo.org/public/turkish/region/EUROpro/ankara/sozlesme/soz011.htm (erişim tarihi,
05.01.2008).

<http://independentcomissiononturkey.org/pdfs/turkish.pdf> (erişim tarihi,23.10.2007)

www.iskur.gov.tr/mydocu/3.Genel%20Kurul%20Raporu.doc. (erişim tarihi,03.05.2007).

<http://www.iskur.gov.tr/mydocu/yurtdisi/giris/TURKCE-sosyal%20diyalog%20-%20nedir.doc> (erişim tarihi,11.02.2007).

www.ka-der.org.tr/raporlar/kadin_ekonomi.doc. (erişim tarihi,18.12.2007).

Kaya S . www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=1398. 22.12.2004. (erişim tarihi, 14.10.2007).

Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele Projesi (KADİM) ;

<http://rega.basbakanlik.gov.tr/eskiler/2006/10/20061004-13-1.pdf> (Erişim tarihi,11.06.2008)

Kocabaş B . AB Ülkelerinde Sigorta ve HizmetSunumu.

<http://www.saglik.gov.tr/sb/default.asp?sayfa=birimler&sinifi=hizmet&sid=2021&cid=13>
(erişim tarihi, 10.09.2007).

“Komisyondan, Konsey’e”, Avrupa Parlamentosu’na, Avrupa Ekonomik ve Sosyal Topluluğu’na ve Bölgeler Komitesi’ne Bildiri.; Sosyal Siyaset takviminin Oluşturulması

Çalışmaları”.**European Comission** Avrupa Toplulukları Komisyonu ;Brüksel, 01.03.2004;COM (2004) 137 final; www.Eurofound.eu.int. (erişim tarihi,04.11.2006).

www.kristalis.org.tr/aa_dokuman/Sosyal%20Güvenlikte%20Bilgi%20Kirliligi%20ve%20Carpitmalar.doc (erişim tarihi, 20.12.2007).

www.memurlar.net/haber/63966/ (erişim tarihi,01.05.2007).

Noyan Ö. Avrupa Toplulukları Hukuku, www.inisiyatif.net (erişim tarihi,11.06.2008)

“ Organisation of Social Protection Charts and Descriptions”; Situation on 1 January 2006; European Comission; 2006 www.eu.int (erişim tarihi,25.11.2006)

<http://www.ozida.gov.tr/ozveri/ov3/ov3ozurlukadinveayrim.htm> (erişim tarihi, 20.05.2008)

Özdemir S. Refah Devleti ve Üstlendiği Temel Görevler Üzerine Bir inceleme.www.sosyalsiyaset.com/documents/refah_devleti_ustlendigi_gorvrlr.htm (erişim tarihi, 11.01.2007).

“Perceptions of Living Conditions in an Enlarged Europa”; European Comission www.eu.int. (erişim tarihi,17.11.2006)

Russell,H., Whelan C (2005). Low Income and Deprivation in an Enlarged Europe.www.eu.int. (erişim tarihi, 05.01.2007).

www.social-security.de/general.htm (erişim tarihi, 09.12.2006).

www.spf.boun.edu.tdocs/radikal2-2005.03.13.pdf (erişim tarihi,17.10.2007).

www.ssk.gov.tr (erişim tarihi, 12.12.2006).

www.ssk.gov.tr/wps/portal!/ut/p/s.7_0_A/7_0_DN?cpid=416. (erişim tarihi,15.12.2006).

www.tcberlinbe.de/tr/index.htm. (erişim tarihi,25.05.2008).

Teksöz T . Sosyal Güvenlik Yasa Tasarıları'nın Değerlendirilmesi Semineri.
<http://www.tisk.org.tr/yayinlar.asp?sbj=ic&id=1449> (erişim tarihi, 20.01.2008).

The European Job Mobility Portal www.Europa.eu.int /EURES (erişim tarihi, 10.12.2007).

www.tesev.org.tr/eng/events/mesut_Eren_calisma_05.doc (erişim tarihi,02.12.2006).

<http://www.tisk.org.tr/yayinlar.asp?sbj=ic&id=2427> (erişim tarihi,19.05.2008).

Tomandl,T. “Avusturya’da İş İlişkilerinin Düzenlenmesi”,<http://auhf.ankara.edu.tr/dergiler/auhfd-arsiv/AUHF-1982-1987-39-01-04/AUHF-1982-1987-39-01-04-Tomandl.pdf> (erişim tarihi,01.07.2008).

www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do (erişim tarihi, 10.02.2008).

www.turksagliksen.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=2107&Itemid=1
(erişim tarihi, 05.11.2007).

www.tutuneksper.org.tr “Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinde Tarım Sektörünün Yeri ve Önemi” ,Sempozyum Sonuç Bildirgesi, (Erişim tarihi, 19.05.2008).

“ Türkiye’de ve Dünyada Kadın Çiftçiler”.

www.tarim.gen.tr/web/articles.asp?cmd=last&cat=121&id=258 (erişim tarihi,20.12.2007).

Türkiye Büyük Millet Meclisi; Genel Kurul Tutanağı,22. Dönem 5. Yasama Yılı 29. Birleşim,
07/Aralık /2006,Perşembe

Türktan Gülден; “AB Uyum Sürecinde Kırsal Kesimde İstihdam Sorunu”;
www.bugday.org/article.php?ID=1175 - 48k –(erişim tarihi, 03.12.2007)

www.yol-is.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=225. (erişim tarihi,04.12.2007)

EKLER

EK 1

TRAKYA BÖLGESİ TARIMDA SOSYAL GÜVENLİK ANKETİ

Soru 1- İşletmenizde işçi çalıştırıyor musunuz?

		Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Geçerli	Hayır, çalıştırmıyorum	104	83,2	83,2	83,2
	Evet, çalıştırıyorum	21	16,8	16,8	100,0
	Toplam	125	100,0	100,0	

Soru 2- İşletmenizde kaç kişi çalıştırıyorsunuz?

		Frekans
İşletmenizde kaç kişi çalıştırıyorsunuz?	1-5 kişi	19
	6-10 kişi	2
	Toplam	21

* İşletmesinde işçi çalıştıran kişilere sorulmuştur.

Soru 3- Aylık geliriniz geçiminizi karşılamak için yetiyor mu?

		Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Geçerli	Evet, yetiyor	78	62,4	62,4	62,4
	Hayır, yetmiyor	47	37,6	37,6	100,0
	Toplam	125	100,0	100,0	

Soru 4- Ek gelir kaynakları:

		Yanıtlara Göre	Yanıtlara Göre %
Ek gelir kaynakları :	HAYVACILIK	31	34,8
	EMEKLİ MAAŞI	14	15,7
	İŞÇİ	13	14,6
	DÜKKAN	5	5,6
	BAKKALCILIK	4	4,5
	TUCCAR	4	4,5
	SSK	2	2,2
	BAĞKUR	2	2,2
	ZAİRECİLİK	2	2,2
	SÜTÇÜLÜK	2	2,2
	İNTERNET CAFE	2	2,2
	ARICILIK	1	1,1
	PAZARCILIK	1	1,1
	YEŞİLKART	1	1,1
	PEYNİRCİLİK	1	1,1
	YEVMIYECİ	1	1,1
	EV	1	1,1
	KAHVE HANE	1	1,1
	MAGAZACILIK	1	1,1
Toplam	89	100,0	

* Birden çok yanıt alınmıştır.

Soru 5- Sosyal güvenceniz var mı?

		Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Geçerli	Evet, var	95	76,0	76,0	76,0
	Hayır, yok	30	24,0	24,0	100,0
Toplam		125	100,0	100,0	

Soru 6- Hangi sosyal güvenlik kuruluşu/kuruluşlarına mensupsunuz?

		Frekans	Yüzde %
Hangi sosyal güvenlik kuruluşu/kuruluşlarına mensupsunuz?	Bağ - Kur	55	59,1%
	SSK	26	28,0%
	Emekli Sandığı	10	10,8%
	Yeşil Kart	2	2,2%
Toplam		93	100,0%

*Sosyal güvelik kuruluşuna mensup olanlara sorulmuştur

Soru 7- SSK'dan ne sıklıkla faydalanıyorsunuz?

		Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Geçerli	Hiç faydalanmıyorum	1	,8	100,0	100,0
Geçersiz	Sistem	124	99,2		
Toplam		125	100,0		

Soru 8- Kendinizin ve ailenizin sosyal güvencede olduğunu düşünüyor musunuz?

		Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Geçerli	Evet, düşünüyorum	79	63,2	74,5	74,5
	Hayır, düşünmüyorum	27	21,6	25,5	100,0
Toplam		106	84,8	100,0	
Geçersiz	Sistem	19	15,2		
Toplam		125	100,0		

Soru 9 - Kendinizin ve ailenizin sosyal güvende olduğunu düşünmeme nedenleri:

		Yanıtlara Göre	Yanıtlara Göre %
Kendinizin ve ailenizin sosyal güvende olduğunu düşünmeme nedenleri:	SOSYALGÜVENCE KAYNAĞIM YOK	6	40,0
	SAĞLIK HİZMETLERİNDEN YARARLANAMIYORUM	3	20,0
	MAAŞ AZLIĞI	2	13,3
	YETERLİ VERİM ALAMAMA	2	13,3
	HİZMETLER YATERSİZ	2	13,3
	Toplam	15	100,0

* Birden çok yanıt alınmıştır.

Soru 10- Ülkemizde sosyal güvenlik hizmetlerinden yeterince yararlanabildiğinizi düşünüyor musunuz?

		Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Geçerli	Evet, düşünüyorum	78	62,4	75,0	75,0
	Hayır, düşünmüyorum	26	20,8	25,0	100,0
Toplam		104	83,2	100,0	
Geçersiz	Sistem	21	16,8		
Toplam		125	100,0		

Soru 11- Sosyal güvenlik hizmetlerinden yararlanamama nedenleri:

		Yanıtlara Göre	Yanıtlara Göre %
Sosyal güvenlik hizmetlerinden yararlanamama nedenleri:	SİGORTALI OLMAMASI	5	33,3
	HASTANELERİN YETERSİZLİĞİ	3	20,0
	EŞİT HİZMET VERİLMEDİĞİ İÇİN	1	6,7
	PARA SIKINTISI OLMASI	1	6,7
	HASTANELERE GİTMİYOR	1	6,7
	DOKTORLARA GÜVENMİYOR	1	6,7
	GİTMİYOR	1	6,7
	KÖYLUYE İTİBAR AZDIR	1	6,7
	VERGİ KESİNTİLERİ ÇOK OLDUĞU İÇİN	1	6,7
	Toplam		15

Soru 12- Aylık gelirinizden sağlık harcamalarına ne kadar pay ayırıyorsunuz?

		Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Geçerli	150 YTL ve altı	46	36,8	46,0	46,0
	151 - 300 YTL	24	19,2	24,0	70,0
	301 - 450 YTL	12	9,6	12,0	82,0
	451 - 600 YTL	5	4,0	5,0	87,0
	601 - 750 YTL	7	5,6	7,0	94,0
	751 - 900 YTL	4	3,2	4,0	98,0
	1051 YTL ve üzeri	2	1,6	2,0	100,0
	Toplam	100	80,0	100,0	
Geçersiz	Sistem	25	20,0		
Toplam		125	100,0		

Soru 13- İş kazası geçirdiniz mi?

		Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Geçerli	Hayır, geçirmedim	103	82,4	97,2	97,2
	Evet, geçirdim	3	2,4	2,8	100,0
	Toplam	106	84,8	100,0	
Geçersiz	Sistem	19	15,2		
Toplam		125	100,0		

Soru 14- Hangi iş kazalarını geçirdiniz?

		Yanıtlara Göre	Yanıtlara Göre %
G.7.E- Hangi iş kazalarını geçirdiniz?	TRAKTÖR KAZASI	2	66,7
	GÜBRE ZEHİRLENMESİ	1	33,3
Toplam		3	100,0

* Birden çok yanıt alınmıştır.

Soru 15- İş hastalığına yakalandınız mı?

		Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Geçerli	Hayır, yakalanmadım	103	82,4	97,2	97,2
	Evet, yakalandım	3	2,4	2,8	100,0
	Toplam	106	84,8	100,0	
Geçersiz	Sistem	19	15,2		
Toplam		125	100,0		

Soru 16- Hangi iş hastalığına yakalandınız?

		Yanıtlara Göre	Yanıtlara Göre %
Hangi iş hastalığına yakalandınız?	EGZAMA	1	33,3
	MİDE KANAMASI	1	33,3
	BACAĞIM EZİLDİ SEKİYORUM	1	33,3
Toplam		3	100,0

* Birden çok yanıt alınmıştır.

Soru 17- Ailenizde sakat ya da özürlü var mı?

		Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Geçerli	Hayır, yok	100	80,0	94,3	94,3
	Evet, var	6	4,8	5,7	100,0
	Toplam	106	84,8	100,0	
Geçersiz	Sistem	19	15,2		
Toplam		125	100,0		

Soru 18- Emeklilik haklarınızı biliyor musunuz?

		Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Geçerli	Hayır, bilmiyorum	83	66,4	81,4	81,4
	Evet, biliyorum	19	15,2	18,6	100,0
	Toplam	102	81,6	100,0	
Geçersiz	Sistem	23	18,4		
Toplam		125	100,0		

Soru 19- Emeklilik haklarınızdan hangilerini biliyorsunuz?

		Gözlemlere Göre	Gözlemlere Göre %
Emeklilik haklarınızdan hangilerini biliyorsunuz?	SAĞLIK HİZMETİ	7	70,0
	MAAŞ	7	70,0
	PRİMLERN ODEMESE BİTİNCE EMEKLİLİK	2	20,0
	YAŞIMIZ DOLUNCA	2	20,0
	GÜVENCE	1	10,0
	KREDİ KULLANABİLİRİM	1	10,0
Toplam		10	200,0

* Birden çok yanıt alınmıştır.

Soru 20- Sosyal Güvenlik konularında yapılmasını istediğiniz iyileştirmeler ve önerileriniz var mı?

		Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Geçerli	Hayır, önerim yok	90	72,0	85,7	85,7
	Evet, önerim var	15	12,0	14,3	100,0
	Toplam	105	84,0	100,0	
Geçersiz	Sistem	20	16,0		
Toplam		125	100,0		

Soru 21- Sosyal Güvenlik konularında yapılmasını istediğiniz iyileştirmeler ve önerileriniz:

		Gözlemlere Göre	Gözlemlere Göre %
Sosyal Güvenlik konularında yapılmasını istediğiniz iyileştirmeler ve önerileriniz:	SAĞLIK HİZMETLERİMİZ GELİŞSİN	3	20,0
	DAHA ÇOK İLGI VE HİZMET İSTİYORUZ	3	20,0
	SOSYAL GÜV İLE İLGİLİ KONULAR HALKA SUNULABİLİR	2	13,3
	EMEKLİLİK YAŞININ DÜŞÜRÜLMESİ	2	13,3
	GÜVENİLİR HASTANELER İSİYORUZ	2	13,3
	YEŞİL KART VERİLSİN	2	13,3
	BERABER ÇALIŞMAYA TEŞVİK EDEBİLİR	1	6,7
	ÇOK SIRA BEKLEMEYELİM	1	6,7
	HIZLI İŞLEM	1	6,7
	HERKEZE EŞİT DAVRANILMASI	1	6,7
	Toplam	15	120,0

* Birden çok yanıt alınmıştır.

Soru 22- Sağlık hizmetlerinin özelleştirilmesinin faydalı olacağına inanıyor musunuz?

		Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Geçerli	Evet, inanıyorum	76	60,8	72,4	72,4
	Hayır, inanmıyorum	29	23,2	27,6	100,0
Toplam		105	84,0	100,0	
Geçersiz	Sistem	20	16,0		
Toplam		125	100,0		

Soru 23- Sağlık hizmetlerinin özelleştirilmesinin faydalı olacağına inanmama nedenleri:

		Gözlemlere Göre	Gözlemlere Göre %
Sağlık hizmetlerinin özelleştirilmesinin faydalı olacağına inanmama nedenleri:	YETERİNCE SAĞLIK HİZMETİNDEN YARARLANAMAYACAK	5	35,7
	İNSANLAR EKONOMİK YÖNDEN ZOR DURUMDA KALIR	4	28,6
	ÖZELLEŞTİRME YANLISI DEĞİLİM BAZI KURUM VE HİZMETLERİN DEVLE	3	21,4
	GÜVENCEDE DEĞİL	2	14,3
	EKONOMİK FARKLILIKLARDAN DOLAYI SAĞLIK HİZMETLERİNİN EŞİT SU	1	7,1
	DEVLETİN KENDİNE YARARI YOK	1	7,1
Toplam		14	114,3

* Birden çok yanıt alınmıştır.

Soru 24- Avrupa Birliğine tam üyelik durumunda Türkiye ye faydalı olacağına inanmama nedenleri:

		Yanıtlara Göre	Yanıtlara Göre %
Avrupa Birliğine tam üyelik durumunda Türkiye ye faydalı olacağına inanmama nedenleri:	AB YE BİZİ	7	17,1
	ALMAYACAKLARI İÇİN		
	HALKI SÖMÜRECEKLER	5	12,2
	ÜLKEMİZİ		
	KANDIRIYORLAR	5	12,2
	İNANÇ DEĞİŞİKLİĞİ	3	7,3
	BAŞKA BİR MİLLETİN HİMAYESİ ALTINDA OLMAK	2	4,9
	ONLARA GÜVENMİYORUM.		
	AYRICA BİZİM KÜLTÜRÜMÜZÜ YOK EDECEKLERİN FAYDALI OLACAĞINA İNANMIYORUM	2	4,9
	TÜRKİYENİN KENDİSİNE YETECEĞİNE İNANIYORUM	2	4,9
	ONLARIN DÜZENİ FARKLI BİZİMİKİ FARKLI	2	4,9
	ONALARA MUHTAÇ DEĞİLİZ GELENKLEİRİMİZİ DEĞİŞTİRİYORLAR	2	4,9
	HERŞEYE KARIŞIYORLAR	2	4,9
	TARIM VE HAYVANCILIK OLMAYABİLİR	2	4,9
	TÜRKİYENİN ÇIKARLARINI DİKKATE ALDIKLARINA İNANMIYORUM, ONLA	1	2,4
	ONLARA GÜVENMİYORUM VE ONLARI SEVMİYORUM, ONLARIN DA BİZİ SEVMİYOR	1	2,4
	HERKEZE EŞİT HAKLAR OLMAYACAK	1	2,4
BUTUN HER YERDEKİ İNSNALAR	1	2,4	
HIRLISI HIRSIZI BİR ARAYA GELECEĞİ İÇİN	1	2,4	
Toplam	41	100,0	

* Birden çok yanıt alınmıştır.

D.1- Yaş

		Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Geçerli	39	7	5,6	6,8	6,8
	51	7	5,6	6,8	13,6
	40	6	4,8	5,8	19,4
	55	6	4,8	5,8	25,2
	30	5	4,0	4,9	30,1
	43	5	4,0	4,9	35,0
	45	5	4,0	4,9	39,8
	60	5	4,0	4,9	44,7
	37	4	3,2	3,9	48,5
	42	4	3,2	3,9	52,4
	47	4	3,2	3,9	56,3
	53	4	3,2	3,9	60,2
	65	4	3,2	3,9	64,1
	34	3	2,4	2,9	67,0
	48	3	2,4	2,9	69,9
	49	3	2,4	2,9	72,8
	50	3	2,4	2,9	75,7
	52	3	2,4	2,9	78,6
	29	2	1,6	1,9	80,6
	41	2	1,6	1,9	82,5
	46	2	1,6	1,9	84,5
	23	1	,8	1,0	85,4
	32	1	,8	1,0	86,4
	35	1	,8	1,0	87,4
	36	1	,8	1,0	88,3
	38	1	,8	1,0	89,3
	44	1	,8	1,0	90,3
	54	1	,8	1,0	91,3
	56	1	,8	1,0	92,2
	58	1	,8	1,0	93,2
	63	1	,8	1,0	94,2
	64	1	,8	1,0	95,1
	67	1	,8	1,0	96,1
	68	1	,8	1,0	97,1
	70	1	,8	1,0	98,1
	72	1	,8	1,0	99,0
	75	1	,8	1,0	100,0
	Toplam	103	82,4	100,0	
Geçersiz	Sistem	22	17,6		
Toplam		125	100,0		

D.2- Cinsiyet

		Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Geçerli	Erkek	101	80,8	98,1	98,1
	Kadın	2	1,6	1,9	100,0
Toplam		103	82,4	100,0	
Geçersiz	Sistem	22	17,6		
Toplam		125	100,0		

D.3- Eğitim Durumu

		Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Geçerli	Okuryazar değil	5	4,0	5,0	5,0
	Okuryazar	4	3,2	4,0	9,0
	İlkokul mezunu	69	55,2	69,0	78,0
	İlköğretim / ortaokul mezunu	16	12,8	16,0	94,0
	Lise mezunu	6	4,8	6,0	100,0
	Toplam		100	80,0	100,0
Geçersiz	Sistem	25	20,0		
Toplam		125	100,0		

D.4- Çiftçilik dışında yaptığınız bir işiniz var mı?

		Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Geçerli	Hayır, yok	59	47,2	56,7	56,7
	Evet, var	45	36,0	43,3	100,0
Toplam		104	83,2	100,0	
Geçersiz	Sistem	21	16,8		
Toplam		125	100,0		

D.4.2- Çiftçilik dışındaki işiniz nedir?

		Frekans	Yüzde
D.4.2- Çiftçilik dışındaki işiniz nedir?	HAYVANCILIK	11	25,6%
	DÜKKAN	6	14,0%
	İŞÇİ	6	14,0%
	EMEKLİ	4	9,3%
	KAHVEHANE	3	7,0%
	PAZARCILIK	2	4,7%
	KORUCULUK	2	4,7%
	TÜCCARIM	2	4,7%
	ARICILIK	1	2,3%
	BANKACILIK	1	2,3%
	KAYNAKÇILIK	1	2,3%
	İNŞAAT KALFASI	1	2,3%
	YEVMIYECİ	1	2,3%
	MAGAZACILIK	1	2,3%
SSK	1	2,3%	
Toplam		43	100,0%

*Çiftçilik dışında işi olduğunu belirtenlere sorulmuştur.

D.6 - Aileniz (hanenizde yaşayan) siz dâhil kaç kişiden oluşuyor?

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Geçerli 4	28	22,4	26,9	26,9
6	19	15,2	18,3	45,2
5	15	12,0	14,4	59,6
3	13	10,4	12,5	72,1
2	12	9,6	11,5	83,7
7	7	5,6	6,7	90,4
8	5	4,0	4,8	95,2
9	2	1,6	1,9	97,1
10	2	1,6	1,9	99,0
1	1	,8	1,0	100,0
Toplam	104	83,2	100,0	
Geçersiz Sistem	21	16,8		
Toplam	125	100,0		

D.7- Aileniz bireylerinden son beş yılda büyük şehirlere göç eden oldu mu?

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Geçerli Hayır, göç eden olmadı	93	74,4	88,6	88,6
Evet, göç eden oldu	12	9,6	11,4	100,0
Toplam	105	84,0	100,0	
Geçersiz Sistem	20	16,0		
Toplam	125	100,0		

D.7.1- Aileniz bireylerinden kaç kişi son beş yılda büyük şehirlere göç etti?

	Frekans	Yüzde
D.7.1- Aileniz bireylerinden kaç kişi son beş yılda büyük şehirlere göç etti?	2	41,7%
3	3	25,0%
1	2	16,7%
4	1	8,3%
5	1	8,3%
Toplam	12	100,0%

*Ailesinden göç ettiğini belirtenlere sorulmuştur.

D.7.1- Aileniz bireyleri hangi büyük şehirlere göç etti?

	Frekans	Yüzde
D.7.1.2- ÇORLU	7	63,6%
Göç ettiği yer adı: İSTANBUL	2	18,2%
ALMANYA	1	9,1%
SARAY	1	9,1%
Toplam	11	100,0%

*Ailesinden göç ettiğini belirtenlere sorulmuştur.

D.8- Ailenizin aylık TOPLAM geliri nedir?

		Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Geçerli	151 - 300 YTL	1	,8	1,1	1,1
	301 - 450 YTL	4	3,2	4,6	5,7
	451 - 600 YTL	7	5,6	8,0	13,8
	601 - 750 YTL	10	8,0	11,5	25,3
	751 - 900 YTL	10	8,0	11,5	36,8
	901 - 1050 YTL	16	12,8	18,4	55,2
	1051 - 1200 YTL	9	7,2	10,3	65,5
	1201 - 1400 YTL	8	6,4	9,2	74,7
	1401 - 1600 YTL	6	4,8	6,9	81,6
	1601 - 1800 YTL	5	4,0	5,7	87,4
	1801 - 2000 YTL	2	1,6	2,3	89,7
	2001 - 1200 YTL	4	3,2	4,6	94,3
	3001 YTL ve üzeri	5	4,0	5,7	100,0
	Toplam	87	69,6	100,0	
Geçersiz	Sistem	38	30,4		
Toplam		125	100,0		

D.9.1- Doğum yeriniz?

		Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Geçerli	SARAY	24	19,2	23,1	23,1
	ÇERKEZKOY	21	16,8	20,2	43,3
	ÇORLU	21	16,8	20,2	63,5
	EDİRNE	5	4,0	4,8	68,3
	ÖNERLER	5	4,0	4,8	73,1
	GÖÇERLER	5	4,0	4,8	77,9
	BÜYÜK DAIŞMENT	4	3,2	3,8	81,7
	BEYAZKÖY	3	2,4	2,9	84,6
	HAYRABOLU	3	2,4	2,9	87,5
	ÇAYLA	2	1,6	1,9	89,4
	PINARBAŞI	2	1,6	1,9	91,3
	KARLIKÖY	1	,8	1,0	92,3
	İEBOLU	1	,8	1,0	93,3
	KÜÇÜK YONCALI	1	,8	1,0	94,2
	ÇERKEZMÜZELİM	1	,8	1,0	95,2
	MARMARACIK	1	,8	1,0	96,2
	UZUNKÖPRÜ	1	,8	1,0	97,1
	BULGARİSTAN	1	,8	1,0	98,1
	BAKIRCA	1	,8	1,0	99,0
	VELİMEŞE	1	,8	1,0	100,0
	Toplam	104	83,2	100,0	
Geçersiz	Sistem	21	16,8		
Toplam		125	100,0		

D.9.2- Asıl memleketiniz?

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Geçerli				
TEKİRDAĞ	82	65,6	78,1	78,1
HAYRABOLU	6	4,8	5,7	83,8
EİDRNE	6	4,8	5,7	89,5
ÖNERLER	4	3,2	3,8	93,3
SARAY	2	1,6	1,9	95,2
BULGARİSTAN	2	1,6	1,9	97,1
KASTAMONU	1	,8	1,0	98,1
KIRKLARELİ	1	,8	1,0	99,0
UZUNKÖPRÜ	1	,8	1,0	100,0
Toplam	105	84,0	100,0	
Geçersiz				
Sistem	20	16,0		
Toplam	125	100,0		

K.1- Anketin yapıldığı köy: * K.5- Devletten aylık olarak bir yardım bekliyor musunuz?

	K.5- Devletten aylık olarak bir yardım bekliyor musunuz?		Toplam
	Hayır, beklemiyorum	Evet, bekliyorum	
K.1- Anketin yapıldığı köy:			
VELİMEŞE	7	2	9
ULAŞ	4	1	5
UZUN HACI KOYU	8	8	16
GÖÇERLER	9	6	15
BAKIRCI	3	4	7
AKARDERE	1	3	4
MERRİÇ	1	0	1
MARMARACIK	1	0	1
KARAAĞAÇ	1	0	1
ÇERKEZKÖYMÜSELİM	2	0	2
ÖNERLER	6	3	9
AHİMEHMET	0	1	1
BÜYÜK DANIŞMENT	4	1	5
BEYAZKÖY	3	1	4
KARLI KÖY	8	3	11
ÇAYLA KÖYÜ	1	3	4
BAHÇEAĞIL KÖYÜ	6	1	7
KÜÇÜK YONCALI	3	1	4
SEFALAN KÖYÜ	13	6	19
Toplam	81	44	125

K.1- Anketin yapıldığı köy: * K.8- Çiftçiliği bırakmayı düşünüyor musunuz?

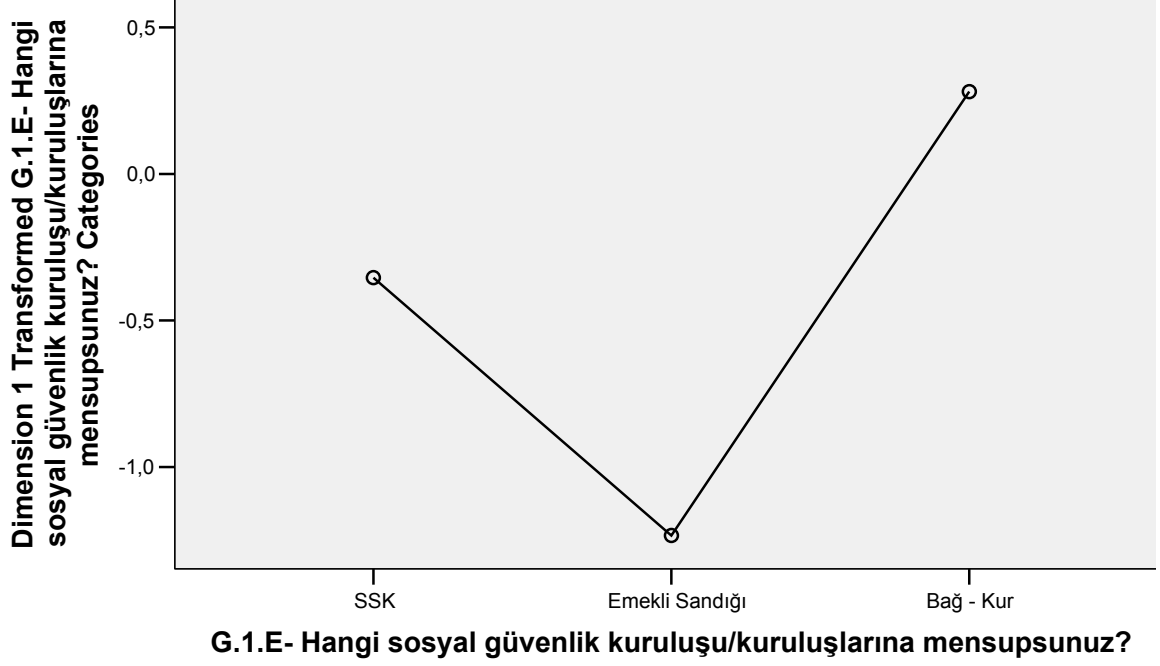
		K.8- Çiftçiliği bırakmayı düşünüyor musunuz?		Toplam
		Hayır, düşünmüyorum	Evet, düşünüyorum	
K.1- Anketin yapıldığı köy:	VELİMEŞE	7	2	9
	ULAŞ	4	1	5
	UZUN HACI KOYU	9	7	16
	GÖÇERLER	14	1	15
	BAKIRCI	3	4	7
	AKARDERE	1	3	4
	MERRİÇ	1	0	1
	MARMARACIK	1	0	1
	KARAAĞAÇ	1	0	1
	ÇERKEZKÖYMÜSELİM	2	0	2
	ÖNERLER	7	2	9
	AHİMEHMET	1	0	1
	BÜYÜK DANIŞMENT	5	0	5
	BEYAZKÖY	4	0	4
	KARLI KÖY	8	3	11
	ÇAYLA KÖYÜ	2	2	4
	BAHÇEAĞIL KÖYÜ	7	0	7
	KÜÇÜK YONCALI	3	1	4
SEFALAN KÖYÜ	12	7	19	
Toplam		92	33	125

K.1- Anketin yapıldığı köy: * G.1- Sosyal güvenceniz var mı?

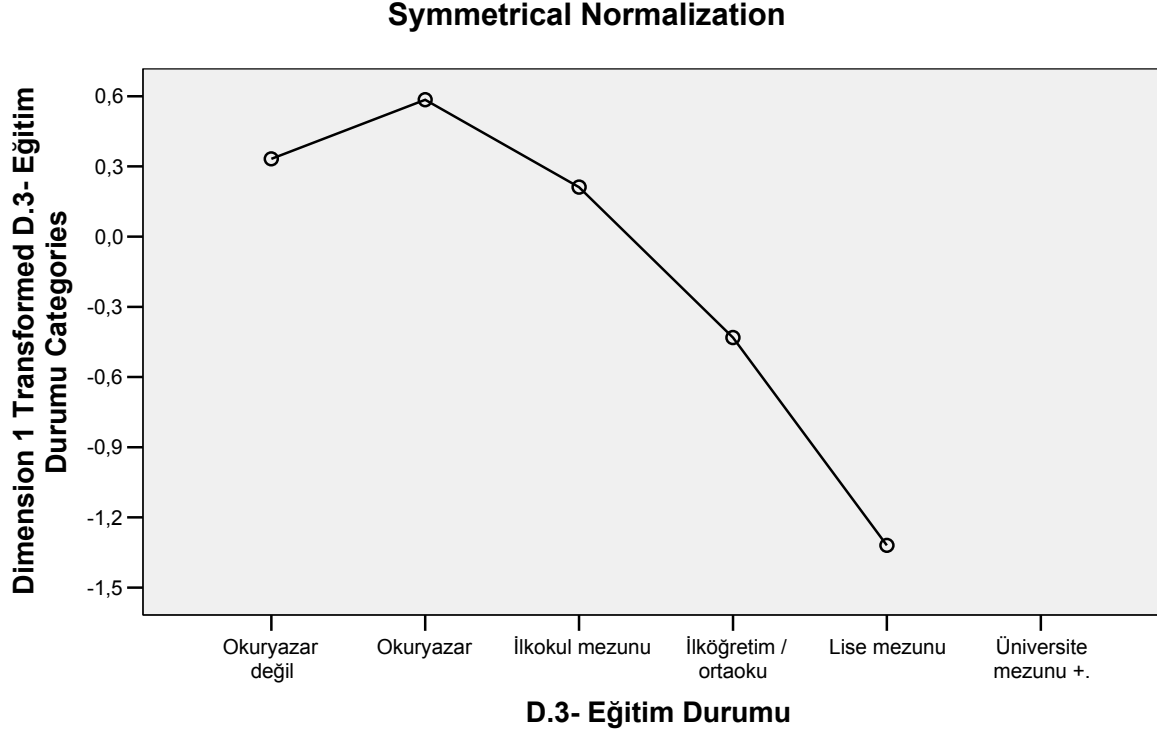
		G.1- Sosyal güvenceniz var mı?		Toplam
		Hayır, yok	Evet, var	
K.1- Anketin yapıldığı köy:	VELİMEŞE	2	7	9
	ULAŞ	2	3	5
	UZUN HACI KOYU	9	7	16
	GÖÇERLER	2	13	15
	BAKIRCI	5	2	7
	AKARDERE	0	4	4
	MERRİÇ	0	1	1
	MARMARACIK	0	1	1
	KARAAĞAÇ	0	1	1
	ÇERKEZKÖYMÜSELİM	0	2	2
	ÖNERLER	1	8	9
	AHİMEHMET	0	1	1
	BÜYÜK DANIŞMENT	0	5	5
	BEYAZKÖY	0	4	4
	KARLI KÖY	2	9	11
	ÇAYLA KÖYÜ	3	1	4
	BAHÇEAĞIL KÖYÜ	0	7	7
	KÜÇÜK YONCALI	1	3	4
SEFALAN KÖYÜ	3	16	19	
Toplam		30	95	125

Dimension 1 Transformed G.1.E- Hangi sosyal güvenlik kuruluğu/kuruluğlarına mensupsunuz? Categories

Symmetrical Normalization

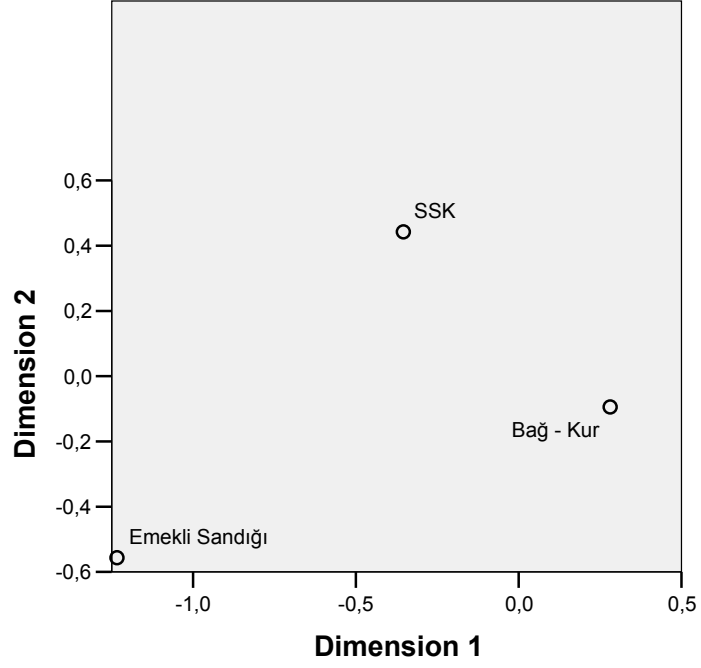

Dimension 1 Transformed D.3- Eğitim Durumu Categories

Row Points for G.1.E- Hangi sosyal güvenlik kuruluğu/kuruluğlarına mensupsunuz?

Symmetrical Normalization

ÖZGEÇMİŞ:

Teoman AKPINAR 19.10.1967 doğumludur. İlkokulu Ankara'da 1979'da, Ortaokulu Manisa'da 1982'de, Liseyi Manisa Lisesi'nde 1985'te bitirmiştir. 1985 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F, "Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü"nde lisans eğitimine başlamış, 1989 yılında fakülteden mezun olmuştur.

Fakülteyi bitirdikten sonra İzmir'de kurulu bulunan tekstil, kimya, elektrik ve otel işletmeciliği konusunda faaliyet gösteren çeşitli özel sektör firmalarında muhasebe ve personel sorumlusu olarak yaklaşık 9 yıl çalışmıştır.

1995 -1997 yılları arasında Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, "Mali Hukuk" Programında yüksek lisansını tamamlamıştır.

2000 yılında Serbest Muhasebeci Mali Müşavir'lik belgesi almıştır.

2001 yılında Namık Kemal Üniversitesi Çorlu Meslek Yüksek Okulu'nda yapılan sınavı kazanarak Öğretim Görevlisi olarak göreve başlamış halen bu görevine devam etmektedir. Ayrıca Çorlu Meslek Yüksek Okulu'na Müdür Yardımcısı olarak idari görev de yapmaktadır. Evli ve iki kız çocuk babasıdır.